Carl Friedrich Keil

Kommentar til Andre Krønike-bok

Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Friedrich Keil: *Kommentar til Andre Krønikebok* (Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning til Andre Krønikebok 1
Kapittel 1. Offeret i Gibeon og Salomos rikdom 2
Salomos regjering 2
V. 1–17. Offeret i Gibeon 3
Kapittel 2. Forberedelsene til tempelbyggingen 7
V. 1–10. Salomo vil bygge Herrens hus 7
V. 11–18. Hirams svar 10
Kapittel 3. Templet bygges 14
Byggingen av templet 14
V. 1–17. Stedet, tiden og grunnmålene 14
Kapittel 4. Templets redskaper 19
Kapittel 5. Arken føres inn i templet 24
V. 1. Davids gaver i skattkammeret 24
Innvielsen av templet 24
V. 2–14. Arken bæres inn i Det aller helligste 25
Kapittel 6. Salomos tempelbønn 28
V. 1–21. Salomo priser Herren som har tatt bolig i huset 28
V. 22–39. De sju bønnene 30
V. 40–42. Avslutningen: «Reis deg, Herre Gud!» 31
Kapittel 7. Ild fra himmelen og Herrens svar 34
V. 1–22. Ild faller ned fra himmelen 34
Kapittel 8. Salomos byggverk og gudstjeneste 40
V. 1–18. Salomo bygger byer 40
Kapittel 9. Dronningen av Saba og Salomos rikdom 45
Kapittel 10. Riket blir delt 49
Judas rike fram til undergangen 49
V. 1–19. De ti stammene faller fra 50
Kapittel 11. Rehabeam styrker riket 52
Rehabeams regjering 52
V. 1–17. Sjemaja stanser krigen mot Israel 53

V. 18–23. Rehabeams familie 57
Kapittel 12. Rehabeams frafall og Sjisjaks hærtog 59
Kapittel 13. Abias tale og seier 63
Abias regjering 63
V. 1–17. Abia blir konge 63
V. 18–22. Følgene av seieren 67
Kapittel 14. Asas reform og seier over Serah 70
Asas regjering 70
V. 1–15. Landet har ro 71
Kapittel 15. Asarjas ord og paktsfornyelsen 75
V. 1–11. Herren er med dere så sant dere er med ham 75
V. 12–19. Pakten blir fornyet 80
Kapittel 16. Hananis refs og Asas siste år 82
Kapittel 17. Josjafat styrker riket 87
Josjafats regjering 87
V. 1–19. Herren var med Josjafat 88
Kapittel 18. Josjafat og Akab ved Ramot 93
Kapittel 19. Jehus refs og Josjafats domstoler 98
V. 1–7. Jehus ord til Josjafat 98
V. 8–11. Den høyeste domstolen i Jerusalem 100
Kapittel 20. Josjafats bønn og seier 103
V. 1–5. Fiendene kommer 103
V. 6–13. Josjafats bønn 105
V. 14–30. Herrens svar gjennom Jahasiel 107
V. 31–37. Slutten på Josjafats regjering 111
Kapittel 21. Joram og Elias brev 114
V. 1–11. Josjafats død og Jorams brodermord 114
V. 12–17. Elias brev 116
V. 18–20. Jorams sykdom og død 121
Kapittel 22. Akasja og Atalja 123
V. 1–6. Akasja blir konge 123
V. 7–12. Akasjas død 125
Kapittel 23. Atalja faller, og Joasj blir konge 129
V. 1–7. Jojada slutter pakt med høvedsmennene 129
V. 8–21. Høvedsmennene får kong Davids våpen 134
Kapittel 24. Joasj og Sakarja 137
V. 1–22. Joasjs regjering 137

V. 23–27. Syrerne kommer, og Joasj blir drept 141
Kapittel 25. Amasja 143
V. 1–16. Amasjas regjering 143
V. 17–28. Krigen mot Joasj av Israel 147
Kapittel 26. Ussia og hans hovmod 150
V. 1–16. Ussias regjering 150
V. 17–23. Ussia blir slått med spedalskhet 154
Kapittel 27. Jotam 157
Kapittel 28. Kong Akas og Guds tukt 160
V. 1–11. Akas' avgudsdyrkelse 161
V. 12–15. Fangene blir sendt hjem 164
V. 16–21. Edomittene, filistrene og assyrerkongen 166
V. 22–27. Akas synder enda mer 170
Kapittel 29. Hiskia renser templet 173
Hiskias regjering 173
V. 1–11. Hiskia blir konge 174
V. 12–19. Templet blir renset 177
V. 20–30. Templet blir viet på ny med offer og lovsang 178
V. 31–36. Takkoffer og frivillige brennoffer 180
Kapittel 30. Hiskias påske 184
V. 1–2. Innbydelsen og rådslagningen 184
Påsken ble ikke holdt i Hiskias første år 185
V. 3–12. Budet går ut til hele Israel 190
V. 13–27. Påsken og Hiskias bønn for de urene 192
Kapittel 31. Hiskia ordner tempeltjenesten 197
V. 1–16. Avgudsbildene blir ødelagt 197
V. 17–21. Listene og utdelingen til familiene 201
Kapittel 32. Sankerib og Hiskias siste år 203
V. 1–20. Sankerib faller inn i Juda 204
V. 21–33. Herren frelser Jerusalem 208
Kapittel 33. Manasses fangenskap og bot 212
V. 1–17. Manasses avgudsdyrkelse 212
Manasses omvendelse og bortføringen til Babel 216
V. 18–25. Manasses død 220
Kapittel 34. Josjias reform og lovboka 221
Josjias regjering 221
V. 1–18. Josjia blir konge 222

V. 19–33. Kongen sender bud til Hulda 226
Kapittel 35. Josjias påske og død 229
V. 1–9. Prestene og levittene blir satt til tjenesten 229
V. 10–19. Påskeofferet og påskemåltidene 233
V. 20–27. Josjia faller i kamp mot farao Neko 237
Kapittel 36. Jerusalems fall og Kyros' påbud 240
Judas siste konger, Jerusalems ødeleggelse og eksilet i Babel . . 240
V. 1–10. Joakas 240
V. 11–16. Sidkia og folkets synd 243
V. 17–23. Dommen: Jerusalem faller og folket føres bort 246
Om Carl Friedrich Keil 250
Ordforklaringer 251

Innledning til Andre Krønikebok

De to Krønikebøkene var opprinnelig ett verk, og innledningen til dem begge står foran Første Krønikebok. Der går Keil gjennom bøkenes navn, innhold og plan, formål, kilder, tid og forfatter, og han forsvarer troverdigheten deres.

Andre Krønikebok har to hoveddeler. Den første er Salomos regjering (kap. 1–9). Den begynner med det høytidelige offeret i Gibeon og noen ord om Salomos rikdom (kap. 1). Så følger byggingen av templet og innvielsen av den ferdige helligdommen (kap. 2–7). Til dette er det føyd korte opplysninger om byene Salomo bygde, pliktarbeidet han krevde, ordningen av gudstjenesten, ferden til Ofir, besøket av dronningen av Saba og makten og herligheten i riket hans. Delen slutter med hvor lenge han regjerte, og med hans død (kap. 8–9).

Den andre hoveddelen er historien om Juda rike. Den begynner med at de ti stammene falt fra Rehabeam (kap. 10), og går så videre etter rekken av Judas konger fra Rehabeam til Sidkia, slik at hver konges regjering blir et avsnitt for seg (kap. 11–36,21). Rikets fall og bortførelsen av folket til Babel avslutter fortellingen. Til sist står Kyros-ediktet, som ga jødene lov til å vende hjem til landet sitt (36,22–23).

Kapittel 1. Offeret i Gibeon og Salomos rikdom

Salomos regjering

Salomos regjering har sitt midtpunkt i byggingen av Herrens hus. Fortellingen om det begynner i kap. 2 med forberedelsene Salomo gjorde til dette store verket, som faren så sterkt hadde lagt ham på hjertet, og slutter i kap. 7 med svaret Herren ga på innvielsesbønnen hans i et syn.

Foran tempelbyggingen står offeret i Gibeon, som Salomo innledet regjeringen sin med (1,1–13), og noen korte opplysninger om makten og rikdommen hans (1,14–17). Etter tempelbyggingen følger i kap. 8 og 9 korte opplysninger om palassene og byene han bygde (8,1–11), ordningen av den faste gudstjenesten (8,12–16), ferden til Ofir (8,17–18), besøket av dronningen av Saba (9,1–12), rikdommen og den kongelige prakten hans (9,13–28), og til sist hvor lenge han regjerte, og hans død (9,29–30).

Sammenligner vi dette med skildringen av Salomos regjering i 1 Kong 1–11, ser vi at Krønikeboka utelater mye. Den forteller ikke hvordan Salomo kom på tronen etter Adonjas forsøk på å ta makten, og hvordan han grunnfestet riket ved å straffe opprøreren (1 Kong 1–2). Den forteller heller ikke om giftermålet med den egyptiske kongsdatteren (1 Kong 3,1–2), den vise dommen (3,16–28), embetsmennene og den kongelige prakten (4,1–34), byggingen av palasset (7,1–12) eller avgudsdyrkelsen hans og motstanderne som reiste seg mot ham (11,1–40).

Til gjengjeld får skildringen av templets bygging og innvielse flere viktige opplysninger som mangler i Første Kongebok. Det viser at

forfatteren av Krønikeboka bare ville skildre byggingen av Guds hus nærmere, og at han bare kort rørte ved alt det andre denne vise og lykkelige kongen tok seg for.

V. 1–17. Offeret i Gibeon

> «[1]Salomo, Davids sønn, styrket sitt kongedømme. Herren hans Gud var med ham og lot ham bli overmåte stor. [2]Og Salomo kalte til seg hele Israel, høvedsmennene over tusen og over hundre, dommerne og alle høvdingene i hele Israel, og overhodene for deres slekter. [3]Han og alle de han hadde kalt sammen, dro til offerhaugen i Gibeon. For der sto Guds sammenkomst-telt, det som Herrens tjener Moses hadde laget i ørkenen. [4]Men Guds ark hadde David ført opp fra Kirjat-Jearim til det stedet han hadde gjort i stand for den, for han hadde reist et telt for den i Jerusalem. [5]Kobberalteret som Besalel, sønn til Uri og sønnesønn til Hur, hadde laget, sto der foran Herrens tabernakel. Og Salomo og de han hadde kalt sammen, søkte dit. [6]Og Salomo gikk opp dit, til kobberalteret for Herrens åsyn i sammenkomstens telt, og ofret tusen brenn-offer på det.»

Da Salomo hadde fått fast grunn under tronen, dro han med høvdingene og folkets representanter til Gibeon. Der ville han søke Guds velsignelse over regjeringen sin med et høytidelig offer foran tabernaklet. V. 1 står som en overskrift over hele fortellingen om Salomos regjering. «Salomo styrket sitt kongedømme» betyr at han ble sterk og mektig i riket sitt.

De eldre utleggerne så her en hentydning til at Adonja, som gjorde krav på kronen, og tilhengerne hans ble slått ned (1 Kong 2). Men det er for snevert. Det samme blir sagt om andre konger som det ikke var strid om tronfølgen for (2 Krøn 12,13; 13,21; 17,1; 21,4). Ordene gjelder hele regjeringen, alt Salomo gjorde for å grunnfeste et sterkt herredømme, ikke bare at han kom til makten.

Med dette stemmer neste ledd: Herren hans Gud var med ham og lot ham bli overmåte stor. Gud velsignet alt Salomo gjorde for dette målet (jf. 1 Krøn 29,25).

Offeret i Gibeon er også fortalt i 1 Kong 3,4–15. De to beretningene stemmer i alle hovedsaker. Men formen viser straks at de er to selvstendige skildringer av det samme, hentet fra de samme kildene. I 1 Kong 3 er gudsåpenbaringen fortalt mer utførlig, mens vår tekst

legger vekt på den siden ved offeret som knyttet det til den offentlige gudstjenesten.

Der 1 Kong 3,4 bare sier at kongen dro til Gibeon for å ofre, forteller Krønikeboka at Salomo kalte høvdingene og folkets representanter til denne høytidelige handlingen og dro dit sammen med dem. Det var ikke et privat offer, men den åndelige innvielsen av regjeringen hans, og ved den var rikets stender naturligvis til stede.

«Hele Israel» blir forklart som høvedsmennene, dommerne og høvdingene, det vil si overhodene for slektene. Hva Salomo sa til dem, blir ikke fortalt, men av det som følger, skjønner vi at han kalte dem til å følge ham til Gibeon og ofre.

V. 3 sier hvorfor han ofret på offerhaugen i Gibeon: Der sto Moses' tabernakel, men uten arken, som David hadde ført opp fra Kirjat-Jearim til Jerusalem (1 Krøn 13 og 15). Selv om arken var skilt fra tabernaklet, sto Moses' brennofferalter ved tabernaklet i Gibeon. Derfor var helligdommen der Herrens bolig og det lovlige stedet for brennoffer som gjaldt hele folket og riket.

Slik forfatteren her legger vekt på at Salomo ofret brennofferet sitt på det lovlige offerstedet, viser han i 1 Krøn 21,28–22,1 at det bare var særlige hendelser og tegn fra Gud som fikk David til å ofre på alteret han hadde reist på Ornans treskeplass, og at han ble hindret i å ofre i Gibeon.

Om Besalel, som laget kobberalteret, se 2 Mos 31,2 og 37,1. Etter den beste lesemåten sto alteret «der» foran Herrens tabernakel. Og det var Herren, ikke alteret, Salomo og menigheten søkte.

V. 7–13. Gud viser seg for Salomo

> «[7]Samme natt åpenbarte Gud seg for Salomo og sa til ham: Be om det du vil jeg skal gi deg! [8]Salomo svarte Gud: Du har vist stor miskunn mot min far David og gjort meg til konge etter ham. [9]Herre Gud, så la nå ditt ord til min far David bli sannhet! For du har gjort meg til konge over et folk som er så tallrikt som støvet på jorden. [10]Gi meg nå visdom og kunnskap, så jeg kan være leder og fører for dette folket! For hvem kunne ellers dømme dette ditt folk som er så stort? [11]Da sa Gud til Salomo: Fordi det var dette som lå deg på hjertet, og du ikke har bedt om rikdom, skatter og ære eller dine fienders død og heller ikke om et langt liv, men har bedt om visdom og kunnskap, så du kan dømme mitt folk som jeg har gjort deg til konge over, [12]så

er visdom og kunnskap gitt deg. Og jeg vil også gi deg rikdom og skatter og ære, som ingen av de kongene som har vært før deg har hatt, og heller ikke de som kommer etter deg, kommer til å få. [13]Så dro Salomo fra offerhaugen i Gibeon, fra sammenkomstens telt, tilbake til Jerusalem. Og han regjerte over Israel.»

Se kommentaren til 1 Kong 3,5–15. «Samme natt» er natten etter offerdagen. At Gud viste seg om natten, peker mot en drøm, og 1 Kong 3,5 sier uttrykkelig at han viste seg i en drøm. Salomos ord til Gud (v. 8–10) er gjengitt mer utførlig i 1 Kong 3,6–10. Uttrykksmåten minner om 1 Krøn 17,23 og kommer igjen i 2 Krøn 6,17 og 1 Kong 8,26.

Guds løfte er gjengitt kortere enn i 1 Kong 3,11–13. «Rikdom» er her styrket med «skatter». Det betingede løftet om et langt liv (1 Kong 3,14) er utelatt, fordi Salomo ikke oppfylte betingelsen, og løftet ble ikke oppfylt. I v. 13 må det stå at Salomo kom «fra» offerhaugen, slik sammenhengen krever, og slik Septuaginta og Vulgata har oversatt. Tillegget «fra sammenkomstens telt» kan virke overflødig, men står for å peke enda en gang på offerstedet i Gibeon og på at ofrene der var lovlige.

Etter 1 Kong 3,15 bar Salomo fram enda flere brennoffer og takkoffer foran arken da han kom hjem til Jerusalem, og holdt et gjestebud for tjenerne sine. Krønikeboka utelater det fordi disse ofrene ikke hadde noen varig betydning for Salomos regjering.

Grunnen er ikke, som Thenius mener, at forfatteren bare regnet ofrene på det gamle kobberalteret som lovlige. Han forteller jo utførlig i 1 Krøn 21,18–26 hvordan Gud selv ledet David til å ofre i Jerusalem, og hvordan offeret der ble tatt nådig imot med ild fra himmelen, så Ornans treskeplass ble innviet som offersted. Han er så utførlig om tabernaklet bare for å forklare leserne hvorfor Salomo bar fram det høytidelige brennofferet i Gibeon og ikke i Jerusalem, slik vi kunne vente etter 1 Krøn 21.

De siste ordene i v. 13, «Og han regjerte over Israel», hører ikke til fortellingen om offeret. De svarer til 1 Kong 4,1 og danner overgangen til det som følger.

V. 14–17. Salomos vogner, hester og rikdom

«[14]Salomo skaffet seg mange stridsvogner og hestfolk. Han hadde fjorten hundre stridsvogner og tolv tusen hestfolk. Noen av dem la han i vognbyene, noen hos seg selv i Jerusalem. [15]Kongen gjorde

> sølvet og gullet i Jerusalem like så vanlig som stein, og sedertre like så vanlig som morbærtrærne i lavlandet. [16]Hester ble innført til Salomo fra Egypt og fra Kue. Kongens kjøpmenn kjøpte dem i Kue og hentet dem der. [17]Hver vogn som ble hentet opp fra Egypt og innført, kostet seks hundre sekel sølv og hver hest ett hundre og femti. På samme måten hentet de også vogner og hester derfra til alle hetittenes konger og til kongene i Syria.»

For å vise med fakta at Guds løfte i Gibeon ble oppfylt, forteller 1 Kong 3,16–28 om Salomos vise dom, kap. 4,1–20 om embetsmennene hans, og 4,21–34 skildrer videre prakten, herligheten og visdommen i regjeringen hans. Krønikeboka har her bare en kort opplysning om vognene og hestene og om rikdommen på sølv og gull i landet, bare for å vise hvordan Gud hadde gitt ham rikdom og skatter.

Den samme opplysningen står nesten ordrett i 1 Kong 10,26–29, i avslutningen om Salomos rikdom og prakt. I parallellen 2 Krøn 9,13–28 blir den gjentatt i forkortet form og flettet sammen med andre opplysninger. Det viser hvor fritt og selvstendig forfatteren av Krønikeboka har brukt kildene sine, og hvordan han har ordnet stoffet etter sin egen plan.

1

Se kommentaren til 1 Kong 10,26–29. V. 14–15 stemmer ord for ord med 1 Kong 10,26–27, bortsett fra én forskjell i form og én i innhold. Der Kongebøkene har «han førte dem», har Krønikeboka her og i 9,25 det mer talende «han la dem» i vognbyene.

I v. 15 er gullet lagt til sølvet, mens det mangler både i 1 Kong 10,27 og i 2 Krøn 9,27. Det passer likevel godt her, for sammenligningen med stein gjelder mengden, og Salomo hadde samlet ikke bare sølv, men også gull i mengdevis. V. 16–17 stemmer med 1 Kong 10,28–29 bortsett fra små forskjeller i ordformene.

[1]Thenius mener at forfatteren fant dette stykket to steder i kildene sine, skrev det mekanisk av begge steder og først mot slutten oppdaget gjentakelsen og forkortet. Men den første halvdelen av den antatte gjentakelsen, 9,25–26, stemmer slett ikke med 1 Kong 10,26. Den svarer til 1 Kong 4,26–27.

Kapittel 2. Forberedelsene til tempelbyggingen

V. 1–10. Salomo vil bygge Herrens hus

> «[1]Salomo tenkte nå på å bygge et hus for Herrens navn og et hus for seg selv til kongebolig. [2]Han skrev ut sytti tusen mann til bærere og åtti tusen mann til steinhoggere på fjellene, og han satte tre tusen seks hundre oppsynsmenn over dem.»

Fortellingen om byggearbeidene innledes med v. 1 (i den hebraiske teksten 1,18): «Salomo tenkte nå på å bygge.» Verbet betyr her ikke å befale noen å gjøre noe, men å ha i sinne å gjøre det, som i 1 Kong 5,5. Om «et hus for Herrens navn», se kommentaren til 1 Kong 5,3. Huset «til kongebolig» er kongens palass. Det blir riktignok nevnt kort i 2,12; 7,11 og 8,1, men Krønikeboka skildrer det ikke nærmere, slik 1 Kong 7,1–12 gjør.

Med v. 2 begynner fortellingen om forberedelsene Salomo gjorde til disse byggene, særlig til templet. Først står det at kongen lot telle opp alle arbeidsfolkene han trengte i riket sitt. Så følger forhandlingene med kong Hiram i Tyrus om å sende en kyndig byggmester og det materialet som trengtes, sedertre og hogd stein fra Libanon (v. 3–16). Til sist blir opplysningene om pliktarbeiderne i v. 2 tatt opp igjen og gjort fullstendige (v. 17–18).

I parallellen i 1 Kong 5 står det først at Hiram sendte en sendeferd for å ønske Salomo til lykke da han hørte at han var blitt konge (1 Kong 5,1). Krønikeboka utelater det fordi det ikke hadde noe å si for forhandlingene som fulgte. I selve forhandlingene stemmer de to beretningene i hovedsaken, men formen er så forskjellig at de tydelig

er frie bearbeidelser av en felles kilde, gjort uavhengig av hverandre, slik det alt er sagt ved 1 Kong 5.

V. 3–10. Salomos bud til Hiram

> «[3]Så sendte han bud til Hiram, kongen i Tyrus, og sa: Gjør nå det samme for meg som du gjorde for min far David, da du sendte ham sedertre, så han kunne bygge seg et hus til å bo i! [4]Nå vil jeg bygge et hus for Herrens, min Guds navn og innvie det til ham, så vi kan brenne velluktende røkelse for hans åsyn og legge fram de daglige skuebrød, og ofre brennoffer morgen og kveld på sabbatene og nymånedagene og på Herrens, vår Guds høytider. Dette er pålagt Israel for alle tider. [5]Det huset som jeg vil bygge, skal være stort. For vår Gud er større enn alle guder! [6]Men hvem makter vel å bygge et hus for ham? Himlene og himlenes himler rommer ham ikke. Hvem er da jeg, at jeg skulle bygge et hus for ham - nei, bare et sted hvor vi kan brenne røkelse for hans åsyn. [7]Så send meg nå en mann som er kyndig i å arbeide i gull og sølv og kobber og jern, og i purpurrød og karmosinrød og blå ull, og som forstår seg på å skjære ut bilder, så han kan arbeide sammen med de kunstforstandige menn som jeg har her i Juda og i Jerusalem, og som min far David har kalt til dette. [8]Send meg også sedertre, sypresstre og sandeltre fra Libanon. For jeg vet at dine tjenere forstår seg på å hogge trærne på Libanon, og mine tjenere skal arbeide sammen med dine. [9]De må sørge for trær i mengdevis til meg, for det huset jeg vil bygge, skal være stort og prektig. [10]Tømmerhoggerne, dine tjenere som feller trærne, vil jeg gi tjue tusen kor tresket hvete og tjue tusen kor bygg og tjue tusen bat vin og tjue tusen bat olje.»

(Keil, v. 10: «… tjue tusen kor hvete til føde …»)

Gjennom sendebudene sine ba Salomo Hiram, kongen i Tyrus, om å sende ham en byggmester og tømmer til templet. Om Hiram, som levde samtidig med David og Salomo, se kommentaren til 2 Sam 5,11. Etter 1 Kong 5 ba Salomo bare om sedertre fra Libanon. Vår beretning er mer nøyaktig: Han ba om en byggmester og om sedertre, sypresstre og annet tømmer.

I 1 Kong 5,3–5 begrunner Salomo bønnen sin med at David på grunn av krigene ikke kunne bygge templet, men at Herren hadde gitt ham, Salomo, ro og fred, så han nå ville bygge det etter Guds løfte til David.

Her minner Salomo i stedet Hiram om hvor vennlig han hadde sendt hans far David sedertre til palasset, og forteller at han vil bygge

et tempel for Herren, og at det skal være til gudstjeneste for den Gud som himmelen og jorden ikke rommer. Begge forfatterne har altså utformet grunntankene i kilden sin nokså fritt.

V. 3 er en ufullstendig setning. Etter «som du gjorde for min far David» mangler etterleddet «gjør nå det samme for meg og send meg sedertre». Det siste følger i v. 7–8, og det første er lett å tenke seg til.

«Nå vil jeg bygge» betegner det en har i sinne å gjøre. Templet skal innvies til Herren ved at han blir tilbedt der på den foreskrevne måten. Det gjelder den velluktende røkelsen (2 Mos 25,6), som ble brent på røkelsesalteret hver morgen og kveld (2 Mos 30,7), skuebrødene, som stadig skulle ligge framme (2 Mos 25,30), og brennofrene slik de er foreskrevet i 4 Mos 28–29. «Dette er pålagt Israel for alle tider» (jf. 1 Krøn 23,31).

For å tilbe Herren rett med disse ofrene må templet være stort, for han er større enn alle guder (jf. 2 Mos 18,11; 5 Mos 10,17).

Men ingen makter å bygge et hus som denne Gud kunne bo i, for himlene og himlenes himler rommer ham ikke. Ordene minner om Salomos tempelbønn (1 Kong 8,27; 2 Krøn 6,18). Hvordan skulle da jeg kunne bygge et hus for at han skulle bo i det? Tanken som følger, er: Det er heller ikke min hensikt. Jeg vil bygge et tempel bare for å brenne røkelse for hans åsyn. Røkelsen står her som en del for det hele og betegner hele gudstjenesten.

Etter at han har sagt hva templet skal være til, ber Salomo i v. 7 om en kyndig byggmester og om det materialet som trengs, kostbart tømmer.

Byggmesteren skulle være kyndig i å arbeide i gull, sølv og så videre. Etter 4,11–16 og 1 Kong 7,13 ff. laget han kobberarbeidene og tempelkarene. Her og i v. 14 blir han også skildret som kyndig i purpurveving og i arbeid i stein og tre. Det viser at han var en kunstner som kunne ta seg av alt kunstarbeid ved tempelbyggingen. Derfor er alle de kostbare materialene til templet og karene regnet opp.

Karmil (כַּרְמִיל, «karmosinrød ull») finnes bare her, i v. 14 og i 3,14. Ordet er trolig ikke hebraisk, men kommer fra gammelpersisk og kom til hebreerne sammen med varen. «Skjære ut bilder» betyr her generelt gravert arbeid i metall eller utskåret arbeid i tre (jf. 1 Kong 6,29).

De kunstforstandige mennene i Juda og Jerusalem, som han skulle arbeide sammen med, var dem David hadde skaffet til tempelbyggingen (jf. 1 Krøn 28,21; 22,15).

Tømmeret Hiram skulle sende, var sedertre, sypresstre og *algummim*-tre fra Libanon. *Algummim* (אַלְגּוּמִּים), som står her og i 9,10, og som heter *almuggim* i 1 Kong 10,11, er trolig sandeltre. Etter 1 Kong 10,12 ble det brukt i templet til trappetrinn og musikkinstrumenter, og derfor er det nevnt her. Men det vokste ikke på Libanon. Etter 1 Kong 9,28 og 10,11 ble det hentet fra Ofir. I denne oppregningen er det derfor unøyaktig nevnt sammen med sedertre og sypresstre fra Libanon.

V. 9 sier hva samarbeidet skulle føre til: Hiram skulle sende sedertre som folket hans, som forsto seg på det, skulle hogge, og Salomos tjenere skulle hjelpe dem, for at de kunne skaffe tømmer i mengdevis til et hus som skulle være «stort og prektig», egentlig «underfullt stort».

Til gjengjeld lover Salomo å gi de tyriske arbeiderne korn, vin og olje til underhold. Det er utelatt i 1 Kong 5. Det hebraiske ordet bak NBs «tresket», *makkot* (מַכּוֹת, egentlig «slag»), gir ingen god mening. «Hvete av slag» for tresket hvete ville være et svært underlig uttrykk, særlig fordi hvete, som alltid regnes i mål, naturligvis er tresket, og ingen slik tilføyelse står ved byggen. Ordet er nok bare en skrivefeil for *makkolet* (מַכֹּלֶת, «føde»), slik vi kan se av 1 Kong 5,11.

V. 11–18. Hirams svar

«[11]Hiram, kongen i Tyrus, svarte i et brev som han sendte Salomo:
Fordi Herren elsker sitt folk, har han satt deg til konge over dem.
[12]Og Hiram skrev videre: Lovet være Herren, Israels Gud, som har skapt himmelen og jorden, fordi han har gitt kong David en vis sønn, som har slik visdom og forstand at han kan bygge et hus for Herren og et hus for seg selv til kongebolig! [13]Jeg sender deg nå en kyndig og forstandig mann, Huram-Abi. [14]Han er sønn til en kvinne av Dans døtre, men hans far er en mann fra Tyrus. Han forstår seg på å arbeide i gull og sølv, kobber, jern, stein og tre, og i purpurrød og blå ull og i hvitt lin og i karmosinrød ull. Og han forstår seg på å skjære ut alle slags bilder og planlegge alle slags kunstverk som han får som sin oppgave, sammen med dine kyndige menn og min

herres, din far Davids kyndige menn. [15]Nå kan min herre sende sine tjenere hveten og byggen, oljen og vinen som han har talt om. [16]Så skal vi hogge så mange trær på Libanon som du har bruk for, og sende dem i flåter på havet til Jaffa. Så kan du selv hente dem opp til Jerusalem.»

Hiram svarte i et brev som han sendte Salomo (jf. 1 Kong 5,7–11). I 1 Kong 5,7 gir Hiram først uttrykk for glede over Salomos bønn, for det var viktig for ham å stå på god fot med Israels konge. I Krønikeboka begynner brevet med en lykkønskning: Fordi Herren elsker sitt folk, har han satt deg til konge over dem (jf. 2 Krøn 9,8; 1 Kong 10,9). Så priser Hiram etter begge beretningene Gud for at han har gitt David en så vis sønn.

I Krønikeboka er lovprisningen sterkere. Hiram går inn i Salomos åndelige forestillinger og kaller Herren skaperen av himmelen og jorden. «En vis sønn» er utvidet med «som har slik visdom og forstand», og dette blir særlig knyttet til at Salomo ville bygge et tempel for Herren. Så lover Hiram å sende ham kunstneren Huram-Abi. Om tittelen *Abi* («min far», det vil si rådgiver, mester) og om hvem han stammet fra, se kommentaren til 1 Kong 7,13–14.

I v. 14 blir kunstferdigheten hans skildret med de samme ordene som i Salomos ønske i v. 7, bare utvidet med noen små tillegg. Til metallene er arbeid i stein og tre føyd, og til vevnadene hvitt lin. Til sist, for å si alt, står det at han kan planlegge alle slags kunstverk han får i oppgave, som i 2 Mos 31,4. Dermed blir han stilt på linje med Besalel, mesteren for tabernaklet.

Løftet om å sende sedertre og sypresstre er her utelatt for korthets skyld og bare antydet i v. 16. I v. 15 tar Hiram imot tilbudet om korn, vin og olje til arbeiderne, og v. 16 slutter med løftet om å hogge det tømmeret som trengs på Libanon, og sende det i flåter til Jaffa, så Salomo kunne hente det opp til Jerusalem derfra.

Sammenligner vi v. 15–16 med 1 Kong 5,8–11, finner vi at Kongebøkene har mer. Foruten Hirams noe ordrike løfte om å hogge sedertre og sypresstre på Libanon og sende dem i flåter over havet til det stedet Salomo bestemte, ber Hiram der om at Salomo skal gi ham føde til huset hans. Til sist står det at Hiram sendte Salomo sedertre, mens Salomo år for år ga Hiram tjue tusen kor hvete til føde for kongshuset og tjue kor olje av støtte oliven, altså den fineste oljen.

Kongebøkene går altså forbi lønnen i korn, vin og olje som ble sendt til de tyriske tømmerhoggerne, og nevner bare hveten og oljen Salomo hvert år ga kongen i Tyrus for kongshuset som betaling for tømmeret. Krønikeboka nevner bare lønnen til tømmerhoggerne, ikke betalingen for tømmeret. De to stedene handler om forskjellige ting, og det er ingen grunn til å endre teksten for å få dem til å stemme. Om målene, se kommentaren til 1 Kong 5,11.

V. 17–18. De fremmede som pliktarbeidere

> «[17]Så talte Salomo alle de fremmede menn som bodde i Israels land - det var etter den tellingen hans far David hadde foretatt. Det viste seg at det var ett hundre og femtitre tusen seks hundre mann. [18]Av dem gjorde han sytti tusen til bærere og åtti tusen til steinhoggere på fjellene, og tre tusen seks hundre til oppsynsmenn, som skulle holde folket i arbeid.»

Her blir den korte opplysningen i v. 2 om Salomos pliktarbeidere tatt opp igjen og utvidet. Salomo lot telle alle de mennene som bodde som fremmede i Israels land, det vil si etterkommerne av kanaaneerne som ikke var blitt utryddet, «etter den tellingen hans far David hadde foretatt». Dette viser til 1 Krøn 22,2. Der står det riktignok bare at David bød at de fremmede skulle samles. Men når han samlet dem for å skaffe arbeidsfolk til tempelbyggingen, lot han dem uten tvil også telle, og det er det det vises til her.

Tellingen ga i alt 153 600 mann. Av dem ble 70 000 bærere, 80 000 hoggere, trolig av stein og tre, på fjellet, det vil si på Libanon, og 3600 oppsynsmenn over arbeiderne, som skulle holde dem i arbeid. I 1 Kong 5,16 er tallet på oppsynsmennene 3300. Forskjellen kommer av at Krønikeboka gir hele tallet på oppsynsmenn, både høyere og lavere, mens Kongebøkene bare nevner de lavere uten de høyere.

Salomo hadde i alt 550 høyere oppsynsmenn over bygningsarbeiderne, israelitter og kanaaneere (1 Kong 9,23). Av dem var 250 israelitter, og bare de er nevnt i 2 Krøn 8,10, mens de andre 300 var kanaaneere. Summen av oppsynsmenn er den samme i begge beretningene, 3850. Krønikeboka deler dem i 3600 kanaaneere og 250 israelitter, Kongebøkene i 3300 lavere og 550 høyere oppsynsmenn (se kommentaren til 1 Kong 5,16).

I 1 Kong 5,13–14 står det dessuten at Salomo skrev ut tretti tusen pliktarbeidere av Israels folk. En tredjedel av dem, ti tusen mann,

skulle arbeide en måned om gangen på Libanon og så være hjemme og stelle med sitt eget i to måneder. Dette uttaket av arbeidsfolk blant israelittene nevner ikke Krønikeboka.

Kapittel 3. Templet bygges

Byggingen av templet

Kap. 3,1–5,1 forteller om byggingen av templet (jf. 1 Kong 6 og 7,13–51). Skildringen begynner med hvor og når templet ble bygd (3,1–2). Så følger målene på bygningen og en beskrivelse av de enkelte delene, utenfra og innover: først forhallen (3,3–4), så huset, det vil si det indre rommet eller Det hellige (3,5–7), så Det aller helligste med kjerubene (3,8–13) og forhenget mellom Det hellige og Det aller helligste (3,14).

Deretter kommer redskapene i forgården: søylene foran forhallen (3,15–17), kobberalteret (4,1), kobberhavet (4,2–5) og de ti vaskekarene (4,6). Så følger redskapene i Det hellige, lysestakene og bordene (4,7–8), de to forgårdene (4,9–10), og til sist en samlet oppregning av kobber- og gullredskapene i templet (4,11–5,1).

Skildringen i 1 Kong 6 og 7 er ordnet annerledes. Der er Guds løfte til Salomo mens byggingen pågikk, og beskrivelsen av palassbyggingen, flettet inn. Se kommentaren der.

V. 1–17. Stedet, tiden og grunnmålene

> «[1]Så begynte Salomo å bygge Herrens hus i Jerusalem, på Moria-fjellet. Det var der Herren hadde åpenbart seg for hans far David, på det stedet David hadde gjort i stand, på jebusitten Ornans treskeplass. [2]Han begynte å bygge på den andre dagen i den andre måneden i det fjerde året av sin regjering. [3]Da Salomo skulle bygge Guds hus, la han grunnvollen slik: Lengden var seksti alen etter det eldre mål, og bredden tjue alen.»

Opplysningene om hvor templet ble bygd (v. 1), står bare her. Moria-fjellet er tydelig fjellet i landet Moria der Abraham skulle ofre sønnen sin Isak (1 Mos 22,2). Det hadde fått navnet *Morijja* (מֹרִיָּה, «Herrens

åpenbaring») av denne hendelsen. Det er fjellet nordøst for Sion, som nå heter Haram etter muslimenes helligste moské, som står der.

Ordene om stedet blir ofte oversatt «som ble vist hans far David». Men verbet betyr i denne formen ikke «bli vist», bare «bli sett», «la seg se», vise seg, og det brukes særlig om Guds åpenbaringer. Vi må derfor oversette som NB: der Herren hadde åpenbart seg for hans far David. Det er lett å tenke seg Herren som subjekt ut fra sammenhengen.

Resten av verset forstår vi best slik: der Herren hadde åpenbart seg for hans far David, som hadde forberedt byggingen – og Salomo bygde på Davids sted, det vil si det stedet David hadde valgt, på jebusitten Ornans treskeplass (jf. 1 Krøn 21,18).

V. 2 gir tiden for byggingen. I 1 Kong 6,1 er tiden regnet fra Israels utgang av Egypt. «På den andre dagen» er uvanlig uttrykt, for ellers blir dagen i måneden alltid angitt med grunntall og «i måneden» etter at måneden er nevnt. Septuaginta og Vulgata har ikke ordet, og Bertheau mener derfor at det er kommet inn i teksten ved at «den andre» ble skrevet to ganger.

V. 3 lyder ordrett: «Og dette er Salomos grunnlegging, til å bygge Guds hus.» Det vil si: Dette er grunnvollen Salomo la for Guds hus. Bare lengden og bredden er oppgitt. Høyden, som står i 1 Kong 6,2, er utelatt. «Det eldre mål» er den gamle mosaiske eller hellige alen, som etter Esek 40,5 og 43,13 var en håndsbredd lengre enn den vanlige alen fra den senere tiden (se kommentaren til 1 Kong 6,2).

V. 4. Forhallen

> «[4]Forhallen som lå foran huset, var tjue alen bred, svarende til bredden av huset, og ett hundre og tjue alen høy. Og han kledde den innvendig med rent gull.»

Forhallen foran huset var tjue alen målt langs husets bredde, det vil si at den var like bred som huset. Det er ingen grunn til å endre teksten etter 1 Kong 6,3 for å få med også dybden på forhallen. Selv for hovedbygningen er ikke alle tre målene oppgitt, og forfatteren av Krønikeboka ville ikke gi en fullstendig byggebeskrivelse. Han ville først og fremst gi et allment inntrykk av hvor prektig templet var.

I høyden på forhallen, 120 alen, må det derimot være en tekstfeil eller et galt tall. En front på 120 alen foran et hus som bare var tretti alen høyt, kunne ikke kalles en forhall. Det ville vært et tårn. Om det skal være tjue eller tretti alen, kan ikke avgjøres sikkert (se

kommentaren til 1 Kong 6,3). Han kledde forhallen med rent gull (jf. 1 Kong 6,21).

V. 5–7. Det hellige

> «[5]Det store huset kledde han med sypresstre. Dessuten kledde han det med ekte gull og satte palmer og kjeder på det. [6]Han smykket huset med edelsteiner. Gullet var gull fra Parvajim. [7]Hele huset, både bjelkene og dørtersklene og veggene og dørene kledde han med gull, og skar ut kjeruber på veggene.»

«Det store huset» er det store rommet i huset, Det hellige. Det kledde han med sypresspanel, kledde det med godt gull og skar ut palmer og kjeder på det. Palmene er kunstige palmer som veggpryd (jf. Esek 41,18; 1 Kong 6,29.35). Kjedene er i 2 Mos 28,14 små snodde kjeder av gulltråd. Her er det spiralformede, kjedelignende utsmykninger på veggene, blomsterkranser skåret ut i panelet, slik vi ser av 1 Kong 6,18.

Han smykket huset med edelsteiner, det vil si innsiden av veggene (jf. 1 Krøn 29,2). Bähr sier treffende at det er lett å tro at veggene ble smykket med edelsteiner. Edelsteiner er uttrykkelig nevnt blant det Salomo fikk i mengdevis fra Ofir (1 Kong 10,11), og i Østen var det vanlig å bruke dem slik i bygninger og kar.

Gullet var fra Parvajim. Dette stedet, som var rikt på gull, er ikke nevnt noe annet sted, og navnet er ennå ikke forklart på en tilfredsstillende måte. Gesenius sammenligner sanskrit *parvam*, «den første, den fremste», og mener det er navnet på de østlige landene. Andre tar det for navnet på en by i det sørlige eller østlige Arabia som indisk gull ble ført fra til Israels land.

V. 7 skildrer gullkledningen nærmere: Han kledde huset, bjelkene i taket, dørtersklene, veggene og dørene med gull og skar ut kjeruber på veggene. Om den innvendige kledningen, utsmykningen og forgyllingen av huset, se 1 Kong 6,18.29–30, og om dørene 6,32–35.

V. 8–14. Det aller helligste, kjerubene og forhenget

> «[8]Det aller helligste bygde han slik at lengden var tjue alen, svarende til bredden av huset, og bredden tjue alen, og han kledde det med ekte gull som veide seks hundre talenter. [9]Vekten på naglene, som var av gull, var femti sekel. Også loftsrommene kledde han med gull. [10]I Det aller helligste laget han to kjeruber i billedhoggerarbeid og kledde dem med gull. [11]Kjerubenes vinger var tjue alen lange. Den ene vingen på den ene kjeruben var fem alen og rørte ved husets

> vegg. Den andre vingen var fem alen og rørte ved vingen til den andre kjeruben. [12]Og den ene vingen på den andre kjeruben var fem alen og rørte ved husets vegg, og den andre vingen var fem alen og nådde vingen til den første kjeruben. [13]Slik målte disse kjerubenes vinger i sin fulle utstrekning tjue alen. De sto oppreist, og ansiktene vendte innover. [14]Forhenget laget han av blå og purpurrød og karmosinrød ull og hvitt lin, og satte kjeruber på det.»

Jf. 1 Kong 6,19–28. Lengden på Det aller helligste, målt langs husets bredde, var tjue alen, altså målt på samme måte som forhallen (v. 4). Bredden, det vil si dybden, var også tjue alen. Høyden, som var den samme (1 Kong 6,20), er ikke oppgitt.

I stedet får vi vekten på gullet som ble brukt til forgyllingen, og som ikke er nevnt i 1 Kong 6: seks hundre talenter til kledningen av veggene og femti sekel til naglene som festet gullblikket til panelet. Han kledde også loftsrommene over Det aller helligste med gull (se 1 Krøn 28,11). Heller ikke det er nevnt i 1 Kong 6.

Kjerubene var billedhoggerarbeid. Hver vinge var fem alen lang, og de fire utbredte vingene nådde over hele bredden av Det aller helligste, fra den ene veggen til den andre. Gjentakelsen i v. 11–12 fordeler målene på de to kjerubene: Spissen av den ene vingen på hver kjerub nådde husets vegg, og spissen av den andre nådde vingen på den andre kjeruben, som sto ved siden av.

Teksten i v. 13 er riktig og betyr: Kjerubenes vinger målte tjue alen, for de bredte dem ut. De sto på føttene, altså oppreist, og var etter 1 Kong 6,26 ti alen høye. «Ansiktene vendte innover» betyr ordrett «mot huset», altså mot Det hellige. De vendte ikke ansiktene mot hverandre, slik kjerubene på nådestolen gjorde (2 Mos 25,20).

Forhenget mellom Det hellige og Det aller helligste er ikke nevnt i 1 Kong 6. Det var laget av de samme stoffene og fargene som forhenget i tabernaklet, og det hadde kjerubbilder vevd inn på samme måte (jf. 2 Mos 26,31).

V. 15–17. Søylene foran templet

> «[15]Foran huset laget han to søyler, som til sammen var trettifem alen høye, og søylehodet over dem var fem alen. [16]Han laget kjeder i det innerste rommet og satte dem på toppen av søylene, og han laget hundre granatepler og satte dem på kjedene. [17]Så reiste han søylene

foran templet, den ene på høyre side og den andre på venstre side. Den til høyre kalte han Jakin og den til venstre Boas.»

(Keil, v. 16: «Han laget kjeder på halsringen og satte dem på toppen av søylene …»)

De to kobbersøylene foran huset, det vil si foran forhallen, er beskrevet nøyere i 1 Kong 7,15–22. Høyden er her oppgitt til trettifem alen, mens den etter 1 Kong 7,15; 2 Kong 25,17 og Jer 52,21 bare var atten alen. Tallet trettifem har oppstått ved at talltegnene for 18 (יח) og 35 (לה) er blitt forvekslet (se kommentaren til 1 Kong 7,15).[1] Søylehodet var fem alen høyt, som i 1 Kong 7,16.

I v. 16 gir «i det innerste rommet» ingen mening, for her er det ikke Det aller helligste det handler om, men søylene foran forhallen, eller rettere en pryd på søylehodene. Vi må ikke tenke oss kjeder som gikk fra Det aller helligste og ut til søylene.

Bertheau mener at ordet *devir* (דְּבִיר, «det innerste rommet») er kommet inn ved at bokstavene i *ravid* (רָבִיד, «halsring, halskjede») er byttet om. Dette forslaget er så overbevisende at vi regner det som sikkert riktig. Ordet betyr halskjede i 1 Mos 41,42 og Esek 16,11 og kan derfor lett bety en ring eller et bånd.

Etter 1 Kong 7,17–20.41 ff., sammenlignet med 2 Krøn 4,12–13, hadde hvert søylehode to deler. Den nedre delen var en vulst, en bred, rund kant som buet seg ut mot midten. Den var dekket med kjedelignende nettverk, var én alen høy og hadde en rad utskårne granatepler over og en under. Den øvre delen, selve kronen på søylehodet, var fire alen høy og formet som et åpent liljebeger.

I vårt vers er det den nedre delen det er tale om, vulsten med kjedenettet og granateplene. Den kaller Krønikeboka en halsring, fordi den kan ses som et halssmykke på søylehodet, i motsetning til den øvre delen med liljeverket. Kjedene dannet et nett som omga den nedre delen av søylehodet som et halskjede.

Om hvor søylene sto, og om navnene deres, se kommentaren til 1 Kong 7,21.

[1] NB har «som til sammen var trettifem alen høye» og forstår altså tallet om de to søylene sammen.

Kapittel 4. Templets redskaper

«[1]Så laget han et alter av kobber, som var tjue alen langt og tjue alen bredt og ti alen høyt.»

V. 1–6 skildrer kobberredskapene i forgården, først brennofferalteret. I 1 Kong 6 og 7 er det ikke fortalt at det ble laget, og der blir alteret bare nevnt i forbifarten ved innvielsen av templet (1 Kong 8,22.54) og i 9,25. Det var tjue alen i kvadrat og ti alen høyt og var laget etter mønster av Moses' brennofferalter, trolig av kobberplater som omsluttet en kjerne av jord og uhogde steiner.

Dømmer vi etter Esekiels beskrivelse (Esek 43,13–17), steg det opp i avsatser som ble mindre for hvert trinn. Målet på tjue alen gjelder da bare det nederste trinnet, mens flaten øverst, med ildstedet, bare var tolv alen i kvadrat.

V. 2–5. Kobberhavet

«[2]Og han laget det støpte havet. Det var ti alen fra den ene kanten til den andre, og var helt rundt. Det var fem alen høyt, og en snor på tretti alen nådde rundt det. [3]Nedenfor kanten var det bilder av okser rundt omkring. De nådde rundt omkring havet, ti på hver alen. Det var to rader med okser, og de var støpt i ett med havet. [4]Havet sto på tolv okser. Tre vendte mot nord, tre vendte mot vest, tre vendte mot sør, og tre vendte mot øst. Havet hvilte på dem. Deres bakkropper vendte alle innover. [5]Kummen var en håndsbredd tykk. Kanten var som randen på et beger, lik en liljeblomst. Den tok mange bat - tre tusen bat rommet den.»

Kobberhavet er beskrevet som i 1 Kong 7,23–26. Se kommentaren der. Forskjellene i innhold kommer trolig av skrivefeil i Krønikeboka. Det gjelder «okser» i v. 3, der Kongebøkene har «gresskar» (1 Kong 7,24), og tre tusen bat, der Kongebøkene har to tusen. Ordene «den tok» og

«rommet den» i v. 5 kan virke dobbelt, men uttrykket er bare utførlig, og det er ingen god grunn til å stryke noe.

V. 6. Vaskekarene

> «[6]Så laget han ti vaskekar og satte fem på høyre side og fem på venstre side. I dem skylte de det som hørte til brennofferet, men havet hadde prestene til å vaske seg i.»

Etter 1 Kong 7,38 sto de ti vaskekarene på ti fotstykker av kobber, kister med hjul under. Kunstarbeidet på fotstykkene er utførlig beskrevet i 1 Kong 7,27–37, men Krønikeboka utelater dem fordi de bare er underordnede deler av vaskekarene.

Hvor store karene var, og hvor mye de rommet, er ikke sagt. Det står bare at de var plassert på begge sider av forhallen, og hva de skulle brukes til: Der skylte de det som hørte til brennofferet, det vil si kjøttet som skulle brennes på alteret. Ved denne anledningen blir det også nevnt hva kobberhavet ble brukt til. Om det enkelte, se kommentaren til 1 Kong 7,38 ff.

V. 7–10. Lysestakene, bordene og forgårdene

> «[7]Videre laget han ti gullysestaker i den foreskrevne form, og satte dem i Det hellige, fem på høyre og fem på venstre side. [8]Og han laget ti bord og satte dem i Det hellige, fem på høyre og fem på venstre side. Og han laget hundre skåler av gull. [9]Så bygde han prestenes forgård og den store gården og dører til gården. Dørene kledde han med kobber. [10]Havet satte han på høyre side av huset, mot sørøst.»

V. 7–9 handler om gullredskapene i Det hellige og om forgårdene. De står ikke i parallellen i 1 Kong 7. Der følger opplysningen om hvor kobberhavet sto (7,39 = vårt v. 10), rett etter opplysningen om hvor fotstykkene med vaskekarene sto.

Lysestakene og skuebrødsbordet blir riktignok nevnt i den samlede oppregningen av tempelredskapene i 1 Kong 7,48–49, og de kommer igjen på det tilsvarende stedet i Krønikeboka (v. 19–20). I beskrivelsen av tempelbyggingen er den indre forgården nevnt (1 Kong 6,36; 7,12), men den ytre forgården er ikke uttrykkelig nevnt.

Vi kan ikke si hvorfor versene mangler i 1 Kong 7. Men at de er utelatt eller falt ut der, kan vi slutte av at hele innholdet i vårt kapittel svarer til 1 Kong 7,23–50, og at begge stedene rundes av med det samme avsluttende verset (2 Krøn 5,1 og 1 Kong 7,51).

Han laget ti lysestaker av gull «i den foreskrevne form», det vil si slik de skulle være etter forskriften om gullysestaken i Moses' helligdom (2 Mos 25,31 ff.). Ordet *mishpat* (מִשְׁפָּט) betegner her den loven som var gitt ved Moses.

De ti gullbordene svarte til de ti lysestakene og var som dem plassert fem på høyre og fem på venstre side i Det hellige. Bordene var ikke til å sette lysestakene på, slik Bertheau mener, men til skuebrødene (jf. v. 19; 1 Krøn 28,16).

De hundre gullskålene var ikke til å samle opp og stenke blodet med, som Bertheau mener. Forbindelsen med skuebrødsbordene viser at det var vinskåler, offerkar til drikkofferet. De svarte trolig til begerne på skuebrødsbordet i tabernaklet (2 Mos 25,29). At ordet kan bety vinskåler, går tydelig fram av Amos 6,6.

De to forgårdene blir ikke beskrevet nærmere. Om prestenes forgård, se kommentaren til 1 Kong 6,36 og 7,12. Om den store eller ytre forgården blir det bare sagt at den hadde dører, og at dørbladene var kledd med kobber. V. 10 er et tillegg om hvor kobberhavet sto, og stemmer med 1 Kong 7,39. Se kommentaren der.

V. 11–18. Huram fullfører kobberarbeidene

> «[11]Huram laget askebøttene og ildskuffene og skålene til å stenke blod med. Så var Huram ferdig med det arbeidet han gjorde for kong Salomo i Guds hus. Det var: [12]to søyler og de to skålene og søylehoder på toppen av søylene, og de to nettverkene til å dekke de to skålene på søylehodene på toppen av søylene, [13]og de fire hundre granateplene til de to nettverkene - to rader granatepler til hvert nettverk - til å dekke de to skålene på søylehodene. [14]Og han laget fotstykkene og karene på fotstykkene, [15]havet og de tolv oksene under det, [16]og askebøttene og ildskuffene og gaflene og alt det som hørte til, laget mesteren Huram - som kong Salomo hadde i sin tjeneste - for ham til Herrens hus. Alt var av blankt kobber. [17]Det var på Jordan-sletten kongen lot dem støpe, i leirjorden mellom Sukkot og Seredata. [18]Salomo laget alle disse sakene i stor mengde, for kobberets vekt ble ikke undersøkt.»

(Keil, v. 14: «de ti fotstykkene og de ti karene på fotstykkene»; v. 16: «askebøttene og ildskuffene og skålene og alle disse karene»)

Første del av v. 11 nevner de tyngre kobberredskapene som hørte til brennofferalteret: askebøttene, som asken ble båret bort i, ildskuf-

fene, som asken ble tatt ut av alteret med, og skålene til å samle opp og stenke offerblodet med. Selv om Huram er nevnt som den som laget dem, hører denne halvdelen av verset sammen med det som går foran. Det er hevet over tvil, for de samme redskapene blir nevnt igjen i oppregningen som følger (v. 16).

Med andre halvdel av v. 11 begynner den samlede oppregningen av redskapene i templet. Først kommer kobberarbeidene Huram laget. Stykket står også i 1 Kong 7,40–47, og oppregningen stemmer ord for ord med det stedet, bortsett fra små språklige forskjeller og noen feil i teksten. I v. 12 er «skålene og søylehodene» den riktige lesemåten, og slik bør det leses også i 1 Kong 7,41. Skålene, vulstene på søylehodene, må nemlig holdes atskilt fra kronene (se 3,16).

I v. 14 står «laget» to ganger i den hebraiske teksten. Det første er en skrivefeil for «ti» og det andre for «ti» i hunkjønnsform, så det skal være «ti fotstykker» og «ti kar» (jf. 1 Kong 7,43). Noe verb trengs ikke, for ordene avhenger av «det arbeidet han gjorde» i v. 11, mens tallet ikke kan mangle, siden det ellers alltid er oppgitt.

I v. 16 er «gaflene» en skrivefeil for «skålene» (jf. v. 11 og 1 Kong 7,45). Det er heller ingen mening i å tale om redskapene til de redskapene som er regnet opp i v. 12–16. Etter 1 Kong 7,45 må vi lese «alle disse karene». Om «Abi», som her er gjengitt med «mesteren», se 2,13. Alt var av blankt, polert kobber. Om resten, se kommentaren til 1 Kong 7,40 ff.

V. 19–22. Gullredskapene og dørene

> «[19]Salomo laget også alle de ting som skulle være i Guds hus: gullalteret og bordene som skuebrødene skulle ligge på, [20]lysestakene med lamper som skulle tennes på foreskreven måte - de sto foran det innerste rommet, og de var av fint gull. [21]Blomstene på dem og lampene og lysesaksene var av gull - av det reneste gull - [22]og knivene og skålene til å stenke blod med og røkelsesskålene og fyrfatene, alt var av fint gull. Og i inngangene til huset var både de indre dørene som førte til Det aller helligste, og de dørene som førte til Det hellige, laget av gull.»

I oppregningen av gullredskapene i Det hellige avviker vår tekst noe mer fra 1 Kong 7,48–50. Om forskjellen når det gjelder skuebrødsbordene, se kommentaren til 1 Kong 7,48. I v. 20 er tallet på lysestakene og plasseringen deres ikke oppgitt, slik de er i 1 Kong 7,49, for det er alt sagt i v. 7. I stedet blir det lagt vekt på hva de skulle brukes til: De skulle

tennes på foreskreven måte foran Det aller helligste. Om prydene og de mindre redskapene til lysestakene, se kommentaren til 1 Kong 7,49.

I v. 21 er det føyd til «av det reneste gull», ordrett «det er fullkomment gull». Tillegget kan virke overflødig, for både før og etter blir det sagt at disse karene var av fint gull, og Septuaginta har utelatt det. Men ordene skal trolig vise at også prydene og de mindre redskapene til lysestakene, lampene, lysesaksene og så videre, var av massivt gull og ikke bare forgylt.

Knivene ble trolig brukt sammen med lysesaksene til å rense og stelle lysestakene og lampene. De finnes ikke blant redskapene i tabernaklet, men blir nevnt her og i 1 Kong 7,50, og blant tempelredskapene i 2 Kong 12,13 og Jer 52,18.

Sammen med offerskålene (se v. 8) nevner 1 Krøn 28,17 også gafler av gull, som ikke er nevnt andre steder. Blant redskapene i tabernaklet finner vi bare gafler av kobber, kjøttgafler som hørte til brennofferalteret (2 Mos 27,3; 38,3; 4 Mos 4,14; jf. 1 Sam 2,13). De kan ikke være ment her, for alle redskapene i dette verset hørte til Det hellige.

Hva gullgaflene ble brukt til, kan ikke avgjøres. At de ikke er nevnt i vårt vers, gjør det ikke tvilsomt at de fantes, for oppregningen er ikke fullstendig. For eksempel mangler også fatene fra 1 Kong 7,50.

Om dørene har 1 Kong 7,50 «hengslene til dørene på huset», mens vår tekst har «inngangen til huset, dørene». Noen mener derfor at «inngangen» bare er en skrivefeil for «hengslene». Men da måtte vi også endre resten av uttrykket, og «husets hengsler» ville dessuten være et underlig uttrykk.

Det er mer sannsynlig at forfatteren av Krønikeboka selv har gjort uttrykket mer allment og bare vil fremheve at også dørbladene til Det aller helligste og Det hellige var av gull. De var naturligvis ikke av massivt gull, men kledd med gull, slik vi ser av 3,7. Det taler også for denne forklaringen at det her bare står «gull», ikke «fint gull».

Kapittel 5. Arken føres inn i templet

V. 1. Davids gaver i skattkammeret

> «[1]Da det nå var ferdig, alt det arbeidet Salomo hadde latt utføre for Herrens hus, lot han bære inn dit de ting som hans far David hadde helliget til Herren. Både sølvet og gullet og alle karene la han ned i skattkammeret i Guds hus.»

V. 1 slutter fortellingen om hvordan de hellige karene ble laget, slik som 1 Kong 7,51, og dermed er også hele beretningen om tempelbyggingen ført til ende. Om Davids gaver, se 1 Krøn 18,10–11, og om hele saken kommentaren til 1 Kong 7,51.

Innvielsen av templet

Kap. 5,2–7,22 forteller om innvielsen av templet (jf. 1 Kong 8,1–9,9). Til denne høytiden hadde Salomo kalt de eldste og overhodene i hele Israel til Jerusalem, og den hadde fire deler: Paktens ark ble ført inn i templet (5,2–6,11), Salomo ba innvielsesbønnen (6,12–42), det ble holdt offerfest (7,1–10), og Herren svarte på Salomos bønn (7,11–22). Ved de to første delene ble templet innviet til sin bestemmelse av kongen og Israels menighet. Ved de to siste ble det helliget av Herren til bolig for hans navn.

Beretningen vår stemmer i hovedsaken, og for det meste også ordrett, med beretningen i Kongebøkene. Men Krønikeboka skildrer mer utførlig hvordan prestene og levittene tok del i høytiden. Og i den tredje delen forteller den, i stedet for velsignelsen Salomo lyste over folket (1 Kong 8,54–61), at ild fra himmelen fortærte ofrene (2 Krøn 7,1–3).

Den første delen av høytiden var at arken ble flyttet fra Sion-fjellet til templet (5,2–14). I forbindelse med dette står ordene som Salomo priste Herrens inntog i det nye templet med (6,1–11). Dette stykket er alt forklart i kommentaren til 1 Kong 8,1–21. Her tar vi derfor bare kort med de forskjellene fra den beretningen som har noe å si for meningen.

V. 2–14. Arken bæres inn i Det aller helligste

> «[2]Så kalte Salomo sammen til Jerusalem Israels eldste og alle stammehøvdingene, overhodene for Israels barns familier, for å føre Herrens paktsark opp fra Davids by, det er Sion. [3]Og alle Israels menn samlet seg hos kongen på festen i den sjuende måneden. [4]Da nå alle Israels eldste var kommet, løftet levittene arken opp. [5]Og de bar opp arken og sammenkomstens telt og alle de hellige kar som var i teltet. Det var de levittiske prestene som bar dem opp. [6]Og kong Salomo og hele Israels menighet, som hadde samlet seg hos ham, sto foran arken. Og de ofret småfe og storfe i slik mengde at de ikke kunne telles eller regnes. [7]Prestene bar Herrens paktsark inn på dens plass i husets innerste rom, i Det aller helligste, under kjerubenes vinger. [8]For kjerubene bredte vingene ut over det stedet hvor arken sto, slik at kjerubene ovenfra dekket både over arken og bærestengene. [9]Stengene var så lange at en kunne se endene av dem fra Det hellige foran det innerste rommet, men ikke utenfra. Og der har arken vært til denne dag. [10]Det var ikke noe annet i arken enn de to tavlene som Moses hadde lagt ned i den ved Horeb, den gang Herren sluttet pakt med Israels barn da de dro ut av Egypt.»

(Keil, v. 5: «Det var prestene og levittene som bar dem opp.»)

I v. 3 er navnet på måneden, etanim (1 Kong 8,2), utelatt, og forklaringen «det er den sjuende måneden» hørte sammen med det. Vi må derfor enten lese «i den sjuende måneden» eller tenke oss navnet på måneden til. Festen var jo ikke den sjuende måneden, men ble holdt i den.

I v. 4 står «levittene» der 1 Kong 8,3 har «prestene» som bar arken. Siden også Krønikeboka sier at prestene bar arken inn i helligdommen (v. 7), må vi med levittene her forstå levitter som også var prester.

Også «de levittiske prestene» i v. 5 er unøyaktig og må rettes etter 1 Kong 8,4: «prestene og levittene». For selv om det var levittiske prester som bar arken og de hellige karene fra tabernaklet inn i templet,

var det ikke prestene, men bare levittene, som bar selve tabernaklet, plankene, teppene og dekkene, inn i templet for at det skulle bevares der som et hellig minne.

Ordet «og» foran «levittene» har trolig falt ut ved en avskriver som tenkte på det vanlige uttrykket «de levittiske prestene» (Jos 3,3; 5 Mos 17,9.18).

At Moses hadde «lagt ned» tavlene i arken, er ordrett «gitt» i v. 10. Det er ikke så nøyaktig som «lagt der» i 1 Kong 8,9, men kan forsvares med 2 Mos 40,20.

V. 11–14. Sangen og skyen

> «[11]Så gikk prestene ut av helligdommen. Alle de prestene som var der, hadde helliget seg, uansett hvilket skift de tilhørte. [12]Og alle de levittiske sangerne, både Asaf og Heman og Jedutun og deres sønner og deres brødre, sto i klær av fint lin med cymbler og harper og sitarer på østsiden av alteret. Sammen med dem sto ett hundre og tjue prester som blåste i trompeter. [13]Og trompetblåserne og sangerne, alle som én og på én gang, stemte i for å love og prise Herren, og de lot trompetene og cymblene og de andre musikkinstrumentene klinge, og lovet Herren, fordi han er god og hans miskunnhet varer til evig tid. - Da ble huset, Herrens hus, fylt av en sky. [14]Og på grunn av skyen kunne prestene ikke bli stående og gjøre tjeneste. For Herrens herlighet fylte Guds hus.»

(Keil, v. 13: «… da ble huset fylt av skyen fra Herrens hus.»)

V. 11–13 skildrer hvordan prestene og de levittiske sangerne og musikerne tok del i den høytidelige handlingen da arken ble flyttet inn i templet. Dette er helt forbigått i 1 Kong 8,10, som holder seg til hovedsaken.

At prestene blir nevnt, gir anledning til merknaden i v. 11: Alle prestene som var til stede, hadde helliget seg, og skiftene kunne ikke holdes. Det vil si at prestenes skift (1 Krøn 24) ikke kunne følges. Høytiden var så stor at ikke bare det skiftet som hadde tjenesten den uken, men alle skiftene hadde helliget seg og var med på feiringen.

Også alle de levittiske sangerne og musikerne var med for å gjøre høytiden herlig med sang og spill. Asaf, Heman og Jedutun med sønnene og brødrene sine sto kledd i fint lin med cymbler, harper og sitarer øst for alteret, og sammen med dem 120 prester som blåste

i trompeter. Om disse sangerne og musikerne, klærne og instrumentene deres, se kommentaren til 1 Krøn 15,17–28 og 25,1–8.

V. 13 lyder ordrett: «Og det skjedde som én, når det gjaldt trompetblåserne og sangerne, at de lot én røst høre for å love og prise Herren.» Meningen er at trompetblåserne og sangerne sang som én mann med én røst for å love Herren. «Som én» står først for ettertrykkets skyld, og «én røst» er føyd til for å understreke sterkt at trompetklangen og sangen med harpespillet lød i samklang.

Så samles alt som skulle sies om sangen og musikken, i en forsetning. Etter den følger «da ble huset fylt», og det er også etterleddet til setningen som begynte i v. 11 og ble avbrutt av innskuddet: Da prestene gikk ut av helligdommen – for alle prestene … – og da de løftet røsten med trompeter og cymbler og de andre musikkinstrumentene og lovet Herren, «fordi han er god og hans miskunnhet varer til evig tid» (jf. 1 Krøn 16,34), da ble huset fylt av skyen fra Herrens hus.

Fordi «sky» står uten bestemt artikkel, må «Herrens hus» sist i verset knyttes til skyen. En hvilken som helst sky passer slett ikke her. Det er ikke tale om en sky, men om den skyen som dekket over Herrens herlighet i Det aller helligste. V. 14 stemmer med 1 Kong 8,11 og er forklart der.

Kapittel 6. Salomos tempelbønn

V. 1–21. Salomo priser Herren som har tatt bolig i huset

> «[1]Da sa Salomo: Herren har sagt at han vil bo i det dunkle. [2]Og nå har jeg bygd et hus til bolig for deg, et sted hvor du kan bo til evig tid. [3]Så vendte kongen seg om og velsignet hele Israels menighet, mens hele Israels menighet sto. [4]Han sa: Lovet være Herren, Israels Gud, som med sin munn talte med David, min far, og med sin hånd har oppfylt det han lovte da han sa: [5]Fra den dagen jeg førte mitt folk ut av landet Egypt, har jeg ikke utvalgt noen by blant alle Israels stammer, hvor det skulle bygges et hus til bolig for mitt navn. Heller ikke har jeg utvalgt noen mann til å være fyrste over mitt folk Israel. [6]Men jeg utvalgte Jerusalem til bolig for mitt navn, og jeg utvalgte David til å råde over mitt folk Israel. [7]Og David, min far, hadde i sinne å bygge et hus for Herrens, Israels Guds navn. [8]Men Herren sa til David, min far: Du gjorde vel i at du hadde i sinne å bygge et hus for mitt navn. [9]Men du skal ikke bygge huset. Din sønn, han som du skal bli far til, han skal bygge huset for mitt navn. [10]Og Herren har nå oppfylt det ordet han hadde talt. Jeg er trådt i min far Davids sted og har tatt sete på Israels trone, slik som Herren hadde sagt. Jeg har også bygd huset for Herrens, Israels Guds navn. [11]Og der har jeg satt arken, hvor Herrens pakt er, den pakten som han sluttet med Israels barn.»

Ordene der Salomo priser dette underfulle beviset på Guds nåde, stemmer helt med beretningen i 1 Kong 8,12–21. Bare i v. 5–6 er Salomos ord gjengitt mer fullstendig enn i 1 Kong 8,16, der ordene «Heller

ikke har jeg utvalgt noen mann til å være fyrste over mitt folk Israel» og «Men jeg utvalgte Jerusalem til bolig for mitt navn» mangler. Se kommentaren til 1 Kong 8,12–21.

V. 12–21. Innledningen til bønnen

> «[12]Så trådte Salomo fram foran Herrens alter midt for hele Israels menighet og bredte hendene ut. [13]For han hadde laget en forhøyning av kobber, fem alen lang og fem alen bred og tre alen høy, og satt den midt i gården. På den sto han nå. Og han falt på kne midt foran hele Israels menighet og bredte hendene ut mot himmelen [14]og sa: Herre, Israels Gud! Det er ingen Gud som du, verken i himmelen eller på jorden, du som holder din pakt og lar din miskunnhet vare ved mot dine tjenere, når de vandrer for ditt åsyn av hele sitt hjerte. [15]Du som har holdt det du lovte din tjener David, min far. Du lovte det med din munn, og med din hånd har du oppfylt det, som det viser seg i dag. [16]Herre, Israels Gud! Så hold nå også det du lovte din tjener David, min far, da du sa: Det skal aldri mangle en mann av din ætt til å sitte på Israels trone for mitt åsyn, så sant dine barn akter på sin vei og vandrer etter min lov, slik som du har vandret for mitt åsyn. [17]Herre, Israels Gud! Så la nå det ordet bli sannhet som du har talt til din tjener David! [18]Men bor da Gud virkelig hos menneskene på jorden? Se, himlene og himlenes himler rommer deg ikke! Hvor meget mindre da dette huset som jeg har bygd. [19]Men du vil likevel vende deg til din tjeners bønn og til hans ydmyke begjæring, Herre min Gud, og høre det rop og den bønn som din tjener bærer fram for ditt åsyn. [20]La dine øyne være åpne over dette huset dag og natt - det stedet du har talt om og sagt at du vil la ditt navn bo der - så du hører på den bønn som din tjener ber, vendt mot dette stedet. [21]Du vil høre på tjeneren din og på ditt folk Israels ydmyke bønner, som de bærer fram vendt mot dette stedet. Du vil høre dem fra det sted hvor du bor, fra himmelen, du vil høre og tilgi.»

Også Salomos innvielsesbønn stemmer nøye med beretningen i 1 Kong 8,22–53 helt til slutten (v. 40–42), der den tar en helt annen vending. Dessuten er Salomos stilling under bønnen skildret mer nøyaktig i innledningen (v. 13). Der står det at Salomo hadde latt reise en høy forhøyning, en slags kumme eller plattform. På den steg han opp, og der knelte han og ba bønnen som følger. Dette er ikke nevnt i 1 Kong 8,22.

Thenius og Bertheau gjetter på at det bare har falt ut av teksten der ved en feil. Det kan være, men forfatteren av Kongebøkene kan også ha gått forbi det som en mindre viktig sak.

Bønnen begynner med den glade bekjennelsen at Herren har oppfylt løftet sitt til David om byggingen av templet (v. 14–15). Så ber Salomo om at Herren videre må gi den velsignelsen han har lovt sitt folk (v. 16–17), og om at alle bønner som blir båret fram for Herren i templet, må bli hørt.

Se kommentaren til 1 Kong 8,22–30. Der er det også vist at Salomo med ordene om at himlene ikke rommer Gud, ikke avviser at Gud virkelig er til stede i templet. Han avviser bare den falske tanken at Gud er stengt inne i huset slik et menneske bor i et hus.

V. 22–39. De sju bønnene

«[22]Når noen synder mot sin neste, og de krever at han skal avlegge
ed, og han så kommer inn og sverger foran ditt alter i dette huset,
[23]så vil du høre i himmelen og gripe inn og hjelpe dine tjenere til de-
res rett. Du vil gjengjelde den skyldige og la hans gjerninger komme
over hans eget hode. Og du vil dømme den rettferdige rettferdig og
la ham få igjen for sin rettferdighet. [24]Når ditt folk Israel blir slått av
fienden fordi de synder mot deg, men de så vender om og bekjenner
ditt navn og ber til deg og bønnfaller om nåde for ditt åsyn i dette
huset, [25]så vil du høre det i himmelen og tilgi ditt folk Israels synd og
føre dem tilbake til det landet du har gitt dem og deres fedre. [26]Når
himmelen lukkes, så det ikke kommer regn, fordi de har syndet mot
deg, og de så ber, vendt mot dette stedet, og bekjenner ditt navn og
omvender seg fra sin synd, fordi du har ydmyket dem, [27]da vil du
høre det i himmelen og tilgi dine tjeneres og ditt folk Israels synd.
For du vil lære dem den gode veien de skal vandre, og du vil la det
regne over ditt land som du har gitt ditt folk til arv. [28]Når det blir
hungersnød i landet, når det kommer pest, når det kommer sot og
rust på kornet, gresshopper og gnagere, når fienden trenger inn i
landet og beleirer byene, når det kommer noen plage eller noen
sykdom, [29]hver gang det da kommer en bønn eller ydmyk begjæring
fra noe menneske eller fra hele ditt folk Israel, fordi de hver for seg
kjenner sin plage og lidelse, og de så brer ut sine hender mot dette
huset, [30]da vil du høre det i himmelen, der hvor du bor. Du vil tilgi
og gi hver mann etter hans ferd, fordi du kjenner hans hjerte - for

bare du kjenner menneskenes hjerte. [31]Og så skal de frykte deg og
gå på dine veier alle de dager de lever i det landet du har gitt våre
fedre. [32]Kan hende det også kommer en fremmed, en som ikke er av
ditt folk Israel, men kommer fra et fjernt land for ditt store navns
og din sterke hånds og din utrakte arms skyld. Når han kommer og
ber, vendt mot dette huset, [33]så vil du høre i himmelen, der hvor
du bor. Du vil gjøre alt som den fremmede roper til deg om, så alle
jordens folk må lære å kjenne ditt navn og frykte deg likesom ditt
folk Israel, og forstå at det er ditt navn dette huset blir nevnt med,
dette huset som jeg har bygd. [34]Når ditt folk drar ut i krig mot sine
fiender på den veien du sender dem, og de så ber til deg, vendt mot
denne byen som du har utvalgt, og det huset jeg har bygd for ditt
navn, [35]så vil du i himmelen høre deres bønn og ydmyke begjæring
og hjelpe dem til deres rett. [36]Når de synder mot deg - for det er
ikke noe menneske som ikke synder - og du blir vred på dem og gir
dem i fiendens hånd, og de som tar dem til fange, fører dem bort til
et annet land, fjernt eller nær, [37]men de så tar seg dette til hjertet i
det landet hvor de blir holdt fanget, og omvender seg og bønnfaller
deg om nåde i fangenskapslandet og sier: Vi har syndet, vi har gjort
ille og vært ugudelige! [38]- og de så omvender seg til deg av hele sitt
hjerte og av hele sin sjel i det landet som de er bortført til og holdes
fanget i, og de ber, vendt mot sitt land, som du har gitt deres fedre,
og den byen du har utvalgt, og det huset jeg har bygd for ditt navn,
[39]så vil du i himmelen, der hvor du bor, høre deres bønn og ydmyke
begjæringer og hjelpe dem til deres rett og tilgi ditt folk det de har
syndet mot deg.»

Den allmenne bønnen blir her gjort konkret i sju bønner om å bli hørt i de tilfellene der det i framtiden kunne bli bedt til Gud i templet eller vendt mot det: når en ed blir avlagt ved alteret, når folket blir slått av fienden, ved tørke, ved hungersnød, pest og andre plager, når en fremmed kommer og ber, når folket drar i krig etter Guds vilje, og når det blir ført bort i fangenskap for sine synders skyld. Plagene er hentet fra truslene i 3 Mos 26 og 5 Mos 28. Om de enkelte bønnene, se kommentaren til 1 Kong 8,31–50.

V. 40–42. Avslutningen: «Reis deg, Herre Gud!»

«[40]Min Gud, la nå dine øyne være åpne og dine ører merke på den
bønnen som stiger opp fra dette stedet! [41]Reis deg nå, Herre Gud!

> Kom til ditt hvilested, du og din styrkes ark! La dine prester, Herre Gud, kle seg i frelse, og dine fromme glede seg i det gode! [42]Herre Gud! Vis ikke din salvedes åsyn tilbake! Kom i hu den rike miskunn som du har lovt David, din tjener!»

(Keil, v. 42: «… Kom i hu din tjener Davids fromme gjerninger!»)

Slutten på bønnen er en annen i Krønikeboka enn i 1 Kong 8. Der følger etter den siste bønnen om å bli hørt tanken: For de er ditt folk og din arv. Når denne tanken blir utført videre, vender bønnen tilbake til tanken den begynte med.

I Krønikeboka slutter bønnene i stedet med den allmenne tanken i v. 40: «Min Gud, la nå dine øyne være åpne og dine ører merke på den bønnen som stiger opp fra dette stedet», det vil si den bønnen som blir bedt på dette stedet. Så kommer avslutningen på hele bønnen, en oppfordring til Herren (v. 41–42). Det hebraiske ordet som NB i v. 42 gjengir med «miskunn», betyr her fromme gjerninger, som i 2 Krøn 32,32; 35,26 og Neh 13,14.

Utleggerne er uenige om denne avslutningen er ekte. Thenius mener den trolig er det, for bønnen i 1 Kong 8 har ingen egentlig innvielsesformel, og oppfordringen til Herren om å ta templet i eie fyller dette savnet på en svært passende måte. Bertheau holder det for mer sannsynlig at den kom inn senere i stedet for de noe dunkle ordene i 1 Kong 8,51–53. Spørsmålet kan bare avgjøres sammen med spørsmålet om hvor opplysningene i 2 Krøn 7,1–3, som bare Krønikeboka har, kommer fra.

Ser vi på versene i seg selv, har de ingen tanke som Salomo ikke kunne ha uttalt. Noen få uttrykk finnes ellers bare i sene skrifter, men det viser bare at forfatteren av Krønikeboka her, som ofte ellers, har gjengitt kildens tanker på sin egen tids språk.

Heller ikke likheten med Sal 132,8–10 beviser at avslutningen er skrevet senere. Det er et åpent spørsmål om versene våre er lånt fra salmen eller salmen fra vårt sted, og det er så usikkert når Sal 132 ble skrevet, at noen regner den for en salme fra Salomos tid, mens andre setter den til tiden etter fangenskapet.

Det er også sagt at v. 42 ligner Jes 55,3, og at minnet om dette stedet kan ha virket inn også på v. 41. Det er sikkert feil, for «Davids miskunn» betyr noe helt annet i v. 42 enn i Jes 55,3. Hos Jesaja er det de nådegavene Herren hadde lovt David. I v. 42 er det derimot Davids

fromme gjerninger, alt han hadde gjort for å reise og fremme gudstjenesten.

«Reis deg nå, Herre Gud! Kom til ditt hvilested» er formet etter de ordene som ble sagt når arken ble løftet opp og satt ned under vandringen i ørkenen (4 Mos 10,35–36). Derfra forklares både «reis deg» og «ditt hvilested».

Oppfordringen strider ikke mot at arken alt var båret inn i Det aller helligste, for «reis deg» betyr her bare generelt å sette i gang med noe. Tanken er at Gud nå skulle ta den hvilen som tronen for hans herlighet hadde nådd fram til. Fra denne tronen skulle han vise seg for sitt folk som frelsens Gud, kle prestene, som voktet helligdommen hans, i frelse og la de fromme glede seg over hans godhet.

I Sal 132,9 er «glede seg i det gode» gjort allment til «rope med fryd». «Vis ikke din salvedes åsyn tilbake» betyr: Avvis ikke hans bønn (jf. 1 Kong 2,16).

Kapittel 7. Ild fra himmelen og Herrens svar

Kapitlet forteller først hvordan Gud selv stadfestet innvielsen av templet. Ild fra himmelen helliget offertjenesten (v. 1–3), og deretter fulgte folkets offer og fest (v. 4–10). Til slutt svarer Herren på Salomos innvielsesbønn (v. 11–22).

V. 1–22. Ild faller ned fra himmelen

> «[1]Da Salomo hadde endt sin bønn, falt det ild ned fra himmelen og fortærte brennofferet og slaktofrene, og Herrens herlighet fylte huset. [2]Og prestene kunne ikke gå inn i Herrens hus, for Herrens herlighet fylte Herrens hus. [3]Alle Israels barn så hvordan ilden falt, og Herrens herlighet kom over huset. Da kastet de seg ned på gulvet med ansiktet mot jorden, og tilba og lovet Herren, fordi han er god, og hans miskunnhet varer til evig tid.»

Da Salomo hadde endt bønnen, falt det ild fra himmelen og fortærte brennofferet og slaktofrene, og Herrens herlighet fylte huset, så prestene ikke kunne gå inn. Da den forsamlede menigheten så ilden og Herrens herlighet komme ned, kastet de seg ned med ansiktet mot gulvet, tilba og lovet Gud.

Denne beretningen står ikke i 1 Kong 8,54 ff. Der gjengis i stedet en tale Salomo holdt til hele menigheten, der han takker Gud for at løftet er oppfylt, og ber om at Herren alltid må høre bønnene hans og gi folket den lovte frelsen.

Den nyere kritikken har derfor avvist Krønikebokas beretning som en senere, uhistorisk utsmykning. Den mener at forfatteren hadde to ulike beretninger om innvielsen og tok med begge: i den ene fylte

skyen huset før bønnen (5,13–14), i den andre ga Gud stadfestende tegn etter bønnen. Da måtte Herrens herlighet ha forlatt huset mens Salomo ba, og så ha kommet ned igjen for å fylle det en gang til.

Men teksten sier ikke et ord om at herligheten forlot templet under bønnen. Den påståtte motsigelsen bygger helt på en feiltolkning av verset vårt.

Ordene sier dette: Ild falt fra himmelen ned på ofrene og fortærte dem, og Herrens herlighet fylte huset. I v. 3 blir det gjentatt mer nøyaktig: folket så ilden og Herrens herlighet komme ned over huset. Herrens herlighet kom altså ned over templet i ilden fra himmelen. I den himmelske ilden som fortærte ofrene, så menigheten Herrens herlighet komme ned over templet og fylle det. Dette lar seg uten vanskelighet forene med at skyen fylte templet da arken ble ført inn og satt på sin plass (5,13).

At Guds nådige nærvær i templet åpenbarte seg i skyen som sin synlige bærer, utelukker ikke at Gud er allestedsnærværende og troner i himmelen. Hans vesen er ikke slik bundet til det synlige tegnet på nærværet hans hos folket at han slutter å trone i himmelen og åpenbare seg derfra. Like lite blir åpenbaringen av den samme Gud fra himmelen i ilden som falt ned, utelukket ved at skyen var i Det hellige og Det aller helligste.

Vi kan derfor godt tenke oss at det gikk slik for seg: Mens Guds nådige nærvær, han som troner over kjerubene på arken, ga seg til kjenne i skyen som fylte templets indre, åpenbarte Gud sin herlighet fra himmelen for øynene på menigheten i ilden som falt ned på ofrene, så templet ble dekket av hans herlighet.

De to sidene ved denne dobbelte åpenbaringen holdes tydelig fra hverandre. I 5,13–14 er det skyen som fylte huset og hindret prestene i å stå og gjøre tjeneste. Her er det Guds herlighet som kom ned i ilden fra himmelen og fylte templet, så prestene ikke kunne gå inn.

Siden de to stedene ikke motsier hverandre, mister tanken om sammenflikkede beretninger all grunn. Spørsmålet blir da bare hvorfor Kongeboka har utelatt ilden fra himmelen, og Krønikeboka velsignelsen over menigheten (1 Kong 8,54–61). Ut fra planen og særpreget i begge historieverkene er det ingen tvil om at vi ikke har en fullstendig oppregning av alt som skjedde, bare de viktigste hendelsene.

Kilden begge brukte, inneholdt uten tvil både velsignelsen og beretningen om ilden. Trolig kom ilden ned straks etter innvielsesbønnen og fortærte ofrene på brennofferalteret. Deretter vendte Salomo seg til menigheten og lovet Herren fordi han hadde gitt sitt folk ro. At templet var fullført og fylt av skyen med Guds herlighet, var et pant på denne roen.

Talen til menigheten passer helt inn i planen for Kongeboka. Der står det profetiske i forgrunnen: hvordan Guds nådesråd blir virkeliggjort gjennom det kongene gjør og lar være å gjøre. En utførlig skildring av gudstjenesten lå utenfor hensikten.

Vi kunne bare vente at Kongeboka nevnte ilden, hvis det var den som først helliget templet til bolig for Guds nådige nærvær. Men en slik betydning hadde ikke ilden. Herren helliget templet til bolig for sitt navn da han ga sitt nærvær til kjenne i skyen som fylte helligdommen, da arken ble ført inn i Det aller helligste.

Ilden fra himmelen var bare det stadfestende tegnet på at Herren, som tronet over arken, med velbehag tok imot offertjenesten på alteret i dette templet. Og siden folket bare kunne nærme seg Herren med offer foran alteret, var den et tegn på at han fra sin trone ville gi sin paktsnåde til dem som kom fram for ham med offer (jf. 3 Mos 9,23).

I og for seg var denne nåden alt sikret folket da Gud helliget helligdommen til sin nådetrone ved skyen. Kongebokas forfatter fant det nok å nevne dette tegnet, og gikk forbi det andre, som bare stadfestet det første.

For Krønikebokas forfatter stilte det seg annerledes. Han ville skildre herligheten i gudstjenesten i fortiden, og da var det så viktig at Gud selv stadfestet offertjenesten med ild fra himmelen, at han ikke kunne la det være unevnt. Denne offertjenesten skulle jo stadig holdes i templet, det eneste lovlige stedet for gudstjenesten. Salomos velsignelse over menigheten lå derimot alt i innvielsesbønnen og syntes ikke viktig nok til å tas med.

Ofrene ilden fortærte, er de som kongen og menigheten hadde ofret da arken ble båret inn i templet (5,6). De var så uhyre mange at de ikke alle kan ha blitt ofret på brennofferalteret. Som fredsofrene senere ble de ofret på hele den delen av forgården som var helliget til dette (v. 7). Det sier v. 7 uttrykkelig, for brennofrene der kan bare være ofrene i 5,6. Ofrene i v. 5 var bare fredsoffer (jf. 1 Kong 8,62).

V. 4–10. Offer og fest

«[4]Og kongen og alt folket ofret slaktoffer for Herrens åsyn. [5]Tjueto tusen stykker storfe og ett hundre og tjue tusen stykker småfe var det slaktoffer som kong Salomo bar fram. Slik var det kongen og alt folket innviet Guds hus. [6]Prestene sto på sine poster, og levittene sto med Herrens musikkinstrumenter, som kong David hadde laget til å prise Herren med, fordi hans miskunnhet varer til evig tid. For David lot dem utføre lovsangen. Men prestene stilte seg midt imot dem og blåste i trompeter, mens hele Israel sto. [7]Og Salomo helliget den midterste del av forgården som var foran Herrens hus. Der ofret han brennofrene og fettstykkene av fredsofrene, fordi kobberalteret som Salomo hadde laget, ikke kunne romme brennofferet og matofferet og fettstykkene. [8]I sju dager feiret Salomo den gang festen, og hele Israel med ham. En stor mengde folk var kommet sammen like fra Hamat-veien og til Egypter-bekken. [9]På den åttende dagen holdt de en festforsamling. For innvielsen av alteret feiret de i sju dager og festen i sju dager. [10]På den tjuetredje dagen i den sjuende måneden lot han folket fare hjem igjen, glade og vel til mote over det gode Herren hadde gjort mot David og Salomo og mot sitt folk Israel.»

Etter at ilden fra himmelen hadde fortært ofrene, og Salomo hadde lovet Herren for at han hadde oppfylt sitt ord og bedt om mer velsignelse for menigheten (1 Kong 8,54–61), ble innvielsen avsluttet med et stort fredsoffer. Det som står om det i v. 5–6, stemmer helt med 1 Kong 8,62–63.

I v. 6 nevner Krønikeboka igjen uttrykkelig levittenes sang og spill da disse ofrene ble båret fram. Prestene sto «på sine poster». Det betyr ikke at de sto delt etter skiftene sine, men at de holdt seg til de oppgavene og den ordningen David hadde innstiftet (se 4 Mos 8,26).

Levittene sto med Herrens musikkinstrumenter, som David hadde laget, altså de instrumentene han hadde funnet på og fastsatt for lovsangen til Herren. Ordene «for David lot dem utføre lovsangen» heter ordrett: «da David lovpriste ved deres hånd», det vil si ved deres tjeneste. Leddet ser ut til å være føyd til for å si nærmere at levittene brukte de samme instrumentene som David hadde innført da han lot levittene spille til Guds pris.

V. 7 er en tilføyelse. Verbet skal forstås som førfortid: Salomo *hadde* helliget den midterste delen av forgården. Ellers vises det for v. 4–10 til kommentaren til 1 Kong 8,62–66.

V. 11–22. Herrens svar på Salomos bønn

> «[11]Salomo var nå ferdig med å bygge Herrens hus og kongens hus. Alt det han hadde hatt i sinne å gjøre i Herrens hus og i sitt eget hus, hadde han godt og vel fullført. [12]Da åpenbarte Herren seg for Salomo om natten og sa til ham: Jeg har hørt din bønn og utvalgt dette stedet til et offersted for meg. [13]Når jeg lukker himmelen, så det ikke kommer regn, og når jeg befaler gresshoppene å fortære landet, og når jeg sender pest iblant mitt folk, [14]og så mitt folk, som er kalt med mitt navn, ydmyker seg og ber og søker mitt åsyn og omvender seg fra sine onde veier, da vil jeg høre i himmelen og tilgi deres synd og lege deres land. [15]Nå skal mine øyne være opplatt og mine ører merke seg den bønn som stiger opp fra dette stedet. [16]Og nå har jeg utvalgt og helliget dette huset, for at mitt navn skal bo der til evig tid, og mine øyne og mitt hjerte skal være der alle dager. [17]Hvis du nå vandrer for mitt åsyn, som din far David gjorde, så du gjør alt det jeg har befalt deg, og holder mine bud og mine lover, [18]så vil jeg trygge din kongetrone etter den pakten som jeg sluttet med din far David, da jeg sa: Det skal aldri mangle en mann av din ætt til å råde over Israel. [19]Men hvis dere vender dere bort og forlater de lover og bud som jeg har gitt dere, og går bort for å tjene andre guder og tilbe dem, [20]så vil jeg rykke dem opp av mitt land, som jeg har gitt dem. Og dette huset som jeg har helliget for mitt navn, vil jeg kaste bort fra mitt åsyn og gjøre det til et ordspråk og til en spott blant alle folk. [21]Og hver den som går forbi dette huset, som har vært så opphøyet, skal bli forferdet. Og når noen da spør: Hvorfor har Herren gjort slik mot dette landet og dette huset? – [22]da skal de svare: Fordi de forlot Herren, sine fedres Gud, som førte dem ut av landet Egypt, og holdt seg til andre guder og tilba dem og dyrket dem. Derfor har han ført all denne ulykken over dem.»

Jf. 1 Kong 9,1–9. Herrens svar har samme hovedinnhold og samme tankegang i begge tekstene, men i Krønikeboka er enkelte tanker utført mer, og noen uttrykk er gjort klarere. Annen halvdel av v. 11 er et eksempel på det. Der Kongeboka har «alt det Salomo hadde lyst til å gjøre», står det her: «Alt det han hadde hatt i sinne å gjøre i Herrens

hus og i sitt eget hus, hadde han godt og vel fullført.» Alt det andre er forklart i kommentaren til 1 Kong 9.

Kapittel 8. Salomos byggverk og gudstjeneste

Byggingen av templet var det viktigste verket i Salomos regjering, og ved siden av det trer alt annet kongen gjorde, i bakgrunnen. Derfor blir det bare nevnt kort, både i Kongeboka og i Krønikeboka. Kapitlet forteller først om byene han bygde opp eller gjorde ferdige. De var viktige dels som festninger, dels som forrådsbyer for hæren som trengtes til å verne riket mot fiender (v. 1–6). Så følger ordningen av pliktarbeidet til alle byggverkene hans (v. 7–11), ordningen av offertjenesten og gudstjenesten (v. 12–16) og sjøferden til Ofir (v. 17–18).

Alt dette blir fortalt i samme rekkefølge og like kortfattet i 1 Kong 9,10–28. Der står det noen opplysninger som mangler her, mens Krønikeboka på sin side nevner flere ikke uviktige, om enn mindre, forhold som ikke står i Kongeboka. Det viser at begge beretningene bare er korte utdrag fra en mer utførlig framstilling, og at de utfyller hverandre.

V. 1–18. Salomo bygger byer

«[1]Da nå de tjue år var gått som Salomo hadde brukt for å bygge
Herrens hus og sitt eget hus, [2]bygde han opp de byene som Hiram
hadde gitt Salomo, og lot Israels barn bosette seg i dem. [3]Deretter
dro Salomo til Hamat-Soba og la det under seg. [4]Han bygde også
opp Tadmor i ørkenen og alle de forrådsbyene han bygde i Hamat.
[5]Likeså bygde han opp Øvre Bet-Horon og Nedre Bet-Horon og gjorde dem til befestede byer med murer, dobbelte porter og bommer.
[6]Han bygde også Ba'alat og alle de forrådsbyene han hadde, og alle
byene for stridsvognene og byene for hestfolket og alt det andre som

han hadde lyst til å bygge, både i Jerusalem og på Libanon og i hele det landet han rådde over.»

Tidsangivelsen «da de tjue år var gått» stemmer med 1 Kong 9,10. De tjue årene regnes fra byggingen av templet begynte, for Salomo brukte sju år på templet og tretten år på palasset sitt (1 Kong 6,38; 7,1). V. 2 er etterleddet til v. 1, enda objektet, «de byene som …», står først. Den uvanlige ordstillingen kommer av at notisen er så kortfattet. Om forholdet til 1 Kong 9,10–13 se kommentaren der.

«Bygde opp» betyr ikke at byene ble befestet, men at de ble satt i stand, for etter Kongeboka var de i svært dårlig forfatning. «Lot Israels barn bosette seg i dem» betyr at han flyttet israelitter dit (jf. 2 Kong 17,6).

Beretningen om byene Salomo bygde, det vil si befestet, innledes i v. 3 med en viktig opplysning som mangler i 1 Kong 9: Salomo dro til Hamat-Soba og la det under seg. Hamat-Soba er ikke byen Hamat i Soba, men, som v. 4 viser, landet eller riket Hamat. Det lå ikke i Soba, men grenset til riket Soba (jf. 1 Krøn 18,3; om Sobas beliggenhet se kommentaren til 2 Sam 8,3).

På Davids tid hadde Hamat og Soba hver sin konge. David seiret over dem og gjorde rikene skattskyldige (1 Krøn 18,3–10). Fordi de grenset til hverandre, er navnene her slått sammen til ett.

At Salomo «la det under seg», betyr i det minste at disse skattskyldige rikene hadde gjort opprør mot ham eller forsøkt på det. Salomo slo opprøret ned, og for å trygge herredømmet sitt over dem befestet han Tadmor, det vil si Palmyra, og alle forrådsbyene i landet Hamat (se kommentaren til 1 Kong 9,18 ff.). Etter 1 Kong 11,23 ff. hadde han jo Reson fra Soba til fiende så lenge han regjerte.

Dessuten gjorde han Øvre og Nedre Bet-Horon (se kommentaren til 1 Krøn 7,24) til befestede byer med murer, porter og bommer. Videre befestet han Ba'alat i Dans stamme til vern mot filistrene, og etter 1 Kong 9,15–17 også Hasor, Megiddo og Geser, som ikke er nevnt her, mens 1 Kong 9,17 ikke nevner Øvre Bet-Horon. Til sist nevnes forrådsbyene, vognbyene og byene for hestfolket (se kommentaren til 1 Kong 9,15–19).

V. 7–10. Pliktarbeidet

«[7]Alle som var blitt tilbake av hetittene, amorittene, ferisittene, hevittene og jebusittene, folk som ikke hørte til Israel – [8]alle de etter-

> kommere av disse folk som var blitt igjen i landet, fordi Israels barn
> ikke hadde utryddet dem – dem tok Salomo til å gjøre pliktarbeid.
> Og slik har det vært til denne dag. [9]Men Salomo tok ikke noen av
> Israels barn til å være arbeidstrell. De var krigsmenn og høvdinger
> og våpensveiner og høvedsmenn for hans stridsvogner og hestfolk.
> [10]Kong Salomos arbeidsformenn var to hundre og femti i tallet. De
> hadde tilsyn med folkene.»

Om ordningen av pliktarbeidet se kommentaren til 1 Kong 9,20–23. I Krønikeboka kommer denne notisen brått, rett etter det foregående. V. 7 er en frittstående setning: «Når det gjelder alle som var blitt tilbake …». «Av deres etterkommere» i v. 8 betyr ikke «noen av» dem, men «de av etterkommerne» av hele det kanaaneiske folket som var blitt igjen i landet, fordi israelittene ikke hadde utryddet dem. Av dem tok Salomo ut folk til pliktarbeid.

I v. 9 må «høvdinger for hans våpensveiner» i den hebraiske teksten rettes til «hans høvdinger og hans våpensveiner», som i 1 Kong 9,22. Våpensveinene (*sjalisjim*, שָׁלִישִׁים) var ikke vognkjempere, men kongens adjutanter (se kommentaren til 2 Mos 14,7 og 2 Sam 23,8). Over arbeidsfolket var det satt 250 overoppsynsmenn. Disse var israelitter. Tallet 550 i 1 Kong 9,23 omfatter både de israelittiske og de kanaaneiske overoppsynsmennene (se kommentaren til 2,18). «Folkene» de hadde tilsyn med, er de kanaaneerne som var blitt igjen (v. 7).

V. 11. Faraos datter flytter

> «[11]Salomo førte faraos datter fra Davids by inn i det huset han hadde
> bygd for henne. Han sa: Det skal ikke bo noen kvinne i Davids,
> Israels konges hus. Det er hellig, fordi Herrens ark er kommet dit.»

Salomo hadde giftet seg med faraos datter (1 Kong 3,1). At han lot henne flytte fra Davids by til huset han hadde bygd for henne, det vil si den delen av det nye palasset som var bestemt for dronningen, nevnes her som i 1 Kong 9,24 fordi det hører med til historien om Salomos byggverk. I Krønikeboka kommer det svært brått, for forfatteren har ikke fortalt om giftermålet.

Grunnen til at den egyptiske prinsessen måtte flytte, oppgis slik: Salomo kunne ikke la henne, en egyptisk kvinne, bo i kong Davids palass, som var blitt helliget ved at arken var kommet dit. Derfor ga han henne en bolig i Davids by til han hadde fullført palasset sitt, der

hun kunne bo sammen med ham (se også kommentaren til 1 Kong 3,1 og 9,24).

V. 12–16. Gudstjenesten i det nye templet

> «[12]Den gang ofret Salomo brennoffer for Herren på Herrens alter, det som han hadde bygd foran forhallen. [13]Han ofret hver dag de offer som var foreskrevet av Moses for den dagen, på sabbatene og nymånedagene og høytidene tre ganger om året – på de usyrede brøds fest og på ukenes fest og på løvhyttenes fest. [14]Etter den forskrift hans far David hadde gitt, satte han prestenes skift til deres tjeneste og levittene til deres gjøremål, til å synge Herrens lov og gå prestene til hånde, etter som det krevdes for hver dag. Likeså ga han dørvokterne deres skift ved de forskjellige porter, for så hadde Guds mann David befalt. [15]Verken når det gjaldt skattkamrene eller i noen annen sak, vek de av fra det som kongen hadde befalt prestene og levittene. [16]Så var da hele Salomos verk utført, fra den dagen grunnvollen ble lagt til Herrens hus, til det var fullendt. Herrens hus sto ferdig.»

I 1 Kong 9,25 står det bare kort at Salomo ofret tre ganger i året på alteret han hadde bygd for Herren. Her får vi en utførlig beretning. «Den gang», det vil si da templet var bygd og innviet (jf. v. 1), ofret Salomo brennoffer på alteret han hadde bygd foran forhallen. Nå ofret han ikke lenger på alteret ved tabernaklet i Gibeon, som i begynnelsen av sin regjering (1,3 ff.).

Ordene «han ofret hver dag de offer som var foreskrevet av Moses» er et forklarende innskudd som sier nærmere hva ofringen gikk ut på. Det som følger, «på sabbatene og nymånedagene …», hører til hovedsetningen i v. 12: han ofret brennoffer på sabbatene, nymånedagene og så videre. «Det som var foreskrevet for hver dag», er det Moseloven fastsatte for hver enkelt dag (jf. 3 Mos 23,37). «Høytidene» blir forklart med det som følger: de tre store årlige høytidene.

Også tjenesten i templet ordnet han helt etter den ordningen David hadde innført for prestene og levittene. Etter den forskriften hans far David hadde gitt, satte han prestenes skift (se 1 Krøn 24) til tjenesten, og levittene til sine gjøremål: til lovsangen (jf. 1 Krøn 25) og til å gå prestene til hånde (1 Krøn 23,28 ff.), etter det som var fastsatt for hver dag. Dørvokterne fikk sine skift ved hver port (se 1 Krøn 26,1–19; jf. Neh 12,24).

Prestene og levittene holdt trofast fast ved denne ordningen. «Det som kongen hadde befalt prestene og levittene», er det David hadde befalt dem. De vek ikke av fra det i noen sak, og heller ikke når det gjaldt skattkamrene (jf. 1 Krøn 26,20–28).

Med v. 16 avsluttes beretningen om det Salomo gjorde for gudstjenesten.

(Keil: «Slik var hele Salomos verk forberedt fram til denne dagen, fra grunnleggingen av Herrens hus til det var fullført; Herrens hus var fullendt.»)

«Denne dagen» er den dagen da den faste gudstjenesten begynte i det fullførte og innviede templet, og det skjedde uten tvil like etter innvielsen. Først da gudstjenesten var kommet i gang etter Moseloven og med den ordningen David hadde gitt for prestenes og levittenes tjeneste, var Salomos verk med templet fullført. Først da var Guds hus *sjalem* (שָׁלֵם), «helt», fullkomment i alle deler, slik det skulle være.

Det siste leddet er ikke en sluttformel for hele beretningen om tempelbyggingen. Ordet betyr ikke «ferdig» i betydningen avsluttet, men fullt og helt satt i stand.

V. 17–18. Sjøferden til Ofir

> «[17]Ved den tid dro Salomo til Esjon-Geber og til Eilat ved kysten av Edoms land. [18]Og Hiram sendte folk til ham med skip og sjøvant mannskap. De for sammen med Salomos folk til Ofir og hentet derfra fire hundre og femti talenter gull og førte det hjem til kong Salomo.»

Jf. 1 Kong 9,26–28 og kommentaren der. Der har vi drøftet hvordan beretningen vår avviker, og kommet til at Ofir ikke skal søkes i India, men i Sør-Arabia. «Ved den tid» legger sjøferden til tiden etter at templet og palasset var bygd, altså til siste halvdel av Salomos regjering.

Kapittel 9. Dronningen av Saba og Salomos rikdom

«[1]Da dronningen av Saba hørte gjetordet om Salomo, kom hun til Jerusalem med et stort følge og med kameler som bar krydderier og gull i mengde og edelsteiner. Hun ville sette Salomo på prøve med gåter. Og da hun var kommet til ham, talte hun med ham om alt som lå henne på hjertet. [2]Men Salomo svarte på alle gåtene hennes. Det var ikke ett ord av det hun sa, som var skjult for Salomo, så han ikke kunne svare på det. [3]Da dronningen av Saba så Salomos visdom og så det huset han hadde bygd, [4]og rettene på bordet hans, og hvordan hoffmennene satt ved bordet, og bordsveinene som sto omkring, og hvordan de var kledd, og munnskjenkene hans og draktene deres, og trappen som han gikk opp på til Herrens hus, var hun rent ute av seg selv av forundring. [5]Og hun sa til kongen: Så var det da sant det jeg hørte hjemme i mitt land om deg og din visdom! [6]Jeg trodde ikke det de fortalte, før jeg kom og fikk se det med egne øyne. Men nå ser jeg at de ikke har fortalt meg halvparten om din store visdom. Du er enda større enn det gjetordet jeg har hørt. [7]Lykkelige er mennene dine, og lykkelige er disse tjenerne dine som alltid står for ditt åsyn og hører din visdom. [8]Lovet være Herren din Gud, som hadde velbehag i deg, så han satte deg på sin trone som konge for Herren din Gud! Fordi din Gud elsker Israel og vil holde det oppe til evig tid, satte han deg til konge over dem for å håndheve rett og rettferdighet. [9]Så ga hun kongen ett hundre og tjue talenter gull og krydderier i stor mengde og edelsteiner. Aldri har det vært en slik mengde krydderier i landet som det dronningen av Saba ga kong Salomo. [10]Men også Hirams folk og Salomos folk som hentet gull fra Ofir, hadde ført sandeltre og edelsteiner med derfra. [11]Av sandel-

treet lot kongen lage trapper til Herrens hus og til kongens hus, og sitarer og harper for sangerne. Aldri før hadde noe lignende vært å se i Juda land. [12]Og kong Salomo ga dronningen av Saba alt det hun hadde lyst til og ba om, i tillegg til det han ga til gjengjeld for det hun hadde hatt med til kongen. Så brøt hun opp og dro hjem til sitt land med tjenerne sine.»

Jf. 1 Kong 10,1–13. Besøket blir fortalt som et håndgripelig bevis på Salomos usedvanlige visdom. Beretningen stemmer så nøyaktig i begge bøkene, bortsett fra noen få helt uvesentlige forskjeller, at vi må regne begge for ordrette utdrag av et opprinnelig skrift de har brukt felles. For forklaringen vises det til kommentaren til 1 Kong 10,1–13.

V. 13–21. Salomos inntekter i gull og hva han brukte dem til

«[13]Vekten av det gullet som i ett år kom inn til Salomo, var seks hundre og sekstiseks talenter, [14]i tillegg til det som kom inn fra kjøpmennene og de reisende handelsmennene. Også alle kongene i Arabia og stattholderne i landet leverte gull og sølv til Salomo. [15]Kong Salomo laget to hundre store skjold av hamret gull – det gikk seks hundre sekel hamret gull med til hvert skjold – [16]og tre hundre små skjold av hamret gull – til hvert av disse skjoldene gikk det med tre hundre sekel gull – og kongen satte dem i Libanon-skoghuset. [17]Kongen laget også en stor elfenbenstrone og kledde den med rent gull. [18]Tronen hadde seks trinn og en fotskammel av gull, som var festet til tronen. På begge sider av setet var det armlener, og ved siden av armlenene sto det to løver. [19]Tolv løver sto det der – en på hver side av de seks trinnene. Noe slikt har aldri vært laget i noe annet kongerike. [20]Alle kong Salomos drikkekar var av gull, og alle karene i Libanon-skoghuset var av fint gull. Sølv ble ikke regnet for noe i Salomos dager. [21]For kongen hadde skip som for til Tarsis sammen med Hirams folk. En gang hvert tredje år kom Tarsis-skipene hjem, lastet med gull og sølv, elfenben og aper og påfugler.»

Jf. 1 Kong 10,14–22 og kommentaren der. Avsnittet er det samme i begge beretningene, med noen få små forskjeller. I v. 14 må vi tenke oss et relativt pronomen: «og det som handelsmennene førte inn». Ordet for «stattholderne», *pachot* (פַּחוֹת), kommer av den arameiske formen *pecha* (פֶּחָה), «landshøvding» (se kommentaren til Hag 1,1).

«Skip som for til Tarsis» i v. 21 er en feilaktig omskrivning av «Tarsis-skip», det vil si skip bygd for lange sjøreiser. Flåten for ikke

til Tartessos i Spania, men til Ofir i Sør-Arabia (se kommentaren til 1 Kong 9,26 ff.).[1] Alt det andre er forklart i kommentaren til 1 Kong 10.

V. 22–28. Salomos herlighet

> «[22]Kong Salomo ble større enn alle jordens konger i rikdom og visdom. [23]Fra alle jordens kanter kom det konger for å se Salomo og høre hans visdom, som Gud hadde lagt i hans hjerte. [24]Og hver av dem hadde gaver med: sølvkar og gullkar og klær, våpen og krydderier, hester og muldyr. Slik gjorde de år etter år. [25]Salomo hadde fire tusen stallrom for hester og stridsvogner og tolv tusen hestfolk. Noen av dem la han i vognbyene, noen hos seg selv i Jerusalem. [26]Han rådde over alle kongene fra elven til filistrenes land og helt til grensen mot Egypt. [27]Kongen gjorde sølvet i Jerusalem like så vanlig som stein, og sedertre like så vanlig som morbærtrærne i lavlandet. [28]Hester ble innført til Salomo fra Egypt og fra alle andre land.»

I v. 22–28 blir det som var igjen å si om Salomos kongelige herlighet, hans rikdom, visdom og inntekter, til slutt kort sammenfattet, som i 1 Kong 10,23–29. Fra v. 25 av går Krønikeboka sin egen vei. Det 1 Kong 10,26–28 forteller om Salomos stridsvogner og hester og hestehandelen med Egypt, er her delvis erstattet med opplysninger av samme slag som i 1 Kong 4, fordi Krønikeboka alt har behandlet dette i 1,14–17.

V. 25 svarer altså ikke til 1 Kong 10,26, men stemmer i innhold og ordlyd med 1 Kong 4,26, og v. 26 med 1 Kong 4,21. Bare den samlede vurderingen av Salomos rikdom på gull og sølv i v. 27, som er gjentatt fra 1,15, svarer til 1 Kong 10,27. I v. 28 blir hele skildringen rundet av. Det som alt er sagt i 1,16–17 om hestehandelen med Egypt (1 Kong 10,28–29), blir her trukket sammen i én kort setning.

V. 29–31. Salomos død

> «[29]Det som ellers er å fortelle om Salomo, både i hans første og i hans senere dager, er oppskrevet i profeten Natans krønike og i Akia fra Sjilos profetbok og i seeren Iddos syn om Jeroboam, Nebats sønn. [30]Salomo var konge i Jerusalem over hele Israel i førti år. [31]Så la Salomo seg til hvile hos sine fedre og ble begravet i sin far Davids by. Og hans sønn Rehabeam ble konge etter ham.»

[1] Mange utleggere forstår «skip som for til Tarsis» som en fast betegnelse på store havgående skip, slik at ordlyden ikke behøver å bygge på noen feil.

Om kildene i v. 29 se innledningen. Lengden av Salomos regjering, hans død og begravelse og hvem som ble konge etter ham, blir fortalt som i 1 Kong 11,42–43.

Kapittel 10. Riket blir delt

Judas rike fram til undergangen

Krønikeboka forteller først hvordan de ti stammene i Israel falt fra Davids kongehus, som Gud hadde utvalgt (kap. 10). Deretter holder den seg bare til Juda rike og lar historien om tistammeriket ligge. Judas historie blir fortalt langt mer utførlig enn i Kongebøkene. De skildrer utviklingen i begge rikene, men behandler Juda svært kort, særlig under de første kongene, og sier bare i de mest allmenne vendinger hvordan kongene og folket i Juda stilte seg til Israel og til Herren. Krønikeboka skildrer Juda under Rehabeam, Abia, Asa og Josjafat mye grundigere og tar med en hel rekke hendelser som Kongebøkene utelater.

Som vi alt har vist, ville Krønikebokas forfatter vise hvordan Gud handlet med Juda etter som kongene av Davids hus stilte seg til Herren og hans lov. På den ene siden lønnet Gud kongenes og folkets troskap mot pakten med lykke og velsignelse og ga Juda kraft til å seire i krigene mot fiendene. På den andre siden straffet han med ydmykelser og forferdelige dommer hver gang konger og folk falt fra og vendte seg til avgudsdyrkelse og overtro.

Dette viser forfatteren særlig fra de ugudelige kongene Akas og Manasses tid. Gud lot folket synke stadig dypere i avmakt og avhengighet av hedenske stormakter. De gudfryktige kongene Hiskia og Josjia ville føre folket, som var sunket ned i avgudsdyrkelse og moralsk forfall, tilbake til fedrenes Gud og hans tjeneste. Men da heller ikke det førte til varig bot og bedring, kastet Gud også Juda bort fra sitt åsyn. Han overga Jerusalem og templet til å bli ødelagt av kaldeerne og lot innbyggerne i Jerusalem og Juda bli ført bort i fangenskap til Babylon.

V. 1–19. De ti stammene faller fra

«[1]Rehabeam dro til Sikem, for hele Israel var kommet til Sikem for
å gjøre ham til konge. [2]Jeroboam, Nebats sønn, fikk høre dette. Han
var da i Egypt, for han hadde flyktet dit for kong Salomo. Men nå
vendte han tilbake fra Egypt. [3]Og de sendte bud etter ham. Så kom
Jeroboam og hele Israel og talte til Rehabeam og sa: [4]Din far gjorde
vårt åk tungt. Men hvis nå du vil gjøre den harde tjenesten og det
tunge åket som din far la på oss, lettere, så vil vi tjene deg. [5]Han
svarte dem: Gå bort og vent i tre dager, og kom så hit til meg igjen!
Så gikk folket bort. [6]Og kong Rehabeam rådførte seg med de gamle,
som hadde gjort tjeneste hos hans far Salomo mens han ennå levde,
og han sa: Hva råder dere meg til å svare dette folket? [7]De svarte
ham: Hvis du vil være vennlig mot dette folket og føyer dem og gir
dem gode ord, så vil de være dine tjenere for alle tider. [8]Men han
brydde seg ikke om det rådet som de gamle hadde gitt ham, men
rådførte seg med de unge, som var vokst opp sammen med ham, og
som nå var i hans tjeneste. [9]Han spurte dem: Hva råder dere til at
vi skal svare dette folket som har sagt til meg: Gjør det åket lettere
som din far la på oss? [10]Og de unge, som var vokst opp sammen med
ham, svarte ham: Slik skal du si til dette folket som sa til deg: Din
far gjorde vårt åk tungt, men gjør du det lettere for oss – slik skal
du tale til dem: Min lillefinger er tykkere enn min fars midje! [11]Min
far la et tungt åk på dere, men jeg vil gjøre det enda tyngre. Min far
tuktet dere med sveper, men jeg vil tukte dere med skorpioner. [12]Så
kom Jeroboam og alt folket til Rehabeam den tredje dagen, slik som
kongen hadde sagt: Kom til meg igjen om tre dager! [13]Da ga kongen
dem et hardt svar. Kong Rehabeam brydde seg ikke om de gamles
råd, [14]men svarte dem slik som de unge hadde rådet ham til: Har
min far gjort deres åk tungt, så vil jeg gjøre det enda tyngre! Har
min far tuktet dere med sveper, så vil jeg tukte dere med skorpioner!
[15]Kongen hørte ikke på folket. For Gud styrte det slik for at Herrens
ord skulle bli oppfylt, det som han hadde talt til Jeroboam, Nebats
sønn, ved Akia fra Sjilo. [16]Da nå hele Israel så at kongen ikke hørte
på dem, svarte folket kongen og sa: Hva del har vi i David? Vi har
ingen lodd i Isais sønn! Til dine telt, Israel, hver og én! Se nå selv
til ditt hus, David! – Så dro hele Israel hjem igjen. [17]Det var bare de
Israels barn som bodde i Judas byer, som fikk Rehabeam til konge.
[18]Da sendte kong Rehabeam av sted Hadoram, han som hadde opp-

> syn med pliktarbeidet. Men Israels barn steinet ham, så han døde. Og kong Rehabeam måtte selv i all hast springe opp i vognen sin, og han flyktet til Jerusalem. [19]Slik falt Israel fra Davids hus, og slik har det vært til denne dag.»

Bortsett fra noen få uvesentlige forskjeller i formen blir denne hendelsen fortalt nøyaktig som i 1 Kong 12,1–19. For forklaringen kan vi derfor vise til kommentaren til 1 Kong 12. Der har vi gjennomgått innholdet i kapitlet og også drøftet de dypere og mer skjulte årsakene til denne hendelsen, som fikk så store følger.

Kapittel 11. Rehabeam styrker riket

Rehabeams regjering

Da de ti stammene hadde sagt opp troskapen mot Rehabeam, Salomos sønn, og gjort Jeroboam til konge (1 Kong 12,20), ville Rehabeam tvinge dem med våpenmakt til å underkaste seg igjen. Han kalte derfor ut alle våpenføre menn i Juda og Benjamin. Men profeten Sjemaja bød ham i Herrens navn å la være å føre krig mot israelittene, for de var hans brødre. Rehabeam ga opp planen (11,1–4; jf. 1 Kong 12,21–24) og tok fatt på å trygge herredømmet sitt over Juda og Benjamin.

Riket hans ble dessuten styrket ved at prestene og levittene, som Jeroboam hadde drevet bort fra prestetjenesten, og mange gudfryktige israelitter fra de ti stammene flyttet over til Juda (11,13–17). Rehabeam ordnet også forholdene i familien sin. Av de mange sønnene han hadde fått med konene sine, utpekte han Abia til å arve tronen, og han sørget for de andre rundt om i landet (11,18–23).

Men da kongedømmet hans var trygget, forlot han Herrens lov. Som straff falt den egyptiske kongen Sjisjak inn i landet med en stor hær, inntok Jerusalem og plyndret palasset og templet (12,1–11). Likevel ble ikke Juda helt ødelagt. Rehabeam var konge til han døde, og sønnen hans fulgte ham på tronen (12,12–16).

Hendelsene er ikke fortalt i tidsfølge, men ordnet etter innholdet. Allerede i sitt tredje regjeringsår begynte Rehabeam å forlate Guds lov, og kong Sjisjak gikk til krig mot Juda i hans femte år. Byggingen av festningene kan derfor ha begynt i de tre–fire første årene, men kan ikke ha blitt fullført da. Enda mindre kan Rehabeam ha sørget for sønnene sine før Sjisjaks hærtog.

V. 1–17. Sjemaja stanser krigen mot Israel

«[1]Da Rehabeam kom til Jerusalem, samlet han Judas hus og Benjamin, hundre og åtti tusen utvalgte krigsmenn, for at de skulle kjempe mot Israel og vinne riket tilbake for Rehabeam. [2]Da kom Herrens ord til Guds mann Sjemaja, og det lød slik: [3]Si til Rehabeam, Salomos sønn, Judas konge, og til hele Israel i Juda og Benjamin: [4]Så sier Herren: Dere skal ikke dra opp og kjempe mot deres brødre. Vend hjem igjen hver til sitt hus! For det som har hendt, er kommet fra meg. – Da adlød de Herrens ord. De vendte tilbake og dro ikke mot Jeroboam.»

Jf. 1 Kong 12,21–24. Rehabeams plan om å legge stammene under seg igjen med våpenmakt, og at han ga den opp etter profeten Sjemajas befaling, hører på en måte med til historien om frafallet fra Davids hus. Frafallet var nemlig ikke endelig før Sjemaja kunngjorde i Herrens navn at det var kommet fra Herren.

Det var Herren som hadde gjort dette. Han hadde bestemt frafallet som en tukt over Davids ætt, fordi den ikke lenger vandret på hans veier. Salomo hadde latt seg forføre av sine mange utenlandske koner til å vike bort fra Herren og hadde dermed pådratt seg Guds vrede. Rehabeam gjorde skylden større ved at han handlet så uklokt mot de stammene som var misfornøyde med Salomos styre. Om han ikke framkalte frafallet, så framskyndet han det.

Likevel var stammenes framferd ikke dermed rettferdiggjort. Kravet om at byrdene Salomo hadde lagt på dem, skulle lettes, kom av urene og ugudelige motiver. I bunn og grunn hadde det sin rot i at de var misfornøyde med det gudsstyrte kongedømmet i Davids hus (se kommentaren til 1 Kong 12,21 ff.).

Uttrykket «hele Israel i Juda og Benjamin» (v. 3) er dypere enn «hele Judas hus og Benjamin og resten av folket» i 1 Kong 12,23, det vil si de av de andre stammene som bodde i Judas og Benjamins områder. Her blir alle som var blitt trofaste mot Davids hus, kalt Israel. De gikk i fotsporene til stamfaren sin, Israel (Jakob).

V. 5–12. Rehabeam bygger festninger

«[5]Rehabeam ble boende i Jerusalem. Og han bygde flere byer i Juda om til festninger. [6]Han bygde om til befestede byer Betlehem og Etam og Tekoa [7]og Bet-Sur og Soko og Adullam [8]og Gat og Maresja og Sif [9]og Adorajim og Lakisj og Aseka [10]og Sora og Ajalon og Hebron.

> Alle disse byene lå i Juda og i Benjamin. [11]Og han gjorde festningene sterke og innsatte høvedsmenn i dem og forsynte dem med forråd av levnetsmidler og olje og vin, [12]og hver enkelt av dem med skjold og spyd, og gjorde dem meget sterke. Det var Juda og Benjamin han rådde over.»

For å verne riket mot angrep bygde Rehabeam festningsbyer i Juda. Juda er her navnet på riket, for de femten befestede byene som nevnes, lå både i Judas og i Benjamins stammeområde.

I Juda lå Betlehem, en liten by som er nevnt allerede på Jakobs tid (1 Mos 35,19), to timer sør for Jerusalem. Den var fødebyen til David og til Kristus (Mika 5,1; Matt 2,5–11) og heter nå Beit Lahm.

Etam er ikke stedet med samme navn i 1 Krøn 4,32 og Dom 15,8, og heller ikke landsbyen Urtas, men er påvist i Ain Attan, en sidedal sørvest for Urtas. Navnet svarer bedre til Etam, og derfra blir vannet ledet til Jerusalem. Tekoa, nå Teku'a, ligger på toppen av en høyde dekket av gamle ruiner, to timer sør for Betlehem (se kommentaren til Jos 15,59).

Bet-Sur lå der ruinen Beit Sur nå står, midt mellom Urtas og Hebron. Soko er nå Shuweikeh i Wadi es-Sunt, tre og en halv time sørvest for Jerusalem. Adullam, som i Jos 15,35 regnes til lavlandet (*Sjefela*), det vil si skråningene ned fra fjellandet, er ennå ikke funnet igjen. Mest sannsynlig lå det der Deir Dubban nå ligger, to timer nord for Beit Djibrin (se kommentaren til Jos 12,15).

Gat var en av filistrenes kongebyer. Først David la den under Israel (1 Krøn 18,1), og under Salomo hadde den sin egen konge, som var underlagt Israels konge (1 Kong 2,39). Hvor den lå, er ennå ikke sikkert fastslått (se kommentaren til Jos 13,3).

Maresja, byen Marissa på veien fra Hebron til filistrenes land, ble senere svært viktig. Den svarer til ruinen Marash, tjuefire minutter sør for Beit Djibrin. Sif er trolig det Sif som er nevnt i Jos 15,55, i Judas fjelland, med ruiner på høyden Zif, vel en time sørøst for Hebron.

Adorajim nevnes i Første makkabeerbok og ofte hos Josefus som en idumeisk by. Den ble inntatt av Hyrkanos og bygd opp igjen av Gabinius. Den er påvist å være den nåværende landsbyen Dura, vel en mil vest for Hebron.

Lakisj lå i Judas lavland (Jos 15,39) og er trolig det nåværende Umm Lakis på veien fra Gaza til Beit Djibrin og Hebron, på en rund høyde

dekket av gamle murer (se kommentaren til Jos 10,3). Aseka lå i nærheten av Soko (v. 7) og etter 1 Sam 17,1 nær Efes-Dammim, men er ikke funnet igjen (se kommentaren til Jos 10,10).

Sora, Samsons fødeby, svarer til ruinen Sar'a. Nord for den lå Ajalon, nå landsbyen Jalo (se kommentaren til Jos 10,12 og 19,42). Til sist Hebron, patriarkenes gamle by, som nå heter el-Khalil, «Guds venn», det vil si Abraham (se kommentaren til 1 Mos 23,2).

Alle disse festningene lå i Judas stammeområde, unntatt Sora og Ajalon, som var gitt til Dans stamme (Jos 19,41 ff.). Trolig tok benjaminitter dem i eie i dommertiden, da en del av danittene flyttet fra Sora og Esjtaol nordover (Dom 18,1 ff.). Siden ble de regnet til Benjamins land, og her nevnes de som byer Rehabeam befestet i Benjamin.

Ser vi på hvor de femten byene lå, finner vi at de dels lå sør for Jerusalem, på veien over Hebron til Be'er-Sjeba og Egypt, dels i de vestlige skråningene av Judas fjelland, på veien over Beit Djibrin til Gaza. Bare noen få lå nord for denne veien mot filistersletten, og ingen lå i nord for å verne riket mot angrep derfra.

Rehabeam synes altså å ha fryktet et angrep fra sør og vest, det vil si fra egypterne, langt mer enn en krig med nordriket. Av det kan vi slutte at han først befestet disse byene etter den egyptiske kongen Sjisjaks hærtog.

«Han gjorde festningene sterke» betyr at han satte dem i god stand til å forsvare seg mot angrep. Han innsatte befalingsmenn, forsynte dem med mat og la opp forråd av alle slags våpen (v. 12). Slik gjorde han dem meget sterke. Det siste leddet i v. 12, «det var Juda og Benjamin han rådde over», svarer til 10,19, at Israel falt fra Davids hus. Det avslutter beretningen om det Rehabeam gjorde for å trygge makten sin og befeste riket.

V. 13–17. Prester, levitter og gudfryktige flytter til Juda

> «[13]Og prestene og levittene i hele Israel gikk over til ham fra alle de bygdene de bodde i. [14]Levittene forlot sin jord og sin eiendom og dro til Juda og Jerusalem, fordi Jeroboam og sønnene hans drev dem bort fra tjenesten som prester for Herren, [15]og han satte andre folk til prester for offerhaugene og for bukkene og for de kalvene han hadde laget. [16]Alle de fra Israels stammer som vendte sitt hjerte til å søke Herren, Israels Gud, fulgte dem. De kom til Jerusalem for å ofre til Herren, sine fedres Gud. [17]De styrket Judas rike og trygget

kongedømmet for Rehabeam, Salomos sønn, i tre år. For i tre år vandret de på Davids og Salomos vei.»

Nå følger beretningen om hvordan Juda rike ble styrket innvortes og åndelig ved at prestene og levittene og mange gudfryktige som tilba Herren, flyttet fra alle stammene over til Juda. Prestene og levittene i hele Israel «gikk over til ham», ordrett: stilte seg til hans rådighet.

Grunnen til at de flyttet, står i v. 14. Levittene, i videre forstand, prestene medregnet, forlot byene de hadde fått seg tildelt, med beitemarkene for buskapen (4 Mos 35,1–8), i de ti stammenes område, fordi Jeroboam og sønnene hans hadde drevet dem bort fra prestetjenesten for Herren.

Jeroboam ville hindre undersåttene sine i å besøke templet i Jerusalem. Han fryktet at det til slutt kunne føre folket tilbake til Davids hus. Derfor hadde han reist egne gudshus for riket sitt i Betel og Dan, der Herren ble dyrket under bildet av okser, gullkalvene. Til prester i disse såkalte helligdommene hadde han ikke satt levittene, men menn fra folket, som han selv innviet (1 Kong 12,26–31).

Disse nyordningene tvang ikke bare prestene og levittene, som ikke ville godkjenne den ulovlige bildedyrkelsen, til å flytte til Juda og Jerusalem, men også de gudfryktige som ville holde fast ved templtjenesten Gud selv hadde helliget.

Alle Jeroboams etterfølgere holdt fast ved kalvedyrkelsen han hadde innført. Derfor heter det at Jeroboam og sønnene hans drev ut prestene og levittene. Med sønnene menes etterfølgerne hans på tronen. Av Jeroboams egne sønner ble bare Nadab konge, og med ham tok ætten slutt. Men i denne saken gikk alle Israels konger i Jeroboams fotspor.

«Offerhaugene» er de gudshusene Jeroboam reiste for bildedyrkelsen, i 1 Kong 12,31 kalt «hus på offerhaugene». Gudene som ble dyrket der, kaller Krønikeboka «bukker» etter sitt vesen og «kalver» etter sin skikkelse. Ordet for bukkene, *se'irim* (שְׂעִירִם), er hentet fra 3 Mos 17,7 og betyr onde ånder. Navnet kommer fra den egyptiske avgudsdyrkelsen, der dyrkelsen av bukker og av Pan (Mendes), som alltid ble framstilt som en bukk, hadde en framtredende plass (se kommentaren til 3 Mos 17,7). Om kalvene se kommentaren til 1 Kong 12,28.

«Fulgte dem» betyr at de kom etter prestene og levittene. De som vendte sitt hjerte til å søke Herren (jf. 1 Krøn 22,19), dro til Jerusalem

for å ofre der. Av sammenhengen ser vi at det ikke bare var for å bære fram offer, men for å bli boende i Juda rike.

Disse innflytterne, prester, levitter og gudfryktige som tilba Herren, gjorde Juda rike sterkt ved å styrke den åndelige grunnvollen riket var bygd på. De trygget Rehabeams kongedømme i tre år, så både konge og folk vandret på Davids og Salomos vei. Men styrken varte bare i tre år, bare så lenge motstanden mot Jeroboams religionspolitikk ble holdt levende ved at de gudfryktige flyttet fra de ti stammene. Hva som skjedde etter de tre årene, blir først fortalt i kap. 12.

V. 18–23. Rehabeams familie

> «[18]Rehabeam tok seg en kone i tillegg til Mahalat, datter av Jerimot, Davids sønn. Det var Abihajil, datter av Eliab, Isais sønn. [19]Med henne fikk han sønnene Je'usj og Sjemarja og Saham. [20]Etter henne tok han Ma'aka, Absaloms datter, til kone. Med henne fikk han Abia og Attai og Sjisja og Sjelomit. [21]Rehabeam elsket Ma'aka, Absaloms datter, mer enn alle sine andre koner og medhustruer. For han hadde tatt seg atten koner og seksti medhustruer, og han fikk tjueåtte sønner og seksti døtre. [22]Rehabeam satte Abia, Ma'akas sønn, til overhode og fyrste blant hans brødre, for han ville gjøre ham til konge. [23]Han var klok nok til å la alle sønnene sine bo rundt om i hele Judas og Benjamins land, i alle de befestede byene. Han ga dem rikelig å leve av og skaffet dem mange koner.»

(Keil: «Rehabeam tok til hustru Mahalat, datter av Jerimot, Davids sønn, og av Abihajil, datter av Eliab, Isais sønn. Hun fødte ham sønnene Je'usj og Sjemarja og Saham.»)

Her følger opplysninger om Rehabeams familie. Med *qere*, mange håndskrifter, Septuaginta og Vulgata må vi lese «datter» og ikke «sønn» foran Mahalat. Blant Davids sønner (1 Krøn 3,1–8) finnes ingen Jerimot. Er navnet ikke en annen form av Jitream (1 Krøn 3,3), må Jerimot ha vært sønn av en av Davids medhustruer.

Foran Abihajil må et «og» ha falt ut, så både Mahalats far og mor nevnes. Moren var Abihajil, datter av Eliab, Isais sønn, det vil si Davids eldste bror (1 Krøn 2,13; 1 Sam 17,13). Abihajil kan ikke ha vært en annen hustru for Rehabeam, for «med henne fikk han» i v. 19 og «etter henne» i v. 20 viser at v. 18 bare nevner én hustru. Hun fødte ham tre sønner, som bare er nevnt her.

Ma'aka var Absaloms datter i betydningen datterdatter. Hun kan ikke ha vært datter av ham, for etter 2 Sam 14,27 hadde Absalom bare én datter, Tamar, og hun må ha vært femti år gammel da Salomo døde. Etter 2 Sam 18,18 etterlot Absalom seg ingen sønn. Ma'aka kan derfor bare være datter av Tamar, som etter 2 Krøn 13,2 var gift med Uriel fra Gibea (se kommentaren til 1 Kong 15,2).[1]

Abia, Ma'akas eldste sønn, som faren utpekte til etterfølger (v. 22; 12,16), heter i Kongebøkene alltid Abiam. Det er den opprinnelige formen av navnet, som senere ble svekket til Abia.

Bare disse konene og barna deres nevnes ved navn. Men Rehabeam hadde mange flere: atten koner og seksti medhustruer (etter Josefus tretti), og med dem fikk han tjueåtte sønner og seksti døtre. På dette ikke helt prisverdige punktet fulgte Rehabeam i farens fotspor. Ma'akas eldste sønn satte han til overhode, det vil si fyrste, blant brødrene, for han ville gjøre ham til konge.

«Han var klok nok» (v. 23) betyr at han spredte alle sønnene sine rundt i alle deler av Juda og Benjamin, i de befestede byene. Han ga dem rikelig å leve av og ba om mange koner for dem, for det var faren som ordnet giftermålet for sønnene.

Han sørget altså for at sønnene ble skilt fra hverandre ved at de ble satt som styresmenn i festningsbyene rundt om i landet. Samtidig fikk de det de trengte for å leve som det sømmet seg for kongssønner, med rikelig underhold og mange koner. Slik holdt han dem fornøyd, så de ikke skulle prøve å vinne kronen, som han hadde bestemt for Abia. I dette lå klokskapen i det han gjorde.

[1] 2 Krøn 13,2 sier: «Hans mor hette Mikaja. Hun var datter av Uriel, og var fra Gibea.» Keil slutter av dette at Uriel var gift med Tamar.

Kapittel 12. Rehabeams frafall og Sjisjaks hærtog

«[1]Men da Rehabeams kongedømme var blitt trygget, og han var blitt mektig, forlot han Herrens lov, og hele Israel med ham.»

Kapitlet forteller om Rehabeams frafall fra Herren og om hvordan han ble ydmyket av den egyptiske kongen Sjisjak. Ordene «da Rehabeams kongedømme var blitt trygget» viser tilbake til 11,17. Da han var blitt sterk, forlot han Herrens lov, og hele Israel med ham. Innbyggerne i Juda rike kalles her Israel for å antyde motsetningen mellom det folket faktisk gjorde da det falt fra Herren, og det Israel var kalt til å være som Guds folk. Å forlate Herrens lov er i realiteten å falle i avgudsdyrkelse, slik det står tydeligere i 1 Kong 14,22.

V. 2–4. Sjisjak drar opp mot Jerusalem

«[2]Så hendte det i kong Rehabeams femte år at Sjisjak, kongen i Egypt, dro opp mot Jerusalem – for de hadde båret seg troløst at mot Herren. [3]Han kom med tolv hundre stridsvogner og seksti tusen hestfolk, og det var ikke tall på de folk som fulgte ham fra Egypt – libyere, sukkitter og etiopiere. [4]Han inntok de befestede byene i Juda og kom helt til Jerusalem.»

Som straff for dette frafallet, fordi de hadde båret seg troløst at mot Herren, dro Sjisjak, kongen i Egypt, opp mot Jerusalem med en stor hær. Dette hærtoget er også fortalt kort i 1 Kong 14,25–28. Som vi har sagt ved 1 Kong 14, er Sjisjak den samme som Sesonchis, den første kongen i det tjueandre dynastiet. Han har forevigt seieren sin i et relieff i Karnak. Der står navnene på de erobrede byene skrevet på skjold, og et stort antall av dem er tydet med noen sikkerhet. De bekrefter beretningen vår fullt ut.

Etter v. 3 hadde Sjisjak 1200 stridsvogner og 60 000 hestfolk. Disse tallene bygger naturligvis bare på et grovt overslag. Fotfolket var en utallig mengde. Blant dem var libyere, trolig de libyegypterne som de gamle skribentene nevner (se kommentaren til 1 Mos 10,13), sukkitter, etter Septuaginta og Vulgata troglodytter, trolig de etiopiske troglodyttene i fjellene på vestkysten av Rødehavet, og kusjitter, det vil si etiopiere. Libyere og kusjitter nevnes også i Nah 3,9 som egypternes hjelpetropper. Da Sjisjak hadde inntatt de befestede byene i Juda, dro han mot Jerusalem.

V. 5–8. Sjemajas budskap og kongens ydmykelse

> «[5]Da kom profeten Sjemaja til Rehabeam og Judas høvdinger, som hadde samlet seg i Jerusalem av frykt for Sjisjak, og han sa til dem: Så sier Herren: Dere har forlatt meg. Derfor har også jeg forlatt dere og gitt dere i Sjisjaks hånd. [6]Men Israels høvdinger og kongen ydmyket seg og sa: Herren er rettferdig. [7]Da Herren så at de hadde ydmyket seg, kom Herrens ord til Sjemaja, og det lød så: De har ydmyket seg. Jeg vil ikke ødelegge dem, men la dem så vidt bli frelst. Og min harme skal ikke bli utøst over Jerusalem gjennom Sjisjak. [8]Likevel skal de bli hans tjenere og få kjenne hva forskjell det er på å tjene meg og å tjene hedningelandenes konger.»

(Keil: «… men jeg vil gi dem redning om en liten stund.»)

Da kunngjorde profeten Sjemaja for kongen og høvdingene, som hadde trukket seg tilbake til Jerusalem for Sjisjak, at Herren hadde overgitt dem i Sjisjaks makt fordi de hadde forlatt ham. Kongen og høvdingene ydmyket seg straks for Gud og erkjente at Herren er rettferdig. Da kunngjorde profeten videre at Herren ikke ville ødelegge dem, fordi de hadde ydmyket seg, men om kort tid gi dem redning.

«Min harme skal ikke bli utøst over Jerusalem.» Å utøse harmen er et uttrykk for en dom som utrydder (jf. 34,25). Likevel skal de bli Sjisjaks tjenere en kort tid (v. 7), for at de skal lære å kjenne forskjellen på å tjene Herren og å tjene hedningelandenes konger (jf. 1 Krøn 29,30). De skulle av erfaring lære forskjellen mellom Guds herredømme og de hedenske kongenes, og at Guds herredømme ikke var så tyngende som verdensherskernes.

V. 9–12. Templet og palasset blir plyndret

> «[9]Så dro da Sjisjak, kongen i Egypt, opp mot Jerusalem og tok skattene i Herrens hus og skattene i kongens hus. Alt sammen tok han.

Han tok også de gullskjoldene som Salomo hadde laget. [10]Istedenfor dem laget kong Rehabeam kobberskjold og overga dem til høvedsmennene for vaktmennene som voktet inngangen til kongens hus. [11]Hver gang kongen gikk inn i Herrens hus, kom vaktmennene og bar dem og tok dem så med tilbake til vaktrommet. [12]Fordi Rehabeam ydmyket seg, vendte Herrens vrede seg fra ham. Han ville ikke ganske ødelegge ham. Det fantes likevel noe godt i Juda.»

Med v. 9 blir beretningen om krigen tatt opp igjen ved at ordene fra v. 4 gjentas: «Så dro Sjisjak … opp mot Jerusalem.» Sjisjak plyndret skattene i templet og palasset. Han må altså ha inntatt Jerusalem. Han tok også gullskjoldene Salomo hadde latt lage, og som var satt i Libanonskoghuset, palasset Salomo bygde i Jerusalem (jf. 9,16). I stedet lot Rehabeam lage kobberskjold (se kommentaren til 1 Kong 14,26–28).

I v. 12 avslutter Krønikeboka beretningen med en lærerik bemerkning: Fordi Rehabeam ydmyket seg, vendte Herrens vrede seg fra ham, så det ikke kom til full ødeleggelse. «Og også i Juda fantes det noe godt.» Dette er den andre grunnen til at Herren vendte sin vrede bort. Det gode er tegn på fromhet og gudsfrykt (jf. 19,3).

V. 13–14. Rehabeams regjeringstid og dommen over ham

«[13]Siden styrket kong Rehabeam igjen sitt kongedømme i Jerusalem og regjerte der. Han var førtien år gammel da han ble konge, og han regjerte sytten år i Jerusalem, den byen som Herren hadde utvalgt blant alle Israels stammer for å la sitt navn bo der. Hans mor hette Na'ama og var fra Ammon. [14]Han gjorde det som var ondt, for han vendte ikke sitt hjerte til å søke Herren.»

Jf. 1 Kong 14,21–22. «Styrket igjen sitt kongedømme» kan i sammenhengen bare bety at Rehabeam etter ydmykelsen under Sjisjak, som hadde svekket riket hans fullstendig og nesten ødelagt det, igjen fikk styrke og makt. Ordet brukes på samme måte i 13,21, og i 1,1 om Salomo i begynnelsen av hans regjering, etter at han hadde fått bukt med tronkreveren Adonja og tilhengerne hans. Om Rehabeams alder og det øvrige se kommentaren til 1 Kong 14,21. «Han gjorde det som var ondt» blir forklart nærmere med tillegget: «for han vendte ikke sitt hjerte til å søke Herren» (jf. 19,3; 30,19; Esra 7,10).

V. 15–16. Slutten på Rehabeams regjering

«[15]Det som er å fortelle om Rehabeam, både i hans første og i hans senere dager, er skrevet i profeten Sjemajas og seeren Iddos krønike,

der hvor ættetavlene er opptegnet. Mellom Rehabeam og Jeroboam
var det krig hele tiden. [16]Rehabeam la seg til hvile hos sine fedre og
ble begravet i Davids by. Og hans sønn Abia ble konge etter ham.»

Om kildene se innledningen, og om det øvrige kommentaren til 1 Kong 14,29–31. «Krig hele tiden» mellom Rehabeam og Jeroboam kan bare forstås om det fiendtlige forholdet mellom de to herskerne, som ordet i Kongeboka. Vi har nemlig ingen beretning om kriger mellom dem etter at Rehabeam etter profetens ord hadde gitt opp det felttoget mot israelittene han hadde planlagt i begynnelsen av sin regjering.

Kapittel 13. Abias tale og seier

Abias regjering

Kongebøkene sier bare generelt at fiendskapet mellom Jeroboam og Rehabeam varte så lenge Rehabeam levde, og at det var krig mellom Abia og Jeroboam (1 Kong 15,6–7). Ikke én av Abias bedrifter blir fortalt; bare hans forhold til Herren blir nøye beskrevet. Her får vi derimot en levende og utførlig fortelling om hvordan en stor krig mot Jeroboam begynte, gikk og endte. Med Herrens hjelp påførte Abia Israels store hær et knusende nederlag og inntok flere byer.

V. 1–17. Abia blir konge

> «[1]I kong Jeroboams attende år ble Abia konge over Juda. [2]Han regjerte tre år i Jerusalem. Hans mor hette Mikaja. Hun var datter av Uriel, og var fra Gibea.»

Når han ble konge, og hvor lenge han regjerte, står som i 1 Kong 15,1–2. Moren kalles her Mikaja i stedet for Ma'aka, som i 11,20 og 1 Kong 15,2. Det er neppe et annet navn Ma'aka hadde fått av en eller annen ukjent grunn; trolig er Mikaja bare en skrivefeil for Ma'aka. Her kalles hun heller ikke datter, det vil si datterdatter, av Absalom, men etter sin far: datter av Uriel fra Gibea (se til 11,20).

Noen har ment at Abias mor, Ma'aka, Absaloms datter, her er blandet sammen med Asas mor. Men Kongebøkene kjenner bare én Ma'aka, Absaloms datter. Hun var dronningmor under Abia (1 Kong 15,2), og hun står i samme forhold til Asa (1 Kong 15,10).

Det eneste naturlige er da at Rehabeams hustru og Abias mor beholdt verdigheten som dronningmor også i de første årene under sønnesønnen Asa, til han tok den fra henne på grunn av avgudsdyr-

kelsen hennes. Skriften sier ingen steder at hun var Abias hustru; ordet «mor» kan også bety bestemor.

V. 2b–3. Krigen begynner

> «Mellom Abia og Jeroboam var det krig. [3]Abia begynte krigen med en hær av djerve stridsmenn, fire hundre tusen utvalgte menn. Men Jeroboam stilte seg i fylking mot ham med åtte hundre tusen utvalgte menn, også djerve stridsmenn.»

Krigen brøt ut, og det var Abia som begynte den, med en hær på 400 000 tapre stridsmenn. Jeroboam rustet seg med 800 000. Jeroboams tall er nøyaktig det Joab kom fram til for Israel da David lot folket telle, og Abias hær er 100 000 mindre enn det Joab talte i Juda (2 Sam 24,9).

V. 4–7. Kongedømmet er gitt David ved en saltpakt

> «[4]Abia gikk opp på fjellet Semarajim, som hører til Efra'im-fjellene. Han trådte fram og sa: Hør på meg, Jeroboam og hele Israel! [5]Dere vet nå vel at Herren, Israels Gud, har gitt David kongedømmet over Israel til evig tid, ham og sønnene hans, ved en saltpakt? [6]Men Jeroboam, Nebats sønn, tjeneren til Salomo, Davids sønn, gjorde opprør mot sin herre. [7]Og det samlet seg om ham en flokk løse karer og fordervede mennesker. De satte seg med vold opp mot Rehabeam, Salomos sønn. Og Rehabeam var ung og motløs og kunne ikke stå seg mot dem.»

Da de to hærene lå mot hverandre, klare til strid, talte Abia fra fjellet Semarajim til fienden, kong Jeroboam og hele Israel. Fjellet nevnes bare her. En by med samme navn står i Jos 18,22, og det ligger nær å tenke på fjellet der eller ved den byen. Men lå byen øst for Jerusalem på veien til Jeriko, slik plassen mellom Bet-Ha'araba og Betel i Josva tyder på, passer den ikke her.

Robinson antar at fjellet Semarajim lå øst for Betel, nær grensen mellom de to rikene, der også Efra'im-fjellene når ned.

Først minner Abia Jeroboam og israelittene om at riket deres har sitt opphav i et opprør mot Herren, som hadde gitt kongedømmet over Israel til David og hans sønner for alltid. «Dere vet nå vel» betyr: Kan det være ukjent for dere? Ved en saltpakt, det vil si en pakt som ikke kan brytes (se til 3 Mos 2,13 og 4 Mos 18,19).

Jeroboam, Salomos tjener (jf. 1 Kong 11,11), gjorde opprør mot sin herre med hjelp av løse og verdiløse menn, og de reiste seg med makt

mot Rehabeam. Rehabeam var ikke sterk nok til å stå imot, for han var «ung», det vil si uerfaren – ikke en gutt, for han var førtien år da han ble konge (jf. 1 Krøn 29,1) – og «motløs», bløt av hjerte, uten kraft til å stå imot dem som frekt reiste seg mot ham.

Denne framstillingen stemmer ikke med det som blir fortalt i kap. 10. Ved forhandlingene med de opprørske stammene i Sikem var ikke Rehabeam bløt og ettergivende, men hard og trassig. Han var ungdommelig ubesindig bare ved at han kastet de eldres kloke råd over bord, fulgte det overilte rådet fra de unge mennene han hadde vokst opp med, og framkalte bruddet med sin herskesyke framferd.

Men Abia vil i talen sin forsvare faren så godt han kan, og legger hele skylden for de ti stammenes opprør over fra Davids hus på Jeroboam og hans verdiløse følge.

V. 8–9. Gullkalvene og de falske prestene

> «[8]Og nå tenker dere at dere kan stå dere mot Herrens kongedømme, som Davids sønner har i sin hånd. Det tenker dere fordi dere er en stor hop og har hos dere de gullkalvene som Jeroboam laget til guder for dere. [9]Har dere ikke jaget bort Herrens prester, Arons sønner, og levittene og selv gjort dere prester, som folkene i hedningelandene gjør? Hver den som kommer med en ung okse og sju værer for å bli vigslet til prest, han blir prest for disse guder som ikke er guder.»

Så viser Abia motstanderne hvor tom deres tillit er, både til den store hæren og til gudene deres, når de samtidig har jaget bort Herrens prester. «Dere tenker» i hjertet at dere kan hevde dere mot Herrens kongedømme, som Davids sønner styrer, ved å stille en stor hær for å ødelegge det. Ja, dere er en stor mengde og har gullkalvene med dere – men stol ikke på dem, for Herren, den sanne Gud, har dere ikke som hjelper.

«Å fylle hånden» betyr i lovens språk å innsette noen i prestetjenesten. Den som «fyller sin hånd» med en ung okse og sju værer, kommer altså med offerdyr for å bli vigslet til prest. Dyrene peker på prestevielsen: 2 Mos 29 foreskriver en ung okse til syndoffer, en vær til brennoffer og en vær til innvielsesoffer. Ofringene skulle gjentas i sju dager, så det trengtes i alt sju værer til innvielsesoffer. Abia nevner bare den unge oksen i tillegg, for han hadde ingen grunn til å regne opp alle offrene.

Men ingen blir Herrens prest ved slike offer. Derfor er Jeroboams prester bare prester for det som ikke er Gud – for gullkalvene Jeroboam hadde gjort til guder, men som ikke hadde noe av det som hører Guddommen til.

V. 10–12. Herren er med Juda

> «[10]Men vår Gud er Herren, og vi har ikke forlatt ham. Sønner av Aron tjener Herren som prester, og levittene utfører sitt arbeid. [11]Hver morgen og kveld brenner de brennoffer og velluktende røkelse for Herren, og legger fram skuebrød på bordet av rent gull og holder gullysestaken og dens lamper i stand og tenner den hver kveld. Vi tar vare på det Herren vår Gud vil ha ivaretatt, men dere har forlatt ham. [12]Sannelig, Gud er med oss, han er vår fører! Vi har hans prester med larmtrompetene for å blåse til strid mot dere. Israels barn, strid ikke mot Herren, deres fedres Gud! For det vil ikke lykkes for dere!»

Israelittene har ikke-guder i gullkalvene sine, men Juda har Herren til Gud og dyrker ham i hans tempel slik Moses foreskrev. «Vi har ikke forlatt ham» gjelder i den forstand at de holdt fast ved den lovbestemte gudstjenesten. Det forklarer Abia selv: Arons sønner, som Herren hadde utvalgt, tjener ham som prester, og levittene gjør den tjenesten de er satt til.

Som vesentlige deler av gudstjenesten nevnes det daglige brennofferet og røkofferet (2 Mos 29,38 ff.; 30,7), skuebrødene (2 Mos 25,30; 3 Mos 24,5 ff.) og lampene på gullysestaken (2 Mos 25,37; 27,20 ff.). Slik tar de vare på det Herren vil ha ivaretatt (jf. 3 Mos 8,35).

Av alt dette drar Abia slutningen: Se, ved vår spiss står ikke to gullkalver, men Gud – den sanne Gud – og hans prester med larmtrompetene som skal blåse mot dere. Han nevner trompetene fordi Gud selv hadde gitt dem som pant på at han ville komme dem i hu i krigen og frelse dem fra fiendene (4 Mos 10,9). Til slutt advarer han israelittene mot å stride mot Herren, deres fedres Gud.

V. 13–17. Seieren

> «[13]Men Jeroboam hadde latt et bakhold dra omkring for å komme bak dem. De lå selv foran Judas menn, og bakholdet kom i ryggen på dem. [14]Da Judas menn vendte seg om, fikk de se at fienden var både foran dem og bak dem. Da ropte de til Herren, og prestene blåste i trompetene. [15]Og Judas menn satte i et krigsrop. Da skjedde

> det, at med det samme Judas menn satte i med krigsropet, da lot Gud Jeroboam og hele Israel lide nederlag for Abia og Juda. [16]Israels barn flyktet for Juda, og Gud ga dem i deres hånd. [17]Abia og folkene hans voldte et stort mannefall blant dem. Det falt fem hundre tusen utvalgte menn av Israel.»

Jeroboam lot bakholdet gå omkring for å falle Judas menn i ryggen. Hovedstyrken sto foran Juda og bakholdet bak, og da Judas menn vendte seg mot fienden, så de at de ble angrepet både forfra og bakfra. I denne farlige stillingen ropte de til Herren, og prestene blåste i trompetene. Mens de satte i krigsropet, slo Gud fiendene så de flyktet. Krigsropet omfatter både stridsmennenes høye rop og trompetstøtene fra prestene; det gjelder ikke bare det ene av dem.

Abia og folket hans påførte israelittene et stort nederlag, så 500 000 av dem falt – mer enn halvparten av hele Jeroboams hær.

V. 18–22. Følgene av seieren

> «[18]Slik ble Israels barn den gang ydmyket, men Judas barn ble sterke, fordi de satte sin lit til Herren, sine fedres Gud. [19]Abia forfulgte Jeroboam og tok fra ham byene Betel med tilhørende landsbyer, og Jesjana og Efron med tilhørende landsbyer. [20]Jeroboam gjenvant ikke sin makt så lenge Abia levde, og Herren slo ham så han døde.»

Israelittene ble ydmyket og makten deres svekket, mens Judas menn ble sterke fordi de stolte på Herren, sin Gud. Abia fulgte opp seieren og tok fra Jeroboam flere byer med landsbyene omkring: Betel, som er dagens Beitin (se til Jos 7,2), og Jesjana, som bare nevnes her, og som ingen ennå har funnet.

Efron kan neppe være Efron-fjellet i Jos 15,9, for det lå på Benjamins sørgrense, ikke langt fra Jerusalem, mens byen Efron må søkes langt lenger nord, i nærheten av Betel. Raumer og andre holder Efron både for Ofra i Benjamin, som trolig lå ved eller i Tayibeh øst for Betel, og for Efra'im i Joh 11,54, dit Jesus trakk seg tilbake nær ørkenen. Etter Josefus lå det i nærheten av Betel (se til Jos 18,23).

Jeroboam fikk ikke tilbake makten sin. «Og Herren slo ham så han døde» – meningen er ikke klar, for vi vet ikke mer om slutten på Jeroboams liv enn at han døde to år etter Abia. Det kan neppe sikte til nederlaget i krigen, for Jeroboam levde flere år etter den. Heller vil vi forstå det om slaget i 1 Kong 14,1–18, da Gud ved Akia varslet at huset

hans skulle utryddes, og tok fra ham sønnen Abia, som hele Israel sørget over.

Beretningen om denne krigen finnes bare i Krønikebøkene, men den har gamle kilder bak seg. Abias tale bærer preg av et gammelt språk («saltpakt», «fordervede mennesker»), så i det minste grunntankene må komme fra en gammel kilde, uten tvil fra profeten Iddos skrift (v. 22).

Kalvedyrkelsen var ikke, slik noen mener, bare en noe sanselig form for den sanne gudsdyrkelsen. Etter dommen til alle profetene – ikke bare Hosea og Amos, men også den profetiske forfatteren av Kongebøkene – var den et frafall fra Herren, fedrenes Gud, et brudd med hans bud og en dyrkelse av Ba'alene (jf. 1 Kong 13; 2 Kong 17,7–23).

Det Abia sier om kalvedyrkelsen og om Judas forhold til Herren og tempeltjenesten, bygger på sannheten. Det lar seg også forene med 1 Kong 15,3, at Abias hjerte ikke var helt med Herren som Davids. Abia hadde nemlig fremmet den lovbestemte tempeltjenesten, også med hellige gaver (1 Kong 15,15). Derfor kunne han godt holde fram gudstjenesten i Juda som den sanne, i motsetning til kalvedyrkelsen i Israel, for å ta motet fra fiendene og gi sin egen hær mot. Kjernen i talen kan vi altså regne som historisk.

Også de nøyaktige opplysningene om de erobrede byene i v. 19 viser at beretningen er historisk, for de er tydelig hentet fra gamle kilder. Bare tallene på stridsmennene og på de falne israelittene må ikke tas etter bokstavelig verdi. Som antydet ovenfor er de bare et uttrykk i tall for det samtiden mente: at begge kongene hadde kalt ut alle våpenføre menn i sine riker, og at Jeroboam ble slått så hardt at han mistet mer enn halvparten av hæren sin.

V. 21–22. Abias koner og barn. Hans død

> «[21]Men Abia ble mektig. Han tok fjorten koner og fikk tjueto sønner og seksten døtre. [22]Det som ellers er å fortelle om Abia, om det han gjorde og det han sa, det er oppskrevet i profeten Iddos historiebok.»

Jeroboam kom seg aldri etter nederlaget, men Abia befestet sitt kongedømme (jf. 12,13) og tok seg fjorten hustruer. Det betyr ikke at han tok dem først etter seieren over Jeroboam. Abia regjerte bare tre år, og da han besteg tronen, må han alt ha hatt de fleste hustruene og barna sine, slik vi også kan slutte av 11,21–23.

Det hebraiske «og» knytter bare opplysningen om hustruer og barn logisk til det som går foran: den store veksten i familien var et tegn på at Abia ble sterkere, mens Jeroboams kongeslekt snart ble utryddet.

Om profeten Iddos historiebok, se innledningen.

At landet hadde ro i ti år (14,1), blir nevnt her fordi også denne roen var en frukt av Abias store seier over Jeroboam.

Kapittel 14. Asas reform og seier over Serah

Asas regjering

Om Asa forteller 1 Kong 15,9–24 bare at han regjerte i førtien år og gjorde det som var rett, slik David gjorde. Han fjernet alle avgudsbildene fedrene hans hadde laget, og selv om offerhaugene ikke ble nedlagt, var han helt med Herren så lenge han levde. Han la alt som han og faren hadde helliget, inn i tempelskatten.

Da Basja dro mot ham og begynte å befeste Rama, sendte Asa skattene fra templet og kongsgården til Benhadad i Syria og fikk ham til å bryte forbundet med Basja og herje den nordlige delen av landet. Basja måtte da oppgi byggingen i Rama og trekke seg tilbake til Tirsa, og Asa lot festningsverkene der rive og brukte materialene til å befeste Geba og Mispa. Til slutt fikk han i alderdommen en sykdom i føttene og døde.

Også Krønikebøkene framstiller Asa som en gudfryktig konge som gjorde det som var rett, og som fjernet offerhaugene og solstøttene i landet. Ellers gir de en mye fyldigere beretning om de førtien årene han regjerte. I de første årene, da landet hadde ro, bygde han festningsbyer i Juda og holdt en stridsdyktig hær (14,1–8).

Så dro han mot etiopieren Serah, som rykket fram mot Juda med en umåtelig hær. Asa ba Herren om hjelp, og Herren slo etiopierne så de flyktet. Asa forfulgte dem til Gerar og vendte hjem med stort bytte (14,9–15).

Deretter kom profeten Asarja, Odeds sønn, mot ham. Han viste til seieren Herren hadde gitt, og formante kongen og folket til å bli stående i troskapen mot Herren. Asa tok mot til seg og utryddet

de avgudsbildene som ennå var igjen, selv om offerhaugene ikke ble nedlagt. I sitt femtende regjeringsår holdt han en stor offerfest i Jerusalem sammen med folket, fornyet pakten med Herren og la i tempelskatten det som han og faren hadde helliget (kap. 15).

Så forteller kap. 16,1–6 om Basjas angrep på Juda og forbundet med Benhadad i Syria, som i Kongebøkene. Men her legges det til at profeten Hanani refset Asa fordi han hadde søkt hjelp hos syrerkongen, og at Asa kastet ham i fengsel for det (16,7–10). Til slutt fortelles det om slutten på Asas regjering, med flere tillegg til 1 Kongebok (16,11–14).

V. 1–15. Landet har ro

> «[1]Abia la seg til hvile hos sine fedre og ble begravet i Davids by. Og hans sønn Asa ble konge etter ham. I hans dager hadde landet ro i ti år.»

I den hebraiske teksten står dette verset sist i kap. 13. Om de ti årene med ro, se slutten på kap. 13.

V. 2–5. Avgudsdyrkelsen blir fjernet

> «[2]Asa gjorde det som var godt og rett i Herrens, hans Guds øyne. [3]Han fikk bort altrene og offerhaugene for de fremmede guder. Han brøt i stykker støttene og hogg ned Astarte-bildene. [4]Han befalte Juda å søke Herren, fedrenes Gud, og holde loven og budene. [5]I alle Judas byer fikk han bort offerhaugene og solstøttene. Riket hadde ro under ham.»

Det gode og rette Asa gjorde i Guds øyne, blir nærmere forklart i v. 3–5: Han fjernet alt som hørte til avgudsdyrkelsen. «Altrene for de fremmede guder» er altere viet til fremmede guder. Fra dem skilles offerhaugene, som var ulovlige offersteder der Herren ble dyrket (se til 1 Kong 15,14). Støttene er stoder eller minnesteiner viet til Ba'al, og Astarte-bildene er trebilder, stammer eller trær viet til Astarte (se til 1 Kong 14,23 og 5 Mos 16,21). Samtidig bød Asa folket å dyrke Herren, fedrenes Gud, og leve etter loven.

Fra alle Judas byer fjernet han offerhaugene og solstøttene, det vil si støtter eller bilder viet til Ba'al som solgud, som var reist ved eller på Ba'als altere (jf. 34,4; se til 3 Mos 26,30). Derfor hadde riket ro «under ham», det vil si under hans tilsyn (jf. 4 Mos 8,22).

V. 6–8. Festninger og hær

> «[6]Asa bygde festninger i Juda, for landet hadde fred. Ingen førte krig mot ham i disse årene, fordi Herren ga ham ro. [7]Han sa til Juda: La oss bygge disse byene og reise murer og tårn, porter og bommer omkring dem! Ennå råder vi fritt over landet, fordi vi har søkt Herren vår Gud. Vi har søkt ham, og han har gitt oss fred på alle kanter. Så tok de til å bygge, og det lyktes for dem. [8]Asas hær var tre hundre tusen mann av Juda, som var væpnet med spyd og store skjold, og to hundre og åtti tusen mann av Benjamin, som bar små skjold og skjøt med bue. Alle var djerve stridsmenn.»

De ti årene med ro som Gud ga ham (v. 1), brukte Asa til å bygge festninger i Juda. Det sies ikke hvilke byer det var, men i alle fall andre enn Geba og Mispa, som han befestet etter krigen med Basja (16,6). «Ennå råder vi fritt over landet» betyr at landet ligger åpent og fritt for fiender, så de kan ferdes fritt og bygge som de vil (jf. 1 Mos 13,9). Gjentakelsen «vi har søkt ham» er ivrig tale. «Det lyktes for dem»: de bygde uten å møte hindringer.

Asa hadde også en godt utrustet hær. Judas menn var væpnet med store skjold og spyd (jf. 1 Krøn 12,24), benjaminittene med små skjold og bue (jf. 1 Krøn 8,40). Tallene er store: 300 000 av Juda og 280 000 av Benjamin. Da alle våpenføre menn er regnet med, er ikke 300 000 for mye for Juda, men 280 000 er et svært stort tall for Benjamin og bygger trolig på et overdrevet anslag.

V. 9–10. Etiopieren Serah dro ut mot dem

> «[9]Men etiopieren Serah dro ut mot dem med en hær på tusen ganger tusen mann og tre hundre stridsvogner. Han kom til Maresja. [10]Og Asa dro ut mot ham, og de stilte seg i fylking i Sefata-dalen ved Maresja.»

«Mot dem» viser til Asas stridsmenn i v. 8. Hvor mange våpenføre menn Juda hadde, nevnes bare for å vise at Asa ikke satte sitt håp om seier over etiopiernes umåtelige hær til sin egen styrke, men til Herrens allmektige hjelp (v. 11).

Etiopieren (kusjitten) Serah holdes vanligvis for den andre kongen i det 22. egyptiske dynastiet, Osorkon I. Brugsch har derimot reist innvendinger og holder Serah for en etiopisk og ikke egyptisk fyrste, som under Takelot I, omkring 944 f.Kr., trolig dro gjennom Egypt som erobrer. At hæren hans talte tusen ganger tusen mann og tre

hundre stridsvogner, bygger på et løst anslag, der tusen ganger tusen uttrykker det største tallet en kan tenke seg.

Etiopierne rykket fram til Maresja, mellom Hebron og Asjdod (se til 11,8). Dit dro Asa mot dem og stilte opp hæren i Sefata-dalen ved Maresja. Dalen er ikke Tell es-Safieh, slik Robinson mener, men må ligge nærmere Maresja, vest eller nordvest for byen.

V. 11. Asas bønn

> «[11]Da ropte Asa til Herren sin Gud og sa: Herre, for deg gjør det ingen forskjell enten du hjelper den mektige eller den maktesløse. Hjelp oss, Herre vår Gud! Til deg setter vi vår lit, og i ditt navn er vi gått ut mot denne store mengden. Herre, du er vår Gud, la ikke et menneske stå seg mot deg!»

(Keil: «Herre, ingen er som du til å hjelpe når en mektig står mot en maktesløs.»)

Så ropte Asa til Herren om hjelp. Begynnelsen av bønnen må forstås slik: Ingen annen enn du kan hjelpe i en ulik kamp, det vil si hjelpe den svakeste. Vulgata og eldre utleggere gjengir derimot, etter mønster av 1 Sam 14,6: Det gjør ingen forskjell for deg om du hjelper den mektige eller den svake. Men ordlyden i 1 Sam 14,6 er en annen, og den kan derfor ikke være målestokk her.

«I ditt navn», det vil si i tillit til din hjelp, «er vi gått ut mot denne store mengden». «La ikke et menneske stå seg mot deg» betyr: la ikke svake mennesker utrette noe mot deg, vis din allmakt over svake mennesker.

V. 12–15. Herren slår etiopierne

> «[12]Da lot Herren etiopierne lide nederlag for Asa og Juda, og etiopierne flyktet. [13]Asa og hans folk forfulgte dem helt til Gerar. Av etiopierne falt det så mange at ingen av dem ble i live. De ble knust av Herren og hans hær. Og Juda førte et umåtelig stort krigsbytte bort med seg. [14]De inntok alle byene omkring Gerar, for frykt for Herren var kommet over dem. Og de plyndret alle byene, for det var mye å plyndre i dem. [15]Også teltene for buskapen tok de, og de førte bort en mengde småfe og kameler. Så vendte de tilbake til Jerusalem.»

(Keil, v. 13: «Av etiopierne falt det så mange at de ikke kunne komme seg igjen.»)

Gud hørte bønnen. Ved sin mektige hjelp drev Herren etiopierne på flukt for Asa. Asa og folket hans forfulgte dem til Gerar, den gamle fi-

listerbyen. Rowlands har funnet ruinene ved Khirbet el-Gerar i Wadi Jorf el-Gerar, tre timers vei sør-sørøst for Gaza (se til 1 Mos 20,1).

Det falt så mange av etiopierne at de ikke kunne samle seg og gjøre motstand igjen. Ordene uttrykker et fullstendig nederlag. Det betyr ikke at ingen ble igjen i live, slik Bertheau oversetter, for ordet betyr ikke «noe levende», men at livet blir holdt oppe og kommer seg igjen.

De ble knust av Herren og «hans hær», det vil si Asas hær. Den kalles Herrens fordi Herren kjempet i den og med den mot fienden. Det er ingen grunn til å tenke på en englehær, slik noen eldre utleggere gjør (1 Mos 32,2). Og Asa og folket hans førte svært mye bytte med seg hjem.

De slo alle byene omkring Gerar. Byene var bebodd av filistrene, og av dette må vi slutte at de hadde gjort felles sak med etiopierne. Frykt for Herren var kommet over dem, som i 17,10; 20,29 og 1 Sam 11,7: frykt for den allmakten Herren hadde vist da han tilintetgjorde den umåtelige fiendehæren. I disse byene fant Juda mye bytte. De slo også teltene for buskapen hos nomadestammene i området og førte bort mye småfe og mange kameler.

Kapittel 15. Asarjas ord og paktsfornyelsen

V. 1–11. Herren er med dere så sant dere er med ham

Profeten Asarja formaner kongen og folket til å holde trofast fast ved Herren, og folket fornyer høytidelig pakten.

> «[1]Da kom Guds Ånd over Asarja, Odeds sønn. [2]Han gikk ut mot Asa og sa til ham: Hør på meg, Asa og hele Juda og Benjamin! Herren er med dere så sant dere er med ham. Dersom dere søker ham, så skal han la seg finne av dere. Men dersom dere forlater ham, skal han forlate dere.»

Profeten Asarja, Odeds sønn, nevnes bare her. Enkelte eldre teologer har ment at Oded er den samme som Iddo (12,15; 9,29), men det har ikke noe holdbart grunnlag. Asarja gikk ut og møtte kongen og folket da de kom hjem fra krigen (jf. 28,9; 1 Krøn 12,17; 14,8).

«Herren er med dere» – han har gitt dere seieren – «så sant dere er med ham», det vil si holder dere til ham. Av dette drar profeten en allmenn lære: Søker dere ham, skal han la seg finne av dere (jf. Jer 29,13); forlater dere ham, skal han forlate dere (jf. 24,20; 12,5).

V. 3–7. Når et folk er forlatt av Gud

> «[3]I lange tider var Israel uten den sanne Gud og uten prest som lærte dem, og uten lov. [4]Men i sin trengsel omvendte de seg til Herren, Israels Gud. De søkte ham, og han lot seg finne av dem. [5]I de tider kunne ingen ferdes trygt, verken ute eller hjemme. For det rådde stor uro blant alle dem som bodde her i landene. [6]Folk støtte mot folk og by mot by, så de ble knust. For Gud voldte uro blant dem med

all slags trengsler. [7]Men vær frimodige og la ikke hendene synke!
Dere skal få lønn for den gjerning dere gjør.»

(Keil, v. 3: «Mange dager er Israel uten den sanne Gud og uten prest som lærer, og uten lov.»)

For å prente denne sannheten dypt inn i folket tegner Asarja et mektig bilde av de tidene da et folk er forlatt av Gud, da fred og trygghet forsvinner, og borgerkrigens redsler rår. Allerede fra gammel tid har meningene vært svært delte om hvilken tid han tenker på.

Noen har ment at han taler om tistammeriket på den tiden; andre at han ser tilbake, enten til de nærmeste årene under Rehabeam og Abia, før Asa hadde fått bort avgudsdyrkelsen, eller lenger tilbake, til den lovløse dommertiden fra Josvas død til Elis og Samuels tid. Andre igjen, blant dem Luther, forstår ordene profetisk, om framtiden: om de urolige tidene under de senere avgudsdyrkende kongene, om eksilet i Assyria og Babylon, eller om jødenes kår fra romerne ødela Jerusalem og fram til i dag.

Den første forklaringen er avgjort feil. I de første tretti årene tistammeriket sto, rådde det ingen slik lovløshet som v. 5–6 skildrer, og enda mindre kunne en på den tiden tale om at de ti stammene vendte om til Herren (v. 4).

Det er vanskeligere å velge mellom de to andre. Den uroen v. 5 skildrer, svarer riktignok delvis til ulike tider i dommertiden. Israel var den gang uten den sanne Gud, for igjen og igjen forlot de Herren og dyrket Ba'alene (Dom 2,10 ff.), og flere av trengslene i v. 5–6 kan vi finne eksempler på i den tiden. Men ordene i v. 6 er for sterke for lovløsheten og de indre stridene i dommertiden (Dom 12,1–6; 20), selv om vi tar hensyn til at de er retoriske.

Avgjørende mot å forstå talen bare om fortiden og dommertiden er at v. 3 ikke sier noe om tiden. Verset har ikke noe verb, så ordene kan like godt gjelde fortiden som framtiden. Profeten har ikke fastsatt tiden, fordi han uttaler sannheter som gjelder til alle tider. Dem hadde Israel alt fått erfare i dommertiden, men skulle få erfare langt dypere i framtiden.[1]

Derfor må vi ta ordene i denne allmenne betydningen og verken legge til fortid eller framtid i v. 3, men gjengi det i nåtid: «Mange dager

[1]Rambach sier det slik: Profeten unnlot med vilje å fastsette tiden, så ordene kunne gjelde alle tider der de kjennetegnene han nevner, viser seg.

er Israel uten den sanne Gud …», det vil si: Israel lever mange dager i en tilstand der det ikke har den sanne Gud (jf. Jer 10,10).

«Prest som lærer» gjelder ikke bare ypperstepresten, men alle prestene, som skulle lære folket lov og rett (3 Mos 10,10–11; 5 Mos 33,10). Trykket ligger på «sanne» og «lærer». Israel hadde nok guder, men ikke den sanne Gud, og prester, men ikke prester som skjøttet embetet sitt og våket over at loven ble holdt. Derfor hadde de heller ingen lov, enda de hadde lovboka Moses hadde skrevet.

Slike dager uten den sanne Gud, uten profeter som lærte, og uten lov hadde Israel alt opplevd i frafallstidene etter Josva (jf. Dom 2,11 ff.).[2] Men de skulle oppleve dem enda oftere og varigere under de avgudsdyrkende kongene, i eksilet i Assyria og Babylon, og ennå i dag i spredningen blant alle folk.

At ordet gjelder framtiden, ser vi også av Hos 3,4. Med tydelig tanke på v. 3 i denne talen truer Hosea der de ti stammene med en lignende tilstand (jf. Hos 9,3–4). Allerede Moses hadde forkynt for folket at straffen for frafall fra Herren skulle bli spredning blant hedningene, der Israel måtte dyrke guder av tre og stein (5 Mos 4,27 ff.; 28,36.64) – altså være uten den sanne Gud.

At Israel i slik trengsel skulle vende om til sin Gud og søke ham, og at Herren skulle la seg finne av dem, er også en tanke fra Moses. Uttrykket «i sin trengsel» viser tilbake til 5 Mos 4,30, og v. 4 bygger på 5 Mos 4,29 (jf. Jes 55,6). Hvor sant dette er, hadde Israel ikke bare erfart mange ganger i dommertiden, men skulle også erfare det mange ganger i framtiden (jf. Hos 3,5; Jer 31,1; Esek 36,24 ff.; Rom 11,25 ff.).

«I de tider kunne ingen ferdes trygt, verken ute eller hjemme»: den frie, fredelige ferdselen blir hindret (jf. Dom 5,6; 6,2), og stor redsel kommer over alle som bor i landene, det vil si de ulike delene av Israels land. Dette hadde Israel også erfart flere ganger i dommertiden, mest under midjanittenes åk (Dom 6,2).

Men slike tider kom ofte igjen. Det viser Sak 8,10, som bruker de samme ordene om tiden etter eksilet, og Amos ser «stor forvirring» i Samaria på sin tid (Am 3,9). Slike tider vendte tilbake hver gang frafallet tok overhånd og ugudeligheten slo over i opprør og borgerkrig.

[2] V. 3 taler om «prest som lærte dem», ikke om profeter.

V. 6 maler redslene i slike tider med sterke farger: «Folk støtte mot folk og by mot by, så de ble knust. For Gud voldte uro blant dem.» Ordet for uro står om den forvirringen Gud sender for å ødelegge sine fiender (2 Mos 14,24; Jos 10,10; Dom 4,15).

Krigen mellom Israels stammer og Benjamin (Dom 20) og striden mellom gileadittene under Jefta og Efra'im (Dom 12,4 ff.) var borgerkriger. Men de var bare et mildt forspill til den alles krig mot alle som Asarja skildrer. Den begynte først da begge rikene gikk i oppløsning, og de senere profetene forkynte den som begynnelsen på dommen over det opprørske Israel (Jes 9,17–20) og over alle folk og riker som står Gud imot (Sak 14,13; Matt 24,7).

Etter dette bildet av hva frafall fra Herren fører med seg, legger Asarja til formaningen i v. 7: «Vær frimodige og la ikke hendene synke!» (jf. Sef 3,16; Neh 6,9). I denne sammenhengen betyr det: Gå frimodig og kraftig til verks for å holde dere trofaste mot Herren og utrydde all avgudsdyrkelse, så skal dere få stor lønn (jf. Jer 31,16).

V. 8. Asa tar mot til seg

> «[8]Da Asa hørte disse ordene og denne profetien av profeten Oded, tok han mot til seg og sørget for å få bort de motbydelige avgudsbildene i hele Judas og Benjamins land, og i de byene han hadde inntatt i Efra'im-fjellene. Han satte i stand Herrens alter, som sto foran Herrens forhall.»

Profetens tale styrket kongen til å fullføre det verket han hadde begynt, å utrydde avgudsdyrkelsen fra hele landet. Ordene «profeten Oded» er påfallende, ikke bare fordi profeten i v. 1 ikke heter Oded, men Asarja, Odeds sønn, men også fordi formen av ordet «profetien» i hebraisk ikke uten videre kan knyttes til et navn etter seg.

Det hjelper ikke å anta at «Asarja, sønn av» er falt ut, for da er formen av ordet fortsatt uforklart. Det ser ikke ut til å finnes noen annen løsning enn å stryke ordene «profeten Oded» som en glose som har sneket seg inn i teksten, eller anta at en større bit er falt ut: «som Asarja, Odeds sønn, talte».[3]

Asa fulgte formaningen og fjernet alle de motbydelige avgudsbildene fra hele landet og fra byene han hadde inntatt i Efra'im-fjellene, det vil si byene faren Abia hadde erobret (13,19). Han satte i stand

[3] Caspari forklarer formen som en ellipse, «profetien, den av Oded», men grunnene han gir for at det står Oded i stedet for Asarja, er ikke sannsynlige.

alteret foran forhallen, det vil si brennofferalteret, som godt kunne trenge reparasjon seksti år etter at templet ble bygd. Vulgata tar feil når den oversetter «innviet», og Bertheau når han mener det bare gjelder å rense det for urenhet fra avgudsdyrkelsen. Ordet betyr overalt å fornye, sette i stand (jf. 24,4).

V. 9–11. Den store offerfesten

> «[9]Så samlet han hele Juda og Benjamin, og de fremmede fra Efra'im og Manasse og Simeon som bodde blant dem. For mange gikk over til ham fra Israel, fordi de så at Herren, hans Gud, var med ham. [10]I den tredje måneden i det femtende året av Asas regjering samlet de seg i Jerusalem. [11]Samme dag ofret de til Herren sju hundre stykker storfe og sju tusen stykker småfe av det krigsbyttet de hadde tatt med seg.»

For å gi reformen indre fasthet holdt Asa en stor offerfest. Han kalte folket fra hele riket sammen og fikk dem til å fornye pakten med Herren. De fremmede var israelitter fra de ti stammene. Alt under Rehabeam hadde noen gått over til Juda (11,16), og under Asa ble de flere da folk så at Herren var med ham og hadde gitt ham en stor seier over etiopierne.

Det er påfallende at Simeon nevnes blant stammene som israelitter gikk over fra, for Simeon hadde fått sin arv i den sørlige delen av Judas stammeområde. Da riket ble delt, kunne den vanskelig skille seg fra Juda og slutte seg til stammene som falt fra Davids hus.

At Simeon nevnes sammen med Efra'im og Manasse både her og i 34,6, kan derfor knapt forklares på annen måte enn på en av to måter. Enten lå noen av byene Simeon fikk under Josva, i nordriket (Bertheau), eller simeonittene hørte politisk til Juda, men ikke i gudsdyrkelsen. De holdt seg borte fra tjenesten for Herren i Jerusalem og hadde innrettet en egen gudsdyrkelse i Be'er-Sjeba, lik den i Betel og Dan. I så fall kan de mest alvorlige og ettertenksomme fra Simeon, som fra Efra'im og Manasse, ha gått til Jerusalem til offerfesten.

Den siste forklaringen støttes av at Amos nevner Be'er-Sjeba sammen med Betel og Gilgal som et sted de avgudsdyrkende israelittene valfartet til (Am 4,4; 5,5; 8,14).

Festen ble holdt i den tredje måneden i Asas femtende regjeringsår, og de ofret av byttet, det vil si av buskapen de hadde tatt i krigen mot

etiopierne (14,15). Av dette ser det ut til at festen ble holdt kort tid etter at de kom hjem fra den krigen.

Etter 14,1 kan etiopieren Serahs angrep først ha skjedd i Asas ellevte år, men det sies ikke hvor lenge krigen varte, eller når Asa kom tilbake til Jerusalem. Asa kan godt ha blitt lenger i sør etter at etiopierne var drevet tilbake, for å befeste sitt herredømme der. Da han kom hjem, kan han etter profeten Asarjas formaning straks ha bestemt seg for å holde en offerfest der hele folket skulle fornye pakten med Herren, og ha holdt av en del av buskapen til dette.

V. 12–19. Pakten blir fornyet

> «[12]Og de inngikk en pakt om at de ville søke Herren, sine fedres Gud, av hele sitt hjerte og av hele sin sjel, [13]og at hver den som ikke søkte Herren, Israels Gud, skulle dø, enten det var en liten eller en stor, mann eller kvinne. [14]De sverget Herren troskap med høy røst og jubelrop og til lyden av trompeter og horn. [15]Og hele Juda gledet seg over eden, for de hadde sverget den av hele sitt hjerte, og de hadde søkt ham med hele sin vilje. Og han lot seg finne av dem, Herren ga dem ro rundt omkring.»

De gikk inn i pakten, det vil si fornyet den. Med ed (v. 15) forpliktet de seg til å holde pakten og dyrke Herren, fedrenes Gud, av hele sitt hjerte og hele sin sjel (jf. 5 Mos 4,29; Jer 34,10).

For å vise at de mente det oppriktig med å vende om til Herren, vedtok de samtidig at den som falt fra Herren, skulle straffes med døden, uten hensyn til alder eller kjønn, etter budet i 5 Mos 17,2–6. Å ikke søke Herren er i grunnen det samme som å dyrke andre guder (5 Mos 17,3). Dette sverget de høyt og høytidelig, med jubelrop og til lyden av trompeter og horn.

At de vendte om til Herren, ga hele Juda – hele riket – glede, fordi de hadde sverget av hele sitt hjerte og søkt Herren med full vilje og iver. Derfor lot Herren seg finne av dem og ga dem ro rundt omkring.

V. 16–18. Ma'aka blir avsatt

> «[16]Kong Asa avsatte endog sin mor Ma'aka fra hennes verdighet, fordi hun hadde laget et avskyelig avgudsbilde for Astarte. Asa hogg ned hennes avskyelige avgudsbilde og knuste det og brente det i Kedrons dal. [17]Men offerhaugene ble ikke nedlagt i Israel. Likevel var Asas hjerte helt med Herren så lenge han levde. [18]Han lot de ting

hans far hadde helliget, og de han selv hadde helliget, føre inn i Guds hus, både sølv og gull og andre ting.»

Til slutt samler v. 16–18 det som ellers er å si om hvordan Asa fremmet gudstjenesten for Herren. Han avsatte endog dronningmoren Ma'aka fra hennes verdighet som herskerinne, fordi hun hadde laget seg et bilde for Astarte. Men han fikk ikke fjernet offerhaugene helt fra landet.

Det samme står i 1 Kong 15,13–16 og er forklart der. På hebraisk har Krønikebøkene «Asas mor» der Kongebøkene har «hans mor», for der er Ma'aka nettopp nevnt (1 Kong 15,10). Ellers legger Krønikebøkene til at han «knuste» bildet, og «i Israel» i v. 17.

V. 19. Ingen krig før det trettifemte året

«[19]Det var ingen krig før i det trettifemte år av Asas regjering.»

Dette er annerledes enn i 1 Kong 15,16. Der står det at det var krig mellom Asa og Basja så lenge de levde, det vil si så lenge de regjerte samtidig. Her står det at det ikke var krig før i Asas trettifemte år. Forskjellen løses delvis ved at «krig» i Kongebøkene betyr det skjulte fiendskapet mellom de to rikene, og her en åpen krig.

Tidsangivelsen «før det trettifemte året» er en større vanskelighet. Den forklares ved 16,1, der krigen mellom Asa og Basja brøt ut i Asas trettisjette år. Meningen blir da: Det kom ikke til krig med Basja før i det trettisjette året av Asas regjering. Mer om dette ved 16,1.

Kapittel 16. Hananis refs og Asas siste år

Kapitlet forteller om krigen med Basja og om Asas svake tro, og til slutt om slutten på hans regjering.

> «[1]I det trettisjette år av Asas regjering dro Israels konge Basja opp mot Juda. Han bygde festningsverker i Rama, for at ingen skulle få komme fra eller til kong Asa i Juda. [2]Da tok Asa sølv og gull ut av skattkamrene i Herrens hus og kongens hus og sendte det til kongen i Syria, Benhadad, som bodde i Damaskus, med dette budskapet: [3]Mellom meg og deg er det jo et forbund, som det var mellom min far og din far. Her sender jeg deg sølv og gull. Bryt nå ditt forbund med Basja, Israels konge, så han må dra bort fra meg! [4]Benhadad hørte på det som kong Asa sa, og sendte hærførerne sine mot Israels byer. De inntok Ijon og Dan og Abel-Majim og alle forrådene i Naftalis byer. [5]Da Basja hørte dette, holdt han opp med å bygge festningsverker i Rama og oppga dette arbeidet. [6]Men kong Asa tok hele Juda med seg, og de førte bort steinene og tømmeret som Basja hadde brukt til festningsarbeidet i Rama. Med dette bygde de Geba og Mispa om til festninger.»

At Basja dro opp mot Juda «i det trettisjette år av Asas regjering», kan ikke være riktig. Etter 1 Kong 16,8.10 døde Basja i Asas tjuesjette år, og sønnen Ela ble drept av Simri i sitt andre regjeringsår, altså i Asas tjuesjuende år.

De eldre utleggerne godtok for det meste den antakelsen at det trettifemte året (15,19) er regnet fra Juda-rikets begynnelse. Da Asa ble konge i Juda-rikets tjuende år, skulle Basjas angrep da ha kommet i hans sekstende regjeringsår, og landet hadde hatt fred til hans fem-

tende år. Dette er i sak riktig, men det lar seg ikke forene med ordene «i det trettisjette år av Asas regjering».

Selv om forfatteren av Krønikebøkene hadde opplysningen fra en kilde som regnet fra Juda-rikets begynnelse, kunne det ikke ha stått «av Asas regjering» i den kilden. Det kan bare forfatteren av Krønikebøkene ha skrevet, men da kan han ikke samtidig ha tatt over tallet uendret fra kilden.

Da står det ikke annet igjen enn å regne teksten som feil. En avskriver har byttet om bokstavene for 30 og 10, som lignet hverandre i den gamle hebraiske skriften, og slik er tallene 35 og 36 blitt til av de opprinnelige 15 og 16. Med denne rettelsen faller alle vanskelighetene bort, og alt Krønikebøkene sier om Asas regjering, stemmer overens.

De første ti årene var det fred (14,1). I det ellevte året kom etiopiernes angrep. Etter seieren over dem ble reformen av gudstjenesten ført videre, og det var ro til det femtende året, da pakten ble fornyet (15,19, jf. 15,10). I det sekstende året brøt krigen med Basja ut.

Beretningen om denne krigen i v. 1–6 stemmer nesten ord for ord med 1 Kong 15,17–22 og er forklart der. I v. 2 har forfatteren nevnt bare hovedsakene. Abel-Majim, «Abel ved vannet» (v. 4), er bare et annet navn for Abel-Bet-Ma'aka i Kongebøkene (se til 2 Sam 20,14).

I samme vers er «alle forrådene i Naftalis byer» påfallende i stedet for «hele Kinneret med hele Naftalis land» i Kongebøkene. Noen mener at ordene her har oppstått ved en feillesning, andre at teksten i 1 Kong 15,20 tvert imot skal rettes etter Krønikebøkene. Det er mer sannsynlig at teksten her er en gjengivelse av det uvanlige og knapt forståelige «hele Kinneret».

Kinneret var navnet på den svært fruktbare landstrekningen på vestsiden av Kinneret-sjøen, det vil si Gennesaret, og for sin fruktbarhet kunne den kalles kornkammeret i Naftalis stammeområde. Men å slå en landstrekning kan bare bety å herje den, å plyndre og ødelegge avlingen, både i forrådshusene og ellers. Ut fra denne tanken taler forfatteren av Krønikebøkene om forrådene i Naftalis byer i stedet for landstrekningen Kinneret, et navn som kanskje var gått ut av bruk på hans tid.

Heller ikke i v. 5 kan vi regne ordene «og oppga dette arbeidet» som en tolkning av en uleselig lesemåte, slik Bertheau gjør, i stedet for «og slo seg ned i Tirsa» i Kongebøkene. Det er en fri gjengivelse av tanken

at Basja oppga sitt forsøk mot Juda. Om byggingen i Mispa nevnes det i forbifarten i Jer 41,9 at Asa hadde bygd en brønn der.

V. 7–9. Hanani refser Asa

> «[7]På den tiden kom seeren Hanani til Judas konge Asa og sa til ham: Fordi du satte din lit til kongen i Syria og ikke til Herren din Gud, derfor har syrerkongens hær sluppet ut av hendene på deg. [8]Var ikke etiopierne og libyerne en stor hær med stridsvogner og hestfolk i stor mengde? Men fordi du den gang satte din lit til Herren, ga han dem i din hånd. [9]For Herrens øyne farer over hele jorden for kraftig å støtte dem som er helt med ham i sitt hjerte. Du har båret deg uforstandig at i dette, for fra nå av skal du alltid ha krig.»

Profeten Hanani nevnes bare her. Jehu, Hananis sønn, som varslet Basja at huset hans skulle gå under (1 Kong 16,1), og som vi møter igjen under Josjafat (19,2), var uten tvil sønnen hans.

«Fordi du satte din lit til kongen i Syria og ikke til Herren din Gud, derfor har syrerkongens hær sluppet ut av hendene på deg.» Meningen er at hadde Asa stolt på Gud, ville han ikke bare ha seiret over Basjas hær, men også over hæren til kongen i Damaskus, om denne – slik det var å frykte etter forbundet hans med Basja (v. 3) – hadde gått sammen med Israel til angrep på Juda.

Til stadfestelse viser profeten til seieren over etiopiernes store hær, som Asa hadde vunnet fordi han stolte på Herren Gud. Sammen med etiopierne nevner Hanani også libyerne (jf. 12,3), og foruten stridsvognene også hestfolk, for å male fienden med retoriske farger. Den historiske beretningen taler bare om det umåtelige tallet på krigere og om mengden av stridsvogner.

«For Herrens øyne farer over hele jorden for kraftig å støtte dem som er helt med ham i sitt hjerte.» Det vil si: Herren, som ser ut over hele jorden, griper enhver anledning til å hjelpe dem underfullt som er helt hengitt til ham. «Du har båret deg uforstandig at i dette», fordi du satte din lit til mennesker i stedet for til Herren.

«For fra nå av skal du alltid ha krig.» Med disse ordene varsler ikke profeten Asa bestemte kriger. Han uttrykker bare den allmenne tanken at Asa med sin gudløse politikk bare ville føre kriger over riket, ikke fred. Historien stadfester at varselet var sant, selv om vi ikke har noen beretning om andre kriger under Asa.

V. 10. Asa setter seeren i stokken

> «[10]Men Asa ble harm på seeren og satte ham i fengsel, så vred var han på ham for dette. På samme tid for han også hardt fram mot andre av folket.»

Den skarpe talen gjorde kongen så sint at han lot seeren sette i stokkehuset. Ordet betyr egentlig «vridning» og er et pinselsredskap, en stokk som tvang kroppen inn i en unaturlig, vridd stilling, kanskje dobbeltbøyd med hender og føtter bundet sammen (jf. Jer 20,2; 29,26; Apg 16,24).

«På samme tid for han også hardt fram mot andre av folket.» Hananis tale, og enda mer Asas harde medfart mot seeren, vakte tydelig stor misnøye i folket, i alle fall blant de fremste, så kongen fant det nødvendig å bruke makt mot dem. Ordet betyr å knuse, og står ofte sammen med «undertrykke» (5 Mos 28,33; 1 Sam 12,3): å slå ned med vold.

Asa hadde virkelig fortjent refsen: «Du har båret deg uforstandig at i dette.» Dårskapen hans var at han for å få hjelp mot Basjas angrep grep til et middel som måtte bli farlig for ham og riket hans. Det var ikke vanskelig å forutse at syrerkongen Benhadad ville vende den overmakten han hadde vunnet over Israel, mot Juda selv.

Skal vi dømme Asa rettferdig, må vi riktignok huske at det etter menneskelig vurdering kanskje var lettere å vinne over etiopiernes utallige horder enn over Israels og Syrias samlede styrker. Og hæren hans kan ha blitt kraftig svekket av krigen mot etiopierne, enda den vant.

Men dette er ikke nok til å rettferdiggjøre Asa. Han hadde så tydelig fått Herrens hjelp i krigen mot etiopierne. Derfor var det i bunn og grunn svak tro, mangel på full tillit til Herrens allmakt, som fikk ham til å søke hjelp hos Guds folks fiende, syrerkongen, i stedet for hos den allmektige Gud, og holde kjød for sin arm (jf. Jer 17,5). For dette fikk han med rette refs av profeten.

V. 11–14. Asas sykdom og død

> «[11]Det som er å fortelle om Asa, både i hans første og i hans senere dager, er skrevet i boken om Judas og Israels konger. [12]I sin regjerings trettiniende år ble Asa syk i føttene. Hans sykdom ble verre og verre, men ikke engang under sykdommen søkte han Herren, men bare legene. [13]Og Asa la seg til hvile hos sine fedre og døde i sin regjerings førtiførste år. [14]De begravde ham i det gravstedet han hadde

latt hogge ut for seg i Davids by. Og de la ham på et leie som var fylt med velluktende urter og forskjellige blandede salver. Og de brente et veldig bål til ære for ham.»

Om slutten på Asas regjering, se 1 Kong 15,23–24; om kilden i v. 11, se innledningen.

I sitt trettiniende regjeringsår ble Asa syk i føttene, og sykdommen ble svært tung. «Og heller ikke i sykdommen», som i krigen mot Basja, «søkte han Herren, men legene.»

Å søke Herren betyr å komme fram for ham med bønn og påkallelse. Med den forbindelsen som brukes om legene her, står ordet ellers om å søke orakel eller hjelp hos avgudene (jf. 1 Sam 28,7; 2 Kong 1,2 ff.; 1 Krøn 10,14), og slik står det her om en overtroisk tillit til legene. Det som blir refset, er altså ikke at han spurte legene til råds, men den gudløse måten han stolte på legene på.

Krønikebøkene forteller nøyere om Asas begravelse enn 1 Kong 15,24. Han ble begravet i Davids by, men ikke i kongenes felles grav. Han ble lagt i en grav han selv hadde latt gjøre i stand der. De la ham på et leie som var fylt med velluktende urter (jf. 2 Mos 30,23) av forskjellige slag, blandet til salve etter salvemakerens kunst (jf. 2 Mos 30,25.35; 1 Krøn 9,30).

«Og de brente et veldig bål til ære for ham», jf. 21,19 og Jer 34,5. Av disse stedene ser vi at det var skikk å brenne velluktende krydder ved kongenes begravelse. Her blir det bare sagt at det ved Asas begravelse ble brent usedvanlig mye.

Det er ikke tale om å brenne liket, eller den dødes seng eller klær. Israelittene begravde sine døde og brente dem ikke. Det skjedde bare i helt særlige tilfeller, som med likene av Saul og sønnene hans (se til 1 Sam 31,12). Å brenne krydder ved fyrsters høytidelige begravelse var derimot skikk også hos andre folk, for eksempel hos romerne.

Kapittel 17. Josjafat styrker riket

Josjafats regjering

Josjafat arbeidet for å styrke riket både innad og utad. Han la krigsfolk i de befestede byene og fjernet offerhaugene og Astarte-bildene. Han søkte også å spre kunnskapen om loven blant folket, og ved å bygge borger og holde en godt utrustet hær befestet han sin makt (kap. 17).

Etter noen år knyttet han seg ved giftermål til Israels konge Akab. Da han var på besøk i Samaria, lot han seg overtale av Akab til å føre krig sammen med ham mot syrerne ved Ramot i Gilead. Der var han nær ved å miste livet, mens kong Akab ble dødelig såret (kap. 18).

Da han kom tilbake til Jerusalem, refset profeten Jehu ham for forbundet med den ugudelige Akab. Josjafat søkte da enda mer alvorlig å føre folket sitt tilbake til Herren, fedrenes Gud. Han arbeidet for at rettspleien skulle stemme med Guds lov, og innsatte en øverste domstol i Jerusalem (19,1–11).

Senere, da moabittene og ammonittene sammen med edomittene og andre ørkenstammer falt inn i Juda, ga Herren ham en underfull seier over dem. Enda senere gikk han igjen i forbund med Israels konge Akasja for å ta opp igjen handelen med Ofir, men skipene som ble bygd for dette, brøt sammen i havnen, så ferden ble oppgitt (kap. 20).

Av alle disse foretakene nevner Kongebøkene bare felttoget med Akab mot Ramot i Gilead, som står i Akabs historie (1 Kong 22,2–35). Josjafats regjering blir der bare beskrevet i allmenne trekk, men slik at det stemmer med Krønikebøkene. Til slutt fortelles det kort om

forbundet med Akasja om Ofir-ferden (1 Kong 22,41–51), men i en form som skiller seg mye fra den i Krønikebøkene.

V. 1–19. Herren var med Josjafat

> «[1]Hans sønn Josjafat ble konge etter ham. Han søkte å styrke sin stilling mot Israel. [2]Han la krigsfolk i alle Judas befestede byer. Han satte også vaktposter i Juda og i de byene hans far Asa hadde tatt i Efra'im. [3]Herren var med Josjafat, fordi han vandret på de veier hans far David hadde fulgt i sin første tid. Han søkte ikke til Ba'alene, [4]men til sin fars Gud. Han fulgte hans bud og gjorde ikke som Israel. [5]Herren trygget kongedømmet i hans hånd. Hele Juda ga Josjafat gaver, så han fikk stor rikdom og ære.»

V. 1, eller i alle fall første halvdel av verset, hører egentlig til forrige kapittel. Når sønnen følger faren på tronen, blir etterfølgeren ellers nevnt med en gang (jf. 9,31; 12,16; 24,27; 27,9). Her er det å bli konge forbundet med en allmenn merknad om den nye kongens regjering, og derfor står det i begynnelsen av beretningen om ham. Ved Asa (14,1) står begge deler like etter slutten på forgjengerens regjering.

Asa hadde vist seg svak mot Israel da han søkte hjelp hos syrerne mot Basjas angrep (16,1 ff.). Med Josjafat var det annerledes. Han satte de befestede byene i riket i god forsvarsstand for å verne det mot angrep utenfra (v. 2), men vandret samtidig på Herrens veier, så Herren gjorde riket hans sterkt og mektig (v. 3–5).

Denne allmenne beskrivelsen blir fra v. 6 belyst med fakta: først det Josjafat gjorde for å styrke riket innad og åndelig, ved å løfte folkets gudsliv og sedelige liv (v. 6–11), og så det han gjorde for å øke sin ytre makt (v. 12–19).

Han la krigsfolk i alle Judas befestede byer, og vaktposter (jf. 1 Krøn 11,16) i Juda og i de byene i Efra'im som faren Asa hadde inntatt (jf. 15,8). Gud velsignet dette. Herren var med ham, fordi han vandret på sin far Davids veier, de første veiene, og ikke søkte Ba'alene. Davids første veier er hans veier i de første årene han regjerte, til forskjell fra de senere, da han syndet med Batseba (2 Sam 11) og lot folket telle (1 Krøn 21).

Ba'alene er alle falske guder, i motsetning til Herren, Israels ene Gud. Her betegner ordet ikke bare Ba'al-dyrkelsen i egentlig forstand, men også dyrkelsen av Herren gjennom bilder, der Herren blir truk-

ket ned på linje med Ba'alene (jf. Dom 2,11). «Han gjorde ikke som Israel» – det vil si som de ti stammene – sikter til dyrkelsen av Herren gjennom gullkalvene, som forfatteren regner med til det å søke Ba'alene.

Derfor trygget Herren kongedømmet i hans hånd, under hans styre (jf. 2 Kong 14,5). Hele Juda ga ham gaver. Ordet står ofte om skatt fra underlagte folk, som om filistrene i v. 11, men kan ikke ha den betydningen her. Det kan heller ikke bety de faste avgiftene undersåttene betalte, for de kalles ikke slik. Det må være frivillige gaver som undersåttene ga ham som tegn på ærbødighet og kjærlighet.

Siste ledd, «så han fikk stor rikdom og ære», som gjentas i 18,1, minner om 1 Krøn 29,28 og 2 Krøn 1,12. Det betyr at Josjafat, likesom forfedrene David og Salomo, ble velsignet fordi han vandret på deres gudfryktige veier.

V. 6–9. Leviter og prester lærer folket loven

> «[6]Hans mot vokste mens han gikk fram på Herrens veier. Han fikk også bort offerhaugene og Astarte-bildene i Juda. [7]Det tredje året han regjerte, sendte han høvdingene sine og Benhajil og Obadja og Sakarja og Netanel og Mikaja ut for å lære i Judas byer. [8]Sammen med dem sendte han levittene Sjemaja og Netanja og Sebadja og Asael og Sjemiramot og Jonatan og Adonja og Tobia og Tob-Adonja, og med disse levittene prestene Elisjama og Joram. [9]De lærte i Juda og hadde Herrens lovbok med seg. De dro omkring i alle Judas byer og lærte folket.»

Velsignelsen ga Josjafat mot til å utrydde all avgudsdyrkelse fra landet og lære folket Herrens lov. Det hebraiske uttrykket bak «hans mot vokste», «hjertet ble høyt», står vanligvis i dårlig mening, om å bli hovmodig (jf. 26,16; 32,25). Her står det i god mening, om et mot som vokser til å gå fram på veier som behager Gud. «Også» viser tilbake til v. 3: ikke bare holdt han seg selv borte fra Ba'alene, men han fjernet også alle minner om Ba'al-dyrkelsen fra Juda. Om offerhaugene og Astarte-bildene, se 14,3.

I sitt tredje regjeringsår sendte han fem høvdinger, det vil si høytstående lekfolk, sammen med ni levitter og to prester ut i Judas byer med lovboka for å lære folket loven overalt. Benhajil er et navn og skal ikke oversettes som et adjektiv («tapre»). Ellers vet vi ikke noe om disse mennene. At de kalles høvdinger, tyder på at de var overhoder

for slekter. Herrens lovbok er Mosebøkene, ikke bare en samling av Moseloven, for på Josjafats tid hadde Mosebøkene lenge foreligget.

Eldre teologer kaller denne sendelsen en høytidelig kirkevisitas, som Josjafat etter et prisverdig eksempel holdt i hele riket sitt. De er bare uenige om hvilken rolle høvdingene hadde. Noen mener at bare levittene og prestene skulle lære, mens høvdingene med sin myndighet skulle holde folket til lærdommen og gjøre det kjent med kongens alvorlige vilje. Andre viser til v. 9, der både høvdingene og levittene sies å lære folket, eller mener at det ikke bare var prestenes og levittenes sak å lære og forklare loven, men alle lærdes.

Begge synene har noe sant i seg og utelukker ikke hverandre. Å lære kan vanskelig begrenses til den åndelige undervisningen. Moseloven har mange rent borgerlige forskrifter som lovkyndige lekfolk kunne undervise i. Undervisningen besto derfor trolig ikke bare i å gjøre folket kjent med innholdet i loven, men samtidig i å lede og veilede dem til å holde den, og generelt i å gjenreise og befeste lovens myndighet i folket. Da var det mye misbruk og lovløshet som måtte brytes ned og fjernes.

I så måte kan oppdraget til den kommisjonen Josjafat sendte rundt i landet, sammenlignes med en kirkevisitas – bare vi ikke tenker på en visitas av kirker i kristen forstand, men en visitas av det åndelige og sedelige livet i Israels menigheter under den gamle pakt.

V. 10–11. Frykt for Herren over nabofolkene

> «[10]Og frykt for Herren kom over alle rikene i de land som lå rundt omkring Juda, så de ikke torde føre krig mot Josjafat. [11]En del av filistrene kom med gaver til Josjafat og med sølv som de ga i skatt. Også araberne førte småfe til ham, sju tusen sju hundre værer og sju tusen sju hundre bukker.»

Det Josjafat gjorde, førte med seg den velsignelsen at frykt for Herren kom over alle rikene omkring. Ikke bare torde ingen av nabofolkene føre krig mot ham, men flere stammer hyllet ham med gaver. Slik har Rambach forstått sammenhengen: Det var lønnen for Josjafats gudsfrykt at mektige naboer ikke våget å kny mot ham. Bertheau ser ikke dette når han sier at Josjafat hadde tid til å sørge for undervisningen av folket fordi nabofolkene ikke våget å føre krig mot Juda på den tiden.

Uttrykkene «frykt for Herren» (jf. 14,14; 20,29) og «alle rikene i landene» (jf. 12,8; 1 Krøn 29,30) er særegne for forfatteren av Krønikebøkene. De viser at han med disse merknadene baner veien for en grundigere skildring av Josjafats politiske makt.

Noen av filistrene brakte ham gaver og sølv «som en bør», det vil si i stor mengde. Ordet betyr ikke skatt, slik Vulgata gjengir det, men byrde, det en kan bære, som i 20,25. Araberne var nomadestammer, beduiner, kanskje de som Asa hadde lagt under Juda etter seieren over etiopieren Serah (14,15). De betalte skatten sin i småfe, værer og bukker.

V. 12–13. Borger og forrådsbyer

> «[12]Slik ble Josjafat mektigere og mektigere, til hans makt var meget stor. Han bygde borger og forrådsbyer i Juda. [13]Han fikk gjort store arbeider i Judas byer, og samlet stridsmenn, djerve krigere, i Jerusalem.»

(Keil, v. 13: «Han hadde store forråd i Judas byer, og stridsmenn, djerve krigere, i Jerusalem.»)

Josjafat ble stadig større i makt. Verbformen uttrykker en vekst som stadig går videre. Han bygde borger i Juda; ordet står bare her og i 27,4. Om forrådsbyene, se 8,4.

Luther har rett når han oversetter v. 13: «og hatte viel Vorrats», han hadde store forråd. Ordet betyr her, som i 2 Mos 22,7–10, eiendom, det som er vunnet ved arbeid eller handel. Betydningen «store arbeider» (Vulgata) og Bertheaus «arbeidene med å utruste og forsyne festningene» passer verken til sammenhengen eller til andre halvdel av verset, som står parallelt.

Arbeidet med å utruste Judas byer svarer ikke til «de djerve krigerne i Jerusalem». Det eneste som svarer til dem, er godset og eiendommen i disse byene, de forrådene av matvarer og krigsutstyr som var lagret der.

V. 14–19. Josjafats hær

> «[14]Dette er listen over dem etter deres familier: Høvedsmennene over tusen i Juda var: høvedsmannen Adna med tre hundre tusen djerve stridsmenn; [15]og ved siden av ham høvedsmannen Johanan med to hundre og åtti tusen mann; [16]og ved siden av ham Amasja, Sikris sønn, som frivillig tjente Herren, med to hundre tusen djerve stridsmenn. [17]Av Benjamin var det Eljada, en djerv stridsmann, med

> to hundre tusen mann som var væpnet med bue og skjold; [18]og ved siden av ham Josabad med hundre og åtti tusen mann, væpnet til strid. [19]Dette var de som tjente kongen, i tillegg til de krigsfolk som kongen hadde forlagt i de befestede byene i hele Juda.»

De våpenføre mennene ble mønstret etter familiene sine. Den mannlige befolkningen i Juda var delt i tre avdelinger, Benjamins i to. Høvdingen Adna sto først blant hærførerne med 300 000 mann av Juda. Ved hans side førte Johanan 280 000 mann og Amasja 200 000. Hvorfor det blir nevnt til Amasjas ære at han frivillig hadde gitt seg til Herren (jf. Dom 5,9), blir ikke fortalt.

Benjamin var delt i to avdelinger. Bueskyttere med skjold (jf. 1 Krøn 8,40), 200 000 mann, sto under Eljada. De som var «væpnet til strid», det vil si ikke tungt væpnede, slik Bertheau mener, men utstyrt med de vanlige våpnene, sverd, spyd og skjold (jf. 1 Krøn 12,24), 180 000 mann, sto under Josabad.

Etter dette skulle Juda ha hatt 780 000 våpenføre stridsmenn. Tallene er tydelig for store og står ikke i noe forhold til resultatet av tellingen av våpenføre menn under David, da det bare var 500 000 eller 470 000 i Juda (jf. 1 Krøn 21,5 med 2 Sam 24,9). Likevel virker summene for de enkelte avdelingene vel avpasset etter hverandre, og det gjør det vanskeligere å tro at de altfor store tallene skyldes skrivefeil.

«Dette var de som tjente kongen.» Det viser ikke til de våpenføre mennene som er nevnt foran, for ordet brukes ikke om krigstjeneste, men bare til de fem hærførerne som er nevnt. De sto i kongens tjeneste, i tillegg til de hærførerne han hadde satt over de befestede byene i hele Juda, der trolig deler av de nevnte troppene lå i garnison.

Kapittel 18. Josjafat og Akab ved Ramot

Kapitlet forteller om Josjafats ekteskapsforbund med Akab og om felttoget de førte sammen mot syrerne ved Ramot i Gilead.

> «[1]Josjafat vant stor rikdom og ære. Han inngikk et ekteskapsforbund med Akab.»

Josjafat ble knyttet til Akab ved giftermål da sønnen hans Joram tok Akabs datter Atalja til hustru (21,6). Det skjedde ikke under besøket i Akabs kongsgård i Samaria som v. 2 forteller om, men omkring ni år før. Besøket faller i begynnelsen av det året da Akab ble dødelig såret ved Ramot og døde, det vil si i Josjafats syttende regjeringsår. Men da var Akasja, sønn av Joram og Atalja, alt åtte–ni år gammel, for tretten år senere ble han konge, tjueto år gammel (2 Kong 8,26; jf. tidstabellen ved 1 Kong 12).

Giftermålet blir nevnt for å forklare hvorfor Josjafat besøkte Samaria (v. 2) og gikk i forbund med Akab i krigen mot syrerne. Men det innledes med en henvisning til Josjafats rikdom og kongelige glans, gjentatt fra 17,5. Mange utleggere mener at dette skal forklare hvorfor Akab var villig til å knytte sin slekt til Josjafats. Det kunne holde om det var Akab som her inngikk ekteskapsforbund med Josjafat. Men det er Josjafat som inngår forbundet med Akab, og hans egen store rikdom kunne ikke være noen grunn for ham til det.

Vi må huske på to ting. For det første ble dette giftermålet til stor skade for Juda-riket og Davids kongehus. Atalja førte ikke bare den fønikiske avgudsdyrkelsen inn i riket, men utryddet også hele Davids kongeætt da Akasja døde. Bare den lille Joasj ble berget av alle kongebarna, av kongsdatteren Josjabat, Akasjas søster, som var gift med

ypperstepresten Jojada (22,10–12). For det andre ble Josjafat skarpt refset av profeten for forbundet med den ugudelige Akab (19,2 ff.), og han var dessuten nær ved å miste livet i krigen (18,31).

Da ser vi at forfatteren av Krønikebøkene bare kan ha sett på ekteskapsforbundet som en feil. Når han innleder beretningen om det med å nevne Josjafats rikdom og makt på ny, må han altså ha villet antyde at Josjafat ikke trengte å gå inn i dette forholdet til Akabs avgudsdyrkende hus, men handlet svært ubetenksomt da han gjorde det. Schmidt har rett når han gjengir innholdet slik: Josjafat, ellers rik og æret, inngår et ulykkelig svogerskap med Akab, Israels konge.

Hvem som tok initiativet til å knytte de to kongehusene sammen, blir ikke fortalt noe sted. Men så mye er sikkert at Akab ikke bare ønsket forbindelsen, men også fremmet den med alle midler, for det må ha vært svært viktig for ham å få en sterk forbundsfelle i Josjafat mot syrernes press. Josjafat gikk trolig inn i forbindelsen i god mening og med håp om å befeste freden mellom de to rikene, uten å tenke mye over hvilke farer en slik forbindelse med den avgudsdyrkende Akab og med Jesabel kunne føre over riket hans.

V. 2–3. Akab egger Josjafat

> «[2]Noen år senere dro han ned til Akab i Samaria. Akab lot slakte småfe og storfe i mengde for ham og de folk han hadde med seg. Og han egget ham til å dra opp mot Ramot i Gilead. [3]Akab, Israels konge, sa til Josjafat, Judas konge: Vil du dra med meg til Ramot i Gilead? Han svarte: Som du, så jeg! Som ditt folk, så mitt folk! Vi vil være med deg i krigen.»

Felttoget mot syrerne ved Ramot i Gilead, med opphav, gang og følger for Akab, fortelles i 1 Kong 22 i samsvar med beretningen her. Bare innledningen er annerledes. I 1 Kong 22,1–3 står det i sammenheng med Akabs tidligere kriger med syrerne at det ikke hadde vært krig mellom Syria og Israel på tre år, og at Josjafat i det tredje året kom til Israels konge. Akab og tjenerne hans hadde bestemt seg for å ta Ramot i Gilead, som hørte Israel til, fra syrerne, og han ba Josjafat dra med i krigen.

Krønikebøkene bytter ut den nøyaktige opplysningen «i det tredje året», som bare er forståelig i sammenheng med Akabs tidligere historie, med det ubestemte «noen år senere». De nevner gjestebudet Akab holdt for gjesten og følget hans, for å vise hvor mye Akab gjorde

for å få Josjafat med på felttoget. Ordet for «egge» betyr å lokke eller forlede til noe (Dom 1,14), ofte til det onde (jf. 5 Mos 13,6). «Dra opp» står om å rykke fram mot et land eller en by i krig.

V. 4–8. Profetene blir spurt

> «[4]Og Josjafat sa videre til Israels konge: Søk likevel først å få vite hva Herren sier! [5]Da kalte Israels konge profetene sammen. Det var fire hundre mann. Og han spurte dem: Skal vi dra i strid mot Ramot i Gilead, eller skal jeg la det være? De svarte: Dra opp! Gud vil gi det i kongens hånd. [6]Men Josjafat sa: Finnes det ikke en annen av Herrens profeter her, så vi kunne spørre Herren til råds gjennom ham? [7]Israels konge svarte Josjafat: Det finnes en til, og vi kan spørre Herren til råds gjennom ham. Men jeg hater ham fordi han ikke profeterer godt om meg, men bare ondt alle sine dager. Det er Mika, Jimlas sønn. Josjafat sa: Kongen skulle ikke tale slik! [8]Så kalte Israels konge på en av hoffolkene og sa: Skynd deg og hent Mika, Jimlas sønn!»

Beretningen om forberedelsene til felttoget, med spørsmålet til profetene, og om selve krigen (v. 4–34) stemmer nesten ord for ord med 1 Kong 22,5–35. For innholdet viser vi til kommentaren der og samler her bare kort forskjellene.

I v. 5 står «fire hundre mann» i stedet for «omkring fire hundre» i 1 Kong 22,6. Det er et rundt tall, bygd på et anslag og ikke en nøyaktig telling. I v. 5 står «Skal vi dra … eller skal jeg la det være?», mens begge verbene i Kongebøkene står i entall. I v. 7 skjerpes meningen med «alle sine dager», det vil si så lenge han har vært profet, som ikke står i 1 Kong 22,8.

V. 9–17. Mika for kongene

> «[9]Imens satt Israels konge og Josjafat, Judas konge, i kongelig skrud, hver på sin trone, på en treskeplass ved inngangen til Samarias port. Og alle profetene sto foran dem og profeterte. … [14]Da han nå kom til kongen, sa kongen til ham: Mika! Skal vi dra i krig til Ramot i Gilead, eller skal jeg la det være? Han svarte: Dra opp! Så skal dere ha lykke med dere, og de skal gis i deres hånd. … [16]Da sa han: Jeg så hele Israel spredt utover fjellene likesom en saueflokk uten gjeter. Og Herren sa: Disse har ingen herre, la dem vende tilbake i fred, hver til sitt hus!»

V. 10–13 forteller om Sidkias jernhorn og om budet som ba Mika tale som de andre profetene; v. 15 og 17 om kongens krav om sannhet og hans ord til Josjafat. Alt dette stemmer med 1 Kong 22,11–18.

I v. 9 er det i hebraisk lagt til et ord for «satt» foran «på en treskeplass». Det er bare et spørsmål om stil og tilfører ikke noe til meningen. I v. 14 står begge verbene i flertall i Kongebøkene (1 Kong 22,15), enda svaret der er rettet bare til Akab. Her står også svaret i flertall, til begge kongene. I v. 14 er også Mikas tvetydige ord i Kongebøkene, «Herren skal gi det i kongens hånd», gitt en mer bestemt form: «og de» – fiendene – «skal gis i deres hånd».

V. 18–27. Løgnånden i profetenes munn

> «[18]Men Mika sa: Hør da Herrens ord! Jeg så Herren sitte på sin trone, og hele himmelens hær stå på hans høyre og venstre side. [19]Og Herren sa: Hvem vil lokke Akab, Israels konge, til å dra opp til Ramot i Gilead, så han faller der? Og den ene sa så og den andre så. [20]Da gikk ånden fram og stilte seg for Herrens åsyn og sa: Jeg skal overtale ham. Og Herren spurte ham: Hvordan? [21]Han svarte: Jeg vil gå av sted og være en løgnens ånd i alle hans profeters munn. Da sa Herren: Ja, du skal lokke ham, og det skal også lykkes for deg. Gå av sted og gjør det! [22]Se, nå har Herren lagt en løgnens ånd i munnen på profetene dine. Men Herren har varslet ulykke for deg. [23]Da gikk Sidkia, Kena'anas sønn, fram og slo Mika på kinnet og sa: Hvordan er Herrens Ånd gått over fra meg for å tale til deg?»

V. 24–27 forteller om Mikas svar til Sidkia og om at Akab satte Mika i fangehuset til han kom uskadd hjem igjen (jf. 1 Kong 22,25–28).

I v. 19 er det første «sa» i hebraisk ikke bare overflødig etter «Og den ene sa», men upassende. Det er trolig kommet inn ved en avskrivers feil, så vi bør lese som i 1 Kong 22,20: «Og den ene sa så og den andre så.» I v. 23 er det ubestemte spørsmålsordet i 1 Kong 22,24 gjort tydeligere: egentlig «hvilken vei» (NB: «Hvordan»; jf. 1 Kong 13,12; 2 Kong 3,8).

V. 28–34. Josjafat blir berget, Akab faller

> «[28]Så dro Israels konge og Judas konge Josjafat opp til Ramot i Gilead. … [30]Men kongen i Syria hadde befalt høvdingene for sine stridsvogner: Dere skal ikke kjempe mot noen, verken liten eller stor, bare mot Israels konge. [31]Da nå høvdingene for stridsvognene så Josjafat, sa de: Dette er Israels konge, og de omringet ham for å

> angripe ham. Da satte Josjafat i et høyt rop, og Herren hjalp ham, Gud vendte dem bort fra ham. ... [33]Men en mann spente buen og skjøt på måfå, og han traff Israels konge mellom brynjeskjørtet og brynjen. Da sa han til vognstyreren: Vend om og før meg ut av hæren! Jeg er såret. [34]Men striden ble stadig hardere denne dagen, og Israels konge holdt seg oppreist i vognen mot syrerne helt til om kvelden. Men på den tiden solen gikk ned, døde han.»

V. 29 forteller hvordan Akab forkledde seg, og v. 32 hvordan høvedsmennene vendte seg fra Josjafat da de så at det ikke var Israels konge (jf. 1 Kong 22,30–33).

I v. 30 nevnes bare syrerkongens vognhøvdinger, uten tallet som står i 1 Kong 22,31 med tilbakevisning til den forrige krigen (1 Kong 20,24). I v. 31 blir det etter «Da satte Josjafat i et høyt rop» vist til den høyere årsaken til at han ble berget: «og Herren hjalp ham, Gud vendte dem bort fra ham». Dette står ikke i 1 Kong 22,32, men denne åndelige betraktningen endrer ikke det som faktisk skjedde. Bertheaus merknad om at ordene forstyrrer den klare sammenhengen i hendelsene, er derfor helt ugrunnet.

I v. 34 er verbformen for at Akab «holdt seg oppreist», mer uttrykksfull enn formen i 1 Kong 22,35, for den sier tydeligere at han holdt seg oppreist av egen kraft. Med Akabs død, om kvelden da solen gikk ned, avslutter forfatteren av Krønikebøkene beretningen om denne krigen og går i kap. 19 videre til resten av Josjafats regjering. Det som fortelles i 1 Kong 22,36–39, om at den slagne hæren vendte hjem, og om Akabs død og begravelse, passet ikke inn i planen for Krønikebøkene.

Kapittel 19. Jehus refs og Josjafats domstoler

V. 1–7. Jehus ord til Josjafat

Profeten Jehu refser Josjafat for forbundet med Akab, og Josjafat arbeider videre for å fremme gudsfrykten og rettspleien i Juda.

> «[1]Men Judas konge Josjafat vendte uskadd hjem igjen til Jerusalem.
> [2]Da gikk seeren Jehu, Hananis sønn, ut mot ham, og sa til kong Josjafat: Skal en hjelpe den ugudelige, og skal du elske dem som hater Herren? For dette hviler Herrens vrede over deg. [3]Likevel er det også funnet noe godt hos deg. For du har utryddet Astarte-bildene av landet og vendt ditt hjerte til å søke Gud.»

Josjafat vendte hjem fra krigen der Akab mistet livet, «uskadd»[1], til sitt hus i Jerusalem. Slik ble Mikas ord i 18,16 oppfylt også for ham. Men da han kom hjem, gikk seeren Jehu ham i møte. Han var sønn av den Hanani som Asa hadde satt i stokken (16,7 ff.), og han kom med et refsende ord: «Skal en hjelpe den ugudelige, og skal du elske dem som hater Herren?» Begge deler hadde Josjafat gjort seg skyldig i.

«For dette hviler Herrens vrede over deg.» Denne vreden hadde Josjafat alt fått kjenne i slaget ved Ramot, da fienden trengte inn på ham (18,31). Han skulle få kjenne den mer siden, dels mens han levde, da fiender falt inn i landet (kap. 20) og da han prøvde å ta opp igjen sjøfarten til Ofir (20,35 ff.), dels i slekten sin etter at han var død (kap. 21–22).

[1] **«uskadd»** beshalom, בְּשָׁלוֹם, «i fred»

Men Jehu sier også noe til trøst: «Likevel er det også funnet noe godt hos deg» (jf. 12,12), for Josjafat hadde utryddet Astarte-bildene (jf. 17,6) og vendt hjertet sitt til å søke Gud (jf. 12,14; 17,4).

V. 4–7. Folket føres tilbake, og dommere innsettes

> «[4]Josjafat ble nå en tid i Jerusalem. Siden dro han igjen ut iblant folket, fra Be'er-Sjeba til Efra'im-fjellene, og førte dem tilbake til Herren, deres fedres Gud. [5]Han innsatte dommere i landet, i hver av de befestede byene i Juda. [6]Og han sa til dommerne: Akt vel på det dere gjør! For dere dømmer ikke for mennesker, men for Herren, og han er hos dere så ofte dere dømmer. [7]Så la nå Herrens frykt være over dere! Vær varsomme med hva dere gjør. For hos Herren vår Gud finnes det ingen urett, og han gjør ikke forskjell på folk og tar ikke imot gaver.»

De to første leddene i v. 4 henger slik sammen: Da Josjafat etter krigen satt i Jerusalem, dro han igjen ut blant folket, fra Be'er-Sjeba, sydgrensen (se 1 Krøn 21,2), til Efra'im-fjellene, nordgrensen for Juda rike, og førte dem tilbake til Herren, fedrenes Gud. Dette «igjen» kan bare vise tilbake til det han før hadde gjort for å lære folket (17,7 ff.). Alt det sendemennene hans utrettet rundt i landet, regnes som hans verk.

Undervisningen i loven skulle føre folket tilbake til Herren. Nå tok Josjafat opp igjen reformarbeidet for å fullføre det han hadde begynt, ved å ordne og bedre rettspleien.

Han satte dommere i alle de befestede byene i Juda. Som større byer var de midtpunkt for omegnen og egnet seg best som sete for dommerne. Det skulle være dommere i hver by, slik loven bød (5 Mos 16,18).

Han la dem på samvittigheten å dømme rett: «Dere dømmer ikke for mennesker, men for Herren», det vil si ikke etter menneskers oppdrag og vilje, men i Herrens navn og etter hans vilje (jf. Ordsp 16,11). «Han er hos dere så ofte dere dømmer» (jf. slutten av v. 11) styrker bare det som går foran. Det gjentar en tanke som alt står i loven: Dommen hører Gud til (5 Mos 1,17; jf. 2 Mos 21,6; 22,8).

Derfor skulle frykten for Herren holde dommerne borte fra urett, så de verken lot seg lede av hensyn til personer eller lot seg kjøpe med gaver, slik også 5 Mos 16,19 og 1,17 advarer mot. Ordene om at Gud ikke gjør forskjell på folk, minner om 5 Mos 10,17.

V. 8–11. Den høyeste domstolen i Jerusalem

> «[8]Også i Jerusalem innsatte Josjafat noen av levittene og prestene og noen av Israels slekters overhoder til å dømme i Herrens saker og rettstretter. For de var vendt tilbake til Jerusalem. [9]Og han ga dem denne befaling: Slik skal dere gjøre i Herrens frykt, med troskap og med udelt hjerte: [10]Hver gang det blir lagt fram for dere en rettssak av deres brødre, de som bor rundt om i sine byer – enten det nå gjelder en drapssak eller lov og bud, vedtekter og forskrifter – da skal dere advare dem, så de ikke synder mot Herren, og det kommer vrede over dere og deres brødre. Slik skal dere gjøre, ellers kommer dere til å dra skyld over dere. [11]I alle Herrens saker skal ypperstepresten Amarja være formann for dere. Og i alle kongens saker skal Sebadja, Ismaels sønn, fyrsten for Judas hus, være formann. Og levittene skal være tilsynsmenn under dere. Ta nå fatt på verket med godt mot! Herren være med den som gjør det som rett er!»

I tillegg satte Josjafat i Jerusalem opp en høyeste domstol som skulle avgjøre de vanskelige sakene dommerne i byene ikke kunne avgjøre. Av v. 8 slutter Bertheau med rette at det, som i Jerusalem, også i de befestede byene var levitter, prester og slektsoverhoder som ble dommere. Det strider ikke mot at David satte 6000 levitter til tilsynsmenn og dommere (1 Krøn 23,4). Det betyr ikke at bare levitter ble dommere, men at levittene skulle ha en viktig del i rettspleien.

Grunnlaget for dommerne i Israel var de dommerne som Moses etter Jetros råd og med Guds godkjenning valgte blant folkets eldste (2 Mos 18,21 ff.; 5 Mos 1,15 ff.). David ville ikke sette denne mosaiske ordningen til side da han gjorde noen tusen levitter til skrivere og dommere. Tvert imot ga han den den utvidelsen som riket nå trengte.

I Moses' tid, med enkle forhold, kunne det være nok å sette eldste til dommere. Men da samfunnet og riket ble mer sammensatt, særlig etter at kongedømmet kom, ble det trolig stadig større behov for menn med særlig kunnskap i loven ved siden av de eldste, så retten kunne bli holdt slik loven krevde. Derfor satte David trolig flere levitter til dette embetet, og fra da av besto domstolene i de større byene av levitter og eldste. Den høyeste domstolen Josjafat satte opp i Jerusalem, bygde på det samme.

«Herrens saker» (v. 8) kalles i v. 11 «alle Herrens saker», det vil si alt som gjelder gudsdyrkelsen og det åndelige, og «rettstretter» kalles der «alle kongens saker», det vil si de sivile sakene.

De siste ordene i v. 8, «For de var vendt tilbake til Jerusalem», kan ikke bety at medlemmene av domstolen flyttet til Jerusalem, eller at de som førte saker, gikk dit. Verbet betyr «vende tilbake», og det kan ikke sies om disse mennene, for det står ingen steder at de hadde forlatt Jerusalem.

Med Kimchi og andre må vi knytte ordene til v. 4: Josjafat og de som hadde dratt ut med ham blant folket, vendte tilbake til Jerusalem. Den opplysningen hadde passet bedre etter v. 7. At den kommer så sent, forklares med at historieskriveren lot tidsfølgen vike for den nære sammenhengen mellom den høyeste domstolen og domstolene i byene.

Også dommerne i den høyeste domstolen skulle gjøre tjenesten sin i Herrens frykt, med troskap og udelt hjerte (jf. 15,17; 16,9). Hva de skulle gjøre, står i v. 10. Sakene som kom fra brødrene i byene, var drapssaker («mellom blod og blod») og saker der det gjaldt å tolke og bruke loven med dens bud, vedtekter og forskrifter på bestemte forbrytelser, kort sagt alle saker der det var tvil om hvilken bestemmelse i loven som skulle avgjøre dem.

Setningen fullføres ikke helt som den begynte. I stedet for «dere skal gi dem rettledning i den» står det: «da skal dere advare dem», det vil si de som la fram saken, «så de ikke synder mot Herren, og det kommer vrede over dere og deres brødre», altså Guds vrede og straff (jf. v. 2).

Ordet for «advare»[2] betyr egentlig «opplyse», i overført mening «lære», med tanke om formaning eller advarsel. Det er tatt fra 2 Mos 18,20. Til slutt innskjerpes pålegget: «Slik skal dere gjøre», så de ikke drar skyld over seg.

Så utnevner Josjafat de åndelige og sivile formennene for domstolen (v. 11). For de åndelige sakene setter han ypperstepresten Amarja – han er ikke den Amarja som nevnes som den femte ypperstepresten etter Sadok (1 Krøn 6,11) – og for de sivile sakene Sebadja, Ismaels sønn, fyrsten for Judas hus, det vil si stammehøvdingen for Juda.

[2] **«advare»** hizhir, הִזְהִיר

Disse skulle være formenn for dommerne, og levittene skulle være skrivere, deres hjelpere og tjenere.

Han slutter med et oppmuntrende ord: «Ta nå fatt på verket med godt mot! Herren være med den som gjør det som rett er», det vil si med den som gjør embetet sitt godt.

Denne høyeste domstolen var i formen en ny ordning, men i virkeligheten bare en utvidelse og fastere ordning av en øverste ankeinstans som alt Moses hadde innrettet. Den oppgaven hadde til da dels ypperstepresten, dels folkets sivile ledere, dommerne og kongene, tatt seg av. Da Moses satte dommere over folket ved Horeb, bød han dem bringe de sakene som var for vanskelige for dem, til ham, så han kunne avgjøre dem etter svar fra Gud (2 Mos 18,19.26).

Siden påla han (5 Mos 17,8 ff.) at dommerne i distriktene og byene skulle bringe de vanskeligere sakene til de levittiske prestene og dommeren på det stedet der den sentrale helligdommen var, og la dem avgjøre dem. Han forutsatte da at Israel alltid ville ha ikke bare en ypperstepresten som kunne spørre etter Guds vilje ved urim og tummim, men også en øverste sivil leder ved helligdommen. Sammen med ypperstepresten skulle han avgjøre de sakene som ble anket helt opp (se kommentaren til 5 Mos 17,8–13).

På grunnlag av disse ordningene satte Josjafat opp en høyeste domstol i Jerusalem, med ypperstepresten og en formann som ikke var prest, i spissen. Den skulle avgjøre de sakene som til da kongen alene eller sammen med ypperstepresten hadde avgjort.

Kapittel 20. Josjafats bønn og seier

Kapitlet forteller om Josjafats seier over moabittene, ammonittene og andre folk, og har resten av opplysningene om hans regjering.

V. 1–30 forteller om seieren over de fiendtlige folkene som falt inn i Juda. En tid etter dro moabittene og ammonittene sammen med andre stammer fra Se'ir-fjellet inn i Juda. De ville drive Guds folk ut av landet og utrydde det (v. 1).

Da Josjafat fikk melding om det, søkte han hjelp hos Herren. Han lyste ut faste i landet og ba om Guds hjelp i templet foran det forsamlede folket (v. 2–12). Gjennom profeten Jahasiel fikk han løfte om at Gud skulle kjempe for Juda, og at kongen og folket neste dag skulle se den hjelpen Herren ville gi (v. 13–18).

Og slik gikk det. Dagen etter, da Judas hær med de levittiske sangerne og spillemennene i spissen kom til Jeruel-ørkenen, hadde fiendene etter Guds styrelse drept hverandre (v. 19–24). Josjafat og folket hans fant den tiltenkte slagmarken full av lik, og de samlet bytte i tre dager. Den fjerde dagen lovet de Herren i Lovprisningsdalen for den underfulle redningen, og så vendte de glade hjem til Jerusalem for å takke Herren i Guds hus for hjelpen (v. 25–30).

V. 1–5. Fiendene kommer

«[1]En tid etter hendte det at Moabs barn og Ammons barn, og sammen med dem en del av me'unittene, gikk til krig mot Josjafat. [2]Folk kom med melding om dette til Josjafat og sa: Det kommer en stor hær mot deg fra den andre siden av havet, fra Syria. De er alt kommet til Haseson-Tamar, det er En-Gedi.»

«En tid etter» legger krigen til den senere delen av Josjafats regjering, men slett ikke til det siste året han regjerte alene, to år før han døde. Den kom bare noe senere enn det som er fortalt i kap. 18–19, som skjedde seks–sju år før hans død.

Sammen med moabittene og ammonittene dro det etter den hebraiske teksten også noen «av ammonittene»[1] mot Josjafat. Det gir ingen klar mening. Det kunne tenkes å bety folk som bodde på den andre siden av ammonittene, stammer i ørkenen nord og øst for Ammon, men det er søkt. Og i v. 10 og 22 er det folket fra Se'ir-fjellet som nevnes ved siden av Ammon og Moab. Hadde det bare vært edomittene, skulle vi ventet «Edoms barn» eller «Se'irs barn» (jf. 25,11.14).

Derfor anbefaler seg den rettelsen som Hiller foreslo: *mehamme'unim* (מֵהַמְּעוּנִים), «av me'unittene», slik NB også har. De hadde sitt hovedsete i byen Ma'an i nærheten av Petra, øst for Wadi Musa (se 1 Krøn 4,41). Ma'an lå på Se'ir-fjellet, i fjellandet øst for Araba, som strekker seg fra sørenden av Dødehavet ned til Akababukten.

Me'unittene bodde altså på Se'ir-fjellet. De nevnes her i stedet for edomittene, som et folk på sørsiden av fjellet og trolig ikke av edomittisk ætt. Slik kommer det fram at ikke bare edomittene, men stammer fra alle deler av Se'ir-fjellet, var med i felttoget. I 26,7 nevnes me'unittene sammen med arabere og filistrer som fiender Ussia seiret over.

Meldingen kom med sendebud eller flyktninger: «Det kommer en stor hær mot deg fra den andre siden av havet», det vil si Dødehavet. «Fra Syria»[2] gir ingen mening her, for hele fortellingen sier ikke noe om fiender fra Syria. Vi må med Calmet og andre lese *me'edom* (מֵאֱדוֹם), «fra Edom». Fienden angrep fra sørenden av Dødehavet, og derfor melder budbærerne at de kom fra Edom.

«De er alt kommet til Haseson-Tamar, det er En-Gedi», nå Ain Jidy, midt på vestkysten av Dødehavet (se 1 Mos 14,7; Jos 15,62), omtrent femten timers vei fra Jerusalem.

V. 3–5. Josjafat lyser ut faste

> «[3]Da ble Josjafat redd. Han vendte seg i bønn til Herren og lyste ut en faste over hele Juda. [4]Og Juda samlet seg for å søke hjelp hos Herren. Ja, fra alle Judas byer kom de for å søke Herren. [5]Da sto Josjafat

[1] **«av ammonittene»** meha'ammonim, מֵהָעַמּוֹנִים

[2] **«Fra Syria»** me'aram, מֵאֲרָם

fram blant dem som var kommet sammen fra Juda og Jerusalem, i Herrens hus foran den nye forgården»

Meldingen fylte Josjafat med frykt, og han bestemte seg for å søke hjelp hos Herren. Han lyste ut faste i hele Juda, så hele folket skulle bøye seg for Gud og be om hans hjelp, slik en pleide å gjøre ved store ulykker (jf. Dom 20,26; 1 Sam 7,6; Joel 2,15). Etter kongens oppfordring kom Juda sammen for å søke hjelp hos Herren med faste og bønn i templet. Det var ikke bare Jerusalems innbyggere, de kom fra alle byene i riket.

Josjafat sto fram foran den nye forgården. Det er den ytre eller store forgården som Salomo hadde bygd (4,9). Den kalles her den nye, trolig fordi den var satt i stand eller utvidet under Josjafat eller Asa. Her samlet menigheten seg for Gud i helligdommen. Josjafat stilte seg foran den, ved inngangen til prestenes forgård, så menigheten sto midt imot ham.

V. 6–13. Josjafats bønn

«[6]og sa: Herre, våre fedres Gud! Er det ikke du som er Gud i himmelen? Du råder over alle folkene og deres riker. I din hånd er kraft og velde. Det er ingen som kan holde stand mot deg. [7]Har ikke du, vår Gud, drevet dette landets innbyggere ut for ditt folk Israel og gitt det til din venn Abrahams etterkommere for alle tider? [8]De bosatte seg der og bygde deg en helligdom der for ditt navn og sa: [9]Om noen ulykke kommer over oss, sverd, straffedom, pest eller hungersnød, så vil vi stille oss foran dette huset og for ditt åsyn. For ditt navn bor i dette huset. Og vi vil rope til deg i vår nød, og så vil du høre og frelse. [10]Se nå hvordan Ammons barn og Moab og folket fra Se'ir-landet – du ga ikke Israel lov til å trenge inn blant dem da de kom fra landet Egypt, så de bøyde av og dro bort fra dem uten å ødelegge dem – [11]se nå hvordan de lønner oss! Nå kommer de og vil drive oss ut av din eiendom, som du har gitt oss. [12]Du vår Gud, vil du ikke holde dom over dem? For vi har ikke styrke nok til å stå imot denne store hæren som kommer mot oss, og vi vet ikke hva vi skal gjøre. Men til deg er våre øyne vendt. [13]Og hele Juda sto der for Herrens åsyn, selv deres små barn, deres koner og deres sønner.»

Josjafat ber til Herren, fedrenes Gud, som den allmektige hersker over alle riker, og legger fram saken kort. Herren hadde gitt landet

til sitt folk Israel til evig eie, og Israel hadde bygd en helligdom for hans navn der (v. 7–8). Men de hadde slett ikke egget ammonittene, moabittene og edomittene til å falle over dem og drive dem ut av landet (v. 10–11).

På disse to kjensgjerningene bygger Josjafat bønnen sin om hjelp. For det første minner han om Guds løfte om å høre de bønnene som blir bedt i templet (v. 9). For det andre legger han vekt på at Israel ikke har kraft til å kjempe mot så mange fiender (v. 12).

Alt i tiltalen «våre fedres Gud» ligger en grunn til at Gud skulle verne sitt folk i nøden. Han som hadde gitt fedrene landet til eiendom, måtte også la barna få beholde det, så sant de ikke hadde forspilt det ved sine synder. Det var Herren forpliktet til som paktens Gud, og som Gud og hersker over himmel og jord hadde han også kraft og velde til det (jf. Sal 115,3).

«Det er ingen som kan holde stand mot deg» (jf. 14,11; tanken som i 1 Krøn 29,12). Til v. 7 se Jos 23,9; 24,12; 2 Mos 23,20 ff. og 1 Mos 13,15 ff.; 15,18. «Din venn Abraham», se Jes 41,8.

I landet bodde de og bygde en helligdom for Guds navn (jf. 6,5.8). «Og sa» viser til innvielsen av huset, da de uttalte det trygge håpet som står i v. 9.

I v. 9 er de tilfellene kort samlet som Salomo nevnte i tempelbønnen sin, da han ba Gud høre bønnene i templet. Når Josjafat viser til den bønnen, forutsetter han at Herren hadde lovt å høre bønn som ble bedt der, for han hadde fylt templet med sin herlighet (7,1–3). Ordet for «straffedom»[3], som bare står her, betyr i denne sammenhengen en straffende dom.

«Se nå»: nå har det motsatte skjedd. Israel fikk ikke lov til å trenge inn i landet til disse folkene da de kom fra Egypt. Israelittene under Moses bøyde av og ødela dem ikke (4 Mos 20,14 ff.; 5 Mos 2,4.9.19). Og nå lønner disse folkene dem med å komme for å drive dem ut av den eiendommen Gud har gitt dem.

Så følger bønnen i v. 12: «Du vår Gud, vil du ikke holde dom over dem?», det vil si skaffe rett mot dem. For vi har ikke styrke mot denne store hæren og vet ikke hva vi skal gjøre mot så mange fiender, «men til deg er våre øyne vendt», til deg ser vi etter hjelp (jf. Sal 123,2; 141,8).

[3] **«straffedom»** shefot, שְׁפוֹט

Slik sto hele Juda med kongen i bønn for Herrens åsyn. De hadde også tatt med seg de små barna, konene og sønnene sine for å be om redning for dem fra fienden (jf. Judit 4,9).

V. 14–30. Herrens svar gjennom Jahasiel

> «[14]Da kom Herrens Ånd over levitten Jahasiel, sønn av Sakarja, sønn av Benaja, sønn av Je'iel, sønn av Mattanja, en av Asafs sønner, midt i forsamlingen. [15]Og han sa: Hør etter, hele Juda og dere Jerusalems innbyggere og du kong Josjafat! Så sier Herren til dere: Frykt ikke! Denne store hæren skal dere ikke være redde for. For denne krigen er ikke deres, men Guds. [16]Dra ned mot dem i morgen! Da drar de oppover Hassis-bakken, og dere kommer til å møte dem ved enden av dalen midt imot Jeruel-ørkenen. [17]Men det er ikke dere som skal kjempe her. Dere skal bare stille dere opp og stå og se den frelse Herren vil gi dere – dere fra Juda og Jerusalem. Frykt ikke og vær ikke redde! Dra ut mot dem i morgen, og Herren skal være med dere. [18]Da bøyde Josjafat seg med ansiktet mot jorden. Og hele Juda og alle Jerusalems innbyggere falt ned for Herrens åsyn og tilba Herren. [19]Og de levittene som hørte til kahatittenes og korahittenes barn, reiste seg og lovet Herren, Israels Gud, med sterk og høy røst.»

Midt i forsamlingen kom Herrens Ånd over Jahasiel, en levitt av Asafs sønner, og han lovte kongen og folket underfull hjelp. Ætten hans føres fem slektsledd tilbake til levitten Mattanja av Asafs sønner. Han er ikke den Mattanja som levde i Davids tid (1 Krøn 25,4.16), for han hørte til Hemans sønner. Men kanskje er han, som Movers mener, den samme som asafitten Netanja (1 Krøn 25,2.12), for de hebraiske bokstavene *m* og *n* kunne lett forveksles.

Jahasiel sa til kongen og folket at de ikke trengte å frykte den store hæren, «for denne krigen er ikke deres, men Guds». Det er ikke dere som skal føre krigen, Herren vil gjøre det (jf. 1 Sam 17,47). «Dra ned mot dem i morgen! Da drar de oppover Hassis-bakken, og dere kommer til å møte dem ved enden av dalen midt imot Jeruel-ørkenen.»

Jeruel-ørkenen var uten tvil navnet på en del av den store, flate strekningen som går fra Dødehavet mot traktene ved Tekoa. Den heter nå el-Hasasa etter en wadi på nordsiden. Hele landet langs vestsiden av Dødehavet er, der det ikke er fjellrygger eller dype daler, en høyslette som heller jevnt mot øst. Den er helt øde, bare her og der

dekket av noen busker, og uten spor av at den noen gang er dyrket (Robinson). Navnet Hassis-bakken (*ma'ale hatsits*, מַעֲלֵה הַצִּיץ) har kanskje holdt seg i Wadi el-Hasasa.

Etter Josefus tar Robinson veien «opp fra Sis» for å være passet som nå fører fra Ain Jidy opp til høysletten.

Men han beskriver selv dette som et fryktelig pass, der stien går i sikksakk oppover den loddrette fjellveggen (*stien er så bratt at det nedenfra ser umulig ut at det kan gå noen vei der, men likevel går lastede kameler ofte opp og ned*). Det kan neppe være ment her, selv om fienden, slik beduinene gjør på sine røvertokter, kan ha gått langs stranden og først steget opp til høysletten ved En-Gedi. For israelittene møtte ikke fienden i oppstigningen, men oppe på høysletten.

«Men det er ikke dere som skal kjempe her. Dere skal bare stille dere opp og stå og se den frelse Herren vil gi dere.» Mer trenger dere ikke å gjøre, og derfor trenger dere ikke å frykte. For dette trøsterike løftet takket kongen og folket Herren og falt ned og tilba ham. Så reiste levittene seg for å love Gud med høy røst, levitter «av kahatittenes og korahittenes barn», for korahittene stammet fra Kahat (1 Krøn 6,22).

V. 20–23. Lovsang og seier

> «[20]Morgenen etter brøt de tidlig opp og dro av sted til Tekoa-ørkenen. Med det samme de dro ut, sto Josjafat fram og sa: Hør på meg, Juda og dere Jerusalems innbyggere! Tro på Herren deres Gud, så skal dere holde stand! Tro på hans profeter, så skal dere ha lykken med dere! [21]Og han rådførte seg med folket og stilte opp sangere som skulle love Herren i hellig skrud, mens de dro ut foran den væpnede hæren. De skulle synge: Lov Herren, for hans miskunnhet varer til evig tid! [22]Og da de begynte med sine fryderop og lovsanger, lot Herren noen som lå i bakhold angripe Ammons barn og Moab og folket fra Se'ir-fjellet, som var kommet mot Juda. Og de ble slått. [23]Ammons barn og Moab vendte seg mot folket fra Se'ir-fjellet og hogg dem ned og ødela dem. Og da de hadde gjort ende på folket fra Se'ir, hjalp de alle til med å ødelegge hverandre.»

Neste morgen dro Judas menn, slik profeten hadde sagt, ut til Tekoaørkenen. Da de dro ut, sto Josjafat fram, trolig i porten i Jerusalem der de som skulle dra ut, var samlet. Han kalte dem til å stole fast på Herren og hans profeter: «Tro på Herren deres Gud, så skal dere holde

stand! Tro på hans profeter, så skal dere ha lykken med dere!» Ordene er de samme som i Jes 7,9: *ha'aminu* (הַאֲמִינוּ, «tro») og *te'amenu* (תֵּאָמֵנוּ, «holde stand»).

Etter å ha gitt folket dette rådet lot han dem dra ut, ikke til strid, men for å se Herrens underfulle hjelp med egne øyne. Han stilte sangere foran hæren. De levittiske sangerne skulle gå foran hæren i hellig skrud (jf. 1 Krøn 16,29) og synge og spille til pris for Herren for den hjelpen han hadde gitt.

Da de, nær fiendens leir, begynte å synge og lovprise, «lot Herren noen som lå i bakhold angripe» Ammons barn, Moab og folket fra Se'ir-fjellet, og de ble slått. Ordet *me'arevim* (מְאָרְבִים) betyr folk som ligger skjult i bakhold og venter (Dom 9,25).

Hvem som er ment, kan ikke sies sikkert. Noen eldre utleggere og Ewald og Bertheau mener det er himmelske makter, engler Gud sendte, kalt «de som lå i bakhold» på grunn av det de skulle gjøre i hæren til de fiendtlige folkene. Men der Skriften taler om at himmelske makter griper inn, lyder det annerledes (jf. 2 Kong 6,17; 19,35), og det er ikke sannsynlig at himmelske makter skulle kalles slik.

Mest sannsynlig menes jordiske folk i bakhold som uventet styrtet fram mot fiendehæren og satte panisk skrekk i dem. Så vendte ammonittene og moabittene først våpnene mot folket fra Se'ir-fjellet, og da de hadde utryddet dem, begynte de å utrydde hverandre (v. 23). Men bakholdet kan ikke ha vært Judas menn, for etter v. 15 og 17 skulle de ikke kjempe, bare se den frelsen Herren ga.

Trolig var det seirittiske flokker, grådige etter bytte, som fra et bakhold angrep ammonittene og moabittene. Ved Guds styrelse ble de angrepne så redde og forvirret at de rasende vendte seg mot folket fra Se'ir som dro sammen med dem, og så mot hverandre. Slik ble midjanittene i Dom 7,22 ved Guds inngripen så skremt av det uventede angrepet fra Gideons lille flokk at de vendte sverdene mot hverandre og drepte hverandre.

V. 24–26. Byttet og Lovprisningsdalen

> «[24]Da Juda kom opp på høyden der en kunne se ut over ørkenen, og så seg om etter hæren, fikk de se dem ligge døde på jorden, ingen var sluppet unna. [25]Josjafat og folkene hans dro dit for å dele byttet. Der fant de både gods og døde kropper og en mengde kostbare ting. Det bytte de tok, var så stort at de ikke kunne bære det. I tre dager holdt

de på med å plyndre, så mye hærfang var det. [26]Den fjerde dagen samlet de seg i Lovprisningsdalen. Der lovet de Herren. Derfor heter dette stedet Lovprisningsdalen den dag i dag.»

Da Juda kom til høyden i ørkenen (*mitspe*, מִצְפֶּה, «utsiktspunkt»), en høyde i Tekoa-ørkenen der en kunne se ut over Jeruel-ørkenen (v. 16), og ville vende seg mot fiendehæren, så de lik ligge på jorden i en slik mengde at etter alt å dømme ingen var sluppet unna.

Så kom Josjafat og folket hans, som Jahasiel hadde sagt, ikke for å kjempe, men bare for å ta bytte. De fant gods, døde kropper og kostbare ting i mengde.

At «døde kropper»[4] nevnes blant byttet, er noe overraskende, og noen håndskrifter og gamle utgaver har i stedet *begadim* (בְּגָדִים, «klær»). Men *pegarim* er langt bedre bevitnet. Vi kan forstå det om drepte mennesker og dyr, der klærne på mennene og seletøyet og smykkene på dyrene (jf. Dom 8,26) slett ikke var noe verdiløst bytte. De kostbare tingene var nok for det meste smykker av gull og sølv, som dem som regnes opp i Dom 8,25.

Byttet var så stort at de ikke kunne bære det bort, og de holdt på i tre dager. Den uvanlig store mengden forklares med at disse folkene hadde dratt ut med alt de eide for å drive israelittene ut av arven deres og ta landet selv. Innfallet var en slags folkevandring, slik senere folkevandringer i langt større målestokk har strømmet ut fra Sentral-Asia over hele Europa.

I denne hensikten må vi søke grunnen til at Gud ved et under lot dem gå til grunne. Fordi de ville drive Israel ut av det landet Gud hadde gitt dem, og utrydde dem, måtte Herren komme sitt folk til hjelp og ødelegge fiendene.

Den fjerde dagen samlet Judas menn seg for å takke Herren Gud for denne velsignelsen i en dal som derfor fikk navnet *emeq beraka* (עֵמֶק בְּרָכָה, «Velsignelsens dal», NB: Lovprisningsdalen). Den kan ikke ha ligget langt fra slagmarken. Det gamle navnet lever ennå i Wadi Bereikut, vest for Tekoa, nær veien fra Hebron til Jerusalem. Det er en vid, åpen dal med ruiner på en liten høyde på vestsiden (Robinson).

Derimot er det ingen grunn til å sette Velsignelsens dal lik den øvre delen av Kidrondalen, som etter Joel 3,7.17 fikk navnet Josjafats dal.

[4] **«døde kropper»** pegarim, פְּגָרִים

V. 27–30. Hjemkomsten og freden

«[27]Så vendte alle Judas og Jerusalems menn tilbake. Med Josjafat i spissen dro de glade hjem til Jerusalem. For Herren hadde gitt dem den gleden å seire over fiendene sine. [28]De dro inn i Jerusalem til Herrens hus med harper og sitarer og trompeter. [29]Frykt for Gud kom over alle riker rundt i landene, da de hørte at Herren hadde kjempet mot Israels fiender. [30]Josjafats rike hadde nå fred, fordi hans Gud lot ham få ro på alle kanter.»

Fra dalen vendte de glade hjem til Jerusalem med Josjafat i spissen. De gikk opp til Guds hus mens levittene og prestene spilte høytidelig, for å takke Herren videre for hans underfulle hjelp (jf. Esra 6,22; Neh 12,43). Ryktet om Herrens seier over Israels fiender spredte frykt for Gud over alle riker i landene rundt, og Juda rike fikk ro (jf. 17,10; til v. 30 se 15,15).

Denne underfulle gjerningen av Herren blir lovprist i korahittenes salmer, Sal 46, 47 og 48, og kanskje også i Sal 83, som er skrevet av en asafitt, kanskje Jahasiel (se Delitzschs innledning til disse salmene).

V. 31–37. Slutten på Josjafats regjering

«[31]Slik regjerte Josjafat over Juda. Han var trettifem år gammel da han ble konge, og regjerte tjuefem år i Jerusalem. Hans mor hette Asuba og var datter av Sjilhi. [32]Han vandret på sin far Asas vei og vek ikke fra den, men gjorde det som var rett i Herrens øyne. [33]Men offerhaugene ble ikke nedlagt, og folket hadde ennå ikke vendt sitt hjerte til fedrenes Gud. [34]Det som ellers er å fortelle om Josjafat, både i hans første og i hans senere dager, det er skrevet i Jehus, Hananis sønns krønike, som er tatt med i boken om Israels konger. [35]Siden inngikk Josjafat, Judas konge, en overenskomst med Akasja, Israels konge, han som bar seg så ugudelig at. [36]Han kom overens med ham om å bygge skip som skulle gå til Tarsis, og de bygde noen skip i Esjon-Geber. [37]Da profeterte Elieser, Dodavas sønn, fra Maresja, mot Josjafat og sa: Fordi du har inngått forbund med Akasja, skal Herren la ditt foretagende bli til intet. Og noen av skipene forliste, så de ikke kunne gå til Tarsis.»

Disse avsluttende opplysningene står også i 1 Kong 22,41–51. Der er de, med noen tillegg (1 Kong 22,45.48.49) som mangler i Krønikebøkene, hele beretningen om hans regjering. Om alder, regjeringstid og

karakter stemmer de to beretningene overens. Men i stedet for den faste formelen «folket ble ved å ofre og brenne røkelse på haugene» har Krønikeboken en merknad som sier mer om tilstanden: «folket hadde ennå ikke vendt sitt hjerte til fedrenes Gud» (v. 33).

At Josjafat holdt fred med Israels konge (1 Kong 22,45), er ikke med, for det fulgte av seg selv av at han hadde knyttet seg til Akabs hus ved giftermål, og det er alt vist i kap. 18 og videre i v. 35. Av samme grunn er setningen om Josjafats store gjerninger og kriger (1 Kong 22,46) utelatt, for de er fortalt for seg her.

Opplysningen om at Josjafat utryddet resten av dem som drev tempelutukt (1 Kong 22,47), viser tilbake til 1 Kong 15,12 og mangler her fordi dette ikke er nevnt om Asa.

Endelig er merknaden om at Edom ikke hadde konge, bare en stattholder (1 Kong 22,48), der bare en innledning til forsøket på å ta opp igjen sjøfarten til Ofir. Om det forteller Krønikeboken bare at Josjafat gikk i forbund med den ugudelige Akasja av Israel for å bygge skip i Esjon-Geber som skulle gå til Tarsis. Profeten Elieser refset ham for det og sa at Herren ville ødelegge verket hans, og så forliste skipene, uten tvil i en storm, og kunne ikke gjøre reisen.

«Siden» angir ingen nærmere tid (jf. v. 1), bare at forbundet med Akasja kom etter seieren over ammonittene og moabittene. Akasja ble konge i Josjafats 17. år og regjerte ikke fullt to år, og foretaket hører til den tiden.

De siste ordene i v. 35, «han som bar seg så ugudelig at», viser Bertheau til Josjafat («han handlet ille»), fordi sammenhengen viser at ordene skal refse Josjafat for forbindelsen med kongen i nordriket. Det er riktig i saken, men beviser ikke at ordene gjelder Josjafat. De refser ham for forbundet med Akasja selv om de beskriver Akasjas ferd.

Med de eldre utleggerne må vi la ordene gjelde Akasja, for *hirshia* (הִרְשִׁיעַ, «bære seg ugudelig») er altfor sterkt om Josjafats feil. Krønikeskriveren bruker riktignok ordet om Josjafats sønnesønn Akasja (22,3), men bare for å karakterisere Akabs hus' gjerninger.

I stedet for «skip som skulle gå til Tarsis» har 1 Kong 22,49: «Josjafat hadde ti Tarsis-skip som skulle gå til Ofir etter gull.» Det viser klart at begge stedene taler om det samme foretaket, og at Krønikeboken har omskrevet «Tarsis-skip» med «skip som skulle gå til Tarsis». Men

denne omskrivningen er en misforståelse. Tarsis-skip er bare skip som, likesom de som gikk til Tarsis, var bygd for lange havreiser, for Josjafat ville bare ta opp igjen reisene til Ofir.

Bortsett fra denne gale tolkningen av ordet Tarsis-skip stemmer de to beretningene overens, når vi husker at begge er ufullstendige utdrag av en mer utførlig beretning. Krønikeboken gir en forklarende kommentar til den korte beretningen i 1 Kong 22,49, både ved å fortelle at Josjafat gikk i forbund med Akasja for å bygge skipene, og ved å gjengi profeten Eliesers ord, som viser hvorfor skipene ble ødelagt. Kongebøkene forteller bare at de ble ødelagt.

Om profeten Elieser vet vi ikke mer enn det ordet som står her. Farens navn, Dodava, er dannet som Hodaiva og Josjavja (se 1 Krøn 3,24), så det er ingen god grunn til å endre det. Om Maresja, se 11,8. Profetens ord «skal Herren la ditt foretagende bli til intet» står i hebraisk i fullført tid, slik profetene taler om det som skal komme. De ordene som følger, forteller om oppfyllelsen.

Med dette slutter krønikeskriverens beretning om foretaket. I 1 Kong 22,50 fortelles det videre at Akasja etter at de første skipene var ødelagt, ba Josjafat om å gjøre Ofir-reisen sammen med ham og bygge nye skip, men Josjafat ville ikke. Grunnen til at han sa nei, går lett fram av v. 37 her.

Kapittel 21. Joram og Elias brev

Beretningen om Josjafats død og begravelse er ført over til kap. 21, fordi det første Joram gjorde etter farens død, hører nøye sammen med den: Joram begynte regjeringen med å drepe alle brødrene sine, Josjafats sønner (v. 2–4). Det som videre fortelles om Joram (v. 5–10), stemmer nesten ord for ord med 2 Kong 8,17–22. Så følger i v. 12–19 opplysninger om de straffene Gud lot ramme Joram for hans forbrytelse, som ikke står i Kongebøkene. V. 20 forteller om hans endelikt, i samsvar med 2 Kong 8,24.

V. 1–11. Josjafats død og Jorams brodermord

> «[1]Josjafat la seg til hvile hos sine fedre og ble begravet hos sin fedre i Davids by. Og hans sønn Joram ble konge etter ham. [2]Han hadde flere brødre, sønner av Josjafat. De hette Asarja og Jehiel og Sakarja og Asarja og Mikael og Sefatja. Alle disse var sønner av Israels konge Josjafat. [3]Deres far ga dem mange gaver av sølv og gull og kostbare ting, og dessuten befestede byer i Juda. Men kongedømmet ga han til Joram, for han var den førstefødte. [4]Men da Joram hadde overtatt kongedømmet etter sin far og sikret seg makten, drepte han alle brødrene sine med sverd, og dertil noen av Israels høvdinger.»

Joram hadde seks brødre. Faren hadde sørget godt for dem med gaver av sølv, gull og kostbare ting «og dessuten befestede byer i Juda». Han hadde altså, slik Rehabeam også gjorde med sønnene sine (11,23), gjort dem til befalingsmenn over festninger med gode inntekter. Men kongedømmet ga han til Joram som den førstefødte.

Blant de seks navnene står Asarja to ganger, det ene skrevet *Azarja*, det andre *Azarjahu*. Josjafat kalles «Israels konge» og ikke Judas

konge fordi han som konge vandret i Israels, gudskjemperen Jakobs, fotspor og var en sann konge over Guds folk.

Da Joram hadde overtatt farens trone og sikret seg makten (jf. 1,1), drepte han alle brødrene sine med sverd, og dessuten noen av Israels høvdinger, det vil si stammehøvdingene i riket hans.

Neppe var det av havesyke han drepte brødrene, bare for å få tak i eiendommen deres. Trolig var det fordi de ikke delte den politiske kursen han slo inn på, og mislikte den avgudsdyrkelsen han og hans hustru Atalja drev. Det kan sluttes av at de i v. 13 kalles bedre enn Joram. Høvdingene hadde trolig dratt Jorams eller hans hedenske hustrus vrede over seg ved å misbillige drapet på kongesønnene eller på annen måte vise misnøye med ånden i regjeringen deres.

V. 5–11. Jorams regjering

> «[5]Joram var trettito år gammel da han ble konge, og regjerte åtte år i Jerusalem. [6]Han vandret på Israels kongers vei, slik som Akabs hus hadde gjort, for han hadde en datter av Akab til kone. Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne. [7]Men Herren ville ikke ødelegge Davids hus på grunn av den pakten som han hadde sluttet med David, og fordi han hadde lovt at han ville la en lampe brenne for ham og hans sønner gjennom alle tider. [8]I Jorams dager gjorde Edom opprør mot Juda og tok seg en konge. [9]Da dro Joram dit med sine høvdinger og med alle stridsvognene sine. Han brøt opp om natten og slo edomittene, som hadde omringet ham og høvdingene over stridsvognene. [10]Slik gjorde Edom opprør mot Juda og har vært skilt fra dem til denne dag. På samme tid falt også Libna fra ham, fordi han hadde forlatt Herren, sine fedres Gud. [11]Han laget også offerhauger på Juda-fjellene og lokket Jerusalems innbyggere til hor og forførte Juda.»

V. 5–10 stemmer, bortsett fra noen uvesentlige forskjeller, med 2 Kong 8,17–22 og er forklart der. I v. 7 er tanken uttrykt noe annerledes enn i 2 Kong 8,19. Der står det at Herren ikke ville ødelegge Juda for sin tjener Davids skyld, slik han hadde sagt. Her står det at Herren ikke ville ødelegge Davids hus på grunn av den pakten han hadde sluttet med David.

Og løftet om å la en lampe brenne for ham «og hans sønner» får i Krønikeboken et lite tillegg i hebraisk som får tanken om sønnene tydeligere fram.

Om «med sine høvdinger» (v. 9) der 2 Kong 8,21 har «over til Sa'ir», se kommentaren til stedet. Ved slutten av v. 9 mangler ordene «men folket flyktet til sine hjem» (2 Kong 8,21). Dermed blir opplysningen om Jorams forsøk på å legge Edom under seg igjen, som alt i seg selv er dunkel nok, enda dunklere.

Beretningen om at Edom og byen Libna falt fra Juda, slutter krønikeskriveren med denne betraktningen: «fordi han hadde forlatt Herren, sine fedres Gud». Joram hadde altså selv dratt frafallet over seg, og Herren straffet ham med det for hans synd. «Han laget også offerhauger.» Ordet «også» står først, og trykket ligger på «han»: Den samme som hadde forlatt fedrenes Gud, laget også offerhauger, de som Asa og Josjafat hadde fjernet (14,3.5; 17,6).

«Og lokket Jerusalems innbyggere til hor», det vil si forførte dem til avgudsdyrkelsen med Ba'al. At det gjelder det åndelige horelivet i Ba'al-dyrkelsen, ser vi av v. 13: «slik som Akabs hus lokket til hor». «Og forførte Juda», det vil si dro dem med makt bort fra den rette veien. Ordet *yaddach* (יַדַּח) skal forstås ut fra 5 Mos 13,5.10.

V. 12–17. Elias brev

> «[12]Da kom det et brev til ham fra profeten Elia, og i det sto det: Så sier Herren, din far Davids Gud: Fordi du ikke har vandret på din far Josjafats veier og på Judas konge Asas veier, [13]men har vandret på Israels kongers vei og lokket Juda og Jerusalems innbyggere til hor, slik som Akabs hus lokket til hor – og fordi du til og med har drept brødrene dine, din egen fars sønner, som var bedre enn du, [14]så vil Herren la et hardt slag ramme ditt folk og dine sønner og koner og alt det du eier. [15]Og selv skal du bli rammet av en svær sykdom, en sykdom i innvollene, slik at innvollene skal falle ut etter lang tid med sykdom.»

Brevet (*mikhtav*, מִכְתָּב, «skrift») er en skrevet profetisk trusel. Den holder Joram syndene hans for øye og forkynner Guds straff for dem. Vi trenger ikke undre oss over at det ellers ikke fortelles om noen skrevne profetier av Elia. For vi har ingen utførlige beretninger om hans profetiske virksomhet som kunne vise oss hva som fikk ham til å skrive ned profetien sin nettopp denne gangen.

Men det er svært tvilsomt om Elia ennå levde da Joram var konge i Juda. Hans himmelfart fortelles i 2 Kong 2, mellom regjeringene til

Akasja og Joram av Israel, men Skriften sier ingen steder hvilket år den skjedde. I den jødiske krøniken *Seder olam* settes den riktignok til Akasjas annet år. Men det bygger ikke på historisk overlevering. Det er bare sluttet av at himmelfarten fortelles like etter Akasjas død i 2 Kong 2, og at det siste vi vet Elia gjorde (2 Kong 1), skjedde i den kongens annet år.

Lightfoot og andre har av 2 Kong 3,11 sluttet at Elia ble tatt bort fra jorden mens Josjafat levde. Der spør Josjafat, på felttoget mot Moab sammen med Joram av Israel, etter en profet og får til svar at Elisja er der, «han som helte vann over Elias hender». Men det eneste en kan slutte av det, er at Elisja, Elias tjener, var i leiren eller nær den, ikke at Elia ikke lenger var på jorden.

Fortidsformen «helte» synes riktignok å tyde på det. Men det er tvilsomt om en kan presse den så hardt, og om det var den som talte, eller den senere historieskriveren, som brukte den. Ordene er bare en omskrivning av forholdet mellom Elia som herre og Elisja som tjener. Og det forholdet hadde Elisja kommet inn i lenge før Elia forlot jorden (1 Kong 19,19 ff.).

Elia kan altså ha levd ennå under Joram av Juda. Bertheau finner det derfor rimelig på forhånd at han talte om Jorams synder og truet ham med straff. Men brevet, mener han, er holdt i helt allmenne ordelag og gir bare en profetisk forklaring på de ulykkene som rammet Joram. I den formen det nå har, skal det derfor være verk av en senere historieskriver som med få ord og etter sin samlede oppfatning beskriver forholdet mellom Elia og Joram.

Denne dommen bygger på dogmatiske forutsetninger. Den springer ut av et prinsipp som nekter å godta noen overnaturlig forutsigelse i profetenes ord. Bare den som på forhånd nekter at profetenes taler har noen bestemt forutsigelse, og holder alle profetier som har det, for å være skrevet etter at det hadde skjedd, kan se innholdet i brevet som en profetisk forklaring på de ulykkene som brøt inn over Joram.

Noe mer vekt har innvendingen fra dem som mener at Elia ikke lenger var på jorden: Guds trusler måtte gjøre et langt dypere inntrykk på Joram nettopp fordi brevet kom fra en profet som ikke lenger levde. Slik ville han lettere komme til å kjenne at Herren er den levende Gud, som hadde hans ånde og alle hans veier i sin hånd og visste alt han gjorde. Brevet skulle da treffe Jorams samvittighet som en røst

fra den andre verden (Dächsel). Men hele denne merknaden bygger bare på subjektive gjetninger og antakelser som det mangler virkelige paralleller til.

Av samme grunn kan vi ikke se at Menken treffer så godt når han sier: «Skulle en mann som Elia tale igjen på jorden etter at han var tatt bort fra den, måtte han gjøre det fra skyene. Det ville stemme med hele glansen i hans livsløp, og etter min mening er det nettopp det som skjedde.» For selv om vi ikke våger å trekke grensene for hvor langt de fullendte helliges kraft og virkeområde rekker, har vi ikke bare rett, men også plikt til å bedømme de kjensgjerningene i åpenbaringen som kan tolkes på flere måter, etter hele Skriftens samsvar.

Men Skriften i Det gamle og Det nye testamente vet ikke noe om at de fullendte hellige i himmelen sender skrifter til mennesker. Den lærer heller det motsatte i lignelsen om den rike mannen (Luk 16,31).[1]

Det er altså ingen tilstrekkelig grunn til å tro at den herliggjorte Elia sendte Joram et brev fra himmelen med en engel, eller ga en levende person i oppdrag å skrive det. Ordene «Da kom det et brev til ham fra profeten Elia» kan vanskelig forstås annerledes enn at Elia skrev den profetiske truselen som følger. Men vi har ikke noe sikkert bevis for at Elia da ikke lenger levde, men alt var tatt opp til himmelen.

Tiden for himmelfarten kan ikke fastsettes nøyaktig. Han levde ennå i Akasja av Israels annet år, for da sa han til kongen på sykeleiet at han skulle dø av fallet (2 Kong 1). Høyst sannsynlig levde han også i begynnelsen av regjeringen til Joram av Israel, som ble konge 23 år etter at Akab ble konge. Seks–sju år senere døde Josjafat, og etter hans død drepte etterfølgeren Joram brødrene sine, Josjafats andre sønner. Elia kan ha levd og sett denne forbrytelsen og altså også ha sendt Joram den truselen det her er tale om.

Da han først trådte fram under Akab, ville han etter dette ha vært profet i omkring tretti år. Hans tjener Elisja, som han alt under Akab valgte til etterfølger (1 Kong 19,16), døde først under Joasj av Israel (2 Kong 13,14 ff.), som ble konge 57 år etter Akabs død. Elisja må altså ha virket som profet i minst seksti år.

[1]Calov sier: Det hører ikke de seirende i himmelen til å undervise de dødelige på jorden eller kalle dem til omvendelse. «De har Moses og profetene.» Hører de ikke på dem, vil de ikke tro om noen står opp fra de døde, langt mindre om noen skriver et brev fra himmelen.

Men selv om vi antar at Elia var tatt bort fra jorden før Josjafats død, kan vi med Buddeus, Rambach og andre utleggere ta imot denne forklaringen: Herren hadde åpenbart Jorams ugudelighet for ham før himmelfarten og gitt ham i oppdrag å forkynne Joram skriftlig den straffen som skulle komme, og å sende ham skriftet i rette tid. Det ville stemme helt med måten denne store gudsmannen handlet på.

Gud hadde åpenbart for ham at Jehu skulle bli konge over Israel og utrydde Akabs hus, og at Hasael skulle bli konge og plage Israel hardt – alt hendelser som først skjedde etter at Joram av Juda var død.

Gud hadde alt under Akab gitt ham i oppdrag å salve Jehu til konge over Israel (1 Kong 19,16), og det lot Elisja utføre ved en profetdisippel fjorten år senere (2 Kong 9,1 ff.). Slik kan Herren også ha åpenbart ham Jorams ugudelighet alt i Akasja av Israels annet år, da han forkynte denne kongen hans død, sju år før Josjafat døde, og gitt ham i oppdrag å forkynne Guds straff for synden.

Og overlot Elia salvingen av både Hasael og Jehu til sin tjener Elisja, hvorfor skulle han ikke også overlate til ham å levere denne skrevne truselen?

Uten å støtte oss på slike antakelser som at innholdet i brevet ville virke desto sterkere fordi det var som om gudsmannen talte til ham fra den andre siden av graven (O. von Gerlach), har vi full rett til å anta at et skrevet ord fra den veldige mannen som Herren hadde stadfestet som sin profet ved ild fra himmelen i kampen mot Ba'al-dyrkelsen under Akab og Akasja, måtte gjøre langt større inntrykk på Joram og hans hustru Atalja, som gikk i sin mor Jesabels fotspor, enn et ord fra Elisja eller en annen profet som ikke hadde Elias ånd og kraft.

Elias brev holder fram for Joram to store overtredelser. Den første er at han forlot Herren for Akabs hus' avgudsdyrkelse og forførte folket til den samme synden. Den andre er mordet på brødrene. Som straff for den første forkynner han et hardt slag som Gud skal la ramme folket, familien og eiendommen hans. For den andre forbrytelsen forutsier han harde legemlige straffer, en forferdelig sykdom som skulle ende med døden.

«Etter lang tid med sykdom» (v. 15, *yamim 'al yamim*, יָמִים עַל יָמִים, «dager på dager») betyr en sykdom som varer dag etter dag (jf. Jes 29,1). Bertheau tar «dager» i betydningen «år», så sykdommen

skulle vare i to år før døden. Men ordene i seg selv kan ikke bety det. Det kan bare være sluttet av v. 19.

V. 16–17. Filistrene og araberne

> «[16]Så egget Herren filistrene og de araberne som bor ved siden av etiopierne, så de ble harme på Joram. [17]De dro opp mot Juda og brøt inn i landet og førte bort alt gods som fantes i kongens hus. Dessuten førte de bort hans sønner og koner, så han ikke hadde noen sønner igjen unntatt den yngste, Joakas.»

Begge truslene gikk i oppfyllelse. Den første forteller v. 16–17 om. Gud vakte filistrenes og arabernes ånd (jf. 1 Krøn 5,26), så de dro opp mot Juda og brøt inn i landet som erobrere, og førte bort alt gods som fantes i kongens hus, og Jorams koner og sønner, unntatt den yngste, Joakas (22,1).

Movers, Bertheau og andre slutter av dette at fiendene inntok og plyndret Jerusalem. Men det kan neppe være tilfellet. Jerusalem hørte riktignok til Juda og kunne være regnet med, men som regel nevnes Jerusalem for seg ved siden av Juda som hovedstaden. Verken erobringen av Juda eller bortføringen av godset fra kongens hus og kongens eldre sønner forutsetter med sikkerhet at hovedstaden ble inntatt.

At «det gods som fantes i kongens hus» skal være skattene i kongeslottet, er sikkert feil. Ordet *rekhush* (רְכוּשׁ) betyr eiendom av alle slag. Hva kongens eller kongehusets eiendom kunne omfatte, ser vi av fortegnelsen over Davids eiendeler på landet, i byene, landsbyene og borgene (1 Krøn 27,25 ff.). Der består de av vingårder, skoger og buskap, og sammen med kongens forrådskamre utgjorde de kong Davids eiendom. Alt dette kunne filistrene og araberne som var trengt inn i Juda, føre bort uten å ha inntatt Jerusalem.

«Kongens hus» betyr her ikke kongeslottet, men kongens familie. Uttrykket betyr ikke det som fantes i slottet, men det de fant av det kongehuset eide (jf. Jos 17,16; 5 Mos 21,17). Var Jerusalem blitt plyndret, ville også skattene i slottet og templet vært nevnt (25,24; 12,9; 2 Kong 14,13 f.; 1 Kong 14,26). Heller ikke bortføringen av kong Jorams koner og barn forutsetter at Jerusalem ble inntatt, som vi ser av den nøyaktigere beretningen i 22,1.

V. 18–20. Jorams sykdom og død

> «[18]Etter alt dette slo Herren ham med en uhelbredelig sykdom i innvollene. [19]Og etter lang tid, da to år var gått, falt innvollene ut på grunn av sykdommen, og han døde under harde lidelser. Hans folk tente ikke noe bål for ham, slik som de hadde gjort for hans fedre. [20]Han var trettito år gammel da han ble konge, og regjerte åtte år i Jerusalem. Han gikk bort, og ingen savnet ham. De begravde ham i Davids by, men ikke i kongegravene.»

(Keil: «19 Og etter dager på dager, ved den tid da enden kom, omkring to dager, gikk innvollene hans ut under sykdommen, og han døde under harde smerter.»)

Den andre straffen rammet kongens kropp og liv. Herren slo ham i innvollene med en sykdom det ikke fantes noen lægedom for. «Etter lang tid», egentlig «dager på dager», det vil si da mange dager var gått.

Ordene som gjengis «da to år var gått», blir vanligvis oversatt som om det sto «ved utgangen av to år», og slik leser også Bertheau stedet. Men det er ingen tilfredsstillende grunn til en slik omskrivning, og den har ingen paralleller. Uttrykket *tset haqqets* (צֵאת הַקֵּץ) kan heller ikke bety at enden nærmet seg, bare at enden løp ut. Og at «dager» her og i v. 15 skulle bety «år», mangler grunnlag.

Vi tar derfor «ved den tid da enden kom» for seg og oversetter: da enden, det vil si slutten på livet eller sykdommen, kom, omkring to dager, det vil si omkring to dager før sykdommen endte, gikk innvollene ut av kroppen, rant ut som fortært av sykdommen. «Under sykdommen» betyr altså før han døde. Trusen mener at sykdommen var en voldsom dysenteri, en betennelse som fikk slimhinnen i tarmene til å dø og løsne, så den ofte går ut i rørform og det ser ut som om tarmene faller ut av kroppen.

Folket hans tente ikke noe bål for ham slik de hadde gjort for fedrene hans (jf. 16,14). De nektet ham altså de vanlige æresbevisningene ved begravelsen fordi de var misfornøyd med hans onde regjering.

At alderen og regjeringstiden gjentas (jf. v. 5), forklares med at det siste avsnittet av kapitlet er hentet fra en egen kilde der disse opplysningene også sto. For bruken av en egen kilde taler også det særpregede språket og at historieskriverens vanlige uttrykk mangler.

«Han gikk bort, og ingen savnet ham.» Luther oversetter feilaktig «og vandret slik det ikke var rett», etter Vulgatas *ambulavit non recte*.

Ordet *chemda* (חֶמְדָּה) betyr ikke god vandel, men lengsel: Han gikk bort uten at noen lengtet etter ham. «Gikk bort» betyr døde, som i 1 Mos 15,2. Han ble riktignok begravet i Davids by, men ikke lagt i kongegravene, og også med det ble det felt en dom over regjeringen hans (jf. 24,25; 26,23).

Kapittel 22. Akasja og Atalja

Akasja regjerte ett år og ble drept. Beretningen om ham i 2 Kong 8,26–29 stemmer med vår, men der mangler krønikeskriverens betraktninger om ånden i regjeringen hans. Til gjengjeld er beretningen om hans død svært kort i Krønikeboken (v. 6–9), mens 2 Kong 9–10 forteller utførlig hvordan Jehu utryddet Akabs hus, og hvordan Akasja ble drept sammen med slektningene sine.

V. 1–6. Akasja blir konge

> «[1]Deretter gjorde Jerusalems innbyggere hans yngste sønn Akasja til konge etter ham. For alle de eldre var blitt drept av den røverflokken som var kommet til leiren sammen med araberne. Slik ble Jorams sønn Akasja konge i Juda.»

I stedet for den faste formelen i 2 Kong 8,24 gir Krønikeboken nøyere opplysninger om hvordan Akasja kom på tronen. Jerusalems innbyggere gjorde Akasja, hans yngste sønn, som i 21,17 kalles Joakas, til konge.

At det sies at de «gjorde ham til konge», antyder at tronfølgen var omstridt eller usikker. For der sønnen følger faren på tronen uten motstand, sier også Krønikeboken bare: «og hans sønn ble konge etter ham». Men da ingen andre av Jorams sønner med krav på tronen levde, kunne bare hans mor Atalja gjøre ham tronen stridig, hun som tok makten etter hans død.

Alle de eldre sønnene var drept av den flokken som var kommet sammen med araberne (21,16 f.) til leiren, ikke filistrenes leir, men Judas. De ble altså drept av en speiderflokk som under filistrenes og arabernes innfall overrumplet Judas leir og drepte Jorams eldre

sønner, som var dratt med i krigen. Trolig hogg de dem ikke ned på stedet, men tok dem til fange (21,17) og drepte dem siden.

V. 2–6. Akasjas regjering

> «[2]Akasja var tjueto år gammel da han ble konge, og han regjerte ett år i Jerusalem. Hans mor hette Atalja og var datter av Omri. [3]Også han vandret på de samme veier som Akabs hus. For hans mor var hans rådgiver i å leve ugudelig. [4]Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, likesom Akabs hus. For etter hans fars død var de rådgiverne hans, til ødeleggelse for ham selv. [5]Det var også rådene deres han fulgte da han sammen med Israels konge Joram, Akabs sønn, dro ut i krig mot Hasael, kongen i Syria, og kjempet mot ham ved Ramot i Gilead. Men syrerne såret Joram. [6]Da vendte han tilbake for å la seg lege i Jisre'el for de sårene han hadde fått ved Rama da han kjempet mot kongen i Syria, Hasael. Og Judas konge Asarja, Jorams sønn, dro ned til Jisre'el for å se til Joram, Akabs sønn, fordi han var syk.»

Den hebraiske teksten har her 42 år. Det er en skrivefeil for 22 (2 Kong 8,26), fordi tallbokstaven for 20 er byttet med den for 40.

Joram var 32 år da han ble konge, og regjerte åtte år (21,5.20). Ved hans død kunne den yngste sønnen derfor ikke være eldre enn 21 eller 22 år, og selv da må Joram ha fått ham i sitt 18. eller 19. år. Det stemmer godt med at Joram hadde eldre sønner, for i Østen gifter en seg svært tidlig, og kongesønnene pleide å ha flere hustruer eller medhustruer i tillegg.

Hadde Akasja hatt 42 eldre brødre, slik Bertheau og andre kritikere slutter av 2 Kong 10,13 f., kunne han riktignok ikke være født i farens 18. år. Men det bygger på en gal tolkning av det stedet (se til v. 8). Akasjas mor Atalja kalles Omris datter, det vil si sønnedatter, som i 2 Kong 8,26, fordi Omri grunnla det avgudsdyrkende kongehuset i tistammeriket.

Også han vandret, likesom faren Joram (21,6), på Akabs hus' veier. Det forklares med at moren, en datter av Akab og den ugudelige Jesabel, var hans rådgiver i å leve ugudelig, det vil si fikk ham til å gi seg over til Akabs hus' avgudsdyrkelse.

På samme måte forklares det at han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, likesom Akabs hus: Etter farens død var de, slektningene fra Akabs hus gjennom moren, rådgiverne hans, til ødeleggelse for

ham selv (jf. 20,23). I 2 Kong 8,27 nevnes bare slektskapet som grunn til hans onde ferd.

Hvordan dette rådet førte til hans undergang, fortelles fra v. 5 av, og det innledes med ordene «Det var også rådene deres han fulgte». Det viser uten tvil at det var på råd fra Akabs slektninger at Akasja ble med Joram, Akabs sønn, i den krigen som skulle føre til undergangen for Akabs hus og koste ham selv livet. Joram, Akabs sønn, hadde utvilsomt bedt Akasja bli med i krigen mot syrerne ved Ramot i Gilead (se til 18,28), og Atalja og hennes tilhengere støttet ham, så Akasja ga etter.

I krigen såret syrerne Joram. Han vendte derfor tilbake til Jisre'el, sommerresidensen til Akabs kongehus (1 Kong 18,45), nå Zerin (se til Jos 19,18), for å la seg lege for sårene. «Asarja» er en skrivefeil for «Akasja» (jf. 2 Kong 8,29). Akasja dro ned for å se til den sårede Joram, sin svoger.

Om han dro fra Jerusalem eller rett fra Ramot, kan ikke avgjøres sikkert, for vi har ingen nærmere beretning om krigens gang. Av 2 Kong 9,14 ff. vet vi bare at Israels hær ble i Ramot etter at den sårede Joram dro hjem. Det er sannsynlig at Akasja dro rett derfra, men det er ikke sikkert, for han kan også ha vendt hjem til hovedstaden og besøkt Joram i Jisre'el noe senere.

V. 7–12. Akasjas død

> «[7]Men det var Gud som ville at Akasja skulle gå til grunne. Derfor styrte han det slik at han kom til Joram. For da han kom dit, dro han med Joram ut mot Jehu, Nimsis sønn, som Herren hadde salvet til å utrydde Akabs hus. [8]Så hendte det at Jehu, mens han var i ferd med å fullbyrde dommen over Akabs hus, møtte Judas høvdinger og Akasjas brorsønner, som var i Akasjas tjeneste, og drepte dem. [9]Så lette han etter Akasja. Han ble grepet mens han holdt seg skjult i Samaria, og de førte ham til Jehu og drepte ham. Så gravla de ham, for de sa: Han er en sønn av Josjafat, som søkte Herren av hele sitt hjerte. Men det var ingen igjen av Akasjas hus som var i stand til å overta kongedømmet.»

Krønikeskriveren går ikke inn på Jehus sammensvergelse mot Joram (2 Kong 9). Det hørte ikke til Krønikebokens plan å fortelle Israels

historie. Derfor nevner historieskriveren bare kort at Jehu drepte Akasja og hans brorsønner, som følge av Guds styrelse.

«Men det var Gud som ville at Akasja skulle gå til grunne»[1]. Ved Guds ledelse kom Akasja til Joram for å finne døden der. Da han var kommet, dro han med Joram ut mot Jehu, Nimsis sønn, som Gud hadde salvet til å utrydde Akabs hus (2 Kong 9,1–10).

Da Jehu fullbyrdet dommen over Akabs hus, traff han Judas høvdinger og Akasjas brorsønner i Akasjas tjeneste og drepte dem. «I tjeneste» betyr i følget til kong Akasja som hans tjenere. Når og hvor Jehu møtte Akasjas brorsønner og drepte dem, sies ikke, for krønikeskriveren nevner det bare som bevis på at Gud lot alle medlemmene av det avgudsdyrkende kongehuset utrydde.

I 2 Kong 10,12–14 leser vi at Jehu, etter å ha utryddet hele Israels kongehus, Joram, Jesabel og Akabs sytti sønner, dro til Samaria for å utrydde Ba'al-dyrkelsen. På veien møtte han brødrene til Judas konge Akasja, og han lot dem gripe levende og drepe, 42 i tallet.

Disse 42 «brødrene» kan ikke ha vært Akasjas virkelige brødre, for etter 22,1 og 21,17 var alle Akasjas brødre drept i Jorams tid, da filistrene og araberne falt inn. De må være brødre i videre forstand, det vil si fettere og nevøer av Akasja, slik både Movers og Ewald og de eldre utleggerne ser det.

Krønikeboken har derfor helt rett når den sier «Akasjas brorsønner», og sammen med dem «Judas høvdinger». Det kan etter sammenhengen bare være høvdinger med embeter ved hoffet, særlig de som hadde ansvaret for å oppdra og verne kongesønnene.

Kanskje er de regnet med i tallet 42 i Kongeboken. Men selv om de ikke er det, trenger vi ikke tenke oss 42 brorsønner av Akasja. Ordet «brødre» omfatter også fettere, og i Krønikeboken står det ikke noe tall, selv om 42 nevøer ikke ville vært noe uhørt tall, og vi vet ikke hvor mange eldre brødre Akasja hadde.

Riktignok kan Akasjas brorsønner ikke ha vært særlig gamle, for faren Joram døde 40 år gammel, og Akasja, som ble konge i sitt 22. år, regjerte bare ett år. Men fordi en i sørlige land får etterkommere tidlig, og kongesønnene levde i flerkoneri, kunne Joram lett ha hatt en god del sønnesønner på fem til åtte år da han var 40. Og gutter på

[1] **«Men det var Gud som ville at Akasja skulle gå til grunne»** tevusa, תְּבוּסָה, «det å bli tråkket ned», et ord som bare står her

seks til ni år kunne godt reise med oppdragerne sine til Jisre'el for å besøke slektningene.

Slik lar de ulike opplysningene om drapet på Akasjas brødre og brorsønner i 2 Kong 10 og her i v. 8 seg forene, uten at vi med Bertheau må anta to ulike overleveringer.

Så lette Jehu etter Akasja, og hans menn grep ham mens han holdt seg skjult i Samaria, førte ham til Jehu og drepte ham. Så gravla hans tjenere ham (2 Kong 9,28), for de sa: «Han er en sønn av Josjafat, som søkte Herren av hele sitt hjerte.»

Nøyere opplysninger om Akasjas død finnes i 2 Kong 9,27 f. Der står det at Jehu innhentet Akasja ved Jibleam da han flyktet, og at han ble såret, flyktet til Megiddo og døde der. Tjenerne hans førte ham til Jerusalem og begravde ham hos fedrene i Davids by. Hvordan beretningene kan forenes, se kommentaren til 2 Kong 9,27.

At drapet på brorsønnene her nevnes først og drapet på Akasja sist, mens det etter 2 Kong 9–10 ser ut til at Akasja ble drept først, gjør ingen forskjell i saken. Den korte beretningen i Krønikeboken er ordnet etter saken, ikke etter tiden, og Akasjas død nevnes sist bare for å knytte an til det som videre skjedde i Juda.

De siste ordene i v. 9, «Men det var ingen igjen av Akasjas hus som var i stand til å overta kongedømmet», det vil si at det ikke fantes noen tronfølger som straks kunne overta styret, danner overgangen til beretningen om hvordan Atalja tok makten.

V. 10–12. Ataljas tyranni

> «[10]Da Akasjas mor Atalja fikk vite at sønnen hennes var død, gikk hun i gang med å utrydde hele kongeætten i Judas hus. [11]Men kongedatteren Josjabat tok Joasj, Akasjas sønn, og førte ham hemmelig bort fra kongesønnene som skulle drepes. Hun førte ham og hans amme inn i et sengkammer. Og Josjabat, kong Jorams datter, presten Jojadas kone – hun var søster til Akasja – gjemte gutten for Atalja, så hun ikke fikk drept ham. [12]Siden var han hos dem i Guds hus og ble holdt skjult der i seks år, mens Atalja regjerte i landet.»

Om Ataljas seksårige tyranni fortelles det bare at hun etter Akasjas død tok tronen og lot hele kongeætten i Judas hus, det vil si alle mannlige medlemmer av kongehuset, myrde. Fra dette blodbadet ble bare Joasj, Akasjas sønn, et barn på ett år, reddet sammen med ammen sin av kongedatteren Josjabat, som var gift med ypperstepresten Jojada.

Han ble holdt skjult i seks år, og i den tiden regjerte Atalja. Den samme beretningen står for det meste med de samme ordene i 2 Kong 11,1–3 og er forklart der.

Kapittel 23. Atalja faller, og Joasj blir konge

Etter at Joasj hadde vært holdt skjult i seks år, bestemte ypperstepresten Jojada seg for å gjøre slutt på Ataljas tyranni og sette den unge kongesønnen på tronen. Kapittel 23 forteller hvordan han satte denne beslutningen ut i livet, og kapittel 24 forteller alt som er viktig om Joasjs regjering.

V. 1–7. Jojada slutter pakt med høvedsmennene

> «[1]Men i det sjuende året tok Jojada mot til seg og sluttet en pakt med noen av høvedsmennene over hundre – det var Asarja, Jerohams sønn, og Ismael, Johanans sønn, og Asarja, Obeds sønn, og Ma'aseja, Adajas sønn, og Elisjafat, Sikris sønn. [2]De dro omkring i Juda og samlet levittene fra alle Judas byer sammen med Israels slekters overhoder. Og da de kom til Jerusalem, [3]gjorde hele forsamlingen en pakt med kongen i Guds hus. Og Jojada sa til dem: Kongens sønn skal være konge, slik som Herren har sagt om Davids sønner.»

De samme hendelsene blir fortalt i 2 Kong 11,4–20. Der er flere ting fortalt kortere, og noe ser ut til å være framstilt annerledes. Etter begge beretningene var det ypperstepresten Jojada som tok initiativet og gjennomførte det hele. Men etter 2 Kong 11 ser det ut til at han særlig brukte kongens livvakt, mens han etter Krønikebøkene brukte levittene og slektsoverhodene.

Flere kritikere hevder derfor at krønikeskriveren har endret beretningen i Kongebøkene fordi han mente at ypperstepresten, som

hadde så mange prester og levitter under seg, ikke ville ha søkt hjelp hos kongens livvakt.

Denne påstanden forutsetter at krønikeskriveren har bygd på 2 Kong 11 og bevisst endret den, og den forutsetningen har vi alt flere ganger vist er feil. At 2 Kong 11 ikke er kilden hans, ser vi allerede av de første versene. Her blir de fem høvedsmennene som Jojada la planen sammen med og gjennomførte den med, nevnt ved navn, mens vi leter forgjeves etter dem i 2 Kong 11, som omtaler forberedelsene svært kort.

Ser vi derimot begge beretningene som utdrag av en fyldigere fortelling om det som skjedde, gjort fra ulike synsvinkler, løser motsetningene seg straks.

2 Kong 11,4 sier bare kort at Jojada lot livvaktens høvedsmenn komme til seg i templet, sluttet en pakt med dem, tok dem i ed og viste dem kongesønnen.

Krønikebøkene forteller mer utførlig. Jojada sluttet en pakt med fem høvedsmenn, som blir nevnt ved navn med historisk nøyaktighet. De dro omkring i Juda og kalte levittene fra alle Judas byer og Israels slektsoverhoder til Jerusalem. Der sluttet Jojada og hele forsamlingen en pakt med kongen i Guds hus, og Jojada sa: «Kongens sønn skal være konge, slik som Herren har sagt om Davids sønner.» Denne fyldigere beretningen lar seg uten vanskelighet forene med den korte i 2 Kong 11,4.

«Hele forsamlingen» i v. 3 er ikke hele menigheten, men den forsamlingen av menn som er nevnt i v. 1–2. Når det heter at de sluttet en pakt «med kongen», mens Jojada etter 2 Kong 11,4 sluttet en pakt med høvedsmennene, er det ingen motsigelse. En pakt om å krone Joasj kan godt kalles en pakt med kongen, særlig når erklæringen «Kongens sønn skal være konge» følger like etter.

V. 4–7. Vaktene blir fordelt

> «[4]Hør nå hva dere skal gjøre: Den ene tredjedel av dere, de prestene og levittene som tiltrer vakttjenesten på sabbaten, skal stå vakt ved dørtersklene. [5]Den andre tredjedelen skal stå vakt ved kongeboligen, og den siste tredjedelen skal stå vakt ved Jesod-porten, og alt folket i forgårdene ved Herrens hus. [6]Men ingen må komme inn i Herrens hus uten prestene og de av levittene som gjør tjeneste. De kan gå inn, for de er hellige. Men alle de andre av folket skal

holde seg etter det Herren har foreskrevet. 7Levittene skal stille seg rundt omkring kongen, hver mann med våpen i hånd, og den som kommer inn i huset, skal drepes. Dere skal være hos kongen, både når han går inn og når han går ut.»

Det samme gjelder motsigelsene som er funnet i beretningen om hvordan vaktene ble fordelt. Kritikerne mener at livvakten etter 2 Kong 11,5–8 skulle besette kongens palass og templet, mens det etter Krønikebøkene var prestene og levittene som holdt vakt i templet.

Men 2 Kong 11,5–8 sier ikke at livvakten skulle settes til å vokte palasset og templet. Det sluttes bare av at Jojada rådslo med høvedsmennene over kreterne og løperne, altså over kongens livvakt. Det står bare at de som tiltrådte tjenesten på sabbaten, skulle holde vakt i tre avdelinger, og de som ble avløst, i to, og så blir stedene nevnt.

Sammenligner vi stedene, stemmer beretningene overens. Den første avdelingen skulle etter Kongebøkene stå ved Sur-porten og etter Krønikebøkene ved Jesod-porten. Alle er enige om at det er samme port. Vi kan riktignok ikke avgjøre om navneforskjellen kommer av en skrivefeil eller av at porten hadde to navn, og heller ikke hvor porten lå, for den nevnes ikke andre steder.

Den andre avdelingen skulle etter Kongebøkene holde vakt over kongens hus, etter Krønikebøkene være ved kongeboligen. Den tredje skulle etter Kongebøkene stå ved porten bak løperne og holde vakt ved huset «for å avverge»[1], etter Krønikebøkene vokte dørtersklene. Det kommer ut på det samme, for vakten ved tersklene hadde ikke noe annet formål enn å hindre uvedkommende i å komme inn.

Den unge kongen var i templet, ikke bare etter Krønikebøkene, men også etter 2 Kong 11,4, der Jojada viser kongesønnen fram i Herrens hus. Først etter kroningen og Ataljas død ble han ført høytidelig inn i palasset. Derfor kan vi forstå «kongens hus» som den delen av templet der den unge kongen var.

Ypperstepresten leder det hele i templet, og sammenhengen gjør det så naturlig å forstå «huset» som templet at det trengs bedre grunner for å tenke på palasset enn den rene antakelsen at det måtte besettes, bare fordi Jojada rådslo med livvaktens høvedsmenn.

[1] **«for å avverge»** massach, מַסָּח

Også det 2 Kong 11 forteller videre, taler mot at det ble satt vakter i palasset. Etter 2 Kong 11,9 gjorde høvedsmennene nøyaktig som Jojada hadde befalt. Hver tok sine menn, både dem som tiltrådte på sabbaten og dem som gikk av, og de kom til presten Jojada, som ga dem kong Davids våpen fra Guds hus. Så stilte de seg opp i tempelforgården, og der ble kongen kronet. Dette utelukker at de som tiltrådte på sabbaten, hadde besatt vaktpostene i palasset, og krever at avdelingene ble satt ved forskjellige deler og porter av templet.

At en av avdelingene sto ved porten bak løperne, strider ikke mot dette. Selv om det er den samme som løpernes port (2 Kong 11,19), følger det slett ikke at det var en port i palasset og ikke i templets ytre forgård.

Det taler også mot vakter ved palassets innganger at Atalja gikk rett fra palasset inn i templet da hun hørte larmen fra folket, og at høvedsmennene der grep henne og drepte henne. Hvorfor skulle de ha satt vakter ved palassportene hvis de ikke ville hindre dronningen i å gå til templet?

Thenius forklarer at vaktene skulle holde Ataljas tilhengere borte, sikre seg palasset, vokte tronen og hindre henne i å treffe mottiltak, men det er bare utveier i forlegenhet. Hadde de ikke tenkt å hindre henne i å forlate palasset, kunne de heller ikke hindre henne i å treffe mottiltak.

Resultatet står for øvrig ikke og faller med at «kongens hus» var den unge kongens bolig i templet. Uttrykket «holde vakt over kongens hus» er så ubestemt og tøyelig at det kan brukes om en vaktpost som fra templets ytre forgård holdt øye med det som skjedde i palasset like overfor. I Krønikebøkene kan «ved kongeboligen» forstås på samme måte.

Etter 2 Kong 16,18 og 1 Kong 10,5 fantes det en egen inngang fra palasset til templet for kongen, og den kan denne avdelingen ha voktet. Atalja kunne likevel komme fra palasset inn i tempelforgården en annen vei, eller kanskje var vaktene mindre årvåkne under den høytidelige kroningen.

Like grunnløs er påstanden om at Jojada etter Kongebøkene særlig brukte livvakten og etter Krønikebøkene særlig levittene, eller, som Thenius sier, at krønikeskriveren har gjort livvakten om til levitter for å gi presteskapet æren. Høvedsmennene som blir nevnt ved navn,

blir ikke kalt levitter. De kan altså ha vært høvedsmenn over livvakten, slik 2 Kong 11,4 kaller dem.

Men mennene som besatte postene, kalles i begge tekstene «de som tiltrer på sabbaten» (2 Kong 11,5; 2 Krøn 23,4), og Krønikebøkene kaller dem uttrykkelig prester og levitter.

Av Luk 1,5, sammenholdt med 1 Krøn 24, vet vi at prestene og levittene gjorde tjeneste i templet i skift fra sabbat til sabbat. Om noen slik ordning for livvakten vet vi ingenting. Derfor må uttrykkene «de som tiltrer på sabbaten» og «de som går av på sabbaten» i første rekke gjelde levittene. Hadde 2 Kong 11 ment livvakten, måtte det ha vært sagt tydelig.

Tenker vi oss at levittene som voktet templet, i dette uvanlige tilfellet ble stilt under kommando av høvedsmenn fra livvakten som var i forbund med ypperstepresten, er det lett å forstå at mennene deres kalles «løperne» (2 Kong 11,11). At kreterne og løperne nevnes i 2 Kong 11,19, strider heller ikke mot dette, for livvakten kan straks etter Ataljas død ha gått over til den unge kongen for å føre ham til palasset sammen med folket.

Bare ett forhold er vanskelig å forene med dette: at løperne og folket nevnes i templet før Atalja ble drept (v. 12; 2 Kong 11,13). Da må vi anta at høvedsmennene ikke bare brukte levittene i tempelvakten, men også noen av kongens livvakt som de kunne stole på. Men også da er mistanken om at krønikeskriveren har satt levittene i stedet for livvakten, grunnløs og urettferdig, for løperne nevnes også i Krønikebøkene.

Forholdet mellom de to beretningene er altså dette: Begge nevner bare hovedpunktene. Kongebøkene framhever den rollen livvakten spilte, og Krønikebøkene den rollen levittene spilte. Slik utfyller de hverandre, og først når vi tar dem sammen, får vi hele bildet.

I enkeltheter merker vi oss dette: At alle som ble avløst på sabbaten, skulle holde vakt over Herrens hus i to avdelinger (2 Kong 11,7), er i v. 5 gjort mer generelt: «alt folket i forgårdene ved Herrens hus». «Alt folket» er alle utenom de nevnte avdelingene med høvedsmennene sine. Det omfatter både det øvrige folket som kom til templet uten å være særskilt innkalt (2 Kong 11,13.19), og vaktmannskapene som ble avløst på sabbaten, slik v. 8 viser.

V. 6 forklarer bare dette nærmere. Ingen annen enn prestene og de levittene som gjør tjeneste, må gå inn i Herrens hus, det vil si selve tempelbygningen med det hellige og det aller helligste. Alt folket skal holde Herrens forskrift, det vil si holde seg innenfor de grensene loven satte for folket når det nærmet seg helligdommen. Folket skulle altså bli i forgårdene og ikke trenge lenger inn.

«Levittene skal stille seg rundt omkring kongen» (v. 7). Levittene er vaktavdelingene i v. 4–5. Holder vi fast på det, sier ordene «den som kommer inn i huset, skal drepes» det samme som «den som vil trenge inn i rekkene» (2 Kong 11,8). En motsigelse oppstår bare hvis vi forstår «stille seg rundt» om en ring rundt kongen. Etter sammenhengen gjelder det, som i Kongebøkene, vaktene ved tempelporten og i forgårdene, så den som kom inn i tempelforgården, kom innenfor rekkene til disse vaktene.

V. 8–21. Høvedsmennene får kong Davids våpen

> «[8]Levittene og hele Juda gjorde slik som presten Jojada hadde befalt. De tok hver sine menn, både dem som tiltrådte på sabbaten og dem som trådte av på sabbaten, for presten Jojada hadde ikke latt skiftene få avløsning. [9]Og presten Jojada ga høvedsmennene de spydene og de små og store skjoldene som hadde tilhørt kong David, og som var i Guds hus. [10]Han stilte alt folket opp, hver mann med våpen i hånd, fra husets høyre side til husets venstre side bort imot alteret og bort imot huset, rundt omkring kongen.»

Beretningen om hvordan templet ble besatt, stemmer med 2 Kong 11,9–11. I stedet for høvedsmennene nevnes her med god grunn «levittene og hele Juda», det vil si Juda gjennom sine ledere, for ypperstepresten hadde sikret seg støtte hos Israels slektsoverhoder (v. 2). At også de som gikk av vakt, tok del, får en forklaring: «for presten Jojada hadde ikke latt skiftene få avløsning». Skiftene er de avdelingene som etter Davids ordning (1 Krøn 24–26) hadde tjenesten i templet på den tiden.

Jojada ga høvedsmennene spydene og skjoldene som David hadde gitt til templet som gaver, fordi de var kommet inn i templet uten våpen (se ved 2 Kong 11,10).

V. 11. Joasj blir kronet

«[11]Så førte de kongesønnen ut og satte kronen på ham og overga ham vitnesbyrdet. Og de gjorde ham til konge. Og Jojada og sønnene hans salvet ham og ropte: Kongen leve!»

Kroningen er fortalt som i 2 Kong 11,12. Her er det de som var til stede, som førte kongesønnen ut og satte kronen på ham, mens Kongebøkene nevner Jojada som den som ledet det hele. Krønikebøkene nevner uttrykkelig «Jojada og sønnene hans», altså ypperstepresten og prestene som hjalp ham, som dem som salvet kongen. Håndklappingen som tegn på jubel, som Kongebøkene nevner, er utelatt fordi den er uvesentlig.

V. 12–15. Atalja blir drept

«[12]Da Atalja hørte ropet fra folket som sprang fram og hyllet kongen, gikk hun inn i Herrens hus til folket. [13]Der fikk hun se at kongen sto ved sin søyle ved inngangen, og høvedsmennene og trompetblåserne sto hos ham. Hele folkemengden gledet seg og blåste i trompetene. Og sangerne var der med instrumentene sine og sang Herrens lov og pris. Da flerret Atalja klærne sine og ropte: Opprør, opprør! [14]Men presten Jojada sendte ut høvedsmennene, de som var satt over hæren, og han sa til dem: Før henne ut mellom rekkene. Om noen følger henne, så skal han drepes med sverd. For presten hadde sagt: Dere skal ikke drepe henne i Herrens hus. [15]Så gjorde de plass for henne til begge sider, og da hun kom dit hvor Hesteporten fører inn til kongens hus, drepte de henne.»

Ataljas død er fortalt som i 2 Kong 11,13–16. I v. 13 er opplysningen om at folket blåste i trompetene, utvidet: Sangerne var der med instrumentene sine og sang Herrens lov og pris. «Sendte ut»[2] i v. 14 er en skrivefeil for «ga ordre»[3], som i 2 Kong 11,15.

V. 16–21. Pakten og kongens inntog

«[16]Og Jojada sluttet en pakt mellom seg og alt folket, og med kongen, at de skulle være Herrens folk. [17]Og alt folket gikk inn i Ba'als hus og rev det ned. Hans altere og avgudsbildene knuste de. Og Ba'als prest Mattan drepte de foran altrene. [18]Jojada overlot tilsynet i Herrens hus til de levittiske prestene, som David hadde inndelt i skift for tjenesten i Herrens hus. De skulle ofre Herrens brennoffer, som skrevet er i Mose lov, med glede og sang, etter Davids forskrift. [19]Og

[2] **«Sendte ut»** vajjotse, וַיּוֹצֵא

[3] **«ga ordre»** vajtsav, וַיְצַו

> han satte dørvoktere ved portene til Herrens hus, for at ingen som
> var blitt uren på noen måte, skulle komme inn der. [20]Så tok han med
> seg høvedsmennene over hundre og de fornemste og de mektige
> blant folket og hele folkemengden, og førte kongen ned fra Herrens
> hus. De gikk gjennom den øvre porten inn i kongens hus og satte
> kongen på kongetronen. [21]Hele folkemengden gledet seg, og byen
> var rolig. Men Atalja hadde de drept med sverd.»

Paktsslutningen, utryddelsen av Ba'als-dyrkelsen og kongens høytidelige inntog i palasset er fortalt som i 2 Kong 11,17–20, og der er det alt forklart. Opplysningen om pakten er litt kortere her enn i 2 Kong 11,17. «Mellom seg» betyr mellom ypperstepresten selv som Herrens stedfortreder og folket; i Kongebøkene er dette sagt klarere.

I v. 18–19 er opplysningen om at presten satte tilsyn over Herrens hus (2 Kong 11,18), utvidet: Det skjedde ved de levittiske prestene som David hadde delt inn for tjenesten i Herrens hus, og han satte dørvoktere ved portene. Meningen er at Jojada gjeninnførte den gamle ordningen for gudstjenesten i templet slik David hadde fastsatt den. Under den avgudsdyrkende Ataljas styre hadde den enten forfalt eller helt opphørt. Om resten, se ved 2 Kong 11,19–20.

Kapittel 24. Joasj og Sakarja

V. 1–22. Joasjs regjering

«[1]Joasj var sju år gammel da han ble konge, og han regjerte førti år i Jerusalem. Hans mor hette Sibja og var fra Be'er-Sjeba. [2]Joasj gjorde det som var rett i Herrens øyne, så lenge presten Jojada levde. [3]Jojada lot ham få to koner, og han fikk sønner og døtre.»

Se også 2 Kong 12. Av Joasjs førti år lange regjering forteller begge beretningene utførlig bare om to hovedhendelser: utbedringen av templet og den syriske kongen Hasaels felttog mot Jerusalem. I begynnelsen står i tillegg en opplysning om hvor lenge han regjerte og i hvilken ånd, og til slutt nevnes det at Joasj ble myrdet etter en sammensvergelse.

Beretningene stemmer overens i alt vesentlig. Men de viser seg å være utdrag av det viktigste fra en fyldigere historie om Joasj. På den ene siden forteller 2 Kong 12 enkelte ting mer utførlig og nøyaktig enn Krønikebøkene, og på den andre siden utfyller Krønikebøkene 2 Kong 12 på mange punkter. Til det siste hører opplysningene om Joasjs ekteskap og hans mange barn, om at Jojada døde hundre og tretti år gammel og ble æret med en grav blant kongene, og mer (se ved v. 15).

V. 4–14. Templet blir satt i stand

«[4]Siden fikk Joasj i sinne å sette Herrens hus i stand. [5]Han samlet prestene og levittene og sa til dem: Dra ut til byene i Juda og samle inn penger fra hele Israel til å utbedre deres Guds hus etter det som trengs fra år til år. Skynd dere med å gjøre dette! Men levittene skyndte seg ikke. [6]Da kalte kongen til seg ypperstepresten Jojada og sa til ham: Hvorfor har du ikke sett etter at levittene kommer med den avgiften fra Juda og fra Jerusalem som er pålagt av Herrens

tjener Moses, og som Israels menighet skal utrede til vitnesbyrdets
telt? 7For den ugudelige Ataljas sønner har ødelagt Guds hus. Til og
med alle de hellige ting i Herrens hus har de brukt til Ba'alene.»

«8Så befalte kongen at de skulle lage en kiste og sette den utenfor
porten til Herrens hus. 9Og det ble kunngjort i Juda og i Jerusalem
at folk skulle komme til Herren med den avgiften som Guds tjener
Moses hadde pålagt Israel i ørkenen. 10Da bar alle høvdingene og alt
folket pengene fram med glede og kastet dem i kisten til den ble full.
11Og hver gang levittene bar kisten inn til kongens tilsynsmenn, og
de så at det var mange penger i den, da kom kongens skrivere og den
tilsynsmannen som ypperstepresten hadde innsatt, og tømte den.
Og så bar de den tilbake og satte den på plass igjen. Slik gjorde de
dag etter dag og samlet en mengde penger. 12Så overga kongen og
Jojada pengene til dem som var ansvarlige for arbeidet på Herrens
hus. De leide steinhoggere og tømmermenn til å sette Herrens hus
i stand, likeså jernsmeder og kobbersmeder til å utbedre Herrens
hus. 13Arbeidsfolkene arbeidet, og utbedringsarbeidet gikk fram
under deres hender. De satte Guds hus i stand igjen etter dets rette
mål, og gjorde det sterkt. 14Da de var ferdige, bar de resten av pen-
gene til kongen og Jojada, og han brukte dem til å lage redskaper til
Herrens hus: redskaper til tjenesten og ofringen og skåler og gullkar
og sølvkar. De ofret stadig brennoffer i Herrens hus så lenge Jojada
levde.»

Om utbedringen av templet, se kommentaren til 2 Kong 12,4–16. Der er det vist hvordan de to beretningene skiller seg fra hverandre i formen, men stemmer overens i saken.

I v. 11 skal vi forstå: «Hver gang de bar kisten til kongens tilsyn ved levittene», det vil si til det tilsynet kongen hadde satt sammen av levitter. «Dag etter dag» betyr ikke hver dag, men hver gang det var mange penger i kisten.

I v. 13 heter det på hebraisk at «det ble lagt bandasje på arbeidet»[1], det vil si at utbedringen av Guds hus gikk framover. Det samme billedlige uttrykket finner vi i Neh 4,7 og Jer 8,22.

Av resten av pengene lot kongen lage redskaper til Herrens hus (v. 14): redskaper til tjenesten, det vil si til det hellige rommet (4 Mos 4,12), og til brennofferet, altså alterredskaper, og dessuten

[1] **«det ble lagt bandasje på arbeidet»** aruka, אֲרוּכָה, egentlig «helbredelse»

skåler og andre kar av gull og sølv. Den siste setningen i v. 14 leder over til det som følger: Kongen og folket ofret stadig brennoffer så lenge Jojada levde.

V. 15–16. Jojadas død

> «[15]Men Jojada ble gammel og mett av dager, og han døde, Han var ett hundre og tretti år gammel da han døde. [16]De begravde ham i Davids by hos kongene, fordi han hadde gjort vel mot Israel og mot Gud og mot hans hus.»

V. 15–22 forteller om Jojadas død, om folket som falt fra til avgudsdyrkelse, og om profeten Sakarja, som vitnet mot dette og ble steinet. Dette avsnittet står ikke i 2 Kong 12, men det er viktig for å forstå Joasjs senere historie (v. 23 ff.).

Med den gråhårede yppersteprestens død kom det et vendepunkt i Joasjs regjering. Jojada hadde berget livet og tronen for Joasj. Han hadde bevart Davids kongehus, som løftene var knyttet til, for riket. Og han hadde gjort slutt på avgudsdyrkelsen som var plantet inn i Juda da Joram giftet seg inn i Akabs kongehus, og gjenreist dyrkelsen av Herren. For dette ble han æret ved sin død. Han ble lagt i Davids by blant kongene, «fordi han hadde gjort vel mot Israel og mot Gud og mot hans hus», det vil si templet.

Etter 2 Kong 12,6 tok han ennå aktivt del i utbedringen av templet i Joasjs tjuetredje år, og etter v. 14 levde han en tid etter at arbeidet var fullført. Men etter hans død glemte folket snart de velgjerningene de skyldte ham.

V. 17–22. Frafallet og Sakarjas død

> «[17]Men etter Jojadas død kom Judas høvdinger og kastet seg ned for kongen. Og kongen hørte på dem. [18]Og de forlot Herrens, sine fedres Guds hus og dyrket Astarte-bildene og de andre avgudene. Det kom vrede over Juda og Jerusalem på grunn av den skyld de pådro seg. [19]Herren sendte profeter blant dem for å føre dem tilbake til seg. Og de advarte dem, men de hørte ikke på dem. [20]Da kom Guds Ånd over Sakarja, presten Jojadas sønn. Han sto fram for folket og sa til dem: Så sier Gud: Hvorfor bryter dere Herrens bud? På den måten kan det ikke gå dere vel. Fordi dere har forlatt Herren, forlater han dere. [21]Men de sammensverget seg mot ham og steinet ham på kongens befaling i forgården til Herrens hus. [22]Kong Joasj glemte den kjærlighet hans far Jojada hadde vist ham – men drepte sønnen

hans. Men i det samme han døde, ropte han: Herren skal se det og hevne det!»

Judas høvdinger ba kongen om å få lov til å dyrke Astarte-bildene og avgudene, og kongen hørte på dem; han våget ikke å si nei. At de kastet seg ned for kongen, betyr at de kom med en bønn. Hva de ba om, står ikke, men vi kan slutte det av det de gjorde etter v. 18: De forlot Herren, sine fedres Gud. Det kom vrede over Juda for denne skylden, det vil si en vredesdom fra Herren (jf. 29,8), nemlig Hasaels innfall i landet (v. 23).

Profetene Herren sendte, vitnet riktignok mot dette frafallet, men folket hørte ikke på dem. En av dem nevnes ved navn: Sakarja, sønn av ypperstepresten Jojada. Grepet av Herrens Ånd forkynte han Guds straff for frafallet, og på kongens befaling ble han steinet i tempelforgården. Om uttrykket «Guds Ånd kom over» (egentlig «kledde seg i»), jf. 1 Krøn 12,18 og kommentaren til Dom 6,34. Sakarja sto «over folket», det vil si, som v. 21 viser, i den indre forgården, som lå høyere, så han sto over folket i den ytre forgården.

«Hvorfor bryter dere Herrens bud? På den måten kan det ikke gå dere vel.» Troskap mot Herren er vilkåret for at det skal gå dem vel. Forlater Israel Herren, forlater Herren også Israel (jf. 12,5; 15,2).

Høvdingene og folket sammensverget seg mot ham og steinet ham på kongens befaling i forgården til templet. Denne Sakarja er den Sakarja som Kristus nevner i Matt 23,35 og Luk 11,51. Mordet på ham er det siste profetmordet Det gamle testamente forteller om, og Kristus sier at hans blod skulle komme over folket. Matteus kaller ham riktignok «Barakias sønn». Etter disse stedene ble han drept mellom templet og brennofferalteret, altså på det helligste stedet i prestenes forgård.

At kong Joasj kunne gi befaling om dette mordet, viser hvordan ettergivenheten mot høvdingene (v. 17) hadde gjort ham til syndens trell. Trolig anklaget de avgudsdyrkende høvdingene Guds vitne for å være en oppvigler og opprører mot kongens majestet, og slik presset de den svake kongen til å befale at han skulle drepes. Det står nemlig ikke at Joasj selv dyrket avgudene, og også i v. 22 er det bare den skammelige utakknemligheten han viste ved å drepe sønnen til sin velgjører, som blir holdt fram mot ham.

Da Sakarja døde, sa han: «Herren skal se det og hevne det!» Ordet for «hevne»[2] betyr å kreve misgjerningen igjen, altså straffe den. Dette ordet ble en profeti som snart begynte å gå i oppfyllelse (v. 23).

V. 23–27. Syrerne kommer, og Joasj blir drept

> «[23]Så skjedde det, da året var omme, at syrernes hær dro opp mot Joasj. De kom til Juda og Jerusalem og utryddet alle høvdingene i folket og sendte alt det krigsbytte de tok, til kongen i Damaskus. [24]Det var ikke mange mann i syrerhæren som kom. Likevel ga Herren en meget tallrik hær i deres hånd, fordi de hadde forlatt Herren, sine fedres Gud. Slik fullbyrdet de straffedommen over Joasj. [25]Da de dro bort fra ham, lot de ham etter seg i svære lidelser. Hans tjenere sammensverget seg mot ham, fordi han hadde drept presten Jojadas sønner. De drepte ham der han lå i sengen, og slik døde han. Og de begravde ham i Davids by, men ikke i kongegravene. [26]De som hadde sammensverget seg mot ham, var Sabad, sønn av ammonittkvinnen Sjimat, og Josabad, sønn av moabittkvinnen Sjimrit. [27]Om hans sønner og de mange profetord som ble talt imot ham, og den grundige utbedring av Guds hus, om dette er det skrevet i kongenes historiebok. Og hans sønn Amasja ble konge etter ham.»

Nå kommer straffen. Joasj blir hjemsøkt ved at syreren Hasael faller inn i Juda, og han dør etter en sammensvergelse mot ham. Begge hendelsene blir også fortalt i 2 Kong 12,17–21, der Hasaels felttog er fulgt nøyere (se kommentaren til 2 Kong 12,17). Krønikeskriveren tar bare med det som viser hvordan Gud straffet Joasj for frafallet.

«Da året var omme», altså knapt et år etter mordet på profeten Sakarja, falt en syrisk hær inn i Juda og rykket fram mot Jerusalem. «De utryddet alle høvdingene i folket», det vil si at de slo Joasjs hær i et slag der høvdingene, førerne og lederne, ble utryddet, dels drept, dels såret. Denne straffen rammet høvdingene fordi det var de som hadde stått bak frafallet fra Herren (v. 17).

Alt krigsbyttet sendte de til kongen, Hasael, i Damaskus. I dette byttet er også de skattene regnet med som Joasj ga syrerne for å kjøpe dem til å dra bort (2 Kong 12,18).

For å vise at syrernes innfall var en dom fra Gud, blir det sagt i v. 24 at syrerne vant over Judas store hær med en liten hær, og at de

[2] **«hevne»** darasj, דָּרַשׁ

fullbyrdet straffedommen over Joasj. Det siste peker på at Joasj ble såret, og på det som fulgte av det (v. 25).

I krigen ble Joasj hardt såret, og da syrerne dro bort, lot de ham etter seg med mange sår. Så sammensverget hans egne tjenere seg mot ham, hoffmennene som nevnes i v. 26, og drepte ham der han lå i sengen. 2 Kong 12,20 forteller hvor det skjedde.

Slik fikk han sin ende «fordi han hadde drept presten Jojadas sønner». Flertallet «sønner» er kanskje bare en skrivefeil for «sønn». Men mer sannsynlig er det et retorisk flertall, som i 28,3 og 33,6. Det sier ikke noe om antallet, men framhever bare at Joasj hadde pådratt seg blodskyld mot barna til sin velgjører Jojada. Den myrdede kongen fikk heller ikke den æren å bli begravet i kongegravene (jf. 21,20). Om navnene på de to sammensvorne, se ved 2 Kong 12,21.

I v. 27 er «de mange» uten tvil den riktige lesemåten. Ordet *massa* (מַשָּׂא) har vært forstått på ulike måter. Luther og andre har tenkt på avgiften fra Moses' tid (v. 6.9), men da passer ikke «imot ham». Andre har vilkårlig tenkt på skatten han måtte betale (2 Kong 12,18). Med rette forstår Clericus og andre det om profetiske trusler mot ham, i samsvar med v. 19, der det står at Gud sendte profeter.

Kapittel 25. Amasja

V. 1–16. Amasjas regjering

«[1]Amasja var tjuefem år gammel da han ble konge. Han regjerte i Jerusalem i tjueni år. Hans mor hette Joaddan og var fra Jerusalem. [2]Han gjorde det som var rett i Herrens øyne, men ikke med udelt hjerte. [3]Så snart han hadde fått kongedømmet fast i sin hånd, slo han i hjel dem av tjenerne sine som hadde slått i hjel hans far, kongen. [4]Men deres barn drepte han ikke. Han gjorde etter det som er skrevet i loven, i Moseboken, hvor Herren har gitt dette bud: Foreldre skal ikke lide døden for sine barns skyld, og barn skal ikke lide døden for sine foreldres skyld, men enhver skal dø for sin egen synd.»

Opplysningene om hvor lenge Amasja regjerte og i hvilken ånd, stemmer med 2 Kong 14,1–6. Bare måler Kongebøkene ham med David: «men ikke som hans stamfar David, han gjorde nøyaktig som sin far Joasj». Her står i stedet «men ikke med udelt hjerte», og den faste formelen «Men offerhaugene ble ikke nedlagt» er utelatt.

V. 5–7. Amasja ruster seg mot Edom

«[5]Siden samlet Amasja Juda. Han stilte dem opp etter deres familier under høvedsmennene over tusen og under høvedsmennene over hundre, i hele Juda og Benjamin. Han mønstret dem fra tjueårsalderen og oppover, og han fant ut at det var tre hundre tusen utvalgte stridsdyktige menn som kunne føre spyd og skjold. [6]Dessuten leide han i Israel hundre tusen djerve stridsmenn for hundre talenter sølv. [7]Men en Guds mann kom til ham og sa: La ikke israelitthæren gå sammen med deg, konge! For Herren er ikke med Israel – ikke med noen av Efra'ims barn.»

V. 5–16 forteller mer utførlig om hvordan Amasja rustet seg til krig mot Edom, som hadde gjort seg fri under Joram av Juda (2 Kong 8,22), om seieren over edomittene i Saltdalen og om følgene av denne krigen. 2 Kong 14,7 har bare en kort notis: «Amasja slo Edom i Saltdalen, en hær på ti tusen mann. Han inntok Sela og kalte det Jokte'el, som det heter den dag i dag.»

Men de nøyere opplysningene i Krønikebøkene er viktige for Amasjas senere krig mot kong Joasj av Israel (v. 17 ff.), for i dem ligger årsakene til den krigen som ble så skjebnesvanger for ham. Slik blir historien om Amasja vesentlig utfylt av Krønikebøkene.

Amasja samlet Juda, det vil si de våpenføre mennene i riket. Han ordnet dem under høvedsmennene over tusen og over hundre i hele Juda og Benjamin og mønstret dem, det vil si at han lot telle de vernepliktige fra tjue år og oppover.

Det var tre hundre tusen stridsmenn «som kunne føre spyd og skjold» (jf. 14,8). Dette er et forholdsvis lite tall, ikke bare sammenlignet med tallene under Josjafat (17,14 ff.), som åpenbart er for store, men også med det andre konger mønstret, for eksempel Asa (14,8). Jorams ulykkelige kriger (21,17), Akasjas kriger og særlig nederlaget Joasj led mot syrerne (24,23), kan ha minsket tallet på stridsdyktige menn i Juda betydelig.

Derfor ville Amasja styrke hæren sin mot edomittene med en hjelpestyrke på hundre tusen mann fra Israel, tistammeriket, som han leide for hundre talenter sølv. Men en profet rådet ham til ikke å ta israelitthæren med, for Herren var ikke med Israel. Det var på grunn av frafallet fra Herren da kalvedyrkelsen ble innført. Til «Israel» er føyd «ikke med noen av Efra'ims barn» for å hindre enhver misforståelse.

V. 8–10. Leiesoldatene blir sendt hjem

> «[8]Men dra du fram! Gjør det, og gå modig i striden! Ellers vil Gud la deg falle for fienden. For det står i Guds makt både å hjelpe og å felle. [9]Og Amasja spurte Guds mann: Men hva blir det da av de hundre talentene som jeg har gitt hærflokken fra Israel? Guds mann svarte: Herren kan gi deg mer enn dette. [10]Da skilte Amasja ut den flokken som var kommet til ham fra Efra'im, og lot dem dra hjem igjen. Derfor ble de harme på Juda, og de vendte hjem i brennende vrede.»

(Keil: «Men dra du alene, gjør det, vær modig i striden, så skal ikke Gud la deg falle for fienden.»)

Amasja skal dra alene og vise seg modig i striden, så skal Herren hjelpe ham til seier. Det er uten tvil tanken i v. 8, men den ser ikke ut til å ligge i den overleverte masoretiske teksten. Etter oppfordringene «gjør det, gå modig i striden» kan de neste ordene neppe oversettes annerledes enn «og Gud vil la deg snuble for fienden». Men det passer slett ikke.

Noen tar derfor ordene ironisk: Tar du israelittene med, så dra, vis deg sterk – Gud vil snart la deg falle. Andre oversetter: «Dra heller alene og vær modig, ellers vil Gud la deg falle». Men ingen av disse forklaringene holder grammatisk; «ellers» lar seg ikke føye til på den måten.

Den overleverte teksten er altså åpenbart feil, og vi må, med Ewald og Bertheau, sette inn et «ikke» foran «la deg falle»: Dra du alene, gjør det, vær modig i striden, så skal ikke Gud la deg gå til grunne. (*Allerede de gamle oversetterne visste ikke hva de skulle gjøre med teksten slik den foreligger, og gjenga den første delen av verset som de best kunne*.) Svært passende følger så begrunnelsen: «For det står i Guds makt både å hjelpe og å felle.»

Amasja tok imot formaningen fra profeten og spurte ham bare hva han skulle gjøre med de hundre talentene sølv som han hadde betalt den israelittiske hjelpestyrken. Profeten svarte at Herren kunne gi ham mer enn det. Så skilte Amasja ut de innleide efra'imittiske leiesoldatene fra den hæren han hadde gjort klar til strid, så de kunne dra hjem.

Men de dro hjem i vrede mot Juda og falt siden over Judas grensebyer og herjet og plyndret (v. 13). Vreden kom trolig av at de ved å bli sendt hjem mistet muligheten til å ta rikt krigsbytte.

V. 11–13. Seieren over edomittene

> «[11]Men Amasja tok mot til seg og dro ut med folkene sine. Han kom til Saltdalen, og der hogg han ned ti tusen mann av Se'irs barn. [12]Og Judas barn tok ti tusen mann levende til fange. De førte dem opp på toppen av et berg og styrtet dem ned utfor berget, så de ble knust alle sammen. [13]Men noen av den flokken som Amasja hadde sendt hjem, så de ikke fikk dra med ham i krigen, falt inn i Judas byer fra

Samaria til Bet-Horon. Der hogg de ned tre tusen mann og tok mye hærfang.»

Amasja førte frimodig folket sitt til Saltdalen og slo edomittene. «Tok mot til seg» viser tilbake til «gå modig» i v. 8: Han viste seg sterk, slik profeten hadde sagt. Om Saltdalen, se ved 2 Sam 8,13 og 1 Krøn 18,12.

Foruten de ti tusen som falt i slaget, tok Judas menn ti tusen andre edomitter til fange og styrtet dem ned fra toppen av et berg. Dette står ikke i 2 Kong 14,7, som i stedet nevner at byen Sela (Petra) ble inntatt. Bortsett fra ordet *sela* (סֶלַע, «berg») har de to tekstene ingenting felles.

Men det ligger nær å søke «toppen av berget», som er blitt kjent ved denne hendelsen, i nærheten av byen Sela, for krigen sluttet først da Sela var inntatt. Det var altså flere slag enn slaget i Saltdalen, og tallet ti tusen omfatter åpenbart alle fangene som ble tatt i krigen. Som uforsonlige fiender av Juda ble de ikke gjort til slaver, men drept ved at de ble styrtet ned fra en loddrett klippe.

Den efra'imittiske flokken som Amasja hadde sendt hjem, falt plyndrende inn i Judas byer, drepte tre tusen av innbyggerne og tok mye hærfang. Det kunne se ut som de gjorde dette på hjemveien. Men «fra Samaria til Bet-Horon» kan knapt forstås annerledes enn at Samaria var utgangspunktet for plyndringstoktet. Angrepet skjedde derfor trolig mens Amasja og hæren hans var i Edom.

Men det kan neppe ha gått slik til at hjelpestyrken først vendte hjem til Samaria og senere gikk ut derfra og angrep Judas byer.

Mer sannsynlig ble hjelpestyrken, som Amasja sikkert hadde leid av kong Joasj, sendt hjem etter at den var samlet i Samaria og hadde rykket fram til grensen mot Juda. Da de ble sendt bort, ble de harme og gikk ikke straks hver til sitt. Mens Amasja dro ut mot edomittene med hæren sin, falt de i stedet over Judas grensebyer i nord helt til Bet-Horon og plyndret, og først etter dette dro de hjem. Om Bet-Horon, nå Beit-Ur, se ved 1 Krøn 7,24.

V. 14–16. Amasjas avgudsdyrkelse

«[14]Da Amasja kom tilbake og hadde slått edomittene, førte han Se'irs barns guder med seg og stilte dem opp som sine guder. Han kastet seg ned for dem og brente røkelse for dem. [15]Da ble Herrens vrede opptent mot Amasja. Han sendte en profet til ham, og han sa til ham: Hvorfor søker du dette folkets guder, de som ikke kunne redde sitt eget folk av din hånd? [16]Men da han talte slik til ham,

> svarte han ham: Har vi satt deg til rådgiver for kongen? Hold opp med dette! Hvorfor vil du endelig bli slått i hjel? – Da holdt profeten opp, og han sa: Jeg vet at Gud har besluttet å ødelegge deg, siden du har gjort dette og ikke hørt på mitt råd.»

Da Amasja kom tilbake fra krigen der han hadde slått edomittene, førte han med seg gudebildene til Se'irs barn, innbyggerne i Se'irfjellene. Han stilte dem opp som sine guder og dyrket dem.[1]

For å vende ham bort fra denne synden, som sikkert ville tenne Herrens vrede, sa en profet til Amasja: «Hvorfor søker du dette folkets guder, de som ikke kunne redde sitt eget folk av din hånd?»

Profeten har for øye hva som hadde fått kongen til å stille opp og dyrke de edomittiske gudene. Det var den troen alle som dyrker mange guder, har: at den som vil underlegge seg et folk, må vinne folkets guder for seg (jf. merknaden til 4 Mos 22,17). Profeten avslører hvor dum denne troen er, ved å peke på hvor maktesløse de edomittiske gudene var, noe Amasja selv hadde fått se.

Men i sin blindhet avviste kongen den alvorlige advarselen med stolte ord: «Har vi satt deg til rådgiver for kongen? Hold opp med dette! Hvorfor vil du endelig bli slått i hjel?» «Vi» er kongen og medlemmene av rådet hans. Profeten holdt opp, men svarte kongen: «Jeg vet at Gud har besluttet å ødelegge deg, siden du har gjort dette», altså innført de edomittiske gudene, «og ikke hørt på mitt råd.» Profeten kaller advarselen sin et «råd» med tanke på kongens ord om at han ikke var satt til rådgiver for kongen.

V. 17–28. Krigen mot Joasj av Israel

> «[17]Men Judas konge Amasja holdt råd og sendte så bud til Israels konge Joasj, sønn av Joakas, Jehus sønn, og sa: Kom, la oss prøve styrke med hverandre! [18]Men Israels konge Joasj sendte bud til Judas konge Amasja og svarte: Tornebusken på Libanon sendte bud til sederen på Libanon og sa: La min sønn få din datter til kone! Men de ville dyrene på Libanon kom farende og trampet ned tornebusken. [19]Du tenker: Jeg har slått Edom! Og derfor er du blitt overmodig og vil vinne enda mer ære. Bli bare hjemme! Hvorfor vil du kalle ulyk-

[1]Opplysningen står ikke i 2 Kong 14, og noen mener at den strider mot 2 Kong 14,3, som sier at Amasja «gjorde nøyaktig som sin far Joasj». Men Joasj lot høvdingene dyrke avguder etter Jojadas død og lot profeten Sakarja steine da han refset dem. Gjorde Amasja nøyaktig som sin far, er det vanskelig å se noen motsigelse.

ken ned over deg, så du går til grunne, både du og Juda med deg?
[20]Men Amasja hørte ikke på ham. Det var Gud som styrte det slik.
Han ville gi dem i fiendehånd, fordi de hadde søkt Edoms guder.»

«[21]Da dro Israels konge Joasj opp, og han og Judas konge Amasja
prøvde styrke med hverandre ved Bet-Sjemesj, som hører til Juda.
[22]Og Judas menn ble slått av Israel. De flyktet hver til sitt hjem.
[23]Men Judas konge Amasja, sønn av Joasj, Joakas' sønn, ble tatt
til fange av Israels konge Joasj ved Bet-Sjemesj. Han førte ham til
Jerusalem. Og han rev ned et stykke av Jerusalems mur, fra Efra'im-
porten til Hjørneporten, fire hundre alen. [24]Han tok alt det gullet
og sølvet og alle de karene som fantes i Guds hus hos Obed-Edom.
Likeså skattene i kongens hus og dessuten gislene. Så vendte han
tilbake til Samaria.»

I stedet for å følge profetens råd holdt Amasja råd med embetsmennene eller hoffolkene sine og utfordret kong Joasj av Israel til krig. Utfordringen og krigen som fulgte, blir også fortalt i 2 Kong 14,8–14 i samsvar med vår beretning, og de er forklart der. Der har vi også drøftet hva som førte til denne krigen, som ble så skjebnesvanger for Amasja og Juda rike. Det kjenner vi bare fra det Krønikebøkene forteller i tillegg.

I v. 20 viser krønikeskriveren til Guds rådslutning for å forklare hvorfor Amasja ikke ville høre på Joasjs advarsel før krigen: Det kom fra Gud at Amasja likevel gikk til krig, for Gud ville gi dem, Judas menn, i fiendehånd fordi de hadde søkt Edoms guder.

«Hjørneporten» i v. 23 står i den hebraiske teksten som «porten som vender seg»[2], men det er en åpenbar feil for *happinna* (הַפִּנָּה, «hjørnet»), som i 2 Kong 14,13. Var «porten som vender seg» riktig, måtte det ha stått hvilken retning den vendte mot (jf. Esek 8,3). «Alt gullet og sølvet» i v. 24 henger fortsatt sammen med «tok til fange» i v. 23: og han tok alt gullet osv. I 2 Kong 14,14 er verbet «tok» satt inn.

V. 25–28. Amasjas siste år og død

«[25]Judas konge Amasja, Joasjs sønn, levde femten år etter at Israels
konge Joasj, Joakas' sønn, var død. [26]Det som ellers er å fortelle
om Amasja, både i hans første og i hans senere dager, er skrevet i
boken om Judas og Israels konger. [27]Men fra den tid Amasja falt fra
Herren, gjorde de en sammensvergelse mot ham i Jerusalem. Han

[2] **«porten som vender seg»** hapone, הַפּוֹנָה

flyktet til Lakisj. Men de sendte folk etter ham til Lakisj, og de drepte ham der. [28]Så kjørte de ham derfra med hester og begravde ham hos hans fedre i Judas by.»

Om slutten på Amasjas regjering, se også 2 Kong 14,17–20. Selv om Joasj hadde beseiret og tatt ham til fange, mistet ikke Amasja tronen. Joasj nøyde seg med å føre bort skattene fra templet og palasset og ta gisler, og så satte han ham fri igjen. Amasja regjerte videre og levde omkring femten år lenger enn Joasj.

Om sammensvergelsen mot Amasja og hans død, se kommentaren til 2 Kong 14,17 ff. At han ble begravet «i Judas by», er påfallende, for ellers nevnes alltid «Davids by» som gravstedet, og her har alle de gamle oversettelsene «i Davids by». «Juda» er derfor trolig en skrivefeil for «David», framkalt av «Juda» like etter i den hebraiske teksten.

Kapittel 26. Ussia og hans hovmod

V. 1–16. Ussias regjering

«[1]Hele Judas folk tok og gjorde Ussia, som da var seksten år gammel, til konge etter hans far Amasja. [2]Han gjorde Eilat til en befestet by og vant den tilbake til Juda, etter at kongen hadde lagt seg til hvile hos sine fedre. [3]Ussia var seksten år gammel da han ble konge. Han regjerte femtito år i Jerusalem. Hans mor hette Jekilja og var fra Jerusalem. [4]Han gjorde det som var rett i Herrens øyne, slik som hans far Amasja hadde gjort. [5]Han søkte Gud så lenge Sakarja levde, han som skjønte seg på Guds syner. Så lenge han søkte Herren, lot Gud det gå ham vel.»

(Keil: «5 … han som lærte ham gudsfrykt …»)

Det som blir sagt om hvordan Ussia ble konge, om hvordan han bygde havnebyen Eilat ved Rødehavet, og om hvor lenge og i hvilken ånd han regjerte (v. 1–4), stemmer helt med 2 Kong 14,21–22 og 15,2–3 (se kommentaren der). Ussia kalles i 1 Krøn 3,12 og ellers i Kongebøkene Asarja. Om de to navnene, se kommentaren til 2 Kong 14,21.

I stedet for den faste formelen i Kongebøkene, «Men offerhaugene ble ikke nedlagt», beskriver v. 5 nærmere hvordan Ussia forholdt seg til Herren: «Han søkte Gud så lenge Sakarja levde, … og så lenge han søkte Herren, lot Gud det gå ham vel.» Vi vet ikke noe mer om denne Sakarja. Utleggerne holder ham for en betydelig profet, for hadde han vært prest eller yppersteprest, ville det trolig ha stått «presten».

Den skrevne teksten sier at han hadde forstand på «å se Gud»[1]. Kimchi og andre eldre utleggere forstår det som en omskrivning for

[1] **«å se Gud»** bir'ot, בִּרְאֹת

profetens gave. Men «å se Gud», slik Israels eldste fikk se ham da pakten ble sluttet (2 Mos 24,10), er ikke noe et menneske kan utøve, og profetens syn er noe vesentlig annet og blir aldri kalt slik. «Å se» er derfor trolig en skrivefeil for «frykten»[2], slik noen håndskrifter, Septuaginta, Targum og flere gamle oversettelser og jødiske utleggere leser: «han som lærte ham gudsfrykt.»

V. 6–8. Seire over filistrene og araberne

> «[6]Han dro ut og kjempet mot filistrene og rev ned bymuren i Gat og Jabne og Asjdod. Han bygde byer ved Asjdod og på andre steder i filistrenes land. [7]Gud hjalp ham mot filistrene og mot de araberne som bodde i Gur-Ba'al, og mot me'unittene. [8]Og ammonittene kom med gaver til Ussia. Hans navn nådde helt til Egypt, for han ble overmåte mektig.»

V. 6–15 forteller om Ussias kriger, byggverk og hær. Kongebøkene sier ingenting om de vellykkede foretakene som løftet Juda rike til større jordisk makt og velstand. Men selve saken står over enhver tvil, for den blir bekreftet av den skildringen av Judas makt og storhet som vi finner i Jesajas profetier fra Ussias og Jotams tid (Jes 2–4).

Helt i begynnelsen av sin regjering fullførte Ussia det faren hadde begynt, å underlegge seg edomittene, ved å innta og befeste havnebyen Eilat (v. 2). Siden dro han ut for å tukte filistrene og araberne, som under Joram hadde falt inn i Juda og plyndret Jerusalem (21,16 f.). I krigen mot filistrene rev han ned murene i Gat, Jabne og Asjdod, altså etter at han hadde inntatt disse byene. Han bygde byer i Asjdods område og ellers blant filistrene, og av det ser vi at han hadde underlagt seg hele filisterlandet.

Gat hadde alt David tatt fra filistrene (1 Krøn 18,1). Jabne nevnes her for første gang, men er trolig det samme som Jabne'el i Jos 15,11. I Makkabeerbøkene og hos Josefus heter byen Jamnia, og nå er det en ganske stor landsby, Jebnah, fire timer sør for Jafo. Asjdod er nå landsbyen Esdud.

Slik Gud hjalp ham mot filistrene, hjalp han ham også mot araberne som bodde i Gur-Ba'al, og mot me'unittene, så han overvant dem og gjorde dem skattskyldige. Gur-Ba'al nevnes bare her, og vi vet ikke hvor det lå. Me'unittene er innbyggerne i Ma'an (se ved 1 Krøn 4,41).

[2] **«frykten»** bejir'at, בְּיִרְאַת

Også ammonittene betalte ham skatt, og hans navn nådde helt til Egypt. I denne sammenhengen betyr det ikke bare at ryktet om ham nådde så langt, men at han hadde utvidet herredømmet sitt nesten til Egypts grense, «for han ble overmåte mektig».

V. 9–10. Tårn, brønner og buskap

> «[9]Ussia bygde tårn i Jerusalem ved Hjørneporten og ved Dalporten og ved Vinkelen, og på den måten gjorde han disse stedene faste og sterke. [10]Han bygde også tårn i ørkenen og hogg ut mange brønner, for han hadde stor buskap både i lavlandet og på høysletten. Han hadde jordbrukere og vingårdsmenn på fjellene og i hagene, for jordbruket lå ham på hjertet.»

(Keil: «10 … på fjellene og på Karmel …»)

For å grunnfeste rikets makt varig befestet Ussia Jerusalem enda sterkere ved å bygge tårn ved portene og ved borgmuren. Hjørneporten lå i det nordvestre hjørnet av byen (se ved 25,23 og 2 Kong 14,13), og Dalporten på vestsiden, der Jaffaporten ligger nå. Fra disse sidene var Jerusalem mest utsatt for angrep.

«Vinkelen» lå etter Neh 3,19 ff. og 3,24 ff. på østsiden av Sion, der Sions mur bøyde av mot Ofel og gikk sammen med sørmuren på tempelhøyden. Tårnet i dette hjørnet forsvarte altså både Sion og tempelhøyden mot angrep fra dalen i sørøst.

Ussia sørget også for å verne buskapen sin, som var en av hovedkildene til hans inntekter og rikdom. Han bygde tårn i ørkenen, det vil si i Juda-ørkenen, steppene vest for Dødehavet, som egner seg så godt for kvegavl, for å verne buskapen mot røverfolkene fra Edom og Arabia. Han hogg også ut mange brønner til buskapen, «for han hadde stor buskap» i denne ørkenen og «i lavlandet» ved Middelhavet (se 1 Krøn 27,28) og «på høysletten»[3].

Høysletten er flatlandet øst for Dødehavet fra Arnon nesten til Hesjbon i nord og mot nordøst til Rabba i Ammon (se ved 5 Mos 3,10), altså Rubens stammeland, som på den tiden hørte til Juda. Moabittene og ammonittene hadde trolig tatt det fra israelittene, og Ussia hadde vunnet det tilbake fra dem og lagt det inn under sitt rike. Etter v. 8 hadde han nemlig gjort ammonittene skattskyldige (jf. 1 Krøn 5,17).

[3] **«på høysletten»** misjor, מִישׁוֹר

Jordbrukere og vingårdsmenn hadde han på fjellene og på Karmel, for han elsket jordbruket.

V. 11–15. Hæren og krigsmaskinene

> «[11]Ussia hadde en krigsdyktig hær, som dro ut i strid i flokker, mønstret og talt av statsskriveren Je'uel og tilsynsmannen Ma'aseja, under ledelse av Hananja, en av kongens høvdinger. [12]To tusen seks hundre var det fulle tallet på de djerve stridsmennene som var familieoverhoder. [13]Under dem sto en krigshær på tre hundre og sju tusen fem hundre mann, som gjorde krigstjeneste med kraft og mot, og som hjalp kongen mot fienden. [14]Hele denne hæren utrustet Ussia med skjold og spyd og hjelmer og brynjer og buer og slyngesteiner. [15]I Jerusalem fikk han laget krigsmaskiner som var oppfunnet av kloke menn. De skulle stilles opp på tårnene og murhjørnene til å skyte ut piler og store steiner. Hans navn nådde vidt omkring, for han ble hjulpet på underfull måte, og han fikk stor makt.»

Mønstringen som ordnet hæren i flokker eller avdelinger for krigstjeneste, ble gjort av to embetsmenn som var øvd i å skrive og føre lister. De var gitt som medhjelpere til Hananja, en av rikets høvdinger, eller stilt til hans rådighet.

Tallet på familieoverhodene, de djerve stridsmennene, var to tusen seks hundre, og under dem sto en hær på tre hundre og sju tusen fem hundre mann. Hæren var altså delt etter familiene, så hver familie trolig utgjorde en flokk som ble ført av den djerveste blant dem. Ussia utrustet denne hæren med de våpnene som trengtes: skjold, spyd, hjelm og brynje, buer og slyngesteiner.

Dessuten forsynte han Jerusalem med maskiner til forsvar på tårnene og murtindene. Ordet for «krigsmaskiner»[4] betyr egentlig «oppfinnelser», og med tillegget «oppfunnet av kloke menn» er det sinnrike maskiner. Som vi ser av det som følger, var det kastemaskiner, lik eller tilsvarende romernes katapulter og ballister, som skjøt piler og slynget store steiner. Slik nådde hans navn vidt omkring (jf. v. 8), for han ble hjulpet på underfull måte til han ble mektig.

V. 16. Ussia blir overmodig

[4] **«krigsmaskiner»** chisjschebonot, חִשְּׁבֹנוֹת

«[16]Men da han var blitt mektig, ble han overmodig i sitt hjerte, til
sin egen undergang. Han ble ulydig mot Herren sin Gud, og gikk inn
i Herrens helligdom for å brenne røkelse på røkofferalteret.»

V. 16–23 forteller om Ussias hovmod og hvordan han ble straffet med spedalskhet, og om hans død og begravelse. At Herren slo Ussia med spedalskhet, som han hadde til sin død, så han måtte bo i et hus for seg selv og la sønnen Jotam lede riket, blir også fortalt i 2 Kong 15,5. Men årsaken til straffen fra Gud blir bare nevnt her.

Da Ussia var blitt mektig (jf. 12,1), ble han overmodig i sitt hjerte, så han gjorde det som førte ham i ulykke. Han var troløs mot Herren sin Gud og gikk inn i Herrens helligdom for å brenne røkelse på røkofferalteret. I følelsen av sin makt ville Ussia gjøre seg til ypperstеprest i sitt rike, slik kongene i Egypt og hos andre folk også var øverste prester, og samle all makt i sin person, slik Moses gjorde, han som innviet Aron og sønnene hans til prester.

Thenius og Ewald mener riktignok at den mektige Ussia bare ville gjenreise det ypperstepresteembetet som David og Salomo hadde utøvd. Men selv om begge disse kongene ordnet og ledet høytidelige gudstjenester, grep de aldri på noen måte inn i de pliktene loven hadde forbeholdt prestene. Å ordne en høytid, be innvielsesbønnen da templet ble innviet og bære fram offer var ikke tjenester som bare prestene kunne gjøre, slik tjenesten ved altrene, det å gå inn i templets hellige rom og andre offerhandlinger var.

V. 17–23. Ussia blir slått med spedalskhet

«[17]Presten Asarja gikk inn etter ham, og med ham åtti av Herrens
prester, modige menn. [18]De trådte fram mot kong Ussia og sa til
ham: Det tilkommer ikke deg, Ussia, å brenne røkelse for Herren,
men bare prestene, Arons sønner, de som er viet til det. Gå ut av
helligdommen! For du har vært ulydig, og det blir deg ikke til ære
for Gud Herren. [19]Da ble Ussia vred. Han holdt et røkelseskar i
hånden og ville nettopp til å brenne røkelse. Men da hans vrede
brøt løs mot prestene, brøt det ut spedalskhet i hans panne, mens
han sto der foran prestene i Herrens hus ved røkofferalteret. [20]Da
ypperstepresten Asarja og alle prestene vendte seg mot ham, så de
at han var spedalsk på pannen. Da drev de ham raskt bort derfra, og
selv skyndte han seg også å komme ut, for Herren hadde slått ham.

[21]Siden var kong Ussia spedalsk til sin dødsdag. Han bodde i et hus for seg selv som spedalsk, for han var utelukket fra Herrens hus. Hans sønn Jotam sto for kongens hus og dømte landets folk.»

Ypperstepresten Asarja og åtti prester, modige menn, sto derfor imot kongen i det han ville gjøre. De hadde mot til å holde fram for ham at det ikke tilkom kongen å brenne røkelse for Herren, men bare de innviede prestene av Arons ætt.

Men kongen, som holdt røkelseskaret i hånden, ble vred, og plutselig brøt spedalskheten ut i pannen hans. Da prestene så spedalskheten, drev de straks kongen ut av det hellige rommet. Og Ussia skyndte seg selv å komme ut, fordi Herren hadde slått ham. I den plutselige spedalskheten så han en straff fra Gud.

Asarja kalles «ypperstepresten» og er etter all sannsynlighet den samme som ypperstepresten Asarja i 1 Krøn 6,10 (se ved dette stedet). «Det blir deg ikke til ære for Gud Herren» gjelder røkofferet: Å brenne røkelse tjener ikke til hans ære for Herren. Mens han raste mot prestene, brøt spedalskheten ut. Slik ble Ussia rammet av samme straff for sin hovmodige forakt for de rettighetene Gud hadde gitt presteskapet, som en gang Mirjam ble rammet av da hun gjorde opprør mot de fortrinnene Gud hadde gitt Moses (4 Mos 12,10).

Ussia måtte bære straffen til sin død. Resten av livet bodde han i et hus for seg selv, mens sønnen ledet riket for ham. Dette står også i 2 Kong 15,5 (se kommentaren der om huset han bodde i).

Hvorfor kongen måtte bo i et hus for seg selv, skilt fra samkvem med andre, sier Krønikebøkene med ordene: «for han var utelukket fra Herrens hus». Det kan bare bety at han som spedalsk var utelukket fra Herrens hus, og derfor kunne han heller ikke leve i fellesskap med Guds folk, men måtte bo i et eget hus.

Hvor lenge Ussia levde med spedalskheten, kan vi ikke si nøyaktig. Men sønnen Jotam, som var tjuefem år gammel da Ussia døde, ledet riket for ham, og så mye er derfor klart at sykdommen bare kan ha vart noen få år.

V. 22–23. Ussias død

«[22]Det som ellers er å fortelle om Ussia, både i hans første og i hans senere dager, har profeten Jesaja, Amos' sønn, skrevet opp. [23]Ussia la seg til hvile hos sine fedre. De begravde ham nær hans fedre

på den begravelsesplassen som tilhørte kongene. For de sa: Han er spedalsk. Og hans sønn Jotam ble konge etter ham.»

Historien om Ussias regjering ble skrevet av profeten Jesaja (se innledningen). Fordi Ussia døde som spedalsk, ble han ikke begravet i kongegravene, men bare i nærheten av dem, på den begravelsesplassen som tilhørte kongene. Slik skulle ikke liket hans gjøre kongegravene urene.

Kapittel 27. Jotam

«[1]Jotam var tjuefem år da han ble konge. Han regjerte seksten år i Jerusalem. Hans mor hette Jerusja og var datter av Sadok. [2]Han gjorde det som var rett i Herrens øyne, slik som hans far Ussia hadde gjort, men han gikk ikke inn i Herrens helligdom. Men folket fortsatte med å gjøre det som var ondt.»

Jotam ble konge tjuefem år gammel og regjerte helt i farens ånd og kraft, med den ene begrensningen at han ikke gikk inn i Herrens helligdom (jf. 26,16 ff.). Denne merknaden står ikke i 2 Kong 15, fordi Ussias inntrengen i templet heller ikke er nevnt der.

Folket fortsatte med å gjøre det som var ondt. Dette gjelder riktignok først og fremst at dyrkelsen på offerhaugene fortsatte (2 Kong 15,35), men det peker også på den dype sedelige fordervelsen som profetene på den tiden refser (jf. særlig Jes 2,5 ff.; 5,7 ff.; Mika 1,5; 2,1 ff.).

V. 3–4. Jotams byggverk

«[3]Jotam bygde den øvre porten til Herrens hus, og han bygde mye på Ofel-muren. [4]Han bygde også byer i Juda-fjellene, og i skogene bygde han borger og tårn.»

Han bygde den øvre porten til Herrens hus, det vil si nordporten i den indre eller øvre forgården (se ved 2 Kong 15,35). Det er det eneste verket fra hans regjering som Kongebøkene nevner. Men han førte også videre befestningen av Jerusalem som faren hadde begynt, og bygde mye på Ofel-muren. Ofel var navnet på den sørlige skråningen av tempelberget (se ved 33,14), og Ofel-muren er altså muren som forbandt Sion med tempelberget. Der hadde alt Ussia bygd (se ved 26,9).

Likeså førte han videre farens byggverk til vern for buskapen (26,10). Han bygde byer i Juda-fjellene og borger (jf. 17,12) og tårn i skogene i Juda-fjellene. Ordet for «skogene»[1] betyr egentlig «krattskog».

V. 5–9. Seieren over ammonittene og Jotams død

> «[5]Han førte krig med Ammons barns konge og overvant dem, så Ammons barn det året måtte gi ham hundre talenter sølv og ti tusen kor hvete og ti tusen kor bygg. Det samme måtte Ammons barn gi ham også i det andre og det tredje året. [6]Og Jotam ble mektig, for han vandret stadig for Herrens, sin Guds åsyn. [7]Det som ellers er å fortelle om Jotam, om alle hans kriger og alt det han foretok seg, det er skrevet i boken om Israels og Judas konger. [8]Han var tjuefem år gammel da han ble konge, og regjerte seksten år i Jerusalem. [9]Jotam la seg til hvile hos sine fedre, og de begravde ham i Davids by. Og hans sønn Akas ble konge etter ham.»

Han førte krig mot ammonittenes konge og overvant dem. Ammonittene hadde tidligere betalt skatt til Ussia. Etter hans død ser de ut til å ha nektet å betale, og Jotam gjorde dem skattskyldige igjen med våpenmakt.

Etter nederlaget måtte de samme år betale ham hundre talenter sølv, ti tusen kor hvete og like mye bygg i skatt. Det samme beløpet betalte de ham også i det andre og det tredje året de var underlagt ham. Etter tre år ser de altså ut til å ha gjort seg uavhengige igjen eller nektet å betale. Det var trolig i Jotams siste år, da den syriske kongen Resin og Pekah av Israel etter 2 Kong 15,37 begynte å angripe Juda.

Ved alt dette ble Jotam mektig, det vil si at han vant større makt i riket, fordi han gjorde sine veier faste for Herrens åsyn, altså vandret støtt for Herren. Han pådro seg ikke skyld ved å falle fra til avgudsdyrkelse eller ved troløst å krenke Herrens rett, slik Ussia gjorde da han grep inn i presteskapets rettigheter.

Av ordene «alle hans kriger» i sluttmerknaden (v. 7) ser vi at han hadde ført også andre vellykkede kriger. De eldre utleggerne regner krigen mot Resin og Pekah, de kongene Herren i hans dager begynte å sende mot Juda (2 Kong 15,37), med blant disse krigene, men neppe med rette.

[1] **«skogene»** choresjim, חֳרָשִׁים

Denne opplysningen, som Krønikebøkene helt utelater, står i 2 Kong 15,37 til slutt i beretningen om Jotam. Det synes å antyde at denne krigen først brøt ut mot slutten av hans regjering, så han ikke kunne foreta seg noe av betydning mot denne fienden.

At tidsangivelsen fra v. 1 blir gjentatt i v. 8, kommer trolig av at krønikeskriveren brukte to kilder, som begge hadde denne opplysningen.

Kapittel 28. Kong Akas og Guds tukt

I de alminnelige opplysningene om kongens alder, hvor lenge han regjerte, og hvilken ånd regjeringen bar preg av, stemmer de to beretningene helt overens (v. 1–4; 2 Kong 16,1–4), bortsett fra noen uvesentlige avvik. Se kommentaren til 2 Kong 16,1–4. Fra v. 5 går de to historieskriverne hver sin vei, så de bare møtes når de nevner de viktigste hendelsene under denne kongen, som slett ikke styrte etter Herrens vilje.

Etter sin plan forteller Kongebøkene bare svært kort om hvordan de forbundne kongene Resin og Pekah rykket fram mot Jerusalem, og hvordan syrerne inntok havnebyen Elat. Så hører vi at Akas i sin nød søkte hjelp hos assyrerkongen Tilgat-Pilneser (i Kongebøkene Tiglat-Pileser). Med skattene av gull og sølv fra templet og palasset fikk han ham til å rykke mot Damaskus, innta byen, gjøre ende på det syriske riket, føre innbyggerne bort til Kir og drepe kong Resin (2 Kong 16,5–9).

Deretter forteller de om alteret Akas så i Damaskus, og som han lot bygge etter i Herrens tempel, og hvordan han ødela kobberkarene i forgården og flyttet sabbatsgangen av hensyn til assyrerkongen (2 Kong 16,10–18).

Krønikebøkene skildrer derimot med hellig harme over den ugudelige Akas' forbrytelser hvordan Gud straffet ham for syndene hans. For det første ga Gud ham i syrerkongens hånd og i Pekahs hånd. Pekah drepte hundre og tjue tusen mann og førte to hundre tusen kvinner og barn bort som fanger, men på formaning av profeten Oded satte israelittene fangene fri igjen (v. 5–15).

For det andre søkte Akas hjelp hos assyrerkongen, men Gud ydmyket Juda enda mer ved edomittene, filistrene og til sist ved Tilgat-Pilneser selv, som ikke hjalp ham, men trengte ham (v. 16–21). For det tredje syndet Akas likevel enda mer mot Herren: Han ofret til gudene i Damaskus, stengte templet og bygde altere i alle kroker av Jerusalem og offerhauger i alle Judas byer (v. 22–25).

Hele skildringen er lagt an og utformet som en tale (jf. Caspari, «Der syrisch-ephraimitische Krieg»). Av det historiske stoffet har forfatteren valgt ut de hendelsene som viser at Akas syndet stadig dypere mot Herren sin Gud, til tross for de tunge slagene Herren rammet ham med. Slik får vi se hvordan Akas ble stadig mer forherdet. Men samtidig viser beretningen, gjennom det borgerne og krigerne i Israels rike gjorde mot fangene fra Juda, hvor dypt også det riket var falt.

V. 1–11. Akas' avgudsdyrkelse

«[1]Akas var tjue år gammel da han ble konge, og regjerte seksten år i Jerusalem. Han gjorde ikke det som var rett i Herrens øyne, som hans far David hadde gjort, [2]men vandret på Israels kongers veier og laget til og med støpte bilder av Ba'alene. [3]Han brente røkelse i Hinnoms sønns dal, og han lot sønnene sine gå gjennom ilden etter de avskyelige skikker hos de hedningefolkene som Herren hadde drevet bort for Israels barn. [4]Han ofret og brente røkelse på haugene og bakkene og under hvert grønt tre.»

Se kommentaren til 2 Kong 16,1–4.

V. 5–8. Nederlaget mot Syria og Israel

«[5]Så ga Herren hans Gud ham i syrerkongens hånd. De slo ham og førte mange av folkene hans bort som fanger til Damaskus. Han ble også gitt i Israels konges hånd, som vant en stor seier over ham. [6]Pekah, Remaljas sønn, drepte på én dag hundre og tjue tusen mann i Juda, alle sammen djerve menn, fordi de hadde forlatt Herren, sine fedres Gud. [7]Og Sikri, en stor stridsmann fra Efra'im, drepte kongesønnen Ma'aseja og slottshøvdingen Asrikam og Elkana, som var nest etter kongen. [8]Israels barn førte bort med seg to hundre tusen fanger fra sine brødre - deres koner, sønner og døtre. De tok også mye krigsbytte blant dem og førte det til Samaria.»

Om gangen i krigen mot Resin av Syria og Pekah av Israel, så langt vi kan finne den ved å stille dette kapitlet sammen med det korte sammendraget i 2 Kong 16, se kommentaren til 2 Kong 16,5.

Krønikebøkene trekker fram de to store slagene for å vise hvordan Herren ga Akas i fiendenes vold fordi han hadde falt fra ham. Syrerne påførte hæren hans et stort nederlag og tok mange fanger. Pekah slo ham enda hardere og drepte hundre og tjue tusen mann i Juda «på én dag», det vil si i ett stort, avgjørende slag.

Juda led disse nederlagene fordi folket hadde forlatt Herren, sine fedres Gud. Kapitlets første vers sier riktignok ikke uttrykkelig at folket hadde falt fra, men det sier seg selv ut fra det som blir sagt om folket under Jotam (27,2). Under ham, som gjorde det som var rett i Herrens øyne og vandret trofast for Herren (27,6), «fortsatte» folket likevel «med å gjøre det som var ondt». Da må de under Akas, som dyrket Ba'alene og andre avguder, ha falt mye lenger bort fra fedrenes Gud og sunket mye dypere ned i avgudsdyrkelse og offerhaugdyrkelse.

I dette slaget drepte Sikri, en stridsmann fra Efra'im, tre menn som sto kongen nær. Kongesønnen Ma'aseja var ikke Akas' egen sønn, for i de første årene av regjeringen, da denne krigen brøt ut, kan Akas ikke ha hatt en voksen sønn som kunne bære våpen. Han var en kongelig prins, en fetter eller onkel av Akas, som i 18,25; 22,11.

Slottshøvdingen Asrikam var trolig ikke forstander for Guds hus (31,13; 1 Krøn 9,11), men en høy embetsmann i kongens palass. Elkana, «som var nest etter kongen», var hans fremste minister (jf. Est 10,3; 1 Sam 23,17).

Israelittene førte dessuten to hundre tusen kvinner, sønner og døtre bort fra sine brødre, og mye bytte, og brakte alt til Samaria. Judas folk blir her og i v. 11 med ettertrykk kalt «deres brødre». Det skal vise hvor grusomme israelittene var, som ikke vek tilbake for å føre bort de forsvarsløse kvinnene og barna til sine egne brødre.

Nyere kritikere har tatt anstøt av de store tallene og kalt dem overdrivelser. Men de tar feil. Av Jes 7,6 ser vi at de forbundne kongene ville gjøre ende på Juda rike. Efra'imittene førte alltid krig med stor grusomhet (jf. 2 Kong 15,16), og de næret et særlig bittert hat til Judas menn, fordi disse så på dem som frafalne fra den sanne Guds tjeneste (25,6–10; 13,4 ff.).

I en krig som gjaldt rikets eksistens, må Akas ha kalt ut alle våpenføre menn. Under Amasja ble de regnet til tre hundre tusen og under Ussia til tre hundre og sju tusen fem hundre (25,5; 26,13), tall som er helt troverdige når vi tenker på hvor stort og folkerikt Juda var.

Var Akas' hær like stor, kan nesten hundre og tjue tusen mann ha falt i et avgjørende slag som ble ført med full kraft. Det gjelder særlig hvis efra'imittene i sin forbitrelse hogg ned fiendene uten skånsel, slik beretningen synes å antyde. Ordet i v. 6, *harag* (הָרַג), betyr å myrde og slakte ned, og profeten sier i v. 9: «Dere har hogd ned blant dem med slik vrede at det er nådd like til himmelen.»

At så mange ble ført bort, forklares av krigens art, som lignet en borgerkrig, ja en religionskrig, og av israelittenes grusomhet. Etter det store nederlaget falt hele landet i fiendens hender, og de kunne mette sitt hat og sin harme ved å føre de forsvarsløse kvinnene og barna bort som slaver.

Til sist må vi huske at tallene på de falne og fangene ikke bygger på nøyaktig opptelling, men på et samlet overslag. Det store tapet i slaget ble på Judas side anslått til hundre og tjue tusen mann. Mengden av kvinner og barn som ble ført bort, var så stor at den ble, eller kunne bli, anslått til to hundre tusen sjeler, siden ingen kunne oppgi det nøyaktige tallet. Disse tallene ble så skrevet i rikets annaler, og derfra har Krønikebøkenes forfatter hentet dem.

V. 9–11. Profeten Oded

> «[9]Der var det en Herrens profet som hette Oded. Han gikk ut mot hæren da den kom til Samaria, og sa til dem: Hør, Herren, deres fedres Gud, har i sin harme over Juda gitt dem i deres hånd. Men dere har hogd ned blant dem med slik vrede at det er nådd like til himmelen. [10]Og nå tenker dere på å tvinge Judas og Jerusalems barn til å være treller og trellkvinner for dere. Har dere ikke selv skyld nok på dere for Herren deres Gud? [11]Så hør nå på meg, og send tilbake de fangene som dere har tatt blant deres brødre! For Herrens brennende vrede er over dere.»

I Samaria var det en Herrens profet, Oded. Han var ikke profet for den Herren som ble dyrket i kalvebildene der, men for den sanne Gud, slik også Hosea, som virket i tistammeriket på den tiden. Han gikk ut mot hæren som kom tilbake med fangene og byttet, slik Asarja, Odeds sønn, en gang gikk ut mot Asa (15,1–2).

Han viste krigerne hvor grusomt de hadde handlet mot sine brødre, og hvilken skyld de hadde dratt over seg, en skyld som ropte til himmelen om hevn. Og han formante dem til å vende Guds vrede bort fra seg ved å sende fangene tilbake.

For å mykne de rå krigernes hjerter og vinne dem for saken sier han først at Herren, deres fedres Gud, har gitt Judas menn i deres hånd fordi han var vred på Juda. Seieren var altså ikke frukten av deres egen styrke og tapperhet, men et verk av fedrenes Gud, hvis vrede Juda hadde dratt over seg ved å falle fra ham. Dette burde de ha tenkt på og derfor vist medlidenhet med dem som Guds vrede hadde rammet.

Men de hadde hogd ned blant dem med en vrede som «er nådd like til himmelen». Det betyr ikke bare en vrede uten mål, men en vrede som roper til Gud om hevn (jf. Esr 9,6).

«Og nå tenker dere på å tvinge Judas og Jerusalems barn til å være treller og trellkvinner for dere.» Judas barn står først med ettertrykk: deres brødre, som Guds vrede har rammet, vil dere holde i trelldom. Også «dere» står med ettertrykk. Spørsmålet «Har dere ikke selv skyld nok på dere for Herren deres Gud?» er en livfull måte å si noe som slett ikke er tvilsomt: Dere har også selv lagt mange synder mot Herren på dere.

Etter at han slik har vekket samvittigheten deres, ber han dem sende fangene tilbake, for Herrens vrede er over dem. Alt da de nådeløst slaktet ned sine brødre, hadde de gjort en synd som ropte til himmelen og utfordret Guds vrede og straff. Men da de også førte kvinnene og barna bort, hadde de fylt syndens mål, så Guds vrede og harme måtte falle over dem.

V. 12–15. Fangene blir sendt hjem

«[12]Da var det noen menn blant overhodene for Efra'ims barn - det var Asarja, Johanans sønn, og Berekja, Mesjillemots sønn, og Hiskia, Sjallums sønn, og Amasa, Hadlais sønn - som trådte fram for dem som kom fra krigen, [13]og sa til dem: Dere skal ikke føre fangene inn her! Dere tenker på å øke våre synder og vår skyld, og føre skyld for Herren over oss. Men vår skyld er alt stor nok, og det er brennende vrede over Israel. [14]Da ga stridsmennene fra seg fangene og hærfanget for høvdingenes og hele folkemengdens øyne. [15]Og de

> mennene som nettopp er nevnt, kom og tok fangene og kledde alle som var nakne blant dem, med klær som de tok fra hærfanget. De ga dem både klær og sko, mat og drikke, og salvet dem. Og alle de skrøpelige blant dem satte de opp på esler og førte dem til Jeriko, Palmebyen, til brødrene deres. Så vendte de selv hjem igjen til Samaria.»

Talen gjorde dypt inntrykk. Fire av Efra'ims overhoder, som blir nevnt ved navn, trådte fram for dem som kom fra hæren, og sa: «Dere skal ikke føre fangene inn her!» Ved å gjøre fangene til slaver ville krigerne øke folkets synd og skyld, og skylden var alt stor, og vreden over Israel brennende. Da lot stridsmennene, de væpnede som hadde fulgt fangene til Samaria, fangene og byttet bli igjen for høvdingene og hele forsamlingen.

«De mennene som nettopp er nevnt» betyr etter grunnteksten ikke bare dem som er nevnt i v. 12, men «de mennene som var nevnt ved navn», det vil si fremstående og anerkjente menn (se ved 1 Krøn 12,31). Blant dem var uten tvil de fire i v. 12, men ikke bare de.

De tok imot fangene og byttet. Av byttet kledde de alle som var nakne, og ga dem klær og sandaler, mat og drikke. De salvet dem, satte alle de skrøpelige, som var for trette til å gå, opp på esler og førte dem til brødrene sine i Jeriko. Skildringen er malende og dveler med glede ved den kjærlige medlidenheten med de elendige. Jeriko, Palmebyen (Dom 3,13), lå i Benjamins stamme og hørte til Juda rike (Jos 18,21). Der var fangene hos sine brødre.

Noen har regnet Odeds tale blant de talene Krønikebøkenes forfatter skal ha laget selv, men det er helt feil. Talen kan ikke skilles fra frigivelsen av fangene som den førte til. At dette virkelig skjedde, viser navnene på Efra'ims stammehøvdinger, som tok profetens parti og fikk fangene sendt hjem. Navnene finnes ikke andre steder.

At disse stammehøvdingene skulle ha grepet inn av seg selv, er ikke umulig, men svært lite sannsynlig. Det blir først helt forståelig når vi hører at en profets ord vekket dem og ga dem mot til det. Talen er altså like sikker som det som blir fortalt i v. 12–15. Som Caspari sier: Er v. 12 ff. ikke oppdiktet, ville det være det største lettsinn å holde v. 9–11 for utroverdig.

Profetens tale har dessuten ikke de tankene og vendingene som er vanlige hos Krønikebøkenes forfatter. Den passer helt til forholdene

og svarer så fullt til det vi kunne vente å høre av en profet ved en slik anledning, at det ikke er den minste grunn til å tvile på at innholdet er ekte.

Hele hendelsen er også et nøyaktig motstykke til det profeten Sjemaja gjorde i 1 Kong 12,22–24 (2 Krøn 11,1–4). Han formante Judas hær, som var fast bestemt på å gå til krig mot de ti stammene som nettopp hadde revet seg løs fra Davids hus, om ikke å stride mot sine brødre israelittene, for det var Gud som sto bak frafallet.

Caspari skriver: «Den hendelsen ved begynnelsen av de to delte rikenes historie og denne ved slutten svarer vakkert til hverandre. Den ene gangen er det en profet fra Juda som formaner Judas menn, den andre gangen en profet fra Efra'im som formaner efra'imittene, til å vise forsonlighet mot brodefolket. Og begge gangene lykkes de. Tviler vi ikke på det som blir fortalt i 1 Kong 12,22–24, hvorfor skulle da det som står i 2 Krøn 28,9–11, være oppdiktet?»

V. 16–21. Edomittene, filistrene og assyrerkongen

> «[16]På denne tiden sendte kong Akas bud til kongene i Assyria og ba dem om hjelp. [17]For også edomittene kom og slo Juda og førte bort fanger. [18]Og filistrene angrep byene i Juda, både i lavlandet og i sydlandet. De inntok Bet-Sjemesj og Ajalon og Gederot, likeså Soko med tilhørende landsbyer og Timna med tilhørende landsbyer og Gimso med tilhørende landsbyer, og bosatte seg der. [19]For Herren ville ydmyke Juda for Israels konge Akas' skyld, fordi han hadde forført Juda til ugudelighet og hadde båret seg så troløst at mot Herren. [20]Så kom kongen i Assyria, Tilgat-Pilneser, mot ham og angrep ham istedenfor å støtte ham. [21]For enda Akas plyndret Herrens hus og kongens hus og høvdingene, og ga det til Assyrias konge, så hjalp det ham ikke.»

Her følger de andre tuktelsene som rammet kong Akas og Juda rike. På den tiden da Resin og Pekah hadde slått Akas så hardt, sendte han bud til assyrerkongen og ba om hjelp. Når dette skjedde, sier ikke 2 Kong 16,7–9 nøyaktig, og heller ikke av Jes 7 kan vi slutte at det var like etter at de forbundne kongene falt inn i Juda.

Flertallsformen «kongene i Assyria» er retorisk, som flertallet «sønnene» i v. 3. At også Krønikebøkenes forfatter mente at Akas bare vendte seg til én konge, ser vi av v. 20–21. Men flertallet uttrykker

tanken at Akas, i stedet for å søke hjelp hos Herren sin Gud, som profeten hadde lovt ham (Jes 7,4 ff.), vendte seg til kongene i den verdensmakten som var så fiendtlig mot Guds rike. Hos dem kunne han selvsagt ikke få noen virkelig hjelp.

Det som først blir sagt i v. 20–21, har forfatteren alt i tankene her. Før han forteller hvordan det gikk med hjelpen fra den assyriske verdensmakten, nevner han i en rekke bisetninger de andre plagene Juda led av sine fiender, nemlig edomittenes og filistrenes herjinger, for de kom før Tilgat-Pilnesers trengsel. V. 17 skal derfor oversettes: «Dessuten hadde edomittene kommet og slått Juda og ført bort fanger.»

Edomittene var først blitt lagt under Juda av Amasja og Ussia (25,11 ff.; 26,2). Men da Resin hadde gjort dem fri (jf. 2 Kong 16,6), grep de straks anledningen til å falle inn i Juda og hevne seg på innbyggerne.

Også filistrene, som Ussia hadde underlagt seg (26,6), brukte trengselen fra syrerne og efra'imittene til å riste av seg åket. De plyndret byene i lavlandet og sydlandet og utvidet landet sitt ved å innta flere av Judas byer.

Bet-Sjemesj er nå Ain Sjems, og Ajalon er landsbyen Jalo (se ved 1 Krøn 6,59.69). Gederot i lavlandet (Jos 15,41) er ennå ikke funnet. Soko, som Rehabeam hadde befestet (11,7), er nå Sjuweike. Timna lå på grensen av Judas stammeområde og er nå Tibne, tre kvarters vei vest for Ain Sjems (se ved Jos 15,10). Gimso er nå Jimsu, en stor landsby omkring tre kilometer sørøst for Lydda på veien til Jerusalem. De tre siste byene nevnes «med tilhørende landsbyer», det vil si de små landsbyene som hørte under dem.

Juda led dette nederlaget fordi Herren ydmyket folket for Akas' skyld. Akas blir kalt «Israels konge», ikke fordi han vandret på tistammerikets kongers veier (v. 2), men med ironi: Hans regjering var den bitreste spott over navnet konge over Israel, det vil si over Guds folk (Caspari). Israel står her og i v. 27 i sin fulle betydning, som i 21,2; 12,6. «Han hadde forført Juda til ugudelighet» betyr etter grunnteksten ikke at han forførte Juda, men at Akas hadde fart fram uten tøyler i Juda.

Etter dette innskuddet kommer forfatteren tilbake til hjelpen Akas søkte hos assyrerne. Assyrerkongen Tilgat-Pilneser (om navnet se

ved 1 Krøn 5,6) kom riktignok, men «mot ham». Han trengte ham og styrket ham ikke.

Noen vil oversette at han beleiret ham, men ikke overvant ham. Men det passer slett ikke til begrunnelsen som følger: Akas hadde plyndret Herrens hus og gitt det til assyrerkongen, «men det hjalp ham ikke». At Akas sendte skattene fra templet og palasset for å få hjelp, kan umulig være grunnen til at Tilgat-Pilneser beleiret ham uten å overvinne ham. Det kan bare forklare hvorfor han ikke ga Akas den hjelpen han ventet, og altså ikke styrket ham.

«Styrket ham ikke» i v. 20 svarer til «det hjalp ham ikke» i v. 21, og begge peker tilbake på bønnen om hjelp i v. 16. Det Akas ville kjøpe av Tilgat-Pilneser med skattene, hjelp mot fiendene, fikk han ikke. Han fikk det motsatte: Tilgat-Pilneser kom mot ham og trengte ham.

Ordet betyr heller ikke «beleire», men bare «trenge» eller «sette i trengsel», som i v. 22. Hva trengselen besto i, blir ikke sagt. Men uten tvil var det slik at Tilgat-Pilneser, etter at han hadde drept Resin og erobret riket hans og tatt mange byer i Galilea og Naftalis land fra Pekah og ført innbyggerne til Assyria (2 Kong 16,9; 15,29), gikk mot Akas selv for å gjøre ham skattskyldig.

Verbene i v. 21 står i førfortid: Akas hadde plyndret. Det var ikke da Tilgat-Pilneser trengte ham, men da han ba ham om hjelp, at Akas hadde sendt ham skattene fra templet og palasset som gave (2 Kong 16,7–8).

Ordet betyr å plyndre, og det er valgt med lidenskapelig ettertrykk. Å ta disse skattene var i virkeligheten å plyndre templet og palasset. Hadde Akas stolt på Herren sin Gud, hadde han ikke trengt å legge hånd på dem. «Høvdingene» er føyd til for å si at Akas også tok de kostbarhetene som tilhørte de høye embetsmennene i palasset, og ga dem til assyrerkongen.

Krønikebøkene legger til at gavene ikke hjalp Akas. Likevel kan det ikke være tvil om at forfatteren hadde for øye det som står i 2 Kong 16,7–9, og at han ikke sier noe som strider mot det. Ifølge 2 Kong 16,9 dro Tilgat-Pilneser i felten på grunn av gaven, erobret og ødela Resins rike og tok også den nordlige delen av Israels rike (2 Kong 15,29). Krønikebøkene nevner ikke dette, fordi Akas ikke ble virkelig hjulpet av det.

Resin og Pekah måtte riktignok oppgi planen om å innta Jerusalem og legge Juda under seg da assyrerne falt inn i landet deres. Men denne hjelpen var ingenting verdt. Tilgat-Pilneser beholdt selv de erobrede landene og byene, og han førte hele felttoget ikke for å styrke Akas, men for å utvide sin egen makt, og som v. 20 sier, trengte han Akas.

Denne trengselen blir ikke uttrykkelig nevnt i 2 Kong 16, men den blir antydet i v. 18 og satt utenfor tvil av 2 Kong 18,7.14.20 (jf. Jes 36,5).

I 2 Kong 16,18 står det at Akas tok bort sabbatsgangen med tak over og den ytre kongeinngangen til Herrens hus «av hensyn til assyrerkongen». Det viser tydelig at Akas fryktet at assyrerkongen, som han selv hadde kalt til hjelp, en dag kunne ville ta byen, og at den overdekte sabbatsgangen og en ytre inngang til templet da kunne komme ham til nytte under beleiringen.

Så uklar denne opplysningen enn er, gir den et tydelig nok vitnesbyrd for det Krønikebøkene sier. Tilgat-Pilneser må på en eller annen måte ha vist at han ville ha Jerusalem, og Akas fryktet derfor at han kunne ta den med makt.

Av 2 Kong 18,7.14.20 (jf. Jes 36,5) er det helt sikkert at Akas var blitt skattskyldig under assyrerkongen, og at riket var avhengig av assyrerne. Strengt tatt sier disse stedene bare at Juda var underlagt Assyria like før Sankeribs angrep. Men siden Assyria ikke førte krig mot Juda mellom Tilgat-Pilnesers felttog mot Damaskus og Samaria og Sankeribs angrep, kan Judas underkastelse, som Hiskia gjorde ende på, bare ha begynt under Akas, da han kalte Tilgat-Pilneser til hjelp mot fiendene sine.

Hvordan Tilgat-Pilneser fikk Akas til å underkaste seg og betale skatt, kan vi ikke finne ut av de retoriske ordene «kom mot ham og trengte ham». Ordene krever ikke at han rykket mot Jerusalem med en hær. Det er riktignok ikke umulig at han etter å ha erobret de israelittiske byene i Galilea og Naftalis land rykket videre og krevde skatt og underkastelse av Akas, og at han sendte en avdeling inn i Juda for å sette kravet igjennom.

Men ordene trenger ikke bety mer enn at han fra Galilea krevde skatt av Akas og truet med å falle inn i Juda og erobre landet om han nektet. Akas følte seg for svak mot en så mektig konge og lovte å betale

uten krig. Også da kunne forfatteren si at kongen Akas hadde kalt til hjelp, kom mot ham og trengte ham og ikke hjalp ham.

V. 22–27. Akas synder enda mer

> «[22]Og på den tiden han var i nød, bar han seg enda mer troløst at mot Herren - han, kong Akas. [23]Han ofret til gudene i Damaskus, som hadde slått ham, og sa: Siden syrerkongenes guder har hjulpet dem, så vil jeg ofre til dem for at de skal hjelpe meg. Men det ble til ulykke for ham og for hele Israel. [24]Akas samlet også karene i Guds hus og brøt gullet av dem og stengte dørene til Herrens hus, og laget seg alter ved hvert hjørne i Jerusalem. [25]Og i hver eneste by i Juda laget han hauger til å brenne røkelse på for fremmede guder, og slik vakte han harme hos Herren, sine fedres Gud.»

Etter å ha vist at Akas bare dro større trengsel over seg ved å søke hjelp hos assyrerkongen (v. 16–21), forteller beretningen hvordan han i sin nød syndet stadig mer mot Herren og forherdet seg stadig mer i avgudsdyrkelse. «På den tiden han var i nød» svarer til «på denne tiden» i v. 16. I de siste ordene, «han, kong Akas», kommer det retoriske ettertrykket på subjektet tydelig fram. Verset gir en samlet dom over hvordan den ugudelige kongen sto seg under Guds tukt, og den blir så belyst med fakta i v. 23–25.

Han ofret til gudene i Damaskus, som slo ham, og tenkte: «Syrerkongenes guder hjelper dem, til dem vil jeg ofre, så skal de hjelpe meg.» Etter grunnteksten står «som slo ham» i nåtid: Det var ikke etter at syrerne hadde slått ham, men mens de påførte ham nederlag, at Akas prøvde å vinne gudenes hjelp med offer, altså mens Syriakrigen pågikk.

Noen mener at verset bare er en uhistorisk misforståelse av alteret i 2 Kong 16,10 ff., som Akas så i Damaskus og lot bygge etter i tempelforgården. Det synet har vi alt avvist ved 2 Kong 16,10. Akas, som hadde støpt bilder av Ba'alene og til og med ofret sønnen sin til Molok, ville naturligvis ikke vike tilbake for å ofre til fremmede guder for å få deres hjelp. Men gudene ble til fall for ham og for hele Israel.

Akas nøyde seg ikke med å dyrke fremmede guder. Han la også hånd på tempelkarene og stanset gudstjenesten i templet. Også her er ordene retoriske, så verken «samlet» eller «alle» skal presses. At han «brøt» karene, besto etter 2 Kong 16,17 i at han ødela de kunstferdige

karene i forgården: Han skar fyllingen ut av fotstykkene og tok karene av dem, og han tok havet ned av kobberoksene og satte det på et underlag av stein.

«Han stengte dørene til Herrens hus» for å gjøre ende på gudstjenesten for Herren i templet. Den mente han var overflødig, siden han hadde bygd altere på hvert gatehjørne i Jerusalem og i alle Judas byer.

Noen mener at stengingen av tempeldørene, som 29,3.7 viser tilbake til, ikke bygger på god historisk overlevering. Kongebøkene sier ingenting om den og gir tvert imot å forstå at Akas lot gudstjenesten for Herren fortsette (2 Kong 16,15). Men at Kongebøkene tier, beviser lite, for de er ingen fullstendig historie, bare et kort utdrag av kongenes historie. Og det 2 Kong 16,15 sier om at gudstjenesten fortsatte, lar seg uten vanskelighet forene med at tempeldørene ble stengt.

«Dørene til Herrens hus» er ikke portene til tempelforgården, men etter Krønikebøkenes egen klare forklaring i 29,7 dørene til forhallen. Herrens hus betyr her ikke hele tempelanlegget, men i snevrere forstand bare selve tempelhuset, Det hellige og Det aller helligste, der Herren tronet. Ved at dørene til forhallen ble stengt, stanset gudstjenesten i Det hellige og Det aller helligste.

Men tjenesten ved alteret i forgården ble ikke nødvendigvis rammet. Den kunne fortsette. Og det er bare om brennofferalteret 2 Kong 16,15 sier at Akas lot tjenesten fortsette, i den forstand at presten Uria skulle bære fram alle brennofrene og slaktofrene morgen og kveld, både kongens og folkets, ikke på Salomos kobberalter, men på alteret som var bygd etter mønsteret fra Damaskus.

At tjenesten ved dette alteret opphørte, sier heller ikke Krønikebøkene. Da Hiskia åpnet dørene til Herrens hus igjen, sa han bare til prestene og levittene: «De har også stengt dørene til forhallen og slokket lampene og ikke brent røkelse og ikke ofret brennoffer i helligdommen for Israels Gud» (29,7). Å ofre på et alter som var bygd etter hedensk forbilde, var ikke å ofre til Israels Gud. Det er derfor ingen grunn til å tvile på at det verset vårt sier, er historisk sant. Skildringen av Akas' avgudsdyrkelse slutter med at han slik vakte harme hos Herren, sine fedres Gud (v. 25).

V. 26–27. Akas' død

«[26]Det som ellers er å fortelle om ham og alt det han foretok seg, både i sine første og i sine senere dager, det er skrevet i boken om

> Judas og Israels konger. [27]Akas la seg til hvile hos sine fedre, og de begravde ham i byen, i Jerusalem. Men de ville ikke legge ham i Israels kongers graver. Og hans sønn Hiskia ble konge etter ham.»

Akas døde og ble begravd i byen, i Jerusalem (som 2 Kong 16,20), men han ble ikke lagt i kongegravene, fordi han ikke hadde styrt som en konge over Guds folk, det sanne Israel. Siden navnet Israel står i sin fulle betydning, som i v. 19, ser det ut til at ordene «i byen, i Jerusalem» er valgt med vilje. De skal antyde at Akas, som ikke hadde vandret som sin stamfar David mens han levde, heller ikke fikk hvile sammen med David da han døde.

Kapittel 29. Hiskia renser templet

Hiskias regjering

Hiskia, den gudfryktige sønnen av den ugudelige Akas, forsto at oppgaven for hans regjering måtte være å føre riket ut av den fullstendige forfallstilstanden Akas hadde ført det inn i med sin avgudsdyrkelse og sin hedenske politikk. Han ville løfte staten igjen, både åndelig og moralsk og i det ytre. Derfor arbeidet han først for å utrydde avgudsdyrkelsen og gjenopprette gudstjenesten for Herren etter loven, og deretter for å riste av seg åket under assyrerne. Gud velsignet begge disse verkene. De utgjør innholdet i historien om hans regjering både i Kongebøkene og i Krønikebøkene, men de to bøkene behandler dem forskjellig.

Kongebøkene forteller bare svært kort om hvordan avgudsdyrkelsen ble utryddet, og hvordan Hiskia holdt trofast fast ved Herren sin Gud (2 Kong 18,3–7). Men de forteller svært utførlig om hvordan han rystet av seg det assyriske åket, som førte til Sankeribs angrep og endte med at den assyriske hæren gikk til grunne foran Jerusalem. Det samme gjelder det som fulgte etter denne minneverdige hendelsen: Hiskias sykdom og helbredelse og sendebudene fra Babel (2 Kong 18,8–20,19).

Krønikebøkene dveler derimot ved Hiskias reform av gudstjenesten: Templet ble renset for alle avgudsstyggedommer, gudstjenesten for Herren ble gjenopprettet, og det ble holdt en høytidelig påske som kongen innbød ikke bare sine egne undersåtter til, men også resten av de ti stammene (kap. 29–31). Om Sankeribs angrep og det som hørte sammen med det, gir de bare et kort sammendrag (kap. 32).

Kapittel 29 forteller først om Hiskias alder og regjering (v. 1–2). Så hører vi at han i sitt første regjeringsår, i den første måneden, lot tempeldørene åpne og samlet prestene og levittene. Med en kraftig tale vekket han dem til å rense Guds hus for all avgudsdyrkelsens urenhet (v. 3–11).

De tok fatt med iver, renset templet med forgårder og kar på seksten dager og meldte kongen hva som var gjort (v. 12–19). Så bar kongen og byens høvdinger fram et stort offer for å vie den rensede helligdommen på ny, og deretter fulgte brennoffer, slaktoffer og takkoffer fra hele forsamlingen (v. 20–36).

V. 1–11. Hiskia blir konge

«[1]Hiskia ble konge da han var tjuefem år gammel. Han regjerte tjueni år i Jerusalem. Hans mor hette Abia, Sakarjas datter. [2]Han gjorde det som var rett i Herrens øyne, slik som hans far David hadde gjort.»

Om Hiskias alder, hvor lenge han regjerte, og hvilken ånd regjeringen var preget av, se ved 2 Kong 18,1–3.

V. 3–11. Hiskias tale til prestene og levittene

«[3]I sin regjerings første år, i den første måneden, åpnet han igjen dørene til Herrens hus og satte dem i stand. [4]Så hentet han prestene og levittene og samlet dem på den åpne plassen mot øst. [5]Og han sa til dem: Hør på meg, levitter! Hellige nå dere selv, og hellige Herrens, deres fedres Guds hus og få urenheten ut av helligdommen! [6]For våre fedre har båret seg troløst at og gjort det som er ondt i Herrens, vår Guds øyne. De har forlatt ham. De har vendt sitt åsyn bort fra Herrens tabernakel og vendt ham ryggen. [7]De har også stengt dørene til forhallen og slokket lampene og ikke brent røkelse og ikke ofret brennoffer i helligdommen for Israels Gud. [8]Derfor er Herrens vrede kommet over Juda og Jerusalem. Og han har overgitt dem til mishandling, til ødeleggelse og til spott, slik som dere kan se med egne øyne. [9]Derfor er våre fedre falt for sverdet, og våre sønner og døtre og koner er i fangenskap. [10]Nå har jeg i sinne å slutte en pakt med Herren, Israels Gud, så hans brennende vrede kan vende seg bort fra oss. [11]Mine sønner, nå må dere ikke være dovne! For dere har Herren utvalgt til å stå for hans åsyn og tjene ham, til å være hans tjenere og brenne røkelse for ham.»

I sitt første regjeringsår, i den første måneden, lot Hiskia dørene til Herrens hus åpne og sette i stand (jf. 24,12). Jf. også 2 Kong 18,16, der det står at Hiskia lot dørene til tempelhuset kle med gull.

Tidsangivelsen blir forklart på forskjellige måter. Etter v. 17 begynte renselsen den første dagen i den første måneden. Men før det hadde kongen kalt prestene og levittene sammen og bedt dem hellige seg, og de hadde samlet brødrene sine og helliget seg før de tok fatt (v. 4.15). Da ser det ut til at kongens oppfordring og innkallingen av levittene skjedde før den første dagen i den første måneden.

Caspari mener derfor at «den første måneden» i v. 3 ikke er årets første måned, nisan, men den første måneden av Hiskias regjering. Men det er lite trolig at «den første måneden» betyr noe annet i v. 3 enn i v. 17. Vi holder derfor den første måneden begge steder for den første måneden i det kirkelige året, nisan.

Vi godtar likevel ikke at Hiskias regjeringsår ble regnet fra den første tisjri, for det har vi ingen sikre holdepunkter for i GTs historiske bøker. Ordene «i sin regjerings første år, i den første måneden» er godt nok forklart hvis Hiskia ble konge i en av de siste månedene av kalenderåret, som begynte med nisan. Da var det ved den første nisan i det nye året gått så få måneder, kanskje bare uker, siden han ble konge, at det han gjorde i nisan, ikke kunne tidfestes på annen måte enn «i hans første regjeringsår».

Den andre vanskeligheten, at renselsen begynte den første dagen i den første måneden (v. 17), mens forberedelsene til den etter v. 3 også skjedde i den første måneden, faller bort hvis vi tar v. 3 som et samlet sammendrag av det som blir skildret i versene etter. Sammenhengen mellom v. 3 og v. 4 er da bare en tankesammenheng, ikke en tidsfølge.

At dørene til Guds hus ble åpnet og satt i stand, kom ikke i tid før kongen kalte på prestene. Det står først i beretningen om at templet ble åpnet og gjenreist, som en motsetning til at Akas hadde stengt og ødelagt helligdommen.

Slik sier også 1 Kong 6,14; 7,1 at Salomo bygde huset og fullførte det, enda fullføringen først blir skildret i versene etter. Forberedelsene i v. 4–15 behøver altså ikke legges til den første dagen i måneden. De kan godt ha kommet før, og bare gjennomføringen av det kongen hadde bestemt og befalt, falt i den første måneden, slik v. 17 sier nærmere.

Hiskia samlet prestene og levittene «på den åpne plassen mot øst», det vil si på den åpne plassen øst for templet, ikke i den indre forgården (se ved Esr 10,9). Der ba han dem først hellige seg selv og så hellige Herrens hus. For å rense templet måtte de selv først hellige seg (jf. v. 15), så de kunne gå til verket i levittisk renhet. Arbeidet besto i å få alt urent ut av helligdommen. Ordet for urenhet, *niddah* (נִדָּה), betyr levittisk urenhet, og her avgudsdyrkelsens styggedommer.

Som grunn for oppfordringen viste kongen til hvordan Akas og hans samtid hadde ødelagt Guds hus (v. 6–7), og til Guds vrede som derfor var kommet over dem (v. 8–9). «Våre fedre» er Akas og hans samtidige, for bare de hadde vakt Guds mishag på de måtene som nevnes i v. 6–7. «De har vendt sitt åsyn bort fra Herrens tabernakel og vendt ham ryggen» er et billedlig uttrykk for at de hadde sluttet å tilbe Herren i hans tempel og byttet det ut med avgudsdyrkelse.

De har til og med stengt dørene til forhallen og latt tjenesten i helligdommen opphøre: lampene ble ikke tent, og røkelsesofrene ble ikke båret fram (se ved 28,24). Ordene «og ikke ofret brennoffer i helligdommen for Israels Gud» betyr ikke at den lovbestemte offertjenesten opphørte helt, bare at det ikke ble båret fram brennoffer for Israels Gud. Offer på det brennofferalteret Akas hadde bygd etter hedensk forbilde, var etter Krønikebøkenes syn ikke offer til Israels Gud. Det er også mulig at denne offertjenesten etter hvert forfalt mer og mer. «Helligdommen» er her hele helligdommen med prestenes forgård.

Derfor kom Herrens vrede over Juda og Jerusalem (jf. 24,18; 32,25; for v. 8 jf. 5 Mos 28,25.37; Jer 24,9; 25,9). «Slik som dere kan se med egne øyne» viser, som v. 9 gjør tydelig, til de skammelige nederlagene Juda hadde lidd under Akas mot syrerne, efra'imittene, filistrene og edomittene, og til trengselen fra assyrerkongen (28,5–8.17–21).

For å vende denne vreden bort ville Hiskia slutte en pakt med Herren, det vil si gjenopprette pakten med Herren ved å gjenreise gudstjenesten hans. Derfor ba han levittene om ikke å forsømme sin tjeneste. Han kalte dem vennlig «mine sønner» (jf. Ordsp 1,8). Ordet for «være dovne» betyr å unnlate noe av likegyldighet eller latskap. Om v. 11, jf. 5 Mos 10,8; 1 Krøn 23,13.

V. 12–19. Templet blir renset

> «[12]Så tok da levittene fatt på arbeidet. Av kahatittenes barn var det Mahat, Amasais sønn, og Joel, Asarjas sønn. Av Meraris barn var det Kis, Abdis sønn, og Asarja, Jehallelels sønn. Av gersjonittene var det Joah, Simmas sønn, og Eden, Joahs sønn. [13]Av Elisafans barn var det Simri og Je'uel, av Asafs barn var det Sakarja og Mattanja. [14]Av Hemans barn var det Jehuel og Sjime'i. Av Jedutuns barn var det Sjemaja og Ussiel. [15]De samlet brødrene sine og helliget seg. Så gikk de inn for å rense Herrens hus, slik som kongen hadde befalt etter Herrens ord. [16]Prestene gikk inn i det indre av Herrens hus for å rense det. Og all den urenheten som de fant i Herrens tempel, førte de ut i forgården til Herrens hus. Der tok levittene imot det og bar det ut til Kedron-bekken. [17]Den første dagen i den første måneden begynte de å hellige seg. Og den åttende dagen i måneden gikk de inn i Herrens forhall og helliget Herrens hus i åtte dager. Og den sekstende dagen i den første måneden var de ferdige. [18]Deretter gikk de inn til kong Hiskia og sa: Vi har renset hele Herrens hus og brennofferalteret med alt som hører til det, og skuebrødsbordet med alt som hører til det. [19]Og alle de karene som kong Akas i sin troløshet hadde vanhelliget mens han var konge, dem har vi satt i stand og helliget. Nå står de foran Herrens alter.»

Talen ble tatt imot med glede. De levittene som var til stede, samlet brødrene sine og tok fatt på å rense templet, etter at alle hadde helliget seg. V. 12–14 nevner fjorten navn: to levitter fra hver av de store ættene Kahat, Merari og Gersjon, og to fra Elisafans ætt. Elisafan var sønn av Ussiel, Kahats sønn (2 Mos 6,18), og på Moses tid høvding for Kahats ætt (4 Mos 3,30).

Så kommer to av Asafs etterkommere (av Gersjons ætt), to av Hemans (av Kahats ætt) og to av Jedutuns (av Meraris ætt); se ved 1 Krøn 6,33–47. Av disse navnene kommer Mahat, Eden og Jehuel (der Jehiel) igjen i 31,13–15. Andre, som Joah, Simmas sønn, og Kis, Abdis sønn, har vi alt møtt i ættetavlen (1 Krøn 6,20–21.44), for de samme navnene går ofte igjen i ættene.

Disse fjorten overhodene for Levis forskjellige ætter og greiner samlet brødrene sine, de andre levittene som bodde i Jerusalem. Så helliget de seg alle og gikk i gang med å rense templet etter kongens befaling. «Etter Herrens ord» hører sammen med «slik som kongen

hadde befalt»: Kongens befaling bygde på Herrens ord, det vil si på budene i Moseloven (jf. 30,12).

Prestene gikk inn i det indre av Herrens hus, inn i Det hellige og trolig også Det aller helligste, for å rense det. All urenheten der bar de ut i forgården, og derfra bar levittene den ut av tempelområdet til Kedron-dalen. Loven forbød levittene å gå inn i Det hellige, og den forskriften ble holdt strengt.

Hva slags urenhet prestene fant i Det hellige, kan vi ikke vite sikkert. Siden avgudsdyrkelsen rådde under Akas, kan kar, for eksempel offerskåler, som ble brukt i avgudsdyrkelsen, ha kommet inn i Det hellige. Dessuten måtte alle karene i Det hellige rengjøres og skitten fjernes. Tempeldørene ble stengt (28,24) først i Akas' siste år, men avgudsdyrkelsen hadde pågått fra begynnelsen av hans regjering. Om Kedron, se ved 2 Kong 23,4.

V. 17 sier hvor lenge renselsen varte. Den første dagen i den første måneden begynte de med forgårdene. Den åttende dagen i måneden kom de til Herrens forhall, og med den begynte renselsen av selve tempelhuset. Den varte åtte dager til, så arbeidet var ferdig den sekstende dagen i den første måneden.

Da arbeidet var ferdig, meldte de det til kongen. «Alle de karene som kong Akas i sin troløshet hadde vanhelliget», egentlig «kastet bort», det vil si gjort forkastelige, er kobberalteret for brennofferet, kobberhavet og karene på fotstykkene (2 Kong 16,14.17). «Herrens alter» er brennofferalteret (jf. v. 21).

V. 20–30. Templet blir viet på ny med offer og lovsang

«[20]Tidlig neste morgen samlet kong Hiskia byens høvdinger og gikk
opp til Herrens hus. [21]De kom med sju okser, sju værer, sju lam og
sju geitebukker til syndoffer for riket og for helligdommen og for
Juda. Han befalte Arons barn, prestene, å ofre dem på Herrens alter.
[22]De slaktet da oksene, og prestene tok imot blodet og stenket det på
alteret. Så slaktet de værene og stenket blodet på alteret. Så slaktet
de lammene og stenket blodet på alteret. [23]Deretter førte de syndofferbukkene fram foran kongen og menigheten, og de la hendene på
dem. [24]Og prestene slaktet dem og stenket blodet av dem på alteret

som syndoffer, til soning for hele Israel. For kongen hadde befalt at brennofferet og syndofferet skulle være for hele Israel.»

Trolig allerede neste morgen gikk Hiskia med byens høvdinger opp til Herrens hus. De førte fram sju okser, sju værer og sju lam til brennoffer og sju geitebukker til syndoffer «for riket og for helligdommen og for Juda», det vil si til soning for og innvielse av riket, helligdommen og folket. Prestene bar fram ofrene etter forskriftene i Moseloven (v. 22–24).

Brennofrene blir nevnt først, som i offerloven i 3 Mos 1–6, enda syndofferet ble båret fram før brennofferet. Også håndspåleggelsen blir bare nevnt ved syndofferet (v. 23), enda den etter 3 Mos 1,4 også hørte med til brennofrene. Det er ikke fordi synden trolig ble bekjent under håndspåleggelsen, slik noen mener ut fra 3 Mos 16,21; det kan ikke sluttes av det stedet. Handlingen blir bare nevnt i det ene tilfellet for å understreke at kongen og forsamlingen, den siste naturligvis ved sine representanter, la hendene på offerdyrene. For soningen skulle etter kongens ord gjelde hele Israel.

«Hele Israel» er trolig ikke bare alle innbyggerne i Juda rike, men israelittene i det hele, alle tolv stammene, for templet i Jerusalem var den eneste lovlige helligdommen for dem alle. Å stenke blodet «som syndoffer» betyr å bære blodet til alteret til soning på den måten som er foreskrevet i 3 Mos 4,30.34.

«[25]Og han lot levittene stille seg opp i Herrens hus med cymbler og harper og sitarer, slik som David og kongens seer Gad og profeten Natan hadde foreskrevet. For det var Herren som hadde gitt denne forskriften gjennom profetene sine. [26]Levittene sto med Davids musikkinstrumenter og prestene med trompetene. [27]Så bød Hiskia at de skulle ofre brennofferet på alteret. På samme tid som ofringen begynte, begynte også sangen for Herren og trompetene å lyde, ledsaget av Davids, Israels konges instrumenter. [28]Hele menigheten kastet seg ned mens sangen lød og trompetene klang. Alt dette varte til ofringen var fullført. [29]Da de var ferdige med ofringen, falt de på kne, både kongen og alle de som var sammen med ham, og de tilba. [30]Så befalte kong Hiskia og høvdingene at levittene skulle love Herren med Davids og seeren Asafs ord. Og de lovet ham med fryd og bøyde seg ned og tilba.»

Hiskia gjenopprettet også musikken som levittene pleide å ledsage offerhandlingen med, og som David hadde ordnet sammen med profetene Gad og Natan. V. 25 svarer til v. 21: Først ble dyrene gjort klar til ofringen, og så fikk levittene i oppdrag å spille og synge under offerhandlingen. Om instrumentene, se ved 1 Krøn 15,16.

Levittene ble satt til å synge «slik som David hadde foreskrevet». Men denne forskriften var gitt av Herren gjennom profetene hans. David hadde altså gjort denne ordningen etter Guds tilskyndelse, som kom til ham gjennom profetene. «Profetene sine» er Herrens profeter, ikke Davids, selv om David i 8,14 blir kalt «Guds mann». Om Gad som kongens seer, jf. 1 Krøn 21,9.

«Davids musikkinstrumenter» er de instrumentene David innførte i gudstjenesten (se 1 Krøn 23,5). Den første setningen i v. 27, «Så bød Hiskia at de skulle ofre brennofferet på alteret», er gjentatt fra v. 21 for å knytte an til det som følger: Da offerhandlingen begynte, begynte også sangen for Herren, det vil si lovsangen til Herren med sang og instrumentalmusikk (jf. 1 Krøn 25,7), og trompetene, «ledsaget av», egentlig «under ledelse av», Davids instrumenter. Det betyr at trompetblåsingen rettet seg etter strengeinstrumentene og fulgte sangen og musikken.

Mens brennofferet ble båret fram, til det var fullført, sto hele menigheten og tilba, og levittenes sang fortsatte, ledsaget av strengeinstrumentene og prestenes trompeter. «Sangen lød» står for at sangerkoret sang, og «trompetene» for trompeterne. Da offerhandlingen var ferdig, falt kongen og alle som var der, på kne og tilba.

V. 30 betyr ikke at levittene først begynte å synge salmer på kongens befaling etter at offerhandlingen og musikken (v. 27 ff.) var avsluttet. Verset er en samlet avslutning på skildringen av offerfesten. Forfatteren fant det nødvendig å nevne uttrykkelig lovsangen med salmer, som alt lå i «sangen lød» i v. 28, og å si at også levittene falt på kne og tilba da lovsangen var slutt. «Davids og seeren Asafs ord» er salmene deres. Asaf blir her kalt seer, slik Jedutun (Etan) blir det i 35,15, og Heman i 1 Krøn 25,5.

V. 31–36. Takkoffer og frivillige brennoffer

«[31]Hiskia tok da til orde og sa: Nå har dere innviet dere selv til Herren. Kom nå hit og før fram slaktofferet og takkofferet til Herrens

hus! Da kom menigheten med slaktoffer og takkoffer. Hver den som
var drevet av sitt hjerte til det, kom også med brennoffer. [32]Og tallet
på de brennofrene som menigheten førte fram, var sytti okser, ett
hundre værer og to hundre lam. Alt dette var til brennoffer for Her-
ren. [33]De andre ofrene som ble båret fram, var seks hundre storfe og
tre tusen småfe. [34]Det var ikke prester nok til å flå alle brennofrene,
derfor fikk de hjelp av sine brødre levittene til arbeidet var ferdig, og
til de andre prestene hadde helliget seg. For levittene hadde et mer
villig hjerte til å hellige seg enn prestene. [35]Det var også en mengde
brennoffer. Til det kom fettstykkene av fredsofrene og de drikkoffer
som hørte til brennofrene. Slik kom tjenesten i Herrens hus i sin
rette skikk. [36]Og Hiskia og hele folket gledet seg over det som Gud
hadde gjort for folket. For alt dette var skjedd med én gang.»

Hiskia innleder festens siste del med ordene «Nå har dere innviet dere selv til Herren», egentlig «fylt hånden for Herren», det vil si: Dere har på ny viet dere til Herrens tjeneste (jf. 2 Mos 32,29 og kommentaren til 3 Mos 7,37 ff.). «Kom nå hit og før fram slaktofferet og takkofferet til Herrens hus!»

Mange utleggere mener at de første ordene er sagt til prestene og de neste til menigheten. Oppfordringen om å komme og føre fram offer kan riktignok bare være rettet til menigheten, som v. 31b viser. Men hadde kongen talt til andre i den andre setningen enn i den første, måtte skiftet ha vært antydet, i det minste med et «men dere». Slik setningene står, må begge være sagt til de samme, nemlig hele den forsamlede menigheten, prestene og levittene medregnet.

Uttrykket «fylle hånden», som i snevrere forstand bare betyr at prestene ble innviet til tjenesten ved alteret (se ved 3 Mos 7,37), er altså her brukt i videre forstand og overført til hele menigheten. Ved å ta del i innvielsesofrene, ved håndspåleggelsen og ved tilbedelsen under offerhandlingen hadde de på ny viet seg til tjenesten for Herren som sin Gud og sluttet pakt med ham på ny (v. 10). Bare offermåltidet manglet for å fullføre denne paktsfesten, og til det trengtes det slaktoffer.

«Slaktoffer og takkoffer» er en påfallende sammenstilling. Slaktofrene er fredsofrene. Loven skiller mellom tre slags fredsoffer: lovprisningsoffer eller takkoffer, løfteoffer og frivillige offer (3 Mos 7,11.16). «Takkoffer» er altså en art av fredsofrene, takkofrene i snevrere for-

stand, og ordet må tas som en nærmere forklaring: slaktoffer, nemlig takkoffer. «Hver den som var drevet av sitt hjerte til det», det vil si alle som kjente seg innvortes drevet til det, kom av egen vilje med brennoffer.

Tallet på de frivillige brennofrene var svært stort: sytti okser, hundre værer og to hundre lam. «De andre ofrene», egentlig «det helliggjorte», er dyrene som ble båret fram til takkoffer (jf. 35,13; Neh 10,34): seks hundre storfe og tre tusen småfe, sauer og geiter.

V. 34–36 slutter beretningen med noen merknader om ofrene og festen. Det var for få prester til å flå alle brennofrene, så brødrene deres, levittene, hjalp dem til arbeidet var ferdig, og til prestene hadde helliget seg.

Ved private brennoffer var det den som ofret, som skulle flå dyret (3 Mos 1,6). Ved høytidelige offer som ble båret fram på hele menighetens vegne, var det prestenes oppgave, og siden arbeidet ikke var særskilt prestelig, kunne levittene hjelpe til. Brennofrene i v. 34 er ikke bare de frivillige (v. 31), men også innvielsesofrene (v. 22.27). Bare v. 35 gjelder de frivillige alene.

«For levittene hadde et mer villig hjerte til å hellige seg enn prestene», egentlig «var mer oppriktige», det vil si de hadde strevd ærligere for det. Kanskje hadde prestene tatt mer del i Akas' avgudsdyrkelse enn levittene. Det ville være helt forståelig ut fra deres forhold til kongens hoff og deres avhengighet av det. Derfor viste de seg også tregere til renselsen enn levittene, som kanskje var mindre smittet og hindret av den avgudsdyrkende tjenesten.

V. 35 gir enda en grunn til at levittene måtte hjelpe prestene: Det var en mengde brennoffer, og dertil fettstykkene av fredsofrene og drikkofrene til brennofrene. Prestene klarte ikke å flå alle dyrene også fordi de skulle ta seg av selve tjenesten ved alteret, stenke blodet og brenne ofrene på alteret. Det tok alle kreftene deres, for foruten innvielsesofrene kom de frivillige brennofrene (v. 31), som ble båret fram sammen med takkofrene og drikkofrene som hørte til brennofrene (4 Mos 15,1–15).

Slik kom tjenesten i Herrens hus i sin rette skikk. Tjenesten er ikke renselsen og innvielsen av templet, men offertjenesten, eller rettere alt som hørte til den faste gudstjenesten i templet, som hadde forfalt under Akas og til sist opphørt helt.

Hiskia og hele folket gledet seg over det Gud hadde gjort for folket ved at templet ble renset og gudstjenesten for Herren gjenopprettet, og ikke over at Gud hadde gjort folket rede. Gleden ble større fordi det hele var skjedd så brått.

Kapittel 30. Hiskias påske

Kapitlet forteller om påsken Hiskia holdt. V. 1–12 skildrer forberedelsene: Kongen innbød hele Israel og Juda, også resten av de ti stammene, til å komme til Jerusalem. V. 13–22 forteller om selve påsken og de usyrede brøds høytid, og v. 23–27 om hvordan høytiden ble forlenget med sju dager og avsluttet.

V. 1–2. Innbydelsen og rådslagningen

> «[1]Så sendte Hiskia bud omkring til hele Israel og Juda. Han skrev også brev til Efra'im og Manasse om at de skulle komme til Herrens hus i Jerusalem og holde påske for Herren, Israels Gud. [2]Kongen og høvdingene hans og hele menigheten i Jerusalem holdt råd om å holde påske i den andre måneden.»

Hiskia innbød hele Israel og Juda til påsken. Han skrev også brev til Efra'im og Manasse, de to fremste stammene i nordriket, som her, slik v. 5 og 10 viser, står for alle. Men setningen skal bare forklare at han sendte bud til hele Israel: Til hele Israel, de ti stammene, sendte han innbydelsen, og det gjorde han med brev. Verset gir en samlet oversikt, og det som følger, skildrer saken nærmere.

Kongen rådslo med høvdingene sine og hele menigheten i Jerusalem, det vil si med byens folk, som var samlet ved sine representanter, om å holde påske i den andre måneden. Det var tillatt etter 4 Mos 9,6–13 for dem som var urene eller på en lang reise og derfor ikke kunne holde høytiden til lovens tid, den fjortende dagen i den første måneden. Begge grunnene fantes her (v. 3): Prestene hadde ikke helliget seg nok, og folket var ikke samlet i Jerusalem til den lovbestemte tiden i den første måneden.

Uttrykket i v. 3 blir vanligvis forstått om tallet, at det ikke var mange *nok* prester som hadde helliget seg. Men ordet viser ikke til tallet; det betyr bare «tilstrekkelig». Det sier altså ikke bare at det ikke var så mange prester som trengtes for å slakte og ofre påskelammene, men at presteskapet i det hele ennå ikke var tilstrekkelig innviet. Mange prester hadde ennå ikke helt sagt fra seg avgudsdyrkelsen og helliget seg på ny.

Teksten sier heller ikke noe om en «ytterligere utsettelse», som om påsken ellers ville ha blitt holdt i den første måneden, om enn ikke på den lovbestemte dagen. Det er slett ingen støtte for at Hiskia noen gang tenkte å holde påske en annen dag enn den fjortende.

Loven ga rom for å utsette påsken til den andre måneden under særlige forhold, men ikke for å flytte den til en annen dag i måneden. Det ville ha vært en ulovlig og vilkårlig nyskapning, og det kan vi ikke tro om Hiskia.

Tvert imot viser rådslagningen at kongen, høvdingene og menigheten var overbevist om at påsken bare kunne holdes den fjortende dagen i måneden. De drøftet ikke dagen, bare måneden, på grunnlag av loven: hvis ikke i den første, så i det minste i den andre måneden. For dem var dagen så fast at den aldri ble drøftet og ikke blir nevnt i beretningen.

Da må rådslagningen ha skjedd i den første måneden før den fjortende dagen, mens den lovbestemte dagen ennå ikke var forbi. Det ligger i ordene «de kunne ikke holde den med det samme», egentlig «på den tiden», det vil si i den første måneden, i motsetning til den andre.

Påsken ble ikke holdt i Hiskias første år

Siden grunnen til at påsken ikke kunne holdes i den første måneden, var at prestene ikke hadde helliget seg nok, og at folket ikke var samlet i Jerusalem, ser vi med sikkerhet at det her ikke er tale om en påske i Hiskias første regjeringsår, slik nesten alle utleggerne mener. (*Jf. Casparis grundige drøfting av spørsmålet.*)

Det eneste som kan tale for en slik tanke, er tre ting. For det første er beretningen om påsken knyttet til renselsen av templet i Hiskias første år med et «så» (v. 1).

For det andre ser det ut til at påsken ble holdt rett etter innvielsen av templet, når v. 3 sier at prestene ikke hadde helliget seg nok, og 29,34 at det ikke var nok prester som hadde helliget seg til å flå offerdyrene. For det tredje ser «den andre måneden» i v. 2 ut til å bety den andre måneden i Hiskias første år, når vi sammenligner med «den første måneden» i 29,3.17. Men ingen av disse tilsynelatende grunnene holder.

At påsken knyttes til det foregående med et «så», uten den minste antydning om at den ble holdt i et annet og senere år, forklares fullt ut av at Krønikebøkene ikke noe sted sier hvilket år en hendelse under Hiskias tjueni år lange regjering skjedde.

Sankeribs angrep blir i 32,1 bare innledet med «etter disse hendelsene», enda det skjedde i Hiskias fjortende år, mens ordningene for gudstjenesten i kap. 31 hører til de første årene hans. Bare om gjenopprettelsen av gudstjenesten blir det sagt at Hiskia begynte den alt i sitt første år (29,3), fordi det var viktig for å forstå hvilken ånd regjeringen hans bar preg av. Men for Krønikebøkenes praktiske formål betydde det lite hvilket år de andre gjerningene hans falt i.

Heller ikke det at prestene ikke hadde helliget seg nok, beviser at påsken ble holdt i Hiskias første år. Under avgudsdyrkeren Akas' seksten år lange regjering hadde presteskapet uten tvil sunket svært dypt, også moralsk, så de fleste av dem ikke straks skyndte seg å hellige seg for gudstjenesten for Herren.

At v. 2 viser tilbake til 29,3.17, kunne riktignok få oss til å ta «den andre måneden» som den andre måneden i det første året. Men det kan vi ikke uten videre gjøre, med mindre grunnene til at påsken ble flyttet til den andre måneden, peker mot det første året. Og de gjør tvert imot ikke det; de lar seg ikke forene med det synet.

Hele beretningen i kap. 29 og 30 gir inntrykk av at Hiskia ikke før eller under renselsen av templet hadde bestemt seg for å holde en påske som hele Israel og Juda skulle innbys til. I det minste rådslo han ikke med høvdingene og Jerusalems overhoder på den tiden. Etter 29,20 samlet kongen byens høvdinger først etter at han hadde fått meldingen om at templet var renset, den sekstende dagen i den første måneden, og da kalte han dem til innvielsen av templet med høytidelige offer.

Men denne innvielsesfesten varte flere dager. De mange brennofrene kunne umulig brennes på én dag på ett brennofferalter: først sju okser, sju værer og sju lam foruten syndofferet til innvielsen av templet (29,21), og deretter menighetens frivillige brennoffer på sytti okser, hundre værer og to hundre lam, foruten takkofrene (29,32). Da kunne heller ikke offermåltidet godt holdes samme dag.

Rådslo kongen med høvdingene og menigheten om påsken etter eller under denne festen, for eksempel mellom den syttende og den tjuende dagen, kunne det ikke sies at påsken ble utsatt fordi prestene ennå ikke hadde helliget seg nok, og folket ikke var samlet i Jerusalem. Da ville det bare ha blitt sagt at den fjortende dagen i den første måneden alt var forbi. Dette har Caspari med rette sett som avgjørende.

Dessuten er det lettere å forklare innbydelsen til hele Israel, de ti stammene, hvis påsken ble holdt etter at assyrerne hadde gjort ende på tistammeriket, enn hvis den ble holdt før, i tiden til Hosea, den siste kongen der. Selv om kong Hosea kanskje ikke var så ond som noen av forgjengerne sine, blir det også sagt om ham at «han gjorde det som var ondt i Herrens øyne» (2 Kong 17,2).

Skulle Hiskia ha våget å innby Hoseas undersåtter til påske i Jerusalem så lenge Hosea regjerte? Og skulle Hosea ha tillatt innbydelsen og ikke heller ha avvist den som en innblanding i hans rike?

Innbydelsen forutsetter dessuten altfor tydelig at størsteparten av de ti stammene var ført bort, til at vi kan tenke på at bare noen stammer ble ført bort under Tilgat-Pilneser. Ordene «den rest av dere som har sluppet unna assyrerkongens hånd» (v. 6) forutsetter mer enn at de to og en halv stammene øst for Jordan og naftalittene ble ført bort.

Det gjelder ikke bare på grunn av flertallet «assyrerkongene» i grunnteksten, men også fordi de fem og en halv stammene som var igjen, slett ikke ble rammet av Tilgat-Pilnesers bortføring. Og det blir ikke nevnt noen bortføring under kong Pul, og det er heller ikke sannsynlig at noen fant sted (se ved 1 Krøn 5,26).

Til sist sier 31,1 at israelittene som var samlet i Jerusalem til påsken, straks etterpå ødela billedstøttene, Astarte-bildene, offerhaugene og alterne, ikke bare i hele Juda og Benjamin, men også i Efra'im og Manasse, altså også i tistammerikets hovedstad, og det fullstendig, så ingenting ble igjen.

Er det trolig at kong Hosea og de andre innbyggerne i tistammeriket, som ikke hadde gått til påsken, men lo av Hiskias sendebud og spottet dem (v. 10), rolig skulle ha sett på dette og latt det skje? Alt dette er ubegripelig hvis påsken ble holdt i Hiskias første år, og gjør det umulig å godta det synet.

Dessuten krevde forberedelsene til denne påsken mer tid enn fra den syttende dagen i den første måneden til den fjortende i den andre. Å kalle sammen hele folket, «fra Be'er-Sjeba til Dan» (v. 5), lot seg ikke gjøre på tre uker. Selv om Hiskias sendebud kanskje kunne ha dratt gjennom landet og kommet hjem igjen på den tiden, kan vi ikke tenke oss at de innbudte, særlig fra de ti stammene, straks kunne legge av sted, så de kom til Jerusalem til høytiden.

Derfor må vi holde fast ved det vi alt har sagt i kommentaren til Kongebøkene: Denne påsken ble ikke holdt i Hiskias første år, bare en uke eller to etter at gudstjenesten for Herren var gjenopprettet etter loven. Men ble den ikke holdt i det første året, kan den heller ikke ha blitt holdt før tistammeriket gikk til grunne i Hiskias sjette år.

I Hiskias tredje år rykket Salmanassar mot Samaria og beleiret tistammerikets hovedstad.[1] Mens assyrerne holdt landet besatt, kunne Hiskia ikke tenke på å innby innbyggerne til påske i Jerusalem. Det kan han bare ha bestemt seg for etter at assyrerne hadde forlatt landet igjen, da Samaria var inntatt og israelittene ført bort.

Caspari sier: «Men etter at det var gjort helt ende på Israels hus' rike, kunne Hiskia se på seg selv som konge over hele Israel og som sådan innby resten av de ti stammene som sine undersåtter til påsken (jf. Jer 40,1). Og siden det israelittiske folket nettopp var slått ned av denne siste forferdelige katastrofen, kunne han nære håp om at de som var igjen, ville ydmyke seg under Guds mektige hånd, som så høytidelig var lagt på dem, vende seg til ham og ta imot innbydelsen. Før Israels rike gikk til grunne, ville han ved å innby israelittene fra de ti stammene ha henvendt seg til en fremmed konges undersåtter.»

Med dette synet lar det seg også lett forene at Hiskias sendebud ble ledd av de fleste israelittene i Efra'ims og Manasses land like til Sebulon (v. 10). Caspari svarer treffende på denne innvendingen: «Ser vi bare på hvordan de som ble igjen i Judea etter Jerusalems ødeleg-

[1] Etter 2 Kong 18,9 var det i Hiskias fjerde år.

gelse, og som like etter flyktet til Egypt, oppførte seg mot Jeremia (Jer 42–44), forstår vi hvordan flertallet av folket i tistammeriket, som ble igjen etter Salmanassars bortføring, kunne være forherdet og forblindet nok til å le av Hiskias sendebud og spotte dem.»

Men hvis Hiskia først bestemte seg for å holde en slik påske etter at Israels rike var ødelagt, kan en spørre hvorfor han ikke tok saken opp tidlig nok til at høytiden kunne holdes til lovens tid, i den første måneden. Det kan vi ikke gi noe sikkert svar på. Av grunnene til at påsken ble utsatt (v. 3), kan vi bare slutte at det ikke lenger var tid nok til å holde den slik det var planlagt, til lovens tid, da kongen rådslo med høvdingene.

Men det er godt mulig at Hiskia først i begynnelsen av året, da assyrerne hadde trukket seg ut av landet, bestemte seg for å innby resten av de ti stammene til den neste påsken. Under rådslagningen ble da de to forholdene i v. 3 avgjørende for å utsette høytiden.

Det ble klart at ikke hele presteskapet var godt nok forberedt, og at folket ikke kunne kalles sammen før den fjortende nisan, så høytiden kunne holdes slik det var planlagt, til lovens tid. For ikke å utsette saken et helt år besluttet de derfor å bruke den utveien loven ga, og holde høytiden i den andre måneden.

Av v. 14 og 31,1 ser vi at det på den tiden ennå sto billedstøtter, Astarte-bilder, offerhauger og altere i Jerusalem og i Judas og Benjamins byer. Ba'alsdyrkelsen var altså ennå ikke utryddet. At den og offerhaugdyrkelsen i Jerusalem og Juda holdt seg til Hiskias sjette eller sjuende regjeringsår, er ikke så forunderlig når vi tenker på at selv de mest gudfryktige kongene før Akas ikke hadde maktet å gjøre helt ende på folkets dyrkelse på offerhaugene.

Templet og gudstjenesten for Herren der kunne Hiskia åpne og gjenreise i begynnelsen av regjeringen, for han hadde alle de velsinnede i folket på sin side. Men det var annerledes med alterne på offerhaugene, som folket fra gammel tid hang fast ved. De kunne ikke ødelegges straks, og der de var revet ned, kan de enkelte steder ha blitt bygd opp igjen, til og med i krokene av hovedstaden.

Mange levittiske prester hadde helt sikkert tatt del i offerhaugdyrkelsen, for som regel var det til Herren og ikke til hedenske avguder det ble ofret der, om enn på en ulovlig måte. Selv om de ikke hadde drevet avgudsdyrkelse, kunne de ikke uten videre ta del i en påske

som skulle holdes etter lovens forskrifter. De måtte først hellige seg ved å gi opp offerhaugdyrkelsen og vende seg alvorlig til Herren og hans lov.

Skulle påsken være for alle, måtte de få tid til det. Til det og til å innby hele Israel var tiden fram til den fjortende dagen i den andre måneden nok, og derfor godtok hele forsamlingen kongens forslag.

V. 3–12. Budet går ut til hele Israel

> «[3]For de kunne ikke holde den med det samme, fordi det ennå ikke var prester nok som hadde helliget seg, og folket var ikke samlet i Jerusalem. [4]Kongen og hele menigheten syntes det var rett. [5]Derfor besluttet de å rope ut i hele Israel, fra Be'er-Sjeba til Dan, at folk skulle komme og holde påske for Herren, Israels Gud, i Jerusalem. For de hadde ikke holdt den i samlet flokk, slik som det er foreskrevet.»

De besluttet å rope ut i hele Israel, fra Be'er-Sjeba til Dan (jf. Dom 20,1), at folk skulle komme og holde påske. Allerede Rasji forsto de siste ordene slik at de ikke på lenge hadde holdt påsken etter lovens forskrifter, og tenkte på tiden etter rikets deling.

Men ordet brukes sjelden om tid, og det er riktig å forstå det om israelittene: De hadde ikke holdt den «i samlet flokk», det vil si i en forsamling av hele folket, slik loven krevde. Ordene sier altså ingenting om hvor lenge påsken ikke var holdt slik; om det, se v. 26. Enda mindre følger det av dem at påsken ikke ble holdt hvert år under Hiskia etter at tempeltjenesten var gjenopprettet.

> «[6]Så dro da ilbudene av sted med brevene fra kongen og hans høvdinger. De dro omkring i hele Israel og Juda, slik som kongen hadde befalt, og sa: Israels barn! Vend om til Herren, Abrahams, Isaks og Israels Gud, så han kan vende seg til den rest av dere som har sluppet unna assyrerkongens hånd. [7]Vær ikke som deres fedre og deres brødre, som bar seg troløst at mot Herren, fedrenes Gud, så han overga dem til ødeleggelse, slik som dere selv ser. [8]Vær nå ikke så stive i nakken som deres fedre var! Gi Herren hånden og kom til hans helligdom, som han har helliget for alle tider. Tjen Herren deres Gud, så hans brennende vrede må vende seg bort fra dere. [9]For når dere vender om til Herren, da skal deres brødre og deres sønner finne barmhjertighet hos dem som holder dem fanget,

> og komme tilbake til dette landet. For Herren deres Gud er nådig og barmhjertig. Han vil ikke vende sitt åsyn bort fra dere, dersom dere vender om til ham.»

Ilbudene dro av sted med brev fra kongen og høvdingene. Om de var soldater fra kongens livvakt (jf. 12,10) eller andre kongelige ilbud (som Est 3,13.15), kan ikke avgjøres. Til den skriftlige innbydelsen skulle de etter kongens befaling legge muntlige formaninger: «Vend om til Herren … så han kan vende seg til den rest av dere som har sluppet unna assyrerkongens hånd» – i grunnteksten «assyrerkongenes», det vil si Tilgat-Pilnesers og Salmanassars.

«Vær ikke som deres fedre og deres brødre», det vil si dem som ble ført bort av Tilgat-Pilneser og Salmanassar. Om uttrykket «overga dem til ødeleggelse», jf. 29,8. «Vær ikke stive i nakken», jf. 2 Kong 17,14. «Gi Herren hånden» betyr her ikke «underkaste seg», som i 1 Krøn 29,24, der uttrykket har en annen bygning. Det betyr å gi hånden som pant på troskap, som i 2 Kong 10,15; Esr 10,19; Esek 17,18.

Hvis de vender om til Herren, skal brødrene og sønnene deres, som er i landflyktighet, finne barmhjertighet hos dem som har ført dem bort, og vende tilbake til landet. «For Herren deres Gud er nådig og barmhjertig», jf. 2 Mos 34,6.

> «[10]Ilbudene dro omkring fra by til by i Efra'ims og Manasses land og helt til Sebulon. Men folk bare lo av dem og spottet dem. [11]Det var bare noen få i Asjer og Manasse og Sebulon som ydmyket seg og kom til Jerusalem. [12]Også i Juda virket Guds hånd, så han ga dem et samdrektig sinn til å gjøre det som kongen og høvdingene hadde befalt etter Herrens ord.»

Ilbudene dro fra by til by i Efra'ims og Manasses land like til Sebulon, men folk lo av oppfordringen til å vende om og av innbydelsen til påsken. «Fra by til by» strider ikke mot at Israels rike alt var gått til grunne.

Assyrerne hadde ikke utslettet alle byene eller ført bort hver eneste innbygger. De nøyde seg med å innta og rive festningene og førte bare kjernen av folket bort. Mange hadde uten tvil også berget seg ved å flykte til utilgjengelige steder, og da fienden hadde trukket seg tilbake, slo de seg ned igjen i de byene og landsbyene som ikke var helt ødelagt.

Heller ikke beviser oppregningen «Efra'ims og Manasses land og helt til Sebulon» at ilbudene bare kom til den delen som var igjen av Israels rike etter Tilgat-Pilneser, og at riket altså ennå ikke var ødelagt. Oppregningen er ikke fullstendig, for etter v. 11 og 18 kom det også menn fra Asjer og Issakar til Jerusalem, og Asjers område nådde til Kanaans nordgrense. Siden hele Israel skulle innbys, fra Be'er-Sjeba til Dan, kan det ikke være tvil om at ilbudene dro gjennom hele landet.

Også over Juda kom Guds hånd, så han ga dem et samdrektig sinn til å gjøre det kongen og høvdingene hadde befalt. Uttrykket «Herrens hånd var over» har ellers som regel en straffende mening (jf. 2 Mos 9,3; 5 Mos 2,15), men her er det Guds hjelpende hånd. Gud virket mektig på Juda og gjorde dem enige. «Etter Herrens ord», som i 29,15.

V. 13–27. Påsken og Hiskias bønn for de urene

> «[13]Mye folk samlet seg i Jerusalem for å holde de usyrede brøds høytid i den andre måneden - det ble en meget stor forsamling. [14]Først fikk de bort de altrene som fantes i Jerusalem. Også alle røkelseskarene tok de bort og kastet dem i Kedron-bekken. [15]Så slaktet de påskelammet på den fjortende dagen i den andre måneden. Prestene og levittene ble gjort til skamme, så de helliget seg og førte fram brennoffer til Herrens hus. [16]De stilte seg på sin plass, som det var foreskrevet dem, etter Guds mann Mose lov. Og prestene stenket blodet som levittene rakte dem. [17]For det var mange i forsamlingen som ikke hadde helliget seg. Derfor utførte levittene slaktingen av påskelammene for alle dem som ikke var rene, så de kunne hellige dem for Herren.»

Folket samlet seg i Jerusalem til høytiden og ble en stor forsamling. Før påskelammene ble slaktet, renset og helliget de byen til høytiden. De fjernet de ulovlige alterne og røkelsesstedene som var bygd under Akas (28,24), og kastet dem i Kedron (jf. 29,16). «Røkelseskarene» er her røkelsessteder, altere som var laget for å brenne røkelse på.

Da de slaktet påskelammet den fjortende dagen, var også levittene og prestene blitt slått av skam. Det betyr at de av skam hadde helliget seg og nå bar fram ofrene i Herrens hus, det vil si utførte de offerhandlingene som var pålagt dem ved påsken i templet, slik v. 16 sier nærmere. Setningen er en bisetning som peker tilbake til v. 3.

Det er verdt å merke seg at levittene nevnes sammen med prestene her, for 29,34 sier at levittene ved innvielsen av templet hadde helliget seg med større iver enn prestene. Men det er ingen motsigelse. I 29,34 er det tale om de prestene og levittene som da var til stede eller bodde i Jerusalem. Her gjelder det prestene og levittene i hele Juda rike.

Selv om levittene den gangen var ivrigere til å hellige seg for tempelinnvielsen, må det ha vært mange levitter i Juda som i likhet med mange av prestene ikke straks renset seg fra urenheten fra offerhaugdyrkelsen. Først folkets iver da de kom til Jerusalem for å holde påske, drev dem til å hellige seg for Herrens tjeneste.

De sto på sin plass etter den ordningen som var foreskrevet (se ved 1 Krøn 6,32), og prestene stenket blodet av påskelammene, som levittene rakte dem. Det var ikke det vanlige. Ved påskelammet skulle familiefaren som slaktet lammet, gi blodet til presten, så det kunne stenkes på alteret. Her gjorde levittene det, av den grunnen v. 17 nevner: Fordi mange i forsamlingen ikke hadde helliget seg, sto levittene for slaktingen av påskelammene for alle som var urene, for å hellige lammene for Herren (se også ved 35,6.11).

> «[18]For en mengde av folket, mange fra Efra'im og Manasse, Issakar og Sebulon, hadde ikke renset seg, men åt påskelammet uten å akte på det som var foreskrevet. Men Hiskia ba for dem og sa: Herren, som er god, vil tilgi [19]hver den som har vendt seg av hele sitt hjerte til å søke Gud Herren, sine fedres Gud, selv om han ikke er ren slik som helligdommen krever det. [20]Og Herren bønnhørte Hiskia og helbredet folket.»

En mengde av folket, mange fra Efra'im, Manasse, Issakar og Sebulon, hadde ikke renset seg, men åt påskelammet på en ulovlig måte, ikke etter forskriften (jf. 4 Mos 9,6). Dette forklarer hvorfor levittene sto for slaktingen av påskelammene for dem som ikke hadde helliget seg, det vil si samlet opp blodet og ga det til prestene. Hadde levittisk urene gjort det, ville det sonende offerblodet ha blitt urent.

Det var riktignok bare de rene som fikk spise påskelammet og ta del i påskemåltidet. Men det var ikke en så hellig handling, det vil si den førte ikke folket så umiddelbart inn for Gud, som var nærværende ved sitt alter, at urene ikke under visse forhold kunne slippe til. Her ble det tillatt, for Hiskia hadde bedt for dem om at Gud måtte tilgi overtredelsen av loven.

Etter den masoretiske versdelingen slutter v. 18 med ordet «for»[2]. Men den delingen ser bare ut til å komme av at setningsbygningen ikke ble forstått, og den er helt sikkert feil. Septuaginta, Vulgata og Kimchi og de fleste utleggerne har derfor oppgitt den og knyttet ordene sammen slik: «Herren, den gode, sone, det vil si tilgi, hver den som har rettet sitt hjerte mot å søke Gud, Herren, sine fedres Gud, men ikke etter helligdommens renhet» (jf. 12,14).

Denne forbønnen er verdt å merke seg. Den uttrykker overbevisningen om at en oppriktig søken etter Herren, som kommer fra hjertet, er mer verd enn å holde lovens bokstav strengt. Men den er også verdt å merke seg fordi Hiskia forutsetter at de som var kommet fra Efra'im og de andre stammene til påsken, hadde rettet sitt hjerte mot å søke Herren, sine fedres Gud, men ikke hadde vært i stand til å følge lovens forskrift, det vil si rense seg innen den dagen påsken var fastsatt til.

Gud bønnhørte forbønnen og helbredet folket. Ordet «helbrede»[3] skal ikke forklares slik at sykdom og deretter til og med død var å vente som følge av lovbruddet (etter 3 Mos 15,31), så folket kunne regnes som syke, siden de var i ferd med å bli det. Ordet forklares av at synden ble sett på som en åndelig sykdom. «Helbrede» skal altså forstås om å lege sjelen (som Sal 41,5) eller frafallet (Hos 14,5; Jer 3,22).

V. 21–22. De usyrede brøds høytid

> «[21]Slik holdt de av Israels barn som var til stede i Jerusalem, de usyrede brøds høytid i sju dager med stor glede. Prestene og levittene lovet Herren dag for dag med instrumenter som priste Herrens makt. [22]Hiskia talte vennlig til alle de levittene som hadde vist seg særlig dyktige i Herrens tjeneste. De åt høytidsofferet i sju dager og ofret fredsoffer og lovet Herren, sine fedres Gud.»

Israelittene i Jerusalem holdt de usyrede brøds høytid i sju dager med stor glede, og levittene og prestene lovet Herren dag etter dag «med instrumenter som priste Herrens makt», det vil si instrumenter som de spilte til pris for Herrens makt. Det er strengeinstrumentene levittene spilte på, og trompetene prestene blåste i, til salmesangen. Lovsangen ved offertjenesten fant sted på de sju dagene av høytiden.

[2] **«for»** be'ad, בְּעַד

[3] **«helbrede»** rafa, רָפָא

Hiskia talte til hjertet på alle levittene, det vil si han ga dem oppmuntrende ord til anerkjennelse, «de som hadde vist seg særlig dyktige i Herrens tjeneste», egentlig «som viste god forstand når det gjaldt Herren». Det er ikke de som var mest kyndige i guddommelige ting og kunne undervise andre, men de som hadde utmerket seg ved forstandig spill til Herrens ære.

«De åt høytidsofferet i sju dager», ikke bare levittene og prestene, men alle som tok del i høytiden. Uttrykket betyr å holde høytidens offermåltid og er dannet etter «å spise påsken», det vil si påskemåltidet. Det ser vi av det som følger: «og ofret fredsoffer», som offermåltidene ble laget av. «Lovet Herren» betyr her verken å bekjenne synd eller å komme med takkoffer, men enkelt å bekjenne Herren med hjerte og munn, ord og gjerning, eller ved bønn, lovsang, takk og offer.

V. 23–27. Høytiden blir forlenget

> «[23]Hele menigheten kom overens om å holde høytid i sju dager til. Så holdt de høytid med glede i de sju dagene. [24]For Hiskia, Judas konge, ga menigheten tusen okser og sju tusen småfe, og høvdingene ga menigheten tusen okser og ti tusen småfe. Og mange prester helliget seg. [25]Hele Judas menighet gledet seg, og prestene og levittene og alle de som var kommet sammen fra Israel, og de fremmede som var kommet fra Israels land eller bodde i Juda. [26]Det var stor glede i Jerusalem, for siden Israels konge Salomos, Davids sønns dager hadde det ikke hendt noe slikt i Jerusalem. [27]Og de levittiske prestene sto opp og velsignet folket. Deres røst ble hørt, og deres bønn nådde til himmelen, hans hellige bolig.»

Siden kongen og høvdingene hadde gitt svært mange offerdyr til takkoffer, besluttet de å holde høytid med glede i sju dager til, det vil si holde dem som festdager med offermåltider. V. 24 gir to grunner til beslutningen. For det første hadde Hiskia gitt menigheten tusen okser og sju tusen småfe, og høvdingene hadde gitt tusen okser og ti tusen småfe i tillegg, så det var mer enn de kunne bruke i de sju dagene av de usyrede brøds høytid.

Det var ikke rike gaver beregnet på nye offerfester. Gavene var gitt til de usyrede brøds høytid, men var så rikelige at de rakk til en høytid på sju dager til. Ordet for «ga» betyr å gi dyr og annet til bruk som offer (jf. 35,7). For det andre hadde mange prester helliget seg, så de kunne

ta seg av tjenesten ved alteret også med så mange offer. Det peker tilbake på v. 15 og 3.

Til sist om dem som tok del i høytiden. Det var for det første hele Judas menighet og prestene og levittene, for det andre hele menigheten av dem som var kommet fra Israel, de ti stammene, og for det tredje de fremmede, både dem som var kommet fra Israels land, og dem som bodde i Juda.

Gleden var stor, for noe slikt hadde ikke hendt i Jerusalem siden Salomos dager. Det betyr at denne høytiden bare kunne sammenlignes med festen ved innvielsen av templet i Salomos tid (7,1–10), når det gjaldt lengden, de rike offergavene, mengden av deltakere og gleden den vakte. Festen ved innvielsen av templet hadde vart fjorten dager, for løvhyttefesten, som varte sju dager, fulgte rett etter selve innvielsesfesten. Og siden Salomos tid hadde alle stammene aldri vært samlet til høytid i Jerusalem.

Til slutt lot de levittiske prestene folket gå med velsignelsen. (Et «og» foran «levittene», som noen håndskrifter og Septuaginta, Vulgata og den syriske oversettelsen har, er en avskrivertilføyelse fra v. 25; jf. 23,18.)

Historieskriveren føyer til: «Deres røst ble hørt, og deres bønn nådde til himmelen, hans hellige bolig.» Det slutter han av at Guds velsignelse hvilte over høytiden. Den viste seg dels i den iveren folket siden la for dagen for gudstjenesten i templet (kap. 31), dels i at Juda og Jerusalem ble fridd fra assyreren Sankeribs angrep (kap. 32).

Kapittel 31. Hiskia ordner tempeltjenesten

Etter påsken ble avgudsbildene og offerhaugenes altere ødelagt i hele landet. Deretter tok Hiskia seg av ordningen av gudstjenesten og sørget for at templet og de som gjorde tjeneste der, fikk sitt underhold.

V. 1–16. Avgudsbildene blir ødelagt

> «[1]Da de nå var ferdige med alt dette, dro alle de israelittene som var til stede, ut i byene i Juda. De knuste billedstøttene og hogg Astartebildene i stykker og rev ned offerhaugene og altrene i hele Juda og Benjamin og i Efra'im og Manasse, til det ikke var noe igjen av dem. Så vendte alle Israels barn hjem igjen til sine byer, hver til sin eiendom.»

Da høytiden var over, dro alle israelittene som hadde vært med på festen (som i 30,21), ut i byene i Juda. De ødela avgudsbildene, offerhaugene og altrene, ikke bare i Juda og Benjamin, altså i sørriket, men også i Efra'im og Manasse, der de ti stammene bodde. De gjorde det grundig, og først da vendte de hjem, hver til sitt (se 2 Kong 18,4).

V. 2–4. Prestenes skift og deres underhold

> «[2]Hiskia ordnet prestenes og levittenes skift, etter som de hørte til det ene eller det andre skiftet, så både prestene og levittene fikk hver sin særskilte tjeneste med å bære fram brennoffer og fredsoffer, å utføre gudstjenesten og å synge Herrens lov og pris i portene til hans leir. [3]Det som kongen ga av sin eiendom, skulle brukes til brennofrene, morgen-brennoffer og kvelds-brennoffer og brennofrene på sabbatene og nymånedagene og høytidene, slik som det står skrevet i Herrens lov. [4]Og kongen befalte folket som bodde i Jerusalem, at

de skulle gi prestene og levittene deres del, så de kunne holde fast ved Herrens lov.»

Nå ble orden i gudstjenesten satt i stand igjen, og det samme ble inntektene til templet og prestene. Hiskia ordnet prestenes og levittenes skift, hver etter den tjenesten han hadde (jf. 4 Mos 7,5.7). De skulle bære fram brennoffer og fredsoffer, utføre gudstjenesten og lovsynge og takke med sang og instrumenter «i portene til hans leir», det vil si i templet og prestenes forgård (se ved 1 Krøn 9,18).

Kongens del var stoffet til de brennofrene som er påbudt i 4 Mos 28–29. Det ga han av sine eiendeler, og dem regner 32,27–29 opp.

Prestene og levittene levde av førstegrøden (2 Mos 23,19; 4 Mos 18,12; 5 Mos 26,2) og av tienden. Den måtte folket gi av det de avlet på marken og fikk av buskapen (3 Mos 27,30–33; jf. 4 Mos 18,21–24). Nå bød Hiskia folket, det vil si innbyggerne i Jerusalem, å gi prestene og levittene denne delen, så de kunne holde fast ved Herrens lov. De skulle kunne gi seg helt til de pliktene loven la på dem, tjenesten i helligdommen, uten å måtte arbeide for føden (jf. Neh 13,10).

V. 5–8. Gavene hopes opp

«[5]Da denne befalingen ble kjent, ga Israels barn førstegrøde i stor mengde, både av korn og most og olje og honning og av all annen grøde på marken. De kom med tiende av alt sammen i rikelig mengde. [6]De av Israels og Judas barn som bodde i Judas byer, kom også med tiende av storfe og småfe og tiende av de hellige gaver som var helliget til Herren deres Gud. De la dem opp haug ved haug. [7]I den tredje måneden begynte de å hope opp haugene, og i den sjuende måneden ble de ferdige med det. [8]Da Hiskia og høvdingene kom og så haugene, priste de Herren og hans folk Israel.»

Da kongens befaling ble kjent, kom israelittene med førstegrøde i stor mengde. Den tilhørte prestene (4 Mos 18,12 ff.). De kom også med tiende, og den skulle gis til hele Levi stamme (4 Mos 18,21–24). «Israels barn» i v. 6 er ikke innbyggerne i nordriket, men de israelittene som hadde flyttet derfra og bosatt seg i Juda (som i 30,25; 11,16; 10,17).

Det er påfallende at det står «tiende av de hellige gaver»[1]. Loven taler nemlig ikke om en tiende av de helligede gavene, men om «offergavene» av alle Israels barns hellige gaver (4 Mos 18,8.19). Det

[1]**«tiende av de hellige gaver»** ma'sar kodasjim, מַעְשַׂר קָדָשִׁים

var de delene av offergavene som ikke ble brent på alteret: det meste av melet, oljen og kjøttet av matofferet, syndofferet, skyldofferet og fredsofferet, viftebrystet og løftelåret og alt annet som ble viftet for Herren.

Her kalles disse delene en «tiende», fordi de bare var en del av det som ble helliget Herren, slik tienden var en del av hele buskapen og grøden. Verset avviker altså bare i uttrykket fra loven. I saken stemmer det helt med den. «De la dem opp haug ved haug», det vil si at de kom med førstegrøden og tienden i store hauger.

De begynte å legge grunnen til haugene i den tredje måneden, altså straks kornhøsten var slutt, og ble ferdige i den sjuende måneden, da frukt- og vinhøsten var over. I den tredje måneden falt pinsen eller innhøstingsfesten, og i den sjuende løvhyttefesten, da all grøden var samlet inn.

Da Hiskia og høvdingene så haugene, priste de Herren og hans folk Israel.

V. 9–10. Asarjas svar

> «[9]Da så Hiskia spurte prestene og levittene om haugene, [10]svarte ypperstepresten Asarja av Sadoks hus: Siden de begynte å komme med gaver til Herrens hus, har vi fått ete oss mett og fått rikelig til overs. For Herren har velsignet sitt folk, så vi har fått hele denne rikdommen til overs.»

Hiskia spurte prestene og levittene om haugene. Han spurte ikke om de rakk til underholdet for prestene og levittene, men om hvordan det kunne ha seg at det var hopet opp så mye. Ypperstepresten Asarja av Sadoks hus svarte ham. Han er neppe den Asarja som førti år tidligere ville hindre Ussia i å trenge inn i helligdommen (26,17).

Siden folket begynte å komme med offergavene til Herrens hus, sa han, hadde de ett seg mette og fått rikelig til overs. Asarja taler livlig og bevegd, og derfor er setningen bygd løst: «det som er til overs» betyr at de hadde denne mengden til overs.

V. 11–13. Forrådskamrene og oppsynsmennene

> «[11]Da befalte Hiskia at det skulle innredes rom i Herrens hus. Da det var gjort, [12]kom folket ærlig og redelig med førstegrøden og tienden og de hellige gavene og la dem inn der. Levitten Konanja hadde oppsyn med dette, og nest etter ham hans bror Sjime'i. [13]Men Jehiel og Asasja og Nahat og Asael og Jerimot og Josabad og Eliel og Jisma-

> kja og Mahat og Benaja var oppsynsmenn under Konanja og hans bror Sjime'i, etter pålegg av kong Hiskia og Asarja, forstanderen for Guds hus.»

Kongen bød at det skulle gjøres i stand kamre i Guds hus, så gavene kunne gjemmes der. Om det ble bygd nye kamre, eller om noen som alt fantes, ble innredet til dette, kan ikke avgjøres, for ordet kan bety begge deler. Inn i kamrene bar de førstegrøden, tienden og de hellige gavene, og de gjorde det med troskap (jf. 19,9). Levitten Konanja fikk oppsynet, og hans bror Sjime'i var den nest øverste.

Under dem sto ti levitter som oppsynsmenn, og de blir nevnt ved navn. Jehiel og Mahat finner vi også i 29,12.14. Asarja, forstanderen for Guds hus, er ypperstepresten fra v. 10. Disse fjorten levittene i v. 12–13 hadde oppsynet med førstegrøden, tienden og de hellige gavene og skulle ta vare på dem. Til å dele dem ut ble det satt egne folk, og om dem handler v. 14–19.

V. 14–16. Utdelingen

> «[14]Levitten Kore, Jimnas sønn, som var dørvokter mot øst, hadde oppsynet med de frivillige gavene til Gud og skulle dele ut Herrens offergaver og de høyhellige gavene. [15]Under ham sto Eden og Minjamin og Jesjua og Sjemaja, Amarja og Sjekanja. De skulle være tillitsmenn i prestenes byer. De skulle dele ut gavene til sine brødre etter deres skift; både til store og små, [16]til alle av mannkjønn, fra treårsalderen og oppover, uten hensyn til deres ættelister, som kom til Herrens hus for hver dag for å få det de den dagen trengte under den tjenesten de hadde å utføre etter sine skift.»

(Keil, v. 16: «Unntatt dem av mannkjønn som var oppført i listene deres, fra treårsalderen og oppover, alle som kom til Herrens hus for å få den daglige delen for sin tjeneste i sine embeter etter sine skift.»)

V. 14 handler om de frivillige gavene til Gud, det vil si alt som ble båret fram for Gud av fri vilje (3 Mos 23,38; 5 Mos 12,17). Førstegrøden og tienden hørte ikke med til dem, for de var avgifter som loven påbød.

Over de frivillige gavene sto levitten Kore, dørvokteren mot øst (se ved 1 Krøn 9,18). Han skulle dele ut «Herrens offergaver», det vil si den delen av takkofferet som egentlig tilhørte Herren, og som han overlot til prestene (3 Mos 7,14; 4 Mos 5,9). Han skulle også dele ut «de høyhellige gavene», den delen av syndofferet og skyldofferet (3 Mos 6,10.22;

7,6) og av matofferet (3 Mos 2,3.10) som prestene skulle ete på et hellig sted.

Under ham sto seks levitter, som nevnes ved navn, i prestebyene. De skulle med troskap gi sine brødre etter deres skift, både store og små, altså eldre og yngre, den delen av gavene som falt på hver.

«Brødrene etter deres skift» er ikke bare de levittene som bodde i prestebyene fordi de var for unge eller for gamle til å komme til templet. Det er også dem som ikke hadde tjeneste på den tiden. Skiftene gjorde nemlig tjeneste etter tur, så noen var i templet mens de andre var hjemme i prestebyene.

Hva de skulle dele ut i prestebyene, kan ikke uten videre hentes fra v. 14. De høyhellige gavene kunne ikke sendes til prestebyene, for de skulle etes på det hellige stedet, i templet. Utdelingen kan heller ikke ha gjeldt bare de frivillige gavene.

Folkets gaver i kamrene var førstegrøde, tiende og hellige gaver (v. 12), og det var satt egne folk til å ta vare på dem og dele dem ut. Da må utdelingen ha omfattet alle folkets gaver. V. 14 nevner bare Kores viktigste oppgave. De som var satt under ham i prestebyene, delte ut førstegrøden, tienden og de hellige gavene, så levittene der fikk den delen loven ga dem.

V. 16 gjør et unntak fra «brødrene» i v. 15. De som var kommet til templet for å gjøre tjeneste, fikk ikke sin del i prestebyene. Det gjaldt ikke bare dem som gjorde tjenesten, men også sønnene deres, som var oppført i listene sammen med dem når de var tre år eller eldre. Av dette ser vi at de som gikk inn i tjenesten, tok med seg sønnene sine når de var fylt tre år. Barna åt av foreldrenes del på det hellige stedet. «Den daglige delen» er her den delen av de hellige gavene som tilkom dem hver dag (jf. Neh 11,23).

V. 17–21. Listene og utdelingen til familiene

> «[17]Prestene var oppskrevet i listene etter sine familier, og levittene fra tjueårsalderen og oppover, etter det de hadde å utføre i sine skift. [18]De skulle også dele ut gavene til dem som var oppskrevet av deres små barn, koner, sønner og døtre, så mange som de var. For med troskap helliget de seg til tjenesten. [19]For dem av Arons sønner, prestene, som bodde på markene omkring sine byer, var det i hver by noen navngitte menn som skulle dele ut til alt mannkjønn blant

prestene det som tilkom dem, likeså til alle dem av levittene som var oppskrevet i ættelistene.»

V. 17 er en innskutt merknad om listene. Prestene var ført opp etter familiene, og levittene fra tjueårsalderen og oppover, etter tjenesten i sine skift. Om denne alderen, se 1 Krøn 23,24.27.

Hvordan v. 18 henger sammen og skal forstås, er usikkert. Etter de innskutte merknadene i v. 16 og 17 knytter verset trolig an til v. 15. Levittene i prestebyene skulle gi gavene til sine brødre og til alle som var oppført av deres små barn, hustruer, sønner og døtre, «så mange som de var». Ingen ble altså glemt eller oversett. «For med troskap helliget de seg» betyr at de handlet hellig med de hellige gavene og delte dem ut uegennyttig og upartisk til alle som hadde krav på dem.

(Keil: «For i sin troskap viste de seg hellige med det hellige.»)

Også for prestene og levittene som bodde på beitemarkene rundt prestebyene (jf. 3 Mos 25,34; 4 Mos 35,5), var det i hver by navngitte menn (som i 28,15; se ved 1 Krøn 12,31) som skulle dele ut prestenes inntekter til dem. De skulle gi hver mann blant prestene og alle som var oppført blant levittene, det som tilkom dem.

V. 20–21. Hiskias troskap

«[20]Slik gjorde Hiskia i hele Juda. Han gjorde det som var godt og rett og sant i Herrens, hans Guds øyne. [21]Og alt det som han tok seg fore, enten det gjaldt tjenesten i Guds hus, eller det gjaldt loven og budet, det gjorde han av hele sitt hjerte idet han søkte sin Gud. Og det lyktes for ham.»

Dette avslutter beretningen. Slik gjorde Hiskia i hele Juda, og i det hele gjorde han det som var godt og rett og sant for Herren, hans Gud. Alt han begynte på for tjenesten i Guds hus og for loven og budet, det vil si for å sette loven og budene i kraft igjen, gjorde han av hele sitt hjerte for å søke sin Gud, og det lyktes for ham.

Kapittel 32. Sankerib og Hiskias siste år

Kapitlet forteller om Sankeribs felttog mot Juda og Jerusalem, og om hvordan Herrens engel tilintetgjorde hele hæren hans. Denne krigen truet selve Judas rike. I 2 Kong 18–19 og Jes 36–37 har vi to grundige og parallelle beretninger om den. Der blir det fortalt i detalj hvordan den assyriske verdensmakten gikk til angrep på Guds rike. Krønikebøkene forteller bare kort om hovedhendelsene i striden, men har likevel flere tillegg til de grundige beretningene, og de er ikke uvesentlige.

Først får vi høre at Sankerib falt inn i Juda for å legge riket under seg (v. 1). Så forteller Krønikebøkene hvordan Hiskia rustet hovedstaden til forsvar om den skulle bli beleiret (v. 2–8). Deretter kommer Sankeribs forsøk på å få Jerusalem i sin makt. Han sendte hærførerne sine, som med skrytende taler ville få folket til å overgi seg, og han skrev truende brev til Hiskia (v. 9–19). Til slutt hører vi om Hiskias bønn om hjelp og om hvordan Gud svarte: den assyriske hæren ble underfullt tilintetgjort (v. 20–23).

Krønikeskriveren fortalte dette for å lære leseren noe. Han ville vise hvordan Herren hjalp den gudfryktige kongen Hiskia da riket var i fare, og hvordan han ydmyket Sankerib, som i sitt overmot stolte på sin store hær. Til det trengtes bare et kort sammendrag av hovedhendelsene og utfallet. Om selve hendelsene, se kommentaren til 2 Kong 18 ff. og Jes 36 ff.

V. 1–20. Sankerib faller inn i Juda

«[1]Noen tid etter at Hiskia hadde utført dette og vist slik troskap, kom kongen i Assyria, Sankerib, og dro inn i Juda. Han slo leir ved de befestede byene og tenkte han skulle få dem i sin makt.»

Allerede innledningen viser at fortellingen vil lære leseren noe. I stedet for tidsangivelsen i 2 Kong 18,13 får vi bare en løs overgang: etter disse hendelsene og denne troskapen (jf. 31,20) kom Sankerib og dro inn i Juda. Han beleiret de befestede byene og tenkte å bryte dem ned og ta dem for seg selv. En del av dem hadde han alt inntatt, og han var rykket fram til Lakisj i det sørvestlige Juda da han forsøkte å få Jerusalem i sin makt (jf. 2 Kong 18,13).

V. 2–4. Kildene blir dekket til

«[2]Da Hiskia fikk vite at Sankerib var kommet og hadde i sinne å angripe Jerusalem, [3]rådslo han med høvdingene sine og sine fremste stridsmenn om å stoppe til vannet i kildene utenfor byen. Og de hjalp ham. [4]Det samlet seg da mye folk, og de stoppet til alle kildene og den bekken som rant midt gjennom landet, for de sa: Hvorfor skulle assyrerkongene komme og finne rikelig med vann?»

Verken 2 Kong 18 eller Jes 36 forteller hvordan Hiskia styrket og forsvarte Jerusalem. Men det blir bekreftet både av Jes 22,8–11 og av merknaden i 2 Kong 20,20 (jf. v. 30 her).

Da Hiskia så at Sankerib rykket fram og ville ta Jerusalem, rådslo han med høvdingene og stridsmennene om å dekke til vannet i kildene utenfor byen. De hjalp ham, samlet mye folk og dekket til alle kildene og bekken som rant midt gjennom landet.

Ordet her (*satam*, סָתַם) betyr ikke å tette igjen, men å skjule ved å dekke kildene til og lede vannet inn i underjordiske kanaler. Bekken som rant midt gjennom landet, er Gihon. Den ble dannet av vannet fra kildene og tørket ut da kildene ble dekket til og vannet ledet bort (se v. 30).

Hensikten står i ordene: «Hvorfor skulle assyrerkongene komme og finne rikelig med vann?» Hvorfor skulle de selv skaffe fienden vann når han rykket fram og beleiret byen? Flertallet «assyrerkongene» er en talemåte, som i 28,16.

V. 5. Jerusalem blir befestet

> «[5]Så tok Hiskia mot til seg og bygde opp igjen hele den muren som var revet ned, og bygde tårn på den. Og utenfor bygde han en annen mur. Han befestet også Millo i Davids by og laget en mengde kastevåpen og skjold.»

Hiskia viste seg sterk og modig (som i 15,8; 23,1). Han bygde opp hele den muren som var revet ned, det vil si at han styrket den ved å mure igjen hullene og de svake stedene (jf. Jes 22,9).

Ordene om tårnene er uklare i den hebraiske teksten. Den latinske oversettelsen har «og han bygde tårn oppå». Det ser ut til å være bare en gjetning, men er kanskje likevel riktig. Den forutsetter en litt annen lesemåte: «og han reiste tårn på den». Den forklaringen er i alle fall enklere enn andre forslag.

Den «andre muren» lukket inne den nedre byen, Akra. Heller ikke den ble bygd først av Hiskia, han befestet den bare på ny. Jes 22,11 taler nemlig alt om to murer med et vannbasseng mellom seg (se ved v. 30). Han befestet også Millo i Davids by (se ved 1 Krøn 11,8) og forsynte festningsverkene med mange kastevåpen og skjold (jf. 26,14).

V. 6–8. Hiskia setter mot i folket

> «[6]Han satte krigshøvedsmenn over folket og samlet dem hos seg på plasser ved byporten og talte til dem for å sette mot i dem, og sa: [7]Vær frimodige og sterke, frykt ikke og vær ikke redde for kongen i Assyria og hele den hæren han har med seg! For det er en større med oss enn med ham. [8]Med ham er en arm av kjød, men med oss er Herren vår Gud. Han skal hjelpe oss og føre våre kriger. Og folket ble styrket av Hiskias, Judas konges ord.»

Han satte krigshøvedsmenn over folket i Jerusalem, samlet dem på den åpne plassen ved byporten (det står ikke hvilken port; jf. Neh 8,1.16) og talte oppmuntrende til dem (jf. 30,22). Om v. 7, jf. 20,15 og 5 Mos 31,6.

«Det er en større med oss enn med ham» er sagt helt generelt, og v. 8 forklarer det nærmere: «Med ham er en arm av kjød, men med oss er Herren vår Gud.» En arm av kjød er skrøpelig menneskemakt (jf. Jes 31,3: «Deres hester er kjøtt og ikke ånd»; Jer 17,5; Sal 56,5). Folket støttet seg på Hiskias ord og stolte på dem.

Dette strider ikke mot 2 Kong 18,14–16. Der står det at Hiskia begynte å forhandle med Sankerib da han hadde tatt de befestede byene helt

til Lakisj. Hiskia lovte å betale skatt og betalte også det beløpet som ble krevd, og brukte til og med gullet på tempeldørene.

Både vår beretning og Jes 36 går forbi disse forhandlingene, for de hadde ingen innflytelse på hvordan krigen gikk videre og endte. Pengene fikk ikke Sankerib til å trekke seg tilbake. Kort etter at han hadde fått dem, sendte han en hæravdeling fra Lakisj til Jerusalem for å kreve byen overgitt. Befestningen av Jerusalem som Krønikebøkene forteller om, begynte før forhandlingene og fortsatte mens de pågikk.

V. 9–12. Sankeribs sendemenn

> «[9]Deretter sendte kongen i Assyria, Sankerib, som selv lå foran Lakisj med hele sin krigsmakt, sine tjenere til Jerusalem, til Judas konge Hiskia og til alle dem av Juda som var i Jerusalem, og sa: [10]Så sier Sankerib, kongen i Assyria: Hva er det dere stoler på, siden dere blir sittende innestengt i Jerusalem? [11]Hiskia forfører dere bare for å la dere dø av hunger og tørst, når han sier: Herren vår Gud skal redde oss av assyrerkongens hånd. [12]Har ikke denne Hiskia tatt hans offerhauger og hans altere bort og sagt til Juda og Jerusalem: Bare foran ett alter skal dere tilbe, og på det skal dere brenne røkelse?»

Sammenlignet med 2 Kong 18,17–36 blir det svært kort fortalt hvordan en assyrisk hær rykket mot Jerusalem, og hvordan Sankeribs hærførere med overtalelse og trusler forsøkte å få folket i hovedstaden til å overgi seg. Verken de assyriske hærførerne eller Hiskias sendemenn som forhandlet med dem, blir nevnt ved navn, og heller ikke stedet der forhandlingene foregikk. «Tjenerne» er Sankeribs hærførere. Selv lå han foran Lakisj med hele sin krigsmakt (jf. Jer 34,1).

Bare hovedtankene i hærførernes tale blir gjengitt. I v. 10–12 forsøker de å rokke ved folkets tillit til Hiskia og til Gud (2 Kong 18,19–22). Hiskia forfører dere, sier de, så dere skal dø av hunger og tørst. I 2 Kong 18,27 blir den tanken uttrykt langt grovere. Om v. 12, jf. 2 Kong 18,22. «Ett alter» er brennofferalteret i templet.

V. 13–19. Spott mot Israels Gud

> «[13]Vet dere ikke hva jeg har gjort, jeg og fedrene mine, med alle folkene rundt om i landene? Har vel de gudene som dyrkes av folkene rundt om i landene, maktet å redde sine land av min hånd? [14]Hvem av alle gudene hos disse folkene som fedrene mine har utryddet, er det som har maktet å redde folket sitt av min hånd? Og så skulle

> deres Gud makte å redde dere av min hånd? [15]Så la nå ikke Hiskia få narret dere! La ham ikke forføre dere på denne måten! Tro ham ikke! For ingen gud hos noe folk eller rike har maktet å redde sitt folk av min hånd eller av mine fedres hånd. Hvor meget mindre vil da deres guder kunne redde dere av min hånd! [16]Og enda flere ord talte hans tjenere mot Gud Herren og mot hans tjener Hiskia. [17]Han skrev også et brev for å håne Herren, Israels Gud, og tale mot ham. I det sto det: Like lite som folkenes guder rundt om i landene har reddet sine folk av min hånd, like lite skal Hiskias Gud redde sitt folk av min hånd. [18]Og de ropte med høy røst på jødisk til folket i Jerusalem som sto på muren, for å skremme dem og ta motet fra dem så de kunne innta byen. [19]De talte om Jerusalems Gud på samme måten som om folkenes guder på jorden, de som er et verk av menneskehender.»

Her skildres Sankeribs makt, som har seiret over alle (jf. 2 Kong 18,35; Jes 36,20; 37,11–13). Tanken i talen er denne: Når gudene hos de andre folkene, som var mektigere enn deres Gud, ikke kunne redde folkene sine, hvordan skulle da deres Gud kunne redde dere fra min makt? I v. 15 blir den samme tanken gjentatt som en påstand og gjort til grunn for formaningen om ikke å la seg narre av Hiskia og ikke tro ham. Slik får vi sterkt fram hvordan de assyriske hærførerne spottet Israels allmektige Gud.

Krønikeskriveren mente det var unyttig å gjengi mer av den spotten. Han sier bare at Sankeribs tjenere talte enda flere ord mot Gud Herren og mot hans tjener Hiskia (v. 16). Han nevner også at Sankerib skrev et brev med samme innhold (v. 17), og at tjenerne hans ropte med høy røst på jødisk til folket på muren for å skremme dem, så de kunne innta byen (v. 18).

Hva de ropte, står ikke, men ordene «for å skremme dem og ta motet fra dem» antyder det. Av det kan vi slutte at det gikk ut på det samme som den spotten som er gjengitt ovenfor.

Sammenligner vi med 2 Kong 18–19, ser vi at Sankerib først sendte brevet til Hiskia da Rabsjake hadde meldt at det var nytteløst å få folket i Jerusalem til å overgi seg ved taler, og da budet var kommet om at etioperkongen Tirhaka rykket fram. Ropingen på jødisk til folket på muren skjedde derimot alt under de første forhandlingene med Hiskias sendemenn.

Krønikeskriveren har ordnet fortellingen slik at hendelsene stiger mot et høydepunkt: først talene til Sankeribs tjenere, så kongens brev til Hiskia for å få ham og hans rådgivere til å overgi seg, og til sist forsøket på å skremme folket på et språk de forsto. Avslutningen er v. 19: de talte om Jerusalems Gud som om folkenes guder på jorden, som er et verk av menneskehender (jf. 2 Kong 19,18).

V. 20. Hiskia og Jesaja ber

> «[20]Da kong Hiskia og profeten Jesaja, Amos' sønn, hørte dette, ba de og ropte til himmelen.»

Hovedinnholdet i Hiskias bønn står i 2 Kong 19,14–19 og Jes 37,15–19. Der står det ikke uttrykkelig at også Jesaja ba. Men det kan sluttes av 2 Kong 19,2 ff. og Jes 37,2 ff., der Hiskia sender bud til profeten og ber ham be for folket. Jesaja svarte sendemennene med Herrens ord og lovte at byen skulle bli frelst.

De ba «på grunn av dette», det vil si fordi Israels Gud var blitt spottet. Det blir sterkt framhevet både i Hiskias bønn (2 Kong 19,16) og i Jesajas ord (2 Kong 19,22 ff.).

V. 21–33. Herren frelser Jerusalem

> «[21]Og Herren sendte en engel som tilintetgjorde alle de djerve stridsmenn og fyrstene og høvedsmennene i assyrerkongens leir. Så måtte han med skam vende tilbake til landet sitt. Og da han en gang gikk inn i sin guds hus, kom noen av hans egne sønner og hogg ham ned der med sverd. [22]Slik frelste Herren Hiskia og Jerusalems innbyggere av assyrerkongen Sankeribs hånd og av alle andre fienders hånd og vernet dem til alle sider. [23]Det var mange som kom til Jerusalem med gaver til Herren og med kostbare ting til Judas konge Hiskia. Etter dette ble han høyt æret blant alle folk.»

Om redningen, jf. 2 Kong 19,35 ff. og Jes 37,36. Hvor mange assyrere Herrens engel slo, står ikke, for det var ikke det viktige. Hovedsaken var at hele den assyriske hæren ble tilintetgjort, så Sankerib måtte vende tilbake til landet sitt med skam. Det er det den ettertrykkelige talemåten sier: Herrens engel tilintetgjorde alle de djerve stridsmennene og fyrstene og høvedsmennene til assyrerkongen.

Han vendte hjem med skam (jf. Esra 9,7; Sal 44,16), og der drepte sønnene hans ham i templet. Om selve hendelsene, se ved 2 Kong 19,37

og Jes 37,38. «Noen av hans egne sønner» er på hebraisk «noen av dem som var gått ut av hans liv».

Slik frelste Herren Hiskia og Jerusalems innbyggere av Sankeribs hånd og av alle andres hånd, det vil si alle fienders. Ordet for «verne»[1] betyr å lede og føre, med tanke på omsorg og vern (Sal 31,4; Jes 49,10; 51,18), og derfor her å verne og forsvare. Det er ikke grunn til å rette teksten.

Mange kom med gaver til Herren i Jerusalem og med kostbare ting til kong Hiskia. «Mange» er ikke bare israelitter, men trolig først og fremst nabofolkene. Da den assyriske hæren ble tilintetgjort, ble også de fri for denne fryktede fienden. De kunne også føle seg drevet til å vise ærefrykt for Israels Gud med sine gaver, fordi han så underfullt hadde frelst sitt folk.

V. 24–26. Hiskias sykdom og overmot

> «[24]Ved den tiden ble Hiskia dødssyk. Da ba han til Herren, og Herren svarte ham og ga ham et underfullt tegn. [25]Men Hiskia gjengjeldte ikke den velgjerning som var vist ham. Han ble overmodig i sitt hjerte, og det kom vrede over ham og over Juda og Jerusalem. [26]Da ydmyket Hiskia seg, fordi han hadde vært overmodig i sitt hjerte. Det samme gjorde Jerusalems innbyggere. Derfor kom Herrens vrede ikke over dem så lenge Hiskia levde.»

Om Hiskias sykdom og det underfulle tegnet som profeten Jesaja ga ham som visshet om at han skulle bli frisk, se 2 Kong 20,1–11 og Jes 38. Krønikebøkene bare antyder det. Det er Gud som både svarte og ga tegnet: Hiskia ba, og som svar på bønnen talte Gud til ham gjennom profeten og ga ham et underfullt tegn.

Men Hiskia gjengjeldte ikke den velgjerningen som var vist ham, for han ble overmodig i sitt hjerte. I sykdommen hadde han lovt å vandre i ydmykhet alle sine dager (Jes 38,15), men da han var blitt frisk, ble han overmodig. Overmotet viste seg særlig da han lot sendemennene fra Babel se alle skattene sine. Han satte en tom lit til dem og til de hjelpemidlene han rådde over (jf. 2 Kong 20,12–15; Jes 39,1–4).

Da kom det vrede over ham og over Juda og Jerusalem, som delte kongens sinnelag (jf. 19,10; 1 Krøn 27,24). Jesaja kunngjorde denne vreden for ham i profetien om at alle kongens skatter skulle føres til

[1] **«verne»** nahal, נָהַל

Babel, og at noen av sønnene hans skulle bli hoffmenn hos kongen i Babel (2 Kong 20,16–18; Jes 39,5–7). Kanskje skal vi også regne med den truende profetien i Mika 3,12.

Da ydmyket Hiskia seg for sitt overmot, og vreden kom ikke over dem så lenge han levde (jf. Jes 39,8). Fordi han ydmyket seg, ble den varslede dommen utsatt. Først senere, da kaldeerne kom, brøt den løs over kongehuset og hele riket.

V. 27–30. Hiskias rikdom

> «[27]Hiskia hadde overmåte stor rikdom og ære. Han laget seg skattkamre, hvor han gjemte sølv og gull og edelsteiner og krydderier og skjold og alle slags kostbare ting. [28]Og han laget seg forrådshus for det som ble avlet av korn og most og olje, og fjøs for all slags fe, og han la seg til buskap for fjøsene sine. [29]Likeså bygde han byer, og han fikk seg en mengde med småfe og storfe, for Gud hadde gitt ham overmåte mye gods. [30]Det var også Hiskia som stoppet til det øvre utløp av Gihon-vannet og ledet det ned vest for Davids by. I alt det han tok seg fore, hadde han lykke med seg.»

Til sist kommer Hiskias rikdom, en samlet vurdering av regjeringen hans og hans død og begravelse. Som Josjafat (17,5; 18,1), Salomo (1,12) og David (1 Krøn 29,28) fikk Hiskia rikdom og ære. Han laget seg skattkamre for sølv, gull, edelsteiner og krydderier, for skjold og alle slags kostbare ting. Skjoldene står for våpen generelt. Samlingen av dem minner om «våpenhuset» i 2 Kong 20,13 og Jes 39,2.

Han laget seg også forrådshus for avlingene og fjøs for alle slags fe og for buskapen, som David (1 Krøn 27,25 ff.) og Ussia (26,10). «Byer» kan her ikke være vanlige byer. Ordet må bety enten vakttårn eller innhegninger for buskapen. Etter 2 Kong 17,9 kan det brukes om ethvert inngjerdet sted, fra et vakttårn til en befestet by. «Gods» er her, som i 31,3, eiendom i buskap.

Hiskia dekket til det øvre utløpet av Gihon-vannet og ledet det ned vestover til Davids by, det vil si gjennom en underjordisk kanal inn i Davids by (se ved v. 3–4). Om den siste setningen i v. 30, jf. 31,21 og 1 Krøn 29,23.

V. 31. Gud setter Hiskia på prøve

> «[31]Men da sendemennene kom fra Babels fyrster, som sendte bud til ham for å spørre om det underfulle tegn som var skjedd i landet,

forlot Gud ham for å sette ham på prøve og for å kjenne hva som var i hans hjerte.»

(Keil: «Og slik, ved sendemennene fra Babels fyrster … forlot Gud ham …»)

Ordet som innleder verset (*vechen*, וְכֵן), har aldri motsettende betydning, som «men» eller «likevel». Det betyr «og slik», «og følgelig». Med det blir det Hiskia gjorde mot sendemennene fra Babel, som ikke kunne regnes blant hans vellykkede gjerninger, likevel stilt i samklang med at han hadde lykke med seg i alt han tok seg fore.

Gud tillot at Hiskia denne gangen ble hovmodig og gjorde en urett som måtte føre ulykke med seg. Det skjedde ikke for at Gud ville styrte ham i ulykke, men for å prøve ham og ydmyke ham (jf. v. 26).

V. 32–33. Hiskias død

«[32]Det som ellers er å fortelle om Hiskia og om hans fromme gjerninger, det er skrevet i profeten Jesajas, Amos' sønns syn i boken om Judas og Israels konger. [33]Hiskia la seg til hvile hos sine fedre, og de begravde ham på et høyt sted blant gravene til Davids etterkommere. Hele Juda og Jerusalems innbyggere viste ham stor ære ved hans død. Og hans sønn Manasse ble konge etter ham.»

«Fromme gjerninger» står som i 6,42. Profeten Jesajas syn er boka med Jesajas profetier (se innledningen).

Hiskia ble begravd «på et høyt sted blant gravene til Davids etterkommere». Kanskje var det ikke lenger plass i kongenes arvegrav, så det måtte lages egne graver høyere oppe på kongenes gravplass for Hiskia og kongene etter ham. De viste ham ære ved hans død, trolig ved å brenne mye røkelse (jf. 16,14; 21,19).

Kapittel 33. Manasses fangenskap og bot

Kapitlet forteller om Manasses og Amons regjering (jf. 2 Kong 21,1–26). Det nye i Krønikebøkene er beretningen om at Manasse ble ført som fange til Babel, ydmyket seg for Herren og ble ført tilbake til Jerusalem.

V. 1–17. Manasses avgudsdyrkelse

«[1]Manasse var tolv år gammel da han ble konge. Han regjerte femtifem år i Jerusalem. [2]Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og fulgte de avskyelige skikkene hos de hedningefolkene som Herren hadde drevet bort for Israels barn. [3]Han bygde opp igjen de offerhaugene som hans far Hiskia hadde revet ned, og reiste altere for Ba'alene og laget Astarte-bilder. Han tilba hele himmelens hær og dyrket den. [4]Han bygde altere i Herrens hus, enda Herren hadde sagt: I Jerusalem skal mitt navn bo til evig tid. [5]Han bygde altere for hele himmelens hær i begge forgårdene til Herrens hus. [6]Han lot sønnene sine gå gjennom ilden i Hinnoms sønns dal, og han ga seg av med å spå av skyene og tyde varsler og drive trolldom. Han skaffet seg dødningemanere og spåmenn. Han gjorde mye som var ondt i Herrens øyne, så han vakte hans harme. [7]Han satte det utskårne bilde som han hadde laget, i Guds hus, det huset Gud hadde talt om til David og hans sønn Salomo da han sa: I dette huset, og i Jerusalem, som jeg har utvalgt blant alle Israels stammer, vil jeg la mitt navn bo til evig tid. [8]Jeg vil ikke mer la Israel vandre hjemløs bort fra det landet jeg bestemte for deres fedre, så sant de bare gir akt på å gjøre alt det jeg har pålagt dem, etter hele den lov, de bud og de forskrifter de fikk gjennom Moses. [9]Men Manasse forførte

Juda og Jerusalems innbyggere, så de gjorde enda mer ondt enn de hedningefolkene som Herren hadde utryddet for Israels barn.»

Manasse førte avgudsdyrkelsen inn igjen og drev den lenger enn noen av kongene før ham. Skildringen av dette stemmer nesten ord for ord med 2 Kong 21,1–9. Bare her og der er uttrykket gjort mer allment og sterkere. Det står for eksempel «Ba'alene» og «Astarte-bilder» i flertall (v. 3), der Kongebøkene har entall, og «sønnene sine» i stedet for «sønnen sin» (v. 6; se ved 28,3). Trolldom er lagt til, og stedet, Hinnoms dal, er nevnt (v. 6). Ordene for loven og budene er hopet opp (v. 8).

Den viktigste forskjellen er at v. 7 har «det utskårne bilde» der Kongebøkene har «det utskårne Astarte-bildet». Ordet for bildet (*semel*, סֶמֶל, «billedstøtte») kommer fra 5 Mos 4,16. Men krønikeskriveren har det kanskje fra Esek 8,3, der det trolig betegner Astarte-bildet.

V. 10. Herren taler til Manasse

«[10]Herren talte til Manasse og hans folk, men de aktet ikke på det.»

Fra v. 10 går Krønikebøkene sin egen vei. 2 Kong 21,10–16 forteller at Herren lot profetene kunngjøre at Jerusalem skulle ødelegges og folket overgis i fiendenes makt som straff for Manasses synder, og at Manasse fylte Jerusalem med uskyldig blod. I stedet sier Krønikebøkene bare kort at Herren talte til Manasse og hans folk, men at de ikke ville høre.

Så forteller v. 11–17 at assyrerkongens hærførere førte Manasse bort til Babel. I nøden vendte han seg til Herren sin Gud og ba, og Gud førte ham tilbake til Jerusalem. Da han var kommet hjem, befestet han Jerusalem med en ny mur og satte høvedsmenn i alle Judas befestede byer. Han fjernet avgudsdyrkelsen fra templet og byen og satte Herrens gudstjeneste i stand igjen.

V. 11. Manasse blir ført til Babel

«[11]Derfor lot Herren assyrerkongens hærførere komme over dem. De fanget Manasse med kroker og bandt ham med to kobberlenker og førte ham til Babel.»

Fordi Manasse ikke ville høre på profetenes ord, lot Herren assyrerkongens hærførere komme over ham. «De fanget Manasse med kroker»[1]. Det betyr ikke at de tok ham til fange mellom tornebusker,

[1]**«De fanget Manasse med kroker»** bachochim, בַּחוֹחִים

der han hadde gjemt seg, og heller ikke på et sted som het Hohim, for noe slikt sted kjenner vi ikke.

Ordet betegner kroken eller ringen som ble trukket gjennom gjellene på store fisker når de ble fanget (Job 40,21). Det betyr det samme som ringen som ble satt i nesen på ville dyr for å temme dem og føre dem (2 Kong 19,28; Esek 19,4).

Uttrykket er et bilde, som hos profetene. Manasse blir framstilt som et ustyrlig dyr, som de assyriske hærførerne fanget og temmet med en ring i nesen. Den neste setningen forklarer bildet: de bandt ham med to kobberlenker. Det var dobbelte kobberlenker som fangene fikk om føttene (2 Sam 3,34; Dom 16,21; 2 Krøn 36,6).

V. 12–13. Manasse ydmyker seg og blir bønnhørt

> «[12]Men da han var kommet i nød, bønnfalt han Herren sin Gud og ydmyket seg dypt for sine fedres Guds åsyn. [13]Og da han ba til Herren, bønnhørte han ham. Herren hørte hans ydmyke begjæring og førte ham tilbake til Jerusalem, så han fikk sitt rike igjen. Da sannet Manasse at Herren er Gud.»

«Da han var kommet i nød» står som i 28,22. I denne nøden ydmyket Manasse seg for Herren, sine fedres Gud, og bønnfalt ham. Herren lot seg be av ham og førte ham tilbake til Jerusalem, til hans rike.

Etter v. 18–19 sto den bønnen Manasse ba i nøden, skrevet i Israels kongers krønike og i Hosais skrift, men den er ikke kommet ned til oss. «Manasses bønn» som Septuaginta har, er et apokryft skrift, forfattet på gresk.

V. 14. Jerusalem blir befestet

> «[14]Siden bygde han en ytre mur for Davids by vest for Gihon i dalen og til inngangen gjennom Fiskeporten og lot den gå rundt omkring Ofel. Han gjorde den meget høy. Og i alle de befestede byene i Juda innsatte han krigshøvedsmenn.»

Da han var kommet tilbake, sørget Manasse for å sikre riket og særlig hovedstaden mot angrep fra fiender. «Han bygde en ytre mur for Davids by», uten bestemt artikkel, peker mot at det var en ny mur. Men 32,5 har alt fortalt at Hiskia bygde «en annen mur» utenfor. Derfor regner alle nyere utleggere med at det er den samme muren, og at Manasse gjorde den andre muren ferdig og høyere. Den lukket

inne Sion mot den nedre byen i nord. Da må vi riktignok lese «muren» med bestemt artikkel.

Ordene «vest for Gihon i dalen og til inngangen gjennom Fiskeporten» beskriver da hvordan muren gikk fra midten, først mot vest og så mot øst. Gihon-dalen lå med all sannsynlighet utenfor den vestre byporten, der Jaffaporten står i dag. Men Fiskeporten lå etter Neh 3,3 i den østre enden av denne muren, ikke langt fra tårnet på det nordøstre hjørnet.

«Dalen» er senkningen mellom den øvre byen (Sion) og den nedre (Akra). Trolig er det begynnelsen av den dalen som Josefus kaller Tyropoion der den munner ut mot sørøst mellom Sion og Moria.

«Han lot den gå rundt omkring Ofel», altså med en mur. Dette skal ikke knyttes til det som går foran, for mellom det nordøstre hjørnet og Ofel-muren lå hele østmuren av byen. Jotam hadde alt bygd mye på Ofel-muren (27,3), så Manasse må bare ha styrket den og gjort den høyere. Om høvedsmennene i de befestede byene, jf. 32,6 og 17,2.

V. 15–17. Avgudsbildene blir kastet ut

> «[15]Han tok bort de fremmede gudene og avgudsbildet fra Herrens hus og alle de altrene han hadde bygd på det berget hvor Herrens hus sto, og i Jerusalem, og kastet dem utenfor byen. [16]Så satte han Herrens alter i stand og ofret fredsoffer og takkoffer på det. Han befalte Juda å tjene Herren, Israels Gud. [17]Likevel ofret folk ennå på haugene, men bare til Herren sin Gud.»

Han fjernet også avgudene og billedstøtten fra Herrens hus, det vil si fra templets to forgårder (v. 5). De avgudsaltrene han hadde bygd på tempelberget og i Jerusalem, lot han kaste ut av byen.

I v. 16 har den hebraiske teksten «han bygde (gjenoppbygde) Herrens alter», men mange håndskrifter og gamle utgaver leser «han satte Herrens alter i stand». Forskjellen har kanskje oppstått ved en skrivefeil, og det er vanskelig å avgjøre hva som er det opprinnelige. At Manasse først skulle ha fjernet Herrens alter fra forgården og så satt det opp igjen, er lite sannsynlig. I så fall måtte det sikkert ha vært nevnt i v. 3 at det ble fjernet.

På alteret som nå var satt i stand, ofret Manasse fredsoffer og takkoffer, og han bød sine undersåtter å tilbe Herren, Israels Gud. Men folket ofret fremdeles på offerhaugene, om enn til Herren sin Gud.

Manasses omvendelse og bortføringen til Babel

Om bortføringen av Manasse har Det gamle testamente ikke mer å fortelle. Det er ikke rart, for Kongebøkene sier svært lite om den lange tiden Manasse og Amon regjerte. Selv flere av kritikerne godtar derfor bortføringen som historisk og legger fangenskapet til den assyriske kongen Asarhaddons tid.

Men de mener at det v. 15 sier om at avgudsbildene og altrene ble fjernet fra templet og Jerusalem, strider mot 2 Kong 23,6.12. Der står det at først Josjia rev ned de altrene Manasse hadde bygd, og de mener at vi neppe kan anta at Manasse fjernet dem, at Amon satte dem opp igjen, og at Josjia til sist ødela dem.[2]

Men kan vi tenke oss at Manasse angret og omvendte seg, uten at avgudsdyrkelsens styggedommer i det minste ble fjernet fra Herrens tempel? Og hvorfor skulle vi ikke kunne anta at Manasse fjernet avgudsaltrene fra templet og Jerusalem, men at Amon satte dem opp igjen i forgårdene og satte billedstøtten tilbake i templet, slik at først Josjia ødela dem? Amon gjorde jo det som var ondt, slik som hans far, og ofret til alle de bildene Manasse hadde laget (2 Kong 21,21 ff.; 2 Krøn 33,22).

2 Kong 23,6 sier riktignok at Josjia tok Astarte-bildet ut av Herrens hus, brente det i Kedron-dalen og knuste det til støv. Og 2 Kong 23,12 sier at han rev ned og knuste de altrene Manasse hadde laget i begge forgårdene, og kastet støvet i Kedron.

Men hvor står det i Krønikebøkene at Manasse knuste billedstøtten og altrene etter at han var kommet hjem fra Babel? I v. 15 står det bare at han kastet dem utenfor byen. Krønikeskriveren skiller nøye mellom å fjerne og å hogge ned og knuse.

I 15,16 holdes «avsatte» klart atskilt fra «hogg ned» og «knuste», og i 31,1 og 34,4 brukes ord for å knuse og ødelegge når Hiskia og Josjia gjør ende på bilder og altere. Ingen av disse ordene blir brukt om Manasse. Om ham står det bare at han tok dem bort og kastet dem utenfor byen. Tar vi ordene nøyaktig slik de står i bibelteksten, forsvinner hver skygge av motsigelse.

Ut fra det Krønikebøkene forteller om Manasses gjerninger, kan vi ikke slutte at han ble helt og fullt omvendt til Herren. Han ba til

[2] Noen har trukket den slutningen at hele beretningen om Manasses fangenskap og omvendelse er oppdiktet, en folkelig legende. Andre har grundig tilbakevist det.

Herren i fangenskapet. Ved at han ble utfridd og ført tilbake til Jerusalem, kom han til å se at Herren er Gud, og at han skulle tilbes i sitt tempel i Jerusalem. Derfor fjernet han bildene og avgudsaltrene fra templet og byen og kastet dem ut. Dette viser ikke en grundig omvendelse, og enda mindre at han «gjorde sin synd god igjen ved anger og bedring». Det vitner bare om at Herrens gudstjeneste ble gjenopprettet i templet, der den før hadde vært helt avskaffet.

Avgudsdyrkelsen i Jerusalem og Juda ble ikke utryddet med dette. Den ble bare trengt så langt tilbake at den ikke lenger kunne drives åpent i Herrens tempel. Enda mindre lot avgudsdyrkelsen seg rykke opp av folkets hjerter ved et påbud om at folket skulle tilbe Herren, Israels Gud.

Krønikebøkene sier heller aldri, slik de gjør om Hiskia og Josjia, at gudstjenesten ble ordnet etter lovens forskrifter (jf. 30,5.16; 34,21; 35,26). Og at folket fremdeles ofret på offerhaugene, om enn til Herren, viser ikke at avgudsdyrkelsen hørte opp i hele Juda. Det står ikke et ord om at Manasse omvendte seg til Herren, fedrenes Gud, av hele sitt hjerte.

Er det da rart at disse ytre skrankene straks falt da Manasse døde, og hans sønn Amon vandret i farens synder? Avgudsdyrkelsen trådte igjen åpent fram i hele sin bredde, og bildene og altrene som var kastet ut av Jerusalem, ble satt opp igjen i templet og forgårdene. Selv den gudfryktige Josjia, med all sin iver for å utrydde avgudsdyrkelsen og gi liv til den lovbestemte gudstjenesten, nådde ikke lenger enn at tempeltjenesten etter loven ble opprettholdt så lenge han regjerte. Etter hans død fikk avgudsdyrkelsen igjen overtaket under Jojakim. Hva kunne da Manasses halve tiltak utrette?

Forholder det seg slik med Manasses omvendelse, gir heller ikke 2 Kong 24,3; 23,26 og Jer 15,4 noen støtte til den motsatte oppfatningen. Der står det at Herren forkastet Juda fra sitt åsyn på grunn av Manasses synder. Manasse nevnes der som den som ved sin ugudelighet gjorde dommen over Jerusalem og Juda uavvendelig. Han hadde ved sine synder fordervet Juda så dypt at folket ikke lenger kunne vende grundig om til Herren, men stadig falt tilbake i Manasses synder.

På samme måte sier 2 Kong 17,21–22 om de ti stammene at Herren forkastet dem fordi de vandret i alle Jeroboams synder og ikke vek fra dem.

Når den påståtte motsigelsen er ryddet bort, faller også hver grunn til å mistenke beretningen om at Manasse ble ført som fange til Babel. Selv motstanderne innrømmer at Kongebøkenes taushet ikke beviser noe, for de forteller ikke om mange andre hendelser som Krønikebøkene har, og som beviselig er historiske. Beretningen blir tvert imot fullt bekreftet både av sitt innhold og av sin sammenheng med andre godt bevitnede historiske kjensgjerninger.

Etter v. 14 befestet Manasse Jerusalem enda sterkere med en ny mur etter at han var kommet tilbake til tronen. Ingen besindig kritiker har ennå trukket det i tvil, og det henger så nøye sammen med fangenskapet og med at bildene ble fjernet fra templet, at det bekrefter at også dette er historisk. Av det ser vi at krønikeskriveren hadde kilder som visste mer om Manasses regjering enn Kongebøkene. Dermed blir også henvisningene til disse kildene i v. 18–19 bekreftet. At han befestet Jerusalem etter fangenskapet, forutsetter dessuten at han hadde opplevd noe som drev ham til å sikre seg mot nye overfall.

Til dette kommer at Manasse ble ført til Babel av den assyriske kongens hærførere. De assyriske kongene Tilgat-Pilneser og Salmanassar (eller Sargon) førte ikke israelittene til Babel, men til Assyria. Og at sendemenn fra kongen i Babel, Merodak Baladan, kom til Jerusalem på Hiskias tid (2 Kong 20,12; Jes 39,1), viser at Babel da var uavhengig av Assyria.

En folkelig legende ville uten tvil ha latt også Manasse bli ført til Assyria av assyrerkongens tropper, ikke til Babel. At han ble ført til Babel av assyriske krigere, bygger på den sikre kunnskap at Babel da var et lydland under Assyria, og det bekrefter historien.

Etter det Abydenos og Alexander Polyhistor har hentet fra Berossos, la Sankerib Babel under seg igjen og satte sin sønn Asarhaddon til konge der som sin stedfortreder. De assyriske minnesmerkene bekrefter at babylonerne ble underlagt. Sankerib måtte dra mot opprørerne i Babel helt i begynnelsen av sin regjering, og i sitt fjerde år la han dem under seg og satte en ny stattholder over dem.

Da Sankerib senere ble drept av sønnene sine (2 Kong 19,37; Jes 37,38), rykket hans eldste sønn Asarhaddon, stattholderen i Babel,

fram med hæren sin, forfulgte fadermorderne og drepte dem. Så besteg han Assyrias trone i år 680 f.Kr.

Asarhaddon regjerte i tretten år, fra 680 til 667. Av Esra 4,2, sammenholdt med 2 Kong 17,24, vet vi at han førte nybyggere til Samaria fra Babel, Kuta og andre deler av riket. Etter Berossos forteller Abydenos at han på ny la under seg kystlandet i Syria. Av dette kan vi trolig slutte at nybyggerne ble ført inn i de ti stammenes avfolkede land i forbindelse med dette felttoget mot Syria. Ved samme anledning tok også assyriske hærførere kong Manasse til fange og førte ham til Babel, slik eldre tidsregnere og utleggere har antatt.

Etter jødisk overlevering ble de babylonske nybyggerne ført til Samaria i Manasses tjueandre regjeringsår. Det blir bekreftet av at de sekstifem årene i Jes 7,8, før Efra'im skulle være knust så det ikke var et folk lenger, utløp nettopp i Manasses tjueandre år. Efra'im, det vil si Israel av de ti stammene, hørte faktisk først opp å være et folk da hedenske nybyggere ble bosatt i landet.

Manasses tjueandre år svarer til året 776 f.Kr. og til Asarhaddons fjerde regjeringsår.[3]

Fordi beretningen i Krønikebøkene om Manasses fangenskap i Babel stemmer med det vi vet utenom Bibelen, både i saken og i tidsregningen, er den hevet over all tvil. Den blir endog bekreftet av de assyriske minnesmerkene. Asarhaddon sier nemlig i sine innskrifter at tjueto konger i Syria var ham lydige, og blant dem nevner han Minasi, Manasse av Juda.

Om de nærmere omstendighetene ved fangenskapet og løslatelsen kan vi ikke en gang sette fram sannsynlige gjetninger. Vi har bare noen få magre opplysninger om Asarhaddons regjering. Men 33,1 og 2 Kong 21,1 sier at Manasse regjerte i femtifem år, uten å nevne noe avbrudd. Av det kan vi nok i alle fall slutte at fangenskapet ikke varte lenge, og at han kanskje fikk friheten mot et løfte om å betale skatt. Det løftet ser han likevel ikke ut til å ha holdt, eller i alle fall ikke lenge.

[3] Keil skriver 776 f.Kr., også i den tyske originalen, men det må være en skrivefeil for 676 f.Kr. Etter hans egen tidsregning ovenfor ble Asarhaddon konge i 680 f.Kr., så hans fjerde regjeringsår faller omkring 676.

V. 18–25. Manasses død

«[18]Det som ellers er å fortelle om Manasse og om hans bønn til sin Gud og om de ordene som seerne talte til ham i Herrens, Israels Guds navn, det er skrevet i Israels kongers krønike. [19]Om hans bønn og bønnhørelse, om all hans synd og troløshet og de stedene hvor han bygde offerhauger og satte opp Astarte-bilder og de utskårne bildene, før han ydmyket seg - om dette er det skrevet i Hosais' krønike. [20]Manasse la seg til hvile hos sine fedre, og de begravde ham i hans hus. Og hans sønn Amon ble konge etter ham.»

Dette avslutter Manasses historie. Det han ellers gjorde, bønnen hans og Herrens profeters ord mot ham, sto skrevet i Israels kongers historie. I Hosais skrift sto det mer utførlig om bønnen og om hvordan Gud bønnhørte ham, om syndene hans og om offerhaugene, altrene og bildene han reiste før han ydmyket seg (se innledningen).

Manasse ble begravd i sitt hus, eller etter den mer nøyaktige opplysningen i 2 Kong 21,18 i hagen ved huset sitt, i Ussas hage (se der).

V. 21–25. Amons regjering

«[21]Amon var tjueto år gammel da han ble konge, og han regjerte to år i Jerusalem. [22]Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, slik som hans far Manasse hadde gjort. Alle de utskårne bildene som hans far Manasse hadde laget, dem ofret Amon til og dyrket dem. [23]Men han ydmyket seg ikke for Herrens åsyn, som hans far Manasse hadde gjort. Denne Amon bare økte sin syndeskyld. [24]Hans tjenere sammensverget seg mot ham og drepte ham i hans hus. [25]Men landets folk slo i hjel alle dem som hadde sammensverget seg mot Amon, og så gjorde de hans sønn Josjia til konge etter ham.»

Jf. 2 Kong 21,19–26. De to beretningene stemmer overens. Krønikebøkene nevner bare ikke navnet på moren hans, slik heller ikke ved Manasse og Akas. De onde gjerningene hans blir også skildret noe kortere enn i Kongebøkene. Til gjengjeld er det lagt til at han ikke ydmyket seg som Manasse, men bare økte skylden. I beretningen om hans død står det ingenting om begravelsen, og de viser heller ikke til noen kilder for hans historie. Se kommentaren til 2 Kong 21,19 ff.

Kapittel 34. Josjias reform og lovboka

Josjias regjering

Krønikebokas beretning om Josjia stemmer i alt vesentlig med 2 Kong 22–23, men den er mer nøyaktig i tidsfølgen og på mange punkter fyldigere. I Kongebøkene blir hele Josjias reform av gudsdyrkelsen sett i sammenheng med at lovboka ble funnet da templet ble satt i stand. Fortellingen der omfatter utbedringen av templet, funnet av boka, opplesningen av loven for det samlede folket og paktsslutningen, men også utryddelsen av avgudsdyrkelsen i Jerusalem, Juda og alle Israels byer og påsken i Josjias attende regjeringsår (se innledningen til 2 Kong 22).

Krønikeboka holder derimot disse hendelsene mer fra hverandre og forteller dem i den rekkefølgen de skjedde. Alt i sitt åttende år begynte den unge Josjia å søke Gud, sin far Davids Gud, og i det tolvte året å rense Jerusalem og Juda for avgudsdyrkelse (v. 3).

I det attende året ble lovboka funnet i templet, brakt til kongen og lest for ham (v. 8–18). Han ble dypt grepet av det som ble lest, og av svaret profetinnen Hulda ga da han lot henne spørre om det (v. 19–28). Så gikk han opp i templet med folkets eldste, lot loven lese for hele folket og sluttet pakt for Herrens åsyn om å holde loven (v. 29–32).

Deretter lot han fjerne alt det motbydelige som ennå fantes i Israels land (v. 33), og gjorde i stand til en påske som det ikke var holdt maken til siden Salomos dager (35,1–19). Ellers er hovedforskjellen at Kongebøkene forteller grundigere om utryddelsen av avgudsdyrkelsen og bare kort om påsken. Krønikeboka sammenfatter derimot kort

renselsen av Jerusalem, Juda og Israels rike (34,3–7), men beskriver påskehøytiden inngående, med alle dens ordninger (35,1–19).

V. 1–18. Josjia blir konge

> «[1]Josjia var åtte år gammel da han ble konge. Han regjerte trettien år i Jerusalem. [2]Han gjorde det som var rett i Herrens øyne, og vandret på sin far Davids veier. Han vek ikke av verken til høyre eller venstre.»

Om hvor lenge Josjia regjerte, og hvilken ånd regjeringen hans var preget av, sier Krønikeboka det samme som 2 Kong 22,1–2. Bare opplysningen om moren hans er utelatt her.

V. 3–5. Avgudsdyrkelsen blir utryddet i Juda

> «[3]I det åttende året av sin regjering, da han ennå var en ungdom, begynte han å søke Davids, sin fars Gud. Og i det tolvte året begynte han å rense Juda og Jerusalem for offerhaugene og Astarte-bildene og de utskårne og støpte bildene. [4]De rev ned Ba'alenes altere mens han så på det, og solstøttene som sto oppå dem, hogg han i stykker. Astarte-bildene og de utskårne og støpte bildene slo han i stykker og knuste dem, og støvet av dem strødde han på gravene til folk som hadde ofret til dem. [5]Prestenes ben brente han på deres egne altere. Slik renset han Juda og Jerusalem.»

I sitt åttende regjeringsår, da han bare var seksten år gammel, begynte Josjia å søke Gud, sin far Davids Gud. I sitt tolvte år tok han til å rense Juda og Jerusalem for offerhaugene, Astarte-bildene og de andre avgudsbildene.

V. 4–5 sammenfatter kort hvordan Juda ble renset for de mange avgudsbildene, og v. 6–7 føyer straks til hvordan alterne og bildene i Israels land ble ødelagt. Slik blir alt som trengtes å si om dette, samlet på ett sted. At ikke alt ble gjort i det tolvte året, ser vi av ordet «begynte» (v. 3), og v. 33 bekrefter det.

Beskrivelsen er retorisk. Den nevner bare utskårne og støpte bilder foruten offerhaugenes altere og Astarte-bildene, uten å regne opp de ulike slagene avgudsdyrkelse slik 2 Kong 23,4–20 gjør (se også 31,1). «Mens han så på det» betyr under hans oppsyn.

Ba'alenes altere er de samme som offerhaugene i v. 3. Solstøttene (se 14,5) sto oppå alterne, og dem lot han hogge ned. Astarte-bildene og de utskårne og støpte bildene lot han slå i stykker og knuse (jf.

15,16), og støvet strødde han på gravene til dem som hadde ofret til dem.

I grunnteksten står gravene selv som dem som ofret, og slik blir det de døde hadde gjort, i poetisk form tillagt gravene. I 2 Kong 23,6 blir dette bare sagt om asken av Astarte-bildet som ble brent, mens det her er gjort allment.

«Prestenes ben brente han på deres egne altere» betyr at han lot avgudsprestenes ben ta ut av gravene og brenne der de ødelagte alterne hadde stått, så stedet ble gjort urent med de dødes aske. Disse ordene sammenfatter det 2 Kong 23,13–14 forteller om offerstedene på Oljeberget, som ble gjort urene med dødningeben, og det 2 Kong 23,16–20 sier om prestene i Betel: benene deres ble tatt ut av gravene og brent på deres egne altere.

V. 6–7. Renselsen i Israels land

> «[6]Og i Manasses og Efra'ims og Simeons byer helt til Naftali, og på øde steder rundt omkring, [7]rev han ned altrene og Astarte-bildene. De utskårne bildene slo han i stykker og knuste dem, og alle solstøttene i hele Israels land hogg han ned. Så vendte han tilbake til Jerusalem.»

V. 6 og 7 er én sammenhengende setning. Simeon blir her, som i 15,9, regnet med til stammene i Israels rike. Simeonittene hørte riktignok geografisk til Juda rike, men i gudsdyrkelsen holdt de seg til offerhaugene, slik de ti stammene gjorde (se ved 15,9). «Helt til Naftali» er føyd til for å betegne Israels rike i hele sin utstrekning, helt til den nordlige grensen for Kanaan.

Ordet for «på øde steder» er skrevet på flere måter i den hebraiske teksten, og de gamle tolkerne har forstått det svært ulikt. Noen jødiske lærde leser «med sine sverd» og tenker på redskapene som alterne og bildene ble hogd ned med, men det er ganske sikkert feil.

Ordet skal leses «i deres ruiner» (jf. Sal 109,10) og står som en forklaring til «byer»: i Manasses byer og de andre, det vil si i ruinene rundt omkring. Landet hadde ligget øde siden Salmanassers dager, og byene var for en stor del ruiner.

V. 8–13. Templet blir satt i stand

> «[8]I det attende året av sin regjering, mens han holdt på å rense landet og Herrens hus, sendte han Sjafan, Asaljas sønn og byens høvedsmann Ma'aseja og historieskriveren Joah, Joakas' sønn, av

> sted for å sette i stand Herrens, hans Guds hus. [9]Da de kom til ypperstepresten Hilkia, ga de ham pengene som var kommet inn til Guds hus. De levittene som var vakter ved dørene, hadde samlet dem inn fra Manasse og Efra'im og hele resten av Israel, og fra hele Juda og Benjamin og fra Jerusalems innbyggere. [10]De overga dem til dem som foresto arbeidet og hadde tilsyn med Herrens hus. Og de ga dem videre til dem som utførte arbeidet, de som hadde oppdrag i Herrens hus og skulle utbedre huset og sette det i stand. [11]De ga det til tømmermennene og bygningsmennene til innkjøp av hogne steiner og tre til bindingsbjelkene og til å tømre opp igjen de bygningene som Judas konger hadde latt forfalle. [12]Mennene arbeidet med troskap på verket. Noen av levittene var satt til å ha tilsyn med dem. Det var Jahat og Obadja av Meraris barn, og Sakarja og Mesjullam av kahatittenes barn. Alle de levittene som forsto seg på musikkinstrumenter, [13]var satt over bærerne og hadde tilsyn med alle arbeiderne ved hvert enkelt arbeid. Noen av levittene var også skrivere og oppsynsmenn og dørvakter.»

Om renselsen og utbedringen av templet og funnet av lovboka, se også 2 Kong 22,3–10. «Mens han holdt på å rense» betyr ikke «etter at han hadde renset», som de eldre utleggerne mente. Enda mindre angir det formålet («for å rense»), for formålet kommer like etter: «for å sette i stand Herrens hus».

Sjafan var statsskriver etter 2 Kong 22,3. Med ham sendte kongen byens høvedsmann Ma'aseja og historieskriveren Joah. Disse to blir ikke nevnt i 2 Kong 22,3, men Krønikebokas forfatter har ikke føyd dem til på egen hånd eller funnet på dem, slik det er blitt påstått uten grunn. Hva disse høye kongelige embetsmennene hadde med arbeidet å gjøre, ser vi av det som følger.

Sammen med ypperstepresten ga de pengene som var kommet inn til utbedringen av templet, til dem som hadde tilsyn med arbeidet. De ga dem igjen videre til arbeiderne, både til innkjøp av byggevarer og til lønn, slik det også ble gjort da Joasj satte templet i stand (24,11–13). Oppregningen «fra Manasse og Efra'im» osv. er retorisk.

V. 11 gjør v. 10 nærmere: de ga pengene til steinhoggerne, tømmermennene og bygningsmennene, så de kunne kjøpe hogne steiner og tømmer til bindingsbjelker og til bjelkelag i bygningene. «Bygningene» er de ulike bygningene i templet og forgårdene, som Judas konger

hadde latt forfalle – ikke ved at de bevisst ødela dem, men ved at de forsømte dem.

V. 12 sier at folket gjorde arbeidet med troskap, så pengene kunne gis dem uten at det ble holdt regnskap (jf. 2 Kong 22,7). Så følger navnene på oppsynsmennene: to levitter av Meraris ætt og to av Kahats ætt, som skulle lede arbeidet som øverste oppsynsmenn.

Dessuten var alle levittene som forsto seg på musikkinstrumenter (jf. 1 Krøn 25,6), satt over bærerne og hadde tilsyn med arbeiderne ved hvert enkelt arbeid. Tilsynet ble lagt i hendene på dem fordi de hadde en framtredende plass blant levittene, både ved embetet og ved kunsten sin – ikke for at de skulle oppmuntre arbeiderne med musikk og sang, slik det er blitt hevdet. Andre levitter var skrivere, oppsynsmenn og dørvakter, altså opptatt med disse tjenestene ved templet.

V. 14–18. Lovboka blir funnet

> «[14]Da de nå tok ut de pengene som var kommet inn til Herrens hus, fant presten Hilkia boken med Herrens lov, som var gitt ved Moses. [15]Da tok Hilkia til orde og sa til statsskriveren Sjafan: Jeg har funnet lovboken i Herrens hus. Og Hilkia overga boken til Sjafan. [16]Sjafan bar boken til kongen, og han ga med det samme melding til kongen og sa: Dine tjenere gjør alt som er dem pålagt. [17]De har tømt ut de pengene som fantes i Herrens hus og overgitt dem til tilsynsmennene og til dem som forestår arbeidet. [18]Statsskriveren Sjafan fortalte kongen at presten Hilkia hadde gitt ham en bok. Og Sjafan leste opp av den for kongen.»

Da pengene ble tatt ut, fant ypperstepresten boka med Moses' lov. Det ligger ikke tydelig i ordene at han fant den der pengene var lagt. «Gitt ved Moses» betegner bare boka som Moses' lovbok, ikke nødvendigvis som Moses' eget håndskrift. V. 15–18 forteller, slik som 2 Kong 22,8–10, at ypperstepresten meldte funnet til statsskriveren Sjafan, og at han meldte det til kongen.

At Sjafan «bar boken til kongen» (v. 16), i stedet for at han «kom til kongen» (2 Kong 22,9), gjør ingen forskjell i saken, men klargjør den heller. I Kongebøkene står det like etter at Hilkia ga ham boka, at Sjafan leste fra den for kongen; altså må han ha brakt den til ham.

For Krønikebokas forfatter var hovedsaken at den funne lovboka straks ble brakt til kongen og lest for ham. At Sjafan selv åpnet boka og leste i den da han fikk den, er utelatt, for det fikk ingen følger.

Men Sjafan gikk ikke til kongen bare for å bringe ham boka. Han skulle først og fremst gi melding om hvordan oppdraget med pengene var utført. Derfor står det at han i tillegg ga kongen melding: «Dine tjenere gjør alt som er dem pålagt.» Tjenerne er ikke Sjafan og de andre i v. 8, men alle som hadde tilsyn med utbedringen av templet, og blant dem var ikke de høye kongelige embetsmennene. Etter denne meldingen forteller v. 18 om boka Sjafan hadde med seg. At han ga den til kongen, har v. 16 alt fortalt på forhånd.

V. 19–33. Kongen sender bud til Hulda

> «[19]Da kongen hørte lovens ord, flerret han klærne sine. [20]Og kongen bød Hilkia og Akikam, Sjafans sønn, og Abdon, Mikas sønn, og statsskriveren Sjafan og kongens tjener Asaja: [21]Gå og spør Herren for meg og for dem som er blitt igjen i Israel og Juda, om det som står i den boken som nå er funnet! For stor er Herrens vrede, som er utøst over oss fordi våre fedre ikke har holdt Herrens ord og ikke gjort alt det som er skrevet i denne boken. [22]Så gikk Hilkia og de andre som kongen sendte, til profetinnen Hulda, ektefellen til kleskammervokteren Sjallum, sønn av Tokhat, Kasras sønn. Hun bodde i Jerusalem, i den andre bydelen. Og de talte med henne slik som det var dem pålagt. [23]Hun sa til dem: Så sier Herren, Israels Gud: Si til den mannen som har sendt dere til meg: [24]Så sier Herren: Se, jeg fører ulykke over dette stedet og dets innbyggere - alle de forbannelsene som er skrevet i den boken de har lest for Judas konge, [25]fordi de har forlatt meg og brent røkelse for andre guder for å vekke min harme med sine henders gjerninger. Min vrede skal utøses over dette stedet, og den skal ikke slokkes.»

V. 26–28 gjengir Huldas ord til kongen selv: Fordi hjertet hans ble mykt og han ydmyket seg for Gud, skal han samles i fred i sin grav, og han skal ikke få se den ulykken Herren vil føre over stedet.

Kongen ble forferdet over det som ble lest for ham, og lot profetinnen Hulda spørre om dommene loven truet med. Se den parallelle beretningen i 2 Kong 22,11–20 og kommentaren der, for begge beretningene stemmer overens, bortsett fra noen uvesentlige forskjeller i ordlyden. I stedet for Abdon, Mikas sønn (v. 20) har Kongebøkene Akbor, Mikajas sønn, og det er kanskje den riktige lesemåten. Navnene på Huldas forfedre er også noe ulike.

I v. 21 er uttrykket «for dem som er blitt igjen i Israel og Juda» klarere og mer innholdsrikt enn «for folket og for hele Juda» i 2 Kong 22,13. Det er resten av folket, de som var blitt igjen i Israel etter at riket gikk under, og i Juda etter Guds straffedommer, særlig ved assyrerne under Hiskia og Manasse.

At vreden «er utøst», passer like godt som at den «er tent» i 2 Kong 22,13. «Alle de forbannelsene» (v. 24) er også mer innholdsrikt enn «alle ordene» i 2 Kong 22,16. I v. 25 er «min vrede skal utøses» følgen av at de har forlatt Herren.

I v. 27 mangler den forklaringen 2 Kong 22,19 har om at stedet skal «bli til ødeleggelse og forbannelse». Etter at ordene alt er kalt «forbannelsene som er skrevet i boken», trengtes ingen videre forklaring. Om innholdet i Huldas profeti, se kommentaren til 2 Kong 22,16.

V. 29–32. Pakten blir sluttet

> «[29]Da sendte kongen bud og kalte sammen alle de eldste i Juda og Jerusalem. [30]Kongen gikk opp til Herrens hus, og hver mann av Juda og Jerusalems innbyggere fulgte ham, prestene og levittene og hele folket, både store og små. Og han leste opp for dem alt det som står skrevet i paktens bok, den som var funnet i Herrens hus. [31]Og kongen sto på sin plass og sluttet den pakten for Herrens åsyn at han ville følge Herren og holde hans bud og hans vitnesbyrd og hans forskrifter av hele sitt hjerte og av hele sin sjel - at han ville gjøre etter paktens ord, som var skrevet i denne boken. [32]Og han lot alle som fantes i Jerusalem og Benjamin, tre inn i pakten. Og Jerusalems innbyggere gjorde etter den pakten de hadde inngått med Gud, sine fedres Gud.»

Da kongen hadde fått Huldas svar, kalte han sammen de eldste i Juda og Jerusalem og hele folket. Lovboka ble lest i templet, og pakten ble høytidelig sluttet på ny. Dette står like ens i 2 Kong 23,1–3 og er forklart der. Bare v. 32 trenger en forklaring, for den svarer til ordene «Og hele folket trådte inn i pakten» i 2 Kong 23,3.

Vanligvis blir det første leddet oversatt «han lot folket tre inn i pakten», etter Kongebøkene. Det er riktig i saken, men lar seg ikke forsvare ut fra ordene, for «pakten» står ikke foran og kan ikke hentes fra sammenhengen. Ordet betyr bare at han lot alle i Jerusalem og Benjamin stå fram, og de gjorde etter Guds pakt. Derfor kan vi lett tenke oss «og gjøre etter pakten» med i det første leddet.

«Jerusalem og Benjamin» er en forkortet form av den fulle formelen «Jerusalem, Juda og Benjamin». I neste ledd blir bare Jerusalems innbyggere nevnt, som representanter for innbyggerne i hele riket.

V. 33. Josjia fjerner det motbydelige i hele Israel

> «[33]Og Josjia tok bort alt det motbydelige fra alle de landene som hørte Israels barn til. Han sørget for at alle som fantes i Israel, dyrket Herren sin Gud. Så lenge han levde, vek de ikke av fra Herren, sine fedres Gud.»

Josjia fikk ikke bare sine egne undersåtter til å holde pakten med Gud. I alle områdene som hørte Israels barn til, fjernet han de motbydelige avgudene og fikk alle i Israel til å dyrke Herren. «Israels barn» er her, til forskjell fra innbyggerne i Jerusalem og Benjamin (v. 32), resten av de ti stammene i sitt land. Der hadde Josjia også ødelagt avgudenes offersteder og bildene, etter v. 6 f. Med dette verset slutter beretningen om Josjias reform av gudsdyrkelsen, og det viser tilbake til v. 6–7.

«Han sørget for at alle … dyrket Herren» betyr at han tvang dem til det: ved å avskaffe avgudsdyrkelsen fikk han dem til å dyrke Herren. De siste ordene i verset må derfor forstås slik at Josjia, så lenge han levde, ikke tålte noen åpen avgudsdyrkelse, men holdt oppe dyrkelsen av Herren i det ytre.

Slike tiltak kunne ikke virke en sann omvendelse til Gud av hjertet. Derfor falt folket straks etter Josjias død tilbake til åpen avgudsdyrkelse, og Jeremia klager stadig over frafallet og fordervelsen i Juda og Israel (jf. Jer 11; 13; 25 og andre steder).

Kapittel 35. Josjias påske og død

Josjia ville stadfeste paktsfornyelsen og styrke folket i det samfunnet med Herren som det var gått inn i da pakten ble sluttet. Straks etter at lovboka var funnet og pakten fornyet, lot han derfor holde en høytidelig påske til den tiden loven foreskrev. Kongebøkene nevner den bare kort (2 Kong 23,21–23), men Krønikeboka beskriver den inngående.

V. 1–9. Prestene og levittene blir satt til tjenesten

> «[1]Så holdt Josjia påske for Herren i Jerusalem. De slaktet påskelammet den fjortende dagen i den første måneden. [2]Han satte prestene til å utføre de oppgavene de skulle ha, og styrket dem til tjenesten i Herrens hus. [3]Og han sa til levittene, som lærte hele Israel, og som var helliget til Herren: Sett den hellige ark i det huset som Israels konge Salomo, Davids sønn, har bygd! Dere har ikke lenger noe å bære på skuldrene, tjen nå Herren deres Gud og hans folk Israel! [4]Gjør dere ferdige, familie etter familie, i skift, slik som det er foreskrevet av Israels konge David og av hans sønn Salomo. [5]Still dere opp i helligdommen sammen med de familiegruppene som deres egne brødre, hele lekfolket, består av, slik at det på hver av dem kommer en avdeling av en levittfamilie. [6]Slakt så påskelammet og hellige dere og lag det til for deres brødre så dere gjør etter Herrens ord ved Moses.»

V. 1 står som en overskrift: Josjia holdt påske for Herren, og påskelammet ble slaktet den fjortende dagen i den første måneden, altså til den tiden loven hadde fastsatt. Under Hiskia gikk det annerledes (30,2.13.15). Med v. 2 begynner beskrivelsen av høytiden. Først

kommer forberedelsene: prestene og levittene blir satt til de ulike tjenestene ved høytiden (v. 2–6), og offerdyrene blir skaffet (v. 7–9). Så følger ofringen og tilberedningen av måltidene (v. 10–15), og til sist en beskrivelse av hele høytiden (v. 16–19).

Josjia satte prestene til deres vakter, det vil si til den tjenesten hver avdeling hadde, og «styrket dem til tjenesten i Herrens hus». Det gjorde han med oppmuntrende ord og ved å lære dem hvilke plikter loven la på dem. Se Hiskias oppfordring i 29,5 ff., og om ordet «styrket», Neh 2,18.

Levittene blir kalt «de som lærte hele Israel, og som var helliget til Herren», med tanke på det de får befaling om i de neste versene. Levittene skulle lære folket loven (jf. 17,8 f.).

Josjia sa til dem: «Sett den hellige ark i det huset som … Salomo … har bygd! Dere har ikke lenger noe å bære på skuldrene.» De skulle ikke lenger bære arken på skuldrene, slik de hadde gjort under vandringen i ørkenen og helt til templet ble bygd, mens arken og tabernaklet ennå ikke hadde noe fast hvilested (1 Krøn 17,5).

Oppfordringen om å sette arken i huset er blitt forstått på mange måter. Noen jødiske lærde mener at levittene skulle flytte arken fra Det aller helligste til et rom under jorden, så den kunne berges om templet ble ødelagt, slik det var truet med. Men det svarer slett ikke til ordene.

De fleste utleggerne, både de gamle og de nye, mener at arken var blitt fjernet fra sin plass under de ugudelige kongene Manasse og Amon, enten av dem selv eller av andre som ville verne den mot vanhelligelse, og at Josjia nå ber levittene føre den tilbake. Det taler riktignok for dette at lovboka, som skulle vært oppbevart ved paktens ark, var blitt borte og først ble funnet igjen da templet ble satt i stand.

Men i så fall ville arken ha blitt satt tilbake på sin plass etter loven da templet var renset, før kongen og folket sluttet pakten med Herren. Den kunne ikke ha blitt liggende i skjulestedet helt til påsken.

Enda mindre sannsynlig er det at levittene skulle ha båret arken omkring ved påskehøytiden, i den tro at loven påla dem det, og at Josjia nå lærer dem at templet har forandret dette. V. 3–6 sier nemlig ikke hva som ble gjort ved påsken, bare hva som skulle gjøres. Og det finnes ingen historisk støtte for at arken skulle tas ut av Det aller helligste ved påsken og bæres i prosesjon.

Begrunnelsen for befalingen passer heller ikke med noen av disse forklaringene. Gjaldt det bare å sette arken tilbake i Det aller helligste, hvorfor står det da «det huset som Salomo har bygd»? Og hvorfor blir befalingen begrunnet med at de ikke lenger skal bære den på skuldrene, men tjene Herren og hans folk på en annen måte?

Både tilføyelsen og begrunnelsen viser klart at Josjia med disse ordene ikke befaler noe de skal gjøre ved den forestående påsken. Han innleder bare oppfordringen: «Tjen nå Herren deres Gud og hans folk Israel!» Det har allerede en jødisk lærd sett: Fordi dere ikke lenger har strevet med å bære de hellige karene, skal dere tjene Gud og hans folk ved å slakte og flå påskelammene (v. 4 ff.).

«Sett arken i huset» betyr altså verken «la den stå der den hittil har stått» eller «før den tilbake i huset», for verbet betyr ikke «føre tilbake», bare «sette», «legge».

Her er det ikke brukt om å flytte den rent fysisk, men om hvordan levittene skulle tenke: La arken være i templet. Dere skal ikke lenger bære den på skuldrene, for Salomo har bygd et hus for den. Tenk ikke på det som før templet ble bygd, hørte med til tjenesten deres, men tjen nå Herren og hans folk slik v. 4 beskriver.

At det her ikke er tale om å flytte arken, ser vi av to ting. For det første sier ikke beskrivelsen av det levittene gjorde ved påsken «etter kongens befaling» (v. 10–15), et ord om arken. For det andre var det ikke levittenes oppgave å bære arken inn i Det aller helligste, men prestenes. Levittene skulle bare bære arken når den måtte flyttes over lange strekninger, etter at prestene først hadde svøpt den inn slik loven foreskrev.

V. 4–6 sier nærmere hvordan levittene skulle tjene Herren ved påsken. De skulle gjøre seg ferdige etter familiene sine og i sine skift, etter det som var foreskrevet av David og Salomo. Med det foreskrevne menes skrifter der ordningene David og Salomo hadde gjort for levittenes tjeneste, var skrevet ned.

I v. 5 betyr ordene: Tjen deres brødre, lekfolket, etter deres familier i tempelforgården, slik at det på hver familie av lekfolket kommer en avdeling av levittene (jf. v. 12).

V. 6: Slakt påskelammet, hellige dere og lag det til for deres brødre, lekfolket, så dere gjør etter Herrens ord ved Moses, altså etter Moses' lov. Helligelsen som blir nevnt mellom slaktingen og tilberedningen,

besto trolig bare i at levittene måtte vaske seg etter at de hadde slaktet lammet, før de ga blodet til presten, som skulle stenke det på alteret (jf. v. 11 og 30,16). Om at levittene slaktet lammet, se ved 30,16.

V. 7–9. Kongen og høvdingene gir offerdyr

> «[7]Josjia ga det menige folket tretti tusen stykker småfe, lam og kje, alt sammen til påskeoffer for alle som var der, likeså tre tusen stykker storfe. Dette ga kongen av sin egen eiendom. [8]Hans høvdinger ga frivillige gaver til folket, til prestene og levittene. Hilkia og Sakarja og Jehiel, forstanderne for Guds hus, ga prestene to tusen seks hundre stykker småfe til påskeoffer og tre hundre stykker storfe. [9]Og Konanja og hans brødre Sjemaja og Netanel, og Hasjabja og Je'iel og Josabad, de øverste blant levittene, ga levittene fem tusen stykker småfe til påskeoffer og fem hundre stykker storfe.»

Kongen ga folket småfe, lam og kje, til påskeoffer, tretti tusen i alt, og tre tusen storfe av sin egen eiendom (jf. 30,24; 31,3; 32,29). «Alle som var der» er alle som hadde kommet til høytiden fra Jerusalem og resten av Juda uten å ha med seg lam til ofring.

Kongens høvdinger, altså rikets høvdinger, ga frivillige gaver til folket, prestene og levittene. «Frivillige gaver» er ikke et adverb («av god vilje»), men svarer til «påskeoffer» og betyr dyr til frivillige offer (3 Mos 7,16). Hvor mye de ga, står ikke. Fra kongens høvdinger må vi skille forstanderne for Guds hus og levittenes overhoder, som blir nevnt ved navn i v. 8–9. De første ga prestene småfe og storfe til påskeoffer, de siste ga levittene.

Av de tre forstanderne for Guds hus i v. 8 er Hilkia ypperstepresten (34,9). Sakarja var kanskje den nest øverste presten (2 Kong 25,18; Jer 52,24), og Jehiel var trolig overhodet for Itamars ætt, som fantes også etter eksilet (Esra 8,2).

Av levittenes høvdinger blir seks nevnt (v. 9). Tre av dem, Konanja, Sjemaja og Josabad, finner vi også under Hiskia (31,12–15), for i prestenes og levittenes familier gikk de samme navnene igjen i ulike slektledd. Konanja var på Hiskias tid øverste oppsynsmann over tempelinntektene, og de to andre var underordnede oppsynsmenn.

Foruten småfeet til påskeofferet blir det nevnt storfe i store mengder: tre tusen fra kongen, tre hundre fra prestenes høvdinger og fem hundre fra levittenes. Hva de skulle brukes til, står ikke. Men av v. 13 ser vi at kjøttet ble kokt i gryter og kjeler, og at de altså var bestemt

til offermåltidene i de sju dagene av de usyrede brøds høytid (se ved v. 12–13).

V. 10–19. Påskeofferet og påskemåltidene

> «[10]Slik kom tjenesten i sin rette skikk. Prestene sto på sin plass og likeså levittene etter sine skift, slik som kongen hadde befalt. [11]De slaktet påskelammene, og prestene stenket blodet som ble rakt dem, mens levittene flådde lammene. [12]Så skilte de fra brennofferet og ga det til det menige folket etter deres familieavdelinger, så de kunne ofre det til Herren, slik som det er foreskrevet i Mose bok. På samme måten gjorde de også med storfeet. [13]Påskelammet stekte de over ilden, slik det var foreskrevet, og offerkjøttet kokte de i gryter, kjeler og panner, og skyndte seg å bære det ut til hele lekfolket. [14]Så laget de det til for seg selv og for prestene. For prestene, Arons sønner, holdt på helt til om natten med å ofre fettstykkene av brennofferet. Derfor laget levittene det til for seg selv og for prestene, Arons sønner. [15]Sangerne, Asafs sønner, sto på sin plass, slik som David og Asaf og Heman og kongens seer Jedutun hadde foreskrevet. Og dørvaktene sto hver ved sin port, de behøvde ikke å gå fra sin tjeneste, for deres brødre, de andre levittene, laget til for dem.»

V. 10 går over til gjennomføringen. «Slik kom tjenesten i sin rette skikk»: forberedelsene til høytiden, som v. 3–9 nevner, ble gjennomført. Prestene sto på sin plass (jf. 30,16), og levittene i sine skift, slik kongen hadde befalt i v. 4–5. Levittene (jf. v. 6) slaktet påskelammene, altså lammene og kjeene som var gitt til påskemåltidet, og prestene stenket blodet som levittene rakte dem, mens levittene flådde dyrene, slik det også ble gjort under Hiskia (30,17).

I v. 12 betyr «skilte de fra» at de tok av de stykkene av offerdyrene som skulle brennes på alteret, som i 3 Mos 3,9 f.; 4,31. «Brennofferet» kan i denne sammenhengen bare være de delene av påskelammet som skulle brennes på alteret. Det var de samme delene som ble skilt ut av sauer og geiter når de ble ofret som takkoffer og brent på alteret (3 Mos 3,6–16).

Disse stykkene blir her kalt brennoffer fordi de ble brent helt, slik som brennofferet, og ble brent oppå kjøttet av kveldsbrennofferet til en velbehagelig duft for Gud (jf. 3 Mos 3,11.16 med 1,13). Det kan ikke ha vært egne brennoffer, for loven foreskrev ingen egne festbrenn-

offer om kvelden den 14. nisan foruten det daglige kveldsofferet. Storfeet som kongen og høvdingene ga, blir dessuten nevnt for seg i slutten av verset, så det kan ikke være regnet med i «brennofferet».

Det de ga til det menige folket, var altså de stykkene som var skilt ut av påskelammene for å brennes på alteret, så folket kunne ofre dem til Herren. Det kan bare bety at hver avdeling av lekfolkets familier etter tur gikk fram til alteret og ga stykkene til prestene, som så ofret dem på alterilden for Herren.

«Slik som det er foreskrevet i Mose bok» betyr ikke at alle enkelthetene står i loven, men at det som var befalt, ble holdt, mens det ble lagt til noen ufarlige og tjenlige måter å gjennomføre lovens bud på. «På samme måten gjorde de også med storfeet»: det ble ikke ofret som brennoffer, men som takkoffer. Bare fettet ble brent på alteret, og kjøttet ble brukt til offermåltider.

Påskelammet stekte de over ilden, slik loven foreskrev (2 Mos 12,9). Men offerkjøttet – slik ble de slaktede oksene kalt (jf. 29,33) – kokte de i gryter, kjeler og panner og bar det raskt ut til lekfolket.

Noen har sluttet av dette at oksene ble ofret som takkoffer sammen med påskelammene, og at offermåltidet besto både av påskelammet og takkofferkjøttet. Men det er feil. Ingen ord antyder at påskelammene ble stekt og oksekjøttet kokt samtidig, om kvelden den 14. nisan. Det ligger ikke i «på samme måten gjorde de med storfeet» og heller ikke i v. 14, der det står at prestene var opptatt helt til natten med å ofre brennofferet og fettstykkene.

Etter v. 17 holdt israelittene den dagen ikke bare påske, men også de usyrede brøds høytid i sju dager. Beskrivelsen av hvordan ofrene ble ofret og laget til, dels for alteret og dels for måltidet (v. 13–15), gjelder derfor både påsken i snevrere forstand og de usyrede brøds høytid, selv om det ikke blir sagt uttrykkelig. Det trengtes heller ikke, for både av loven og av praksis var det godt kjent at bare småfe, lam og kje, ble stekt og spist ved påskemåltidet. De sju dagene etter ble det foruten det daglige brennofferet ofret takkoffer og holdt offermåltider (se ved 5 Mos 16,1–8).

Å blande måltidet av de stekte lammene med det kokte oksekjøttet ville vært et så grovt brudd på lovens forskrifter for påskemåltidet at det ikke kan tillegges verken kong Josjia, prestene eller Krønikebokas

forfatter. Forfatteren sier jo uttrykkelig at høytiden ble holdt etter Moses' lov og slik det var foreskrevet.

«Så laget de det til» (v. 14): etter at påskelammet var laget til for lekfolket, laget levittene det til for seg selv og for prestene. For prestene gjorde de det fordi de var opptatt med å ofre brennofferet og fettstykkene helt til natten. De fleste forstår brennofferet som fettet av påskelammene, som i v. 12, og fettstykkene som fettet av oksene. Det virker riktignok rimelig ved første øyekast.

Men det er vanskelig å se hvorfor bare fettet av oksene, og ikke av påskelammene, skulle kalles fettstykker, for i loven blir de delene av alle takkoffer, enten storfe, sauer eller geiter, som ble brent på alteret, kalt fettstykker. Det blir derfor mer riktig å forstå «fettstykkene» som en nærmere bestemmelse av brennofferet: brennofferet, det vil si fettet som ble ofret som brennoffer. Eller «brennofferet» kan her være kveldsbrennofferet og «fettstykkene» fettet av påskelammene.

Men selv om den første forklaringen var den eneste riktige, kunne vi ikke slutte av den at fettet både av de 37 600 lammene og kjeene og av de 3 800 oksene ble ofret på alteret påskekvelden. Ordene om at prestene var opptatt helt til natten, gjelder heller ofringene i hele den sju dager lange høytiden.

At beskrivelsen er sammentrengt, ser vi av v. 15: verken sangerne eller dørvaktene trengte å gå fra sin plass, for deres brødre levittene laget måltidet til for dem. Om «slik som David … hadde foreskrevet», se 1 Krøn 25,1.6.

V. 16–19. En påske som ingen annen

> «[16]Slik kom hele Herrens tjeneste denne dagen i sin rette skikk. Og de holdt påske og ofret brennoffer på Herrens alter, slik som kong Josjia hadde befalt. [17]De av Israels barn som var til stede, holdt den gang påske og de usyrede brøds høytid i sju dager. [18]En påske som denne var ikke blitt holdt i Israel siden profeten Samuels dager. Heller ikke noen av Israels konger hadde holdt en påske som den Josjia og prestene og levittene og hele Juda og de av Israel som var til stede, og Jerusalems innbyggere nå holdt. [19]Det var først i det attende året av Josjias regjering at en slik påske ble holdt.»

V. 16 sammenfatter, som v. 10, alt det foregående og går over til avslutningen om hele høytiden. «Denne dagen» må ikke begrenses til ettermiddagen og kvelden den fjortende i måneden, men gjelder

hele høytiden, slik «dag» i 1 Mos 2,4 omfatter de sju skapelsesdagene. «Brennoffer» er heller ikke bare de stykkene som v. 14 nevner, som om det ikke ble ofret noe annet brennoffer ved påsken enn det faste (4 Mos 28,4). Ordet er brukt mer allment og betyr ofrene ved påsken og de usyrede brøds høytid.

V. 17 sier hvor lenge høytiden varte. De israelittene som var kommet, holdt påske «den gang», det vil si etter v. 1 den fjortende dagen i den første måneden, og de usyrede brøds høytid i sju dager, altså fra den 15. til den 21. i samme måned.

V. 18 sier at israelittene ikke hadde holdt en slik påske siden profeten Samuels dager og under noen av kongene. 2 Kong 23,22 nevner dommernes dager i stedet for Samuels. Om hva som skilte denne påsken fra andre, se ved 2 Kong 23,22. Slutten av verset er en retorisk oppregning av dem som tok del i høytiden, fra kongen til Jerusalems innbyggere. «De av Israel som var til stede» er resten av tistammeriket, som var kommet til høytiden (jf. 34,33).

Til sist nevner v. 19 hvilket år påsken ble holdt. «I det attende året av Josjias regjering» viser tilbake til samme årstall i begynnelsen av beretningen om reformen (34,8; 2 Kong 22,3), og viser at Josjias reform av gudsdyrkelsen nådde sitt høydepunkt i denne påsken.

Påsken falt midt i årets første måned, og lovboka ble også funnet i Josjias attende år. Derfor har mange utleggere ment at kongens attende år ble regnet fra høsten, så alt det 34,8–35,19 forteller, skjedde i løpet av seks og en halv måned. Det kan nok være slik, for renselsen og utbedringen av templet kan ha vært nesten ferdig da lovboka ble funnet, så de kunne holde påske et halvt år etter.

Men stedet vårt krever ikke at kongens regjeringsår ble regnet fra høsten, og det er ikke grunn nok til å tro at det var slik. Verken her eller i 2 Kong 22–23 står det at påsken ble bestemt eller ordnet som følge av at lovboka ble funnet. Josjia kan derfor ha tenkt på å avslutte og stadfeste gjenopprettelsen av Herrens gudstjeneste med en høytidelig påske før boka ble funnet, og de to hendelsene trenger ikke ligge langt fra hverandre.

Men ut fra måten beretningen i 2 Kong 22–23 er ordnet på, er det ikke usannsynlig at lovboka ble funnet før det attende året begynte. Årstallet kan være satt både i begynnelsen og i slutten av beretningen

fordi reformen ble fullført med påsken i hans attende år.[1]

V. 20–27. Josjia faller i kamp mot farao Neko

> «[20]En tid etter at alt dette hadde gått for seg, og da Josjia hadde fått huset i stand, dro kongen i Egypt, Neko, opp for å kjempe ved Karkemis ved Eufrat. Og Josjia dro ut mot ham. [21]Da sendte Neko bud til ham og sa: Hva har jeg med deg å gjøre, Judas konge? Det er ikke mot deg jeg kommer i dag, men mot det kongehuset som jeg ligger i krig med. Og Gud har sagt at jeg skulle være snar! Hold opp med å stride mot Gud. Han er med meg. Ellers vil han ødelegge deg! [22]Men Josjia ville ikke dra bort fra ham. Han forkledde seg og ville kjempe mot ham. Han hørte ikke på Nekos ord som kom fra Guds munn, men dro ut for å kjempe mot ham i Megiddo-dalen. [23]Men bueskytterne skjøt på kong Josjia. Og kongen sa til tjenerne sine: Før meg bort! Jeg er hardt såret. [24]Hans tjenere bar ham da bort fra vognen og kjørte ham til Jerusalem på en annen av vognene hans. Der døde han, og ble begravet i sine fedres graver. Og hele Juda og Jerusalem sørget over Josjia.»

Slutten på Josjias regjering: han døde i kampen mot farao Neko (jf. 2 Kong 23,25–30). I Kongebøkene blir ulykken der den fromme kongen fant sin død, innledet med en merknad: Josjia vendte om til Herren av hele sitt hjerte, av hele sin sjel og av all sin kraft og vandret helt etter loven, så det ikke var noen konge før eller etter ham som var lik ham. Likevel vendte ikke Herren seg bort fra sin store, brennende vrede mot Juda, men besluttet å ta også Juda bort fra sitt åsyn på grunn av Manasses synder.

Kongebøkene ser altså den fromme kongens tragiske endelikt i sammenheng med den oppgaven han så ivrig viet sin regjering til: å føre folket tilbake til Herren og slik avverge den truende undergangen. Denne belærende sammenhengen finner vi ikke i Krønikeboka.

Her blir krigen med Neko, der Josjia falt, innledet med en enkel formel: Etter alt dette, da Josjia hadde fått huset i stand, det vil si satt templet og gudstjenesten i stand, dro Neko, kongen i Egypt, opp for å kjempe ved Karkemis ved Eufrat, og Josjia dro ut mot ham. Om Neko og felttoget hans, se ved 2 Kong 23,29.

[1] Septuagintas tilføyelse i 2 Kong 22,3, «i den åttende måneden», beviser ikke at Josjias år ble regnet fra høsten. Den åttende måneden i det borgerlige året, som ble regnet fra høsten, svarer nemlig til den andre måneden i kirkeåret, og fører oss da forbi påsketiden.

Neko sendte bud til ham: «Hva har jeg med deg å gjøre, Judas konge?» (se Dom 11,12; 2 Sam 16,10). «Ikke mot deg» står med ettertrykk i grunnteksten: ikke mot deg, deg, kommer jeg nå.

«Det kongehuset som jeg ligger i krig med» betyr ikke «mitt krigerske hus», men ordrett «min krigs hus», det vil si den slekten jeg fører krig mot, min arvefiende. Det ser vi av 1 Krøn 18,10 og 2 Sam 8,10, der Hadareser i grunnteksten kalles «To'us krigs mann», det vil si den mannen som førte krig mot To'u.[2]

Den Guden som hadde befalt farao å skynde seg, og som Josjia ikke skulle stride mot, er ikke en egyptisk gud, slik Targumen og mange utleggere mener, men den sanne Gud. Det ser vi av v. 22.

Likevel trenger vi ikke tro, slik de eldre utleggerne gjorde, at Gud hadde talt til farao gjennom en drøm eller gjennom en profet som var sendt til ham fra Juda, og befalt ham å dra raskt til Eufrat. Selv om farao hadde sagt det med rene ord, kunne vi ikke tenke på et guddommelig budskap som en profet hadde kunngjort ham. Gud blir nemlig verken kalt Herren (*Jehova*, יהוה) eller «Gud» med bestemt artikkel, men bare *Elohim* (אֱלֹהִים). Det er altså tale om guddommen generelt.

Farao sier bare at beslutningen hans kommer fra Gud, eller at det er Guds vilje at Josjia ikke skal hindre ham og stride mot ham. Det kunne farao si uten noen særskilt åpenbaring fra Gud. Og da advarselen var blitt stadfestet ved den ulykkelige utgangen krigen fikk for Josjia, kunne også den bibelske historieskriveren framstille Nekos ord som ord «fra Guds munn».

Men Josjia vendte ikke ansiktet bort fra ham, det vil si: han ga ikke opp planen sin, men «forkledde seg og ville kjempe mot ham». Verbet betyr ellers å forkle seg med klær, å kle seg falskt (18,29; 1 Kong 20,38; 22,30), og å vansire seg (Job 30,18). Den betydningen passer også her, når den blir overført til det indre: å vansire seg, altså å gjøre noe som strider mot ens eget vesen.

Hele sin regjering hadde Josjia søkt å gjøre Guds vilje, men da han gikk mot farao, handlet han annerledes og gikk i kamp mot Guds

[2]Forslaget om å lese «ved Eufrat er min krig», etter den apokryfe 3. Esra-bok, har ingen støtte. Den boka er skrevet etter mønster av Septuaginta og omskriver teksten mer enn den oversetter den, og verken Septuaginta eller Vulgata har lest «Eufrat» i grunnteksten sin.

vilje.[3]

Om hva som fikk Josjia til å gå mot Neko med våpenmakt tross advarselen, se ved 2 Kong 23,29. Krønikebokas forfatter dømmer saken fra et åndelig synspunkt: tiltaket var mot Guds vilje, og derfor endte det med Josjias undergang. Han tenker ikke videre over hvordan Guds styrelse viste seg ved at den fromme kongen ble tatt bort før dommen, Juda rikes undergang, brøt løs over det syndige folket.

Om Megiddo-dalen, der slaget sto, og om Josjias død, se 2 Kong 23,29. «Før meg bort» (v. 23) blir forklart i v. 24: tjenerne tok ham, dødelig såret av en pil, ut av stridsvognen og la ham i en annen vogn han eide, som trolig var mer bekvem for en såret mann.

V. 25–27. Klagen over Josjia

> «[25]Jeremia sang en klagesang over Josjia. Og alle sangerne og sangerinnene talte i sine klagesanger om Josjia, og det har de gjort til denne dag. Det ble en fast skikk i Israel å synge disse sangene, og de er nå skrevet ned blant klagesangene. [26]Det som ellers er å fortelle om Josjia og om de fromme gjerningene han gjorde i lydighet mot det som er skrevet i Herrens lov, [27]og det som er å fortelle om ham, både i hans første og i hans senere dager, det er oppskrevet i boken om Israels og Judas konger.»

Folket sørget dypt over den fromme kongens død. Profeten Jeremia skrev en klagesang over Josjia, og alle sangerne og sangerinnene talte om Josjia i sine klagesanger helt til denne dag. Det vil si: i klagesangene de pleide å synge på bestemte faste dager, sang de også klagesangen over Josjia. Dette ble en fast skikk i Israel, og sangene er skrevet ned blant klagesangene, altså i en samling klagesanger. Der sto blant andre den sangen Jeremia hadde skrevet over Josjias død. Men denne samlingen er ikke den samme som Klagesangene i vår kanon, der Jeremia klager over Jerusalems og Juda rikes undergang.

Om v. 26, jf. 2 Kong 23,28. Om «de fromme gjerningene», se 32,32, og om «det som er skrevet i Herrens lov», se 31,3.

[3] Forslaget om å rette verbet til «viste seg sterk», etter Septuaginta, har ikke grunnlag nok. Det passer heller ikke, for Krønikebokas forfatter pleier ikke å se tiltak som ble gjort mot Guds vilje og endte i ulykke, som tegn på legemlig eller åndelig styrke.

Kapittel 36. Jerusalems fall og Kyros' påbud

Judas siste konger, Jerusalems ødeleggelse og eksilet i Babel

Etter Josjias død gikk Juda rike med raske skritt mot sin undergang ved kaldeerne. Slik går også Krønikebokas forfatter raskt gjennom regjeringene til Judas siste konger, som framskyndet rikets fall med sin ugudelige ferd. Om de fire kongene som regjerte mellom Josjias død og Jerusalems ødeleggelse, oppgir han bare hvor gamle de var da de ble konger, og gir en kort karakteristikk av hvordan de stilte seg til Gud. Dessuten nevner han de viktigste hendelsene som skritt for skritt førte til kongedømmets undergang og til at Jerusalem og templet ble brent.

V. 1–10. Joakas

> «[1]Landets folk tok Joakas, Josjias sønn, og gjorde ham til konge etter hans far i Jerusalem. [2]Joakas var tjuetre år gammel da han ble konge, og han regjerte tre måneder i Jerusalem. [3]Men kongen i Egypt avsatte ham, så han ikke lenger var konge i Jerusalem, og lot landet bøte hundre talenter sølv og en talent gull. [4]Så gjorde kongen i Egypt, Neko, hans bror Eljakim til konge over Juda og Jerusalem, og forandret hans navn til Jojakim. Men broren Joakas tok han med seg og førte ham til Egypt.»

Jf. 2 Kong 23,30–35. Etter Josjias død satte landets folk hans sønn Joakas, som da var tjuetre år gammel, på tronen. Men han hadde bare vært konge i Jerusalem i tre måneder da kongen i Egypt, Neko, avsatte ham. Han la en bot på landet på hundre talenter sølv og en talent

gull og gjorde broren Eljakim til konge under navnet Jojakim. Joakas, som var tatt til fange, førte han med seg til Egypt. Om hvordan Joakas ble tatt til fange og ført bort, og hvordan Eljakim ble innsatt som konge, se ved 2 Kong 23,31–35.

V. 5–8. Jojakim

> «[5]Jojakim var tjuefem år gammel da han ble konge, og han regjerte elleve år i Jerusalem. Han gjorde det som var ondt i Herrens, hans Guds øyne. [6]Kongen i Babel, Nebukadnesar, dro opp mot ham og bandt ham med to kobberlenker for å føre ham til Babel. [7]Nebukadnesar førte også en del av karene i Herrens hus til Babel og satte dem i sitt tempel i Babel. [8]Det som ellers er å fortelle om Jojakim og om de avskyelige ting han gjorde, og hva ondt det ellers fantes hos ham, det er skrevet i boken om Israels og Judas konger. Og hans sønn Jojakin ble konge etter ham.»

Jf. 2 Kong 23,36–24,7. Nebukadnesar heter på innskriftene *Nabu-kudurri-usur*, «Nebo verne kronen». Dette felttoget, Nebukadnesars første mot Juda, blir også nevnt i 2 Kong 24 og Dan 1,1–2. Jerusalem ble inntatt og Jojakim lagt i lenker i Jojakims fjerde regjeringsår, det vil si i år 606 f.Kr., slik vi ser av Dan 1,1 sammenholdt med Jer 46,2 og 25,1. Med det begynner de sytti årene da Juda var under kaldeerne.

Nebukadnesar gjennomførte ikke planen om å føre den fangne kongen til Babel, men lot ham regjere videre i Jerusalem som sin tjener, det vil si som lydkonge. Det er vilkårlig å gjøre «for å føre ham» om til «og førte ham», eller å legge til ordene «og han førte ham til Babel».

At Krønikebokas forfatter ikke nevner at Jojakim virkelig ble ført bort, men tvert imot forutsetter som kjent at han regjerte i Jerusalem til han døde, ser vi av v. 8. Der forteller han om sønnens tronbestigelse med den samme formelen som han har brukt om alle kongene som ved sin død ble etterfulgt av sønnen sin på vanlig måte.

Hadde Nebukadnesar avsatt Jojakim, slik Neko avsatte Joakas, ville forfatteren ikke ha latt være å nevne at kaldeerkongen satte Jojakin inn som konge. Til forsvar for denne forståelsen, se kommentaren til 2 Kong 24,1 og Dan 1,1, og om v. 7, se ved Dan 1,2.

Om Jojakims regjering forteller Krønikeboka ikke noe mer. For hans andre gjerninger, og særlig de avskyelige tingene han gjorde,

viser den i v. 8 til boken om Israels og Judas konger, som det viktigste i 2 Kong 24,1–4 er hentet fra.

«De avskyelige ting han gjorde» er ikke avgudsbilder han lot lage, slik noen mener. Jeremia nevner som folkets avskyelige ting mord, ekteskapsbrudd, mened, å brenne røkelse for Ba'al og å følge andre guder (Jer 7,9 f.), og Esekiel bruker uttrykket om selve avgudsdyrkelsen, ikke om å lage bilder (Esek 8,17). De avskyelige tingene Jojakim gjorde, er altså både hans onde gjerninger og forbrytelser, som å utøse uskyldig blod (2 Kong 24,4), og avgudsdyrkelsen han drev. «Hva ondt det ellers fantes hos ham» betegner samlet hele hans moralske og åndelige ferd (jf. 19,3).

Jojakims opprør mot Nebukadnesar etter tre år som lydkonge (2 Kong 24,1) går forfatteren forbi. Straffen for denne forbrytelsen fikk nemlig først følger for Juda rike etter hans død. Den rammet Jojakin, for de arameiske, moabittiske og ammonittiske hærflokkene som Nebukadnesar sendte for å straffe opprørerne, utrettet ikke mye.

V. 9–10. Jojakin

> «[9]Jojakin var atten år gammel da han ble konge, og han regjerte tre måneder og ti dager i Jerusalem. Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne. [10]Ved årsskiftet sendte kong Nebukadnesar krigsfolk og førte ham til Babel. Sammen med ham bortførte de også de kostbare karene i Herrens hus. Og han satte hans bror Sidkia til konge over Juda og Jerusalem.»

Jf. 2 Kong 24,8–17. Jojakins alder da han ble konge, er i den hebraiske teksten oppgitt til åtte år, mens 2 Kong 24,8 har atten. Septuaginta og Vulgata har også åtte, men noen få hebraiske håndskrifter, den syriske og den arabiske oversettelsen og mange håndskrifter av Septuaginta har atten år også i Krønikeboka. Tallet åtte er tydelig en skrivefeil.[1]

Noen har ment at åtte er det opprinnelige, og at kongens mor blir nevnt sammen med ham (2 Kong 24,12.15; Jer 22,26) fordi hun var formynder for den unge kongen. Men den grunnen holder ikke. I Kongebøkene blir morens navn oppgitt for alle kongene når tronbestigelsen er nevnt, uansett hvor gamle de var, for dronningmoren hadde en framtredende stilling i riket. Slik er det også med Jojakim

[1]NB har her «atten år», som i 2 Kong 24,8.

og Jojakin (2 Kong 23,36; 24,8). På grunn av sin høye stilling blir hun nevnt blant dem som overga seg til Nebukadnesar og ble ført til Babel.

At atten er riktig, er hevet over tvil ved Esek 19,5–9. Der framstiller profeten Jojakin som en ung løve som åt mennesker, voldtok enker og ødela byer. Det kan ikke sies om en gutt på åtte år, men godt om en ung mann på atten.

Jojakin regjerte bare tre måneder og ti dager i Jerusalem og gjorde det som var ondt i Herrens øyne. Ved årsskiftet, altså om våren, da felttogene vanligvis begynte (jf. 1 Kong 20,22; 2 Sam 11,1), sendte Nebukadnesar sine hærførere (2 Kong 24,10). Han førte Jojakin til Babel sammen med de kostbare karene i Herrens hus og gjorde Sidkia til konge i Juda. Med disse få ordene blir slutten på Jojakins korte regjering fortalt. Om dette andre felttoget mot Jerusalem og følgene for Juda, se 2 Kong 24,10–16 og kommentaren der.

Etter 2 Kong 24,17 var Sidkia ikke Jojakins bror, men farbror. Han het Mattanja og var sønn av Josjia og Hamutal, slik Joakas var (2 Kong 23,31; 24,18), og altså helbror av Joakas og halvbror av Jojakim. Da Nebukadnesar satte ham til konge, fikk han navnet Sidkia. «Bror» i v. 10 må altså forstås i den videre betydningen «slektning».

V. 11–16. Sidkia og folkets synd

> «[11]Sidkia var tjueen år gammel da han ble konge, og han regjerte elleve år i Jerusalem. [12]Han gjorde det som var ondt i Herrens, hans Guds øyne. Han ydmyket seg ikke for profeten Jeremia, han som talte ord fra Herrens munn. [13]Han gjorde også opprør mot kong Nebukadnesar, som hadde tatt ham i ed ved Gud. Han var hardnakket og forherdet sitt hjerte, så han ikke omvendte seg til Herren, Israels Gud. [14]Også alle prestene og folkets høvdinger syndet grovt og fulgte alle hedningefolkenes avskyelige skikker. De gjorde Herrens hus urent, det som han hadde helliget i Jerusalem.»

Jf. 2 Kong 24,18–25,21. Sidkia ble konge da han var tjueen år gammel, og regjerte elleve år. Han fylte syndens mål, så Herren måtte overgi Juda rike til å bli ødelagt av kaldeerne. Dit førte han riket ved de to hovedsyndene i sin onde regjering: Han ydmyket seg ikke for profeten Jeremia, som talte fra Herrens munn (v. 12), og han gjorde opprør mot kong Nebukadnesar, som hadde tatt ham i ed ved Gud. Slik ble

han hardnakket og forherdet sitt hjerte, så han ikke omvendte seg til Herren, Israels Gud.

Sidkias hardnakkethet og forherdelse viste seg i at han ikke ville høre på de ordene Jeremia talte til ham fra Guds munn, og i at han brøt eden han hadde sverget Nebukadnesar ved Gud. Ordene «han ydmyket seg ikke for profeten Jeremia» minner om Jer 37,2 og hendelsene i Jer 37–38 og 21,4–22,9. Der ser vi hvordan folkets høvdinger mishandlet profeten for hans profetiers skyld, mens Sidkia var for svak og slapp til å verne ham mot dem.

Opprøret mot Nebukadnesar, som han hadde sverget troskap som lydkonge, blir også nevnt i 2 Kong 24,20 og Esek 17,13 ff. som en stor forbrytelse av Sidkia og folkets høvdinger (se kommentaren til begge stedene).

Som følge av opprøret dro Nebukadnesar mot Juda med en stor hær. Etter at han hadde inntatt landets festningsbyer, beleiret han Jerusalem, og beleiringen endte med at byen ble inntatt og ødelagt (2 Kong 25,1–10). Krønikebokas forfatter går ikke nærmere inn på disse følgene av troløsheten, men skildrer kongens og folkets synder. Først nevner han igjen, i v. 13, kongens hardnakkethet og forherdelse, som viste seg i det han nettopp har fortalt.

Noen har villet forstå v. 13 etter 5 Mos 2,30, slik at det er Gud som gjorde Sidkia hardnakket og forherdet hjertet hans. Det er riktignok ikke sjelden at forherdelsen blir framstilt som Guds verk. Men her er det ingen grunn til å tro at subjektet skifter, og å framstille forherdelsen som Guds gjerning passer slett ikke i sammenhengen.

Å gjøre nakken hard blir dessuten aldri sagt om Gud, bare om mennesker (jf. 2 Kong 17,14; 5 Mos 10,16; Jer 19,15). Om Gud blir det bare sagt at han forherder hjertet eller ånden (2 Mos 7,3; 5 Mos 2,30).

V. 14: Alle prestenes og folkets høvdinger syndet grovt og troløst og fulgte hedningefolkenes avskyelige skikker, og de gjorde Herrens hus urent. Noen vil forstå denne klagen over avgudsdyrkelsen og vanhelligelsen av templet om skylden hele folket hadde pådratt seg, særlig på Manasses tid. Etter det vi vet fra Jeremias bok, skal nemlig avgudsdyrkelse ikke ha vært noe særskilt å anklage prestenes og folkets høvdinger for på Sidkias tid.

Men den grunnen holder ikke. Av Esek 8 ser vi tydelig at under Sidkia var ikke bare folket, men også prestene dypt sunket ned i

avgudsdyrkelse, og at selv tempelforgårdene ble gjort urene av den. Riktignok begynte ikke denne avgudsdyrkelsen under Sidkia; den var drevet sterkt alt under Jojakim og var en gjenoppliving og fortsettelse av Manasses og Amons avgudsdyrkelse. Likevel utelukker sammenhengen at verset viser til Manasses tid, for her er det bare tale om det som ble gjort under Sidkia.

V. 15–16. Gud sender sine sendebud

> «[15]Herrens, deres fedres Gud, sendte sine ord til dem ved sine sendebud tidlig og sent. For han hadde medynk med sitt folk og over sin bolig. [16]Men de spottet Guds sendebud og foraktet hans ord og hånte hans profeter, inntil Herrens vrede mot sitt folk ble så sterk at det ikke lenger var noen legedom.»

Gud lot dem likevel ikke være uten formaning, advarsel og trusel. Herren sendte bud til dem ved sine sendebud, tidlig og sent, uten opphold, for han hadde medynk med sitt folk og sin bolig. Men de spottet Guds sendebud, foraktet hans ord og hånte hans profeter.

«Tidlig og sent» står slik også i Jer 26,5; 29,19. Han hadde medynk med sitt folk ved at han i langmodighet gang på gang kalte folket til omvendelse ved profetene, og ikke straks ville ødelegge sitt folk og sitt hellige sted. Ordet for «spottet» står bare her, og ordet for «hånte» er en forsterket form som heller ikke finnes andre steder: å slå over i hån.

Skillet mellom sendebud og profeter er retorisk. Med Guds sendebud menes for det meste profetene, men uttrykket skal ikke begrenses til profeter i snever forstand. Det omfatter alle Guds menn som med ord og gjerning refset og straffet avgudsdyrkernes ugudelighet. Det disse to versene sier, er riktignok så allment at det kan passe på alle tidene da folket mer og mer falt fra Herren sin Gud. Men Krønikebokas forfatter hadde først og fremst Sidkias tid for øye, da frafallet nådde sitt høydepunkt.

Vi bør ikke innvende at bare Jeremia er kjent som Herrens profet på Sidkias tid, siden Esekiel levde og virket blant de bortførte. For det første følger det ikke sikkert av dette at Jeremia og Esekiel var de eneste profetene på den tiden. For det andre talte ikke Jeremia bare som en enkelt profet, men holdt fram for folket vitnesbyrdet fra alle de tidligere profetene (jf. Jer 26,4–5), så alle Guds tidligere profeter talte til folket gjennom ham.

Flertallet «hans sendebud», «hans profeter» er derfor fullt ut sant også om Sidkias tid, særlig når vi husker at framstillingen er retorisk. Slik holdt det på til Herrens vrede steg mot hans folk, så det ikke lenger var noen legedom, ingen redning.

V. 17–23. Dommen: Jerusalem faller og folket føres bort

> «[17]Da lot han kaldeernes konge dra opp mot dem. Og han drepte deres unge menn med sverdet i deres hellige hus, og sparte verken unggutter eller jomfruer eller gamle og gråhårede - alle ga han i hans hånd. [18]Alle karene i Guds hus, både store og små, og skattene i Herrens hus, både kongens og høvdingenes - alt førte han til Babel. [19]De brente opp Guds hus og rev ned Jerusalems mur. Alle dets palasser brente de opp med ild, og alle de kostbare karene ble ødelagt. [20]De som slapp unna sverdet, førte han som fanger til Babel. De ble treller for ham og hans sønner, helt til perserriket fikk makten. [21]Dette skjedde for at Herrens ord i Jeremias munn skulle bli oppfylt - til landet hadde godtgjort sine sabbatsår. Alle de dager det lå øde, hadde det hvile - til sytti år var gått til ende.»

Da fordervelsen hadde nådd denne høyden, brøt dommen løs over den uforbederlige slekten. V. 12–16 skildrer ikke kongens og folkets overtredelser i historisk rekkefølge, men i en retorisk stigning. Slik blir heller ikke dommen over det syndige folket og riket i v. 17–21 framstilt i historiske enkeltheter, men retorisk, i store hovedlinjer. Skildringen av den forferdelige dommen bygger på profetord som Jer 15,1–9; 32,3 f. og Esek 9,6, og de bygger igjen på 5 Mos 32,25.

Subjektet i første og siste ledd av v. 17 er Herren. Noen mener derfor at han også er subjektet i leddet imellom: «og Gud drepte deres unge menn i helligdommen». Men det kan neppe være riktig. I v. 18, som utdyper det siste leddet, «alle ga han i hans hånd», er det kongen i Babel som er subjektet, og ikke Herren. Slik er kaldeerkongen også subjektet i utdypingen av første ledd, «han drepte deres unge menn», som de fleste utleggerne med rette har sett.

Ordene «i deres hellige hus» knytter dommen til forbrytelsen: Fordi de hadde vanhelliget helligdommen med avgudsdyrkelse (v. 14), ble de selv drept i helligdommen. Om «ga i hans hånd», jf. Jer 27,6; 32,3–4. «Alle» omfatter både ting og mennesker og blir utdypet i v. 18–20.

Alle karene i Guds hus og skattene fra templet, fra kongens palass og fra høvdingene førte han til Babel. De brente Guds hus, rev ned Jerusalems murer og brente alle byens palasser, og alle de kostbare karene ble ødelagt (jf. 12,12).

De som slapp unna sverdet, det vil si de som ikke hadde falt og dødd i krigen, førte Nebukadnesar i fangenskap til Babel. Der ble de treller for ham og hans sønner, slik Jeremia hadde profetert (Jer 27,7), helt til perserriket fikk makten. Også disse siste ordene er en historisk tolkning av profetien i Jer 27,7.

Alt dette skjedde (v. 21) for at Herrens ord i Jeremias munn skulle bli oppfylt. Han hadde profetert at Juda skulle ligge øde og være fanget i Babel i sytti år (Jer 25,11 f.; 29,10), men kongen og folket hadde ikke brydd seg om ordene hans (v. 12).

Denne tiden, som etter v. 20 tok slutt da perserriket fikk makten, blir framstilt som en tid da landet fikk erstatning for den uretten det hadde lidd ved at sabbatsårene ikke ble holdt. Ordene bygger på trusselen i 3 Mos 26,34. Der blir det framstilt som en erstatning for de forsømte sabbatene at landet skulle ligge øde mens det ubotferdige folket var spredt blant hedningene. Ordene er hentet fra dette stedet i loven for å vise hvordan Herren nå hadde fullbyrdet den straffen det ulydige folket var truet med alt på Moses' tid.

Ordet betyr ikke at landet «hadde betalt» sine hvileår, men at det «hadde fått nyte» sine sabbatsår. Det vil si: til landet hadde fått den hvilen det var blitt snytt for, fordi sabbatene og sabbatsårene ikke ble holdt, mot Skaperens vilje (se ved 3 Mos 26,34). At dette er tanken, viser den neste setningen, som er tatt ordrett fra 3 Mos 26,34: «Alle de dager det lå øde, hadde det hvile» – «til sytti år var gått til ende», slik Jeremia hadde profetert.

Når Jeremias profeti knyttes til ordet i 3 Mos 26,34, gir det oss ikke rett til å tro at sabbatsåret var forsømt sytti ganger, altså i 490 år. Noen har ment det og regnet seg tilbake til kongedømmets begynnelse, eller til Samuels tid, og har villet støtte det med 35,18. Men det er i seg selv usannsynlig, og enda mer usannsynlig er det at sabbatsåret skulle ha vært holdt regelmessig i dommertiden helt til Samuel, og så ha ligget helt nede under kongene David, Salomo, Josjafat, Hiskia og Josjia.

Ordene sier heller ikke nødvendigvis at landet var blitt snytt for sabbatshvilen i 490 år. De sier bare at landet holdt sabbat hele den tiden det lå øde, så de sytti årene Jeremia hadde profetert, ble fullført.

Sammenhengen mellom Jeremias profeti og lovens forskrift må forstås teologisk, ikke som en tidsberegning. Tanken er denne: Da folket ble ført i fangenskap til Babel, ble lovbryterne rammet av den straffen de var truet med. Slik fikk landet den hvilen som det syndige folket hadde berøvet det ved å forsømme sabbatsbudet. Ved å la det ligge udyrket i sytti år ga Gud landet en tid til hvile og vederkvegelse, som innbyggerne ikke hadde gitt det så lenge de eide det. Men det betyr ikke at hviletiden svarte til tallet på de sabbatsårene som ikke var blitt holdt.

Ut fra disse teologiske betraktningene kan vi ikke regne ut hvor ofte sabbatsåret ble forsømt fra Josvas tid til eksilet, og enda mindre fra hvilken tid det ble forsømt for godt. 35,18 har ingenting med dette å gjøre, for verset sier bare at det ikke var holdt en påske som Josjias siden dommernes tid (se der).

V. 22–23. Kyros' påbud

> «[22]Så skjedde det i perserkongen Kyros' første år. For at Herrens ord i Jeremias munn skulle oppfylles, vakte Herren slike tanker i perserkongen Kyros' ånd at han lot utrope i hele sitt rike og dessuten kunngjøre ved en skrivelse: [23]Så sier Kyros, kongen i Persia: Herren, himmelens Gud, har gitt meg alle jordens riker. Og han har pålagt meg å bygge et hus for ham i Jerusalem i Juda. Er det noen blant dere som hører til hans folk - må Herren hans Gud være med ham: Han kan dra dit!»

For å vise enda tydeligere hvor nøyaktig Gud hadde oppfylt sitt ord i profeten Jeremias munn, blir det til slutt kort nevnt hva som skjedde i perserkongen Kyros' første år. Da vakte Gud denne kongens ånd, så han lot gå ut et påbud i hele sitt rike: Herren, himmelens Gud, som hadde gitt ham alle jordens riker, hadde pålagt ham å bygge sitt tempel i Jerusalem på ny, og alle som hørte til Guds folk, kunne dra opp til Jerusalem.

Med denne trøstefulle utsikten mot framtiden slutter Krønikebokas forfatter sin framstilling av Guds folks historie før eksilet. Han gjengir ikke hele innholdet i Kyros' kongelige påbud, for han hadde i sinne å fortelle om hvordan Juda ble ført tilbake til sitt land, i et eget

skrift. Det har vi i Esras bok. Den begynner med å gjengi hele Kyros' påbud (Esra 1,1–3), og forteller så om hvordan en stor del av folket vendte tilbake til Jerusalem og Juda, hvordan templet ble bygd opp igjen, og hvordan de som kom hjem, slo seg ned igjen i fedrenes land.

Om Carl Friedrich Keil

1807–1888

Carl Friedrich Keil (1807–1888) ble født i Oelsnitz i Sachsen. Han studerte teologi i Dorpat (Tartu) og i Berlin, der han ble elev av Ernst Wilhelm Hengstenberg. Fra 1833 var han i 25 år professor ved det lutherske teologiske fakultetet i Dorpat. I 1858 flyttet han tilbake til Tyskland, og resten av livet brukte han til å skrive.

Keil var en av de mest grundige bibelforklarerne i den lutherske kirke på 1800-tallet. Han holdt fast ved at Det gamle testamente er Guds ord og forteller virkelig historie, og han forsvarte det mot tidens bibelkritikk. Caspari regnet ham blant dem som førte arbeidet videre etter Hengstenberg.

Hovedverket er den store kommentaren til Det gamle testamente som han skrev sammen med Franz Delitzsch (fra 1861). Keil skrev selv om Mosebøkene, de historiske bøkene, Jeremia, Esekiel, Daniel og de tolv små profetene. Kommentaren ble oversatt til engelsk og brukes fortsatt.

Oversettelsene på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1864–1878) og er forkortet: Keils forklaring av teksten står, men grammatiske drøftinger, ordlister og det meste av oppgjøret med bibelkritikerne er kortet inn.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.